

การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
THE DEVELOPMENT OF A MODEL FOR PUBLIC PARTICIPATION IN FOREST
RESOURCE CONSERVATION IN BAN RAI SILA THONG COMMUNITY,
PHICHAI SUBDISTRICT, MUEANG LAMPANG DISTRICT,
LAMPANG PROVINCE

นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๕

การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Development of a Model for Public Participation in Forest
Resource Conservation in Ban Rai Sila Thong Community,
Phichai Subdistrict, Mueang Lampang District, Lampang Province

Mr. Supawit Saenkhammul

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Social Development)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2022

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน
บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ. ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ. ดร.)

กรรมการ

(ดร.อาภากร ปัญโญ)

กรรมการ

(พระครูใบฎีกาธีรยุทธ จนูปโม, ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา)

กรรมการ

(พระมหาประกาศิต สิริเมธ, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ. ดร.ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา

ประธานกรรมการ

พระมหาประกาศิต สิริเมธ, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
- ผู้วิจัย** : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ผศ.ดร.ภูริวิวัฒน์ ปุณยวุฒิปรีดา, น.บ. (นิติศาสตร์), น.ม. (นิติศาสตร์),
 ร.ม. (รัฐศาสตร์), ศศ.ม. (การบริหารการพัฒนาสังคม),
 วท.ม. (สถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อม), น.ด. (นิติศาสตร์),
 พธ.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์), พร.ด. (รัฐศาสตร์)
 พธ.ด. (การพัฒนาสังคม)
 พระมหาประกาศิต สิริเมโธ, ดร., ป.ธ.๘, พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ),
 พธ.ม. (การพัฒนาสังคม), พธ.ด. (การพัฒนาสังคม)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๕

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ๒) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๕ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๑๑ รูป/คน ประกอบด้วย นักวิชาการ ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร จิตอาสาในชุมชน จัดกลุ่มข้อมูลตามสาระสำคัญและทำการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ประชาชนจิตอาสาได้แสดงบทบาทในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในบทบาทผู้นำคือเป็นตัวแทนของกลุ่มเป็นผู้นำทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้ ร่วมกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่า รวมทั้งร่วมวางแผนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนเป็นตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐหรือแหล่งทุนอื่น ๆ เป็นนักเจรจาต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของป่าและของชุมชน

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ด้านการวางแผนมีการป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า สร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์และช่วยกันดูแลการรักษาทรัพยากรป่าไม้พร้อมกับปลูกป่าทดแทน ด้านดำเนินการร่วมกิจกรรมต่างๆ ในการทำแนวกันไฟ การก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร การสร้างฝายชะลอน้ำ การบวชป่า การเฝ้าระวังไฟป่า ด้านการติดตามและประเมินผลมีการสำรวจพื้นที่เพื่อนำผลการดำเนินงานมาวิเคราะห์ปัญหาสรุปผลร่วมกันทั้งส่วนของภาครัฐและประชาชน ด้านการร่วมรับผลประโยชน์ สิ่งต่างๆ ที่ได้จากป่าไม้สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิต หรือนำเนื้อไม้มาแปรรูปใช้ในการก่อสร้าง ทำเป็นเฟอร์นิเจอร์

๓. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยใช้เทคนิค A-I-C คือ การสร้างความรู้ (Appreciation : A) ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้เชิงสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อในการจัดพิธีกรรม การเลี้ยงผีเจ้าป่า-เจ้าเขาที่สร้างขึ้นและสืบทอดกันมา การสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence : I) ให้ชุมชนเข้ามาเป็นเจ้าของโดยการจัดการป่าชุมชนด้วยตนเอง และใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบโดยภาครัฐจะเป็นผู้กำกับดูแลให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานและนำหลักคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความยั่งยืน นำไปสู่การขยายเป็นเครือข่ายป่าชุมชนและร่วมขับเคลื่อนให้เกิด พรบ.ป่าชุมชน การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control : C) ประชาชนเป็นตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐหรือแหล่งทุนอื่น ๆ เป็นผู้นำทำกิจกรรม ร่วมกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์

- Thesis Title** : The Development of a Model for Public Participation in Forest Resource Conservation in Ban Rai Sila Thong Community, Phichai Subdistrict, Mueang Lampang District, Lampang Province
- Researcher** : Mr. Supawit Saenkhammool
- Degree** : Master of Arts (Social Development)
- Thesis Supervisory Committee**
- : Asst. Prof., Phuriwat Punyawutpreeda,
LL.B. (Bachelor of Laws), LL.M. (Master of Laws),
M.Pol. Sc. (Master of Political Science),
M.A. (Social Development Administration),
M.Sc. (Sustainable Architecture and Environment),
LL.D. (Doctor of Laws), Ph.D. (Public Administration),
Ph.D. (Social Development) Ph.D. (Political Science)
Phramaha Prakasit Sirimedho, Dr., Pali VIII,
B.A. (Buddhist Management), M.A. (Social Development),
Ph.D. (Social Development)
- Date of Graduation** : June 20, 2022

Abstract

The study consisted of the following objectives: 1) to investigate the roles of public in volunteering the forest resource conservation in Ban Rai Sila Thong Community; 2) to explore the public participation in forest resource conservation in Ban Rai Sila Thong Community; and 3) to present a model for the public participation in forest resource conservation in Ban Rai Sila Thong Community. The study applied a qualitative research method with the data being collected via in-depth interview with 15 key informants and focus group discussion with 11 persons who were scholars, community leaders, and volunteers in the community. The data were analyzed by content analysis and presented by descriptive method.

From the study, the following results are found:

1) People with a volunteer mindset have contributed to the conservation of the forest resources in the Ban Rai Sila Thong Community. They are the leader's representative in carrying out activities to conserve community forests, the lecturer in imparting knowledge, the representative in outlining regulations and rules for using forest areas as well as making plans for the conservation of forest resources, the representative in coordinating with government agencies and other funding sources, and the negotiator in preserving the advantages of forests and community.

2) The public participation in forest resource conservation in Ban Rai Sila Thong Community, Phichai Subdistrict, Mueang Lampang District, Lampang Province is found as follows: On forest fire prevention planning by raising awareness about the conservation of forest resources, and assisting one another in protecting and reforestation; On carrying out activities such as making fire barriers, constructing weir, tree ordination, and forest fire surveillance; On monitoring and evaluating by surveying the area in order to use the results to analyze problems and generate conclusions in collaboration with the government sectors and the people; On receiving benefits through various things from the forests that can be used in daily life or process the wood for construction as furniture.

3) A model for the public participation in forest resource conservation in Ban Rai Sila Thong Community applies the A-I-C technique as follows: 'A' stands for Appreciation of natural resources and the use of local wisdom, social and cultural knowledge, and belief in rituals such as worshipping forest guardian spirits; 'I' stands for Influence, which allows the community to take ownership by maintaining the forests on their own and making the most of them while being supervised by government sectors to ensure that they meet the standards. This involves the application of the sufficiency economy philosophy for sustainability, which leads to the extension of the community forest network and the adoption of the Community Forest Act; 'C' stands for Control by establishing the guidelines for the public to serve as a representative in collaborating with government agencies and other funding sources in order to jointly lead activities and formulate the regulations.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก ผศ.ดร.ภุรีวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และพระมหาประกาศิต สิริเมโธ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัย และขอขอบพระคุณ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ ศ.ดร. ที่ช่วยแนะนำในการศึกษาตั้งแต่เริ่มต้น ขอกราบขอบพระคุณ ดร.อาภากร ปญโญ ที่ได้ให้ความกรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษานิสิตปริญญาโท กลุ่มล้านนา สำหรับข้อแนะนำและความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านในการทำวิจัย และให้คำปรึกษา คำแนะนำ ชี้แนะ ตรวจสอบแก้ไขจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ช่วยตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหา ระเบียบวิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยพร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์แก่การวิจัย ประกอบด้วย ผศ.ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ, รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม, ผศ.ดร.พัชรพลชัย สุภณะ, ดร.สายน้ำผึ้ง รัตนงาม, พระปลัดประพจน์ สุภาโต,ดร. ที่ได้ช่วยตรวจแก้ไข ผู้วิจัยมีข้อติดขัดให้กระจ่างชัดเจนสามารถทำงานบรรลุเป้าหมาย

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ผู้ประสิทธิ์ความรู้ เพื่อนนิสิตร่วมรุ่นที่ ๒ สาขาวิชาการพัฒนาสังคมทุกท่านที่ได้เป็นกัลยาณมิตรให้กำลังใจและให้คำชี้แนะอัน เป็นประโยชน์แก่การศึกษา เรื่อยมา ขอกราบขอบพระคุณพระครูใบฎีกาธีรยุทธ จนฺทูปโม, ดร. และเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่ได้ทำการศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณหลวงพ่อบุญธรรมวิภาติ เจ้าคณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน และประชาชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่ได้ช่วยให้ข้อมูลและตอบแบบสัมภาษณ์ จนได้มาซึ่งข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้และผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะทุกท่าน ที่ได้ให้คำชี้แนะที่เป็นประโยชน์แก่การทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ผลสำเร็จและคุณประโยชน์อันใดที่เกิดจากการทำงานวิจัยนี้ ผู้ศึกษาขอน้อมถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และขอมอบแด่ผู้มีพระคุณทุกท่านอันได้แก่ บิดา มารดา ผู้ให้กำเนิด พร้อมทั้งครอบครัวมีภรรยาและบุตร รวมถึงผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานในหน่วยงานของผู้วิจัยที่ได้ให้โอกาสให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจในการศึกษา พร้อมทั้งคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ให้ประสาทวิชาให้สติปัญญา แต่หากว่าข้อบกพร่องใด ๆ ที่เกิดจากการทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อม รับผิดแต่เพียงผู้เดียว

นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฌ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน	๙
๒.๒. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	๒๒
๒.๓. แนวคิดเกี่ยวกับประชาชนจิตอาสา	๓๑
๒.๔. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	๔๐
๒.๕ หลักธรรมสำหรับการมีส่วนร่วม	๕๐
๒.๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๙
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๓
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๗๔

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๖
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
๔.๑ ข้อมูลบริบทพื้นที่วิจัย	๘๘
๔.๒ บทบาทประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	๑๐๘
๔.๓ การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง	๑๓๐
๔.๔ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	๑๕๒
๔.๖ องค์กรความรู้จากการวิจัย	๑๕๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๖๑
๕.๒ อภิปรายผล	๑๖๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๗๐
บรรณานุกรม	๑๗๓
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก. สรุปรายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์	๑๘๔
ภาคผนวก ข. รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group	๑๙๒
ภาคผนวก ค. เครื่องมือการวิจัย (แบบสัมภาษณ์/แบบเก็บข้อมูล)	๒๐๓
ภาคผนวก ง. ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๐๘
ประวัติผู้วิจัย	๒๑๘

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ ๓.๑ ตารางรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๗๕
ตารางที่ ๓.๒ รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ	๗๖
ตารางที่ ๔.๑ กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง	๑๒๑
ตารางที่ ๔.๒ การมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง	๑๓๓

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
แผนภาพที่ ๒.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชน	๕๐
แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดการวิจัย	๗๒
แผนภาพที่ ๔.๑ พัฒนาการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง	๙๒
แผนภาพที่ ๔.๒ โครงสร้างคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง	๑๐๕
แผนภาพที่ ๔.๓ การแสดงบทบาทของประชาชน	๑๑๙
แผนภาพที่ ๔.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชน	๑๓๐
แผนภาพที่ ๔.๕ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	๑๕๒
แผนภาพที่ ๔.๖ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๖๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเคยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ มีพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดถึง ๑๗๑.๐๒ ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๓.๓๓ ของพื้นที่ทั้งประเทศ แต่จากการสำรวจพื้นที่ป่าของกรมป่าไม้ พบว่า พื้นที่ป่าไม้เหลือเพียง ๑๐๗ ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๓๓.๔๐ ของพื้นที่ประเทศ แสดงว่าในช่วงระยะเวลา ตั้งแต่ปี ๒๕๐๔ ถึง ๒๕๔๓ รวม ๓๙ ปี มีพื้นที่ป่าลดลง ๖๔ ล้านไร่ หรือลดลงเฉลี่ยปีละ ๑.๖๔ ล้านไร่ โดยในภาคเหนือมีพื้นที่ป่ามากที่สุดสภาพภูมิศาสตร์ ภาคเหนือเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร ส่งผลให้เกิดระบบการผลิต ด้านเกษตรกรรม พาณิชยกรรม การคมนาคม และปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายอย่าง แต่การทำลายป่าในภาคเหนือก็ได้ลดน้อยลง^๑ ทั้งนี้เพราะการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้เกิดความต้องการใช้ประโยชน์ที่ดิน ต้องการพื้นที่ ในการผลิตอาหารให้เพียงพอกับความต้องการจนทำให้ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงถูกทำลายลงไป การพัฒนาประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมาย ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมวลมนุษย และประเทศชาติ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่คอยค้ำจุนความเจริญในทุก ๆ ด้านของมนุษยชาติ จะเห็นได้ว่าประเทศใดที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และประชาชนรู้จักหลักวิธีการอนุรักษ์อย่างชาญฉลาดแล้ว ประเทศนั้นมักจะประกอบไปด้วยประชาชนที่มั่งคั่งสมบูรณ์มีความเป็นอยู่ สุขสบาย แต่ตรงข้ามกับประเทศที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติหรือประชาชนไม่รู้จักวิธีการอนุรักษ์ ปลอ่ยให้ทรัพยากรธรรมชาติต้องสูญเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ประเทศนั้นก็จะพบตัวเองต้องเผชิญ กับ ความตกต่ำทางเศรษฐกิจ มาตรฐานการครองชีพจะถูกกระทบกระเทือนความวุ่นวายต่างๆ ก็จะตามมา ประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ เป็นอยู่ช้าวุ่นน้ำ แต่ถ้าประชาชน ยังใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ประหยัดขาดหลักการอนุรักษ์ แล้วอนาคตของประเทศก็จะตกอยู่ในฐานะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ดังนั้น ป่าไม้ จึงเป็นทรัพยากรที่มีค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบนิเวศน์ ทั้งยังเป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสิ่งมีชีวิตของมนุษย์ พืช และสัตว์

^๑ กรมป่าไม้ ส่วนป่าชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่า, *ป่าชุมชนในประเทศไทย ๒๕๖๐*, (เอกสารเผยแพร่ กรมป่าไม้ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๐), หน้า ๕๔.

อื่นๆ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ผลผลิตจากทรัพยากร ป่าไม้เองเป็นสิ่งที่นำมาใช้ในการดำรงชีวิตที่เรียกว่าปัจจัย ๔ อย่าง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมานี้ ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างยิ่ง ป่าไม้ยังเป็นศูนย์รวมแห่งแหล่งเรียนรู้และยังให้ความรู้ ในหลายๆ ด้าน ยังทำหน้าที่สำคัญด้วยการเป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อระบบสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสถานะที่สร้างความสมดุลได้อย่างเหมาะสม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะต้องรักษาสมดุลในด้านทรัพยากรป่าไม้ให้ยั่งยืน กรมป่าไม้ยังมีกิจกรรมการส่งเสริมให้ชุมชนที่อยู่อาศัยในบริเวณที่ใกล้ป่าซึ่งได้พึ่งพาและได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ เข้ามาร่วมกิจกรรมการปลูกต้นไม้ในพื้นที่เขตป่าไม้ พร้อมทั้งร่วมกันป้องกันดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรมป่าไม้มีแนวนโยบายในเรื่องของการที่จะรักษาทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่เดิม หมายความว่าวันนี้พื้นที่ใดก็แล้วแต่ที่ยังคงมีสภาพเป็นป่าที่สมบูรณ์อยู่ก็จะเน้นในการป้องกันรักษาไว้ให้มีการบุกรุกทำลายอีกต่อไป^๒ ป่าไม้ นับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อการสร้างความสมดุลของธรรมชาติและการดำรงชีพของมนุษย์ แต่ระบบโครงสร้างนโยบายเศรษฐกิจของไทยในอดีตที่ผ่านมารัฐได้ทำการจัดการป่าไม้ โดยเน้นไปในการผลิตไม้และของป่าเป็นหลัก ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประชากร และการขาดการจัดการป่าไม้ที่เหมาะสม ทำให้เกิดการตัดไม้และทำลายป่าจนเกินความสามารถที่ป่าจะฟื้นตัวได้ตามธรรมชาติ ซึ่งจะเห็นได้จากการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อเปลี่ยนเป็นพื้นที่การเกษตรเป็นที่อยู่อาศัย สร้างสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โรงแรม วัด รวมทั้งสถานที่ราชการ ปัจจัยเหล่านี้ ได้ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศลดลงอย่างรวดเร็วในระยะเวลาที่ผ่านมาไม่กี่สิบปี

ป่าชุมชนเป็นรูปแบบการใช้ที่ดินป่าและทรัพยากรต่างๆ จากป่าที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่ในป่าหรือใกล้ป่าได้ใช้กันเป็นเวลานานแล้ว โดยมีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งมีองค์กรชาวบ้านรูปแบบหนึ่งรับผิดชอบด้านการจัดการอย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านอันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคนรูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคมอันเกิดจากการใช้ทรัพยากรดังกล่าวนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการดำรงชีวิตที่ต้องอาศัยป่าหรือที่ดินรอบๆ ป่า เพื่อการเพาะปลูกและการอุปโภคบริโภค โดยอาศัยป่าเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งที่มาของอาหาร สมุนไพร วัสดุเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องมือ การผลิตเชื้อเพลิง และประโยชน์ใช้สอยอื่นๆ ภายในชุมชน

^๒ โชตก จรุงคนธ์, รายงานผลการดำเนินการ โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และช้าง, (สำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๓๒ - ๓๔.

การอนุรักษ์ไม่ใช่ศาสตร์พื้นฐานในทางวิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์ และไม่ใช่ทักษะทางเทคนิค การอนุรักษ์สามารถพิจารณาได้จากมุมมองทั้งทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ (กฎหมาย นโยบาย นิเวศศาสตร์) และมานุษยวิทยา (จริยธรรมสิ่งแวดล้อม) ขณะเดียวกัน การอนุรักษ์ต้องเป็นรากฐานของการดำรงชีวิตอยู่บนโลกร่วมกัน การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล องค์กรหรือประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดการร่วมแก้ปัญหาพร้อมดำเนินการกิจกรรมในชุมชนโดยร่วมกันวางแผนร่วมประชุม ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงานในลักษณะของการเสียสละแรงงาน บริจาคเงิน วัสดุสิ่งของร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมติดตามผลงานโดยเกิดจากความร่วมรับผิดชอบร่วมกันเพื่อกระทำการให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ในการมีส่วนร่วม คือ หลักอภิทานิยธรรม^๓ ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวหรือหลักธรรมกับความสำเร็จและความมั่นคงที่ยั่งยืน ชุมชนที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานได้นั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ สมาชิกในชุมชนต้องทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข หรือสังคม จะอยู่กันอย่าง มีความสุขได้ สมาชิกในชุมชน หรือสังคมต้องให้ความสำคัญต่อกัน ดังนั้น จึงต้องหมั่นมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองก็เช่นกัน ประสบกับปัญหาหลายด้านเนื่องจาก ปัจจุบันนี้ยังขาดการร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างมาก สภาพป่าเป็นภูเขาป่ารกและมีป่าละเมาะมากมาย มีเนื้อที่ ๑,๓๘๔ ไร่ สภาพป่าเป็นป่าเบญจพรรณ มิไม่มีค่าขึ้นอยู่กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ ที่ราบเชิงเขาดินลูกรัง บางพื้นที่เป็นภูเขาหินสูง มีลำห้วยน้ำโจ้ เป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้อุปโภคบริโภค เนื่องจากป่าต้นน้ำเสื่อมโทรม ไม่สามารถซับน้ำฝนในขณะที่ฝนตกหนัก และไม่สามารถกักเก็บน้ำใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากพื้นที่ป่ามีการบุกรุกทำลายป่า ป่าเกิดวิกฤตทำให้ธรรมชาติแหล่งน้ำที่เคยอุดมสมบูรณ์เริ่มลดน้อยลง สาเหตุสำคัญเกิดจากความต้องพื้นที่ป่ามาเป็นพื้นที่ทางการเกษตรของประชาชนในชุมชน รวมทั้งมีการลักลอบเผาป่าโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อในภาพรวม ขาดจิตสำนึกที่ดีในการวางแผนจัดการด้านต่าง ๆ อย่างพอเหมาะพอดี เป็นผลทำให้การใช้ทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่อย่างจำกัด ถูกนำไปใช้ในปริมาณมากและเกินความสามารถที่ทรัพยากรป่าไม้จะฟื้นฟูตัวเองได้ ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ป่าที่เหลือไม่สามารถซับน้ำฝนที่ตกหนัก เกิดปรากฏการณ์น้ำท่วมฉับพลัน ยังส่งผลกระทบต่อความเสียหายเศรษฐกิจ บ้านเรือน เป็นต้น ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จึงเป็นเรื่องใหญ่ที่ทุกคนควรให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จะถือเป็นหน้าที่ของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะไม่ได้ ทุกคนต้องมี

^๓ สมศักดิ์ สมานไทย, การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการป่าชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

ส่วนร่วมรับผิดชอบทั้งหมด ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน รวมทั้งเยาวชน เพื่อผลประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติเป็นสำคัญ จึงจะยังเกิดผลต่อการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างแท้จริง^๔ ความเชื่อมั่นที่ว่าป่าชุมชนสามารถอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ได้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริงว่า เมื่อชีวิตของชุมชนขึ้นอยู่กับความอยู่รอดของป่า ไม่ว่าจะในฐานะที่ป่าเป็นแหล่งน้ำก็ดี ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกก็ดี อาหารและวัสดุปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีพของชุมชนก็ดี หลายอย่างหรือทุกอย่างรวมกันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนต้องอนุรักษ์ทรัพยากรป่าโดยไม่จำเป็นต้องมีอำนาจภายนอกไปบังคับเป็นวิธีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนและเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุลเนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญยิ่งคือเพิ่มความสามารถให้กับมนุษยชาติ ได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุขจากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาบทบาทประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษากระบวนการ การมีส่วนร่วมของประชาชน และนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นการยกระดับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชนให้เกิดความสมดุลและก่อให้เกิดความหลากหลายทางธรรมชาติจนกลายเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์อย่างยั่งยืนต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ ประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นอย่างไร

^๔ อภิชาติ ภัทรธรรม, การป่าไม้กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ภาควิชาการป่าไม้, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๖.

๑.๒.๒ การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผลเป็นอย่างไร

๑.๒.๓ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาบทบาทประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑.๓.๒ เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาบทเรียนการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อทราบถึงพัฒนาการและรูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ชุมชน เพื่อศึกษาบทบาท ของแกนนำและกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนและเพื่อนำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัยไว้ ดังนี้

๑) เพื่อศึกษาบทบาทประชาชนจิตอาสาในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อวิเคราะห์ถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน

๒) เพื่อศึกษากระบวนการ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางเพื่อใช้วิเคราะห์ ถอดบทเรียนเกี่ยวกับ รูปแบบและกระบวนการ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง

๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑.๔.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญและกลุ่มผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ ดังนี้

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อยืนยันร่วมกันถอดบทเรียนการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบเจาะจง รวมจำนวน ๑๒ ท่าน โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้นำชุมชน จำนวน ๕ ท่าน

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มคณะกรรมการป่า จำนวน ๕ ท่าน

กลุ่มที่ ๓ กลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน ๕ ท่าน

๒. ผู้ร่วมในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus-Group Discussion) ในการถอดบทเรียนจากการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ ค้นหาแนวทางการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งอาจเป็นกลุ่มเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญก็ได้ รวมจำนวน ๑๐ ท่าน โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้นำชุมชน จำนวน ๔ ท่าน

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มคณะกรรมการป่า จำนวน ๓ ท่าน

กลุ่มที่ ๓ กลุ่มผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน ๓ ท่าน

โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ ได้นำประเด็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นและวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นจึงนำมาสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ต่อไป

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ในเขตพื้นที่ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัย ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม ๒๕๖๔ ถึงเดือนมีนาคม ๒๕๖๕

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อธิบายนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยเกี่ยวข้องกับ การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปางดังนี้

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคล กลุ่มและองค์กรของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปางที่มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการในกิจกรรมนั้นๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์

ประชาชนจิตอาสา หมายถึง ประชาชนที่มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม รู้จักเสียสละ มีความร่วมมือ ร่วมใจในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และไม่มีค่าตอบแทนใดๆทั้งสิ้น ได้แก่ประชาชนในชุมชนที่เป็นสมาชิกในครอบครัวที่มีสิทธิเลือกตั้ง อาศัยอยู่ภายในครัวเรือนเขตพื้นที่ บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน และองค์กรชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง ไม้ทุกชนิดที่ขึ้นอยู่ในป่าทั้งที่ เป็นไม้ยืนต้น เป็นกอ เป็นเถา รวมถึง กิ่งไม้ ใบไม้ และเศษของไม้ รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และ/หรือที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ดิน น้ำ และสัตว์ป่า เป็นต้นที่อยู่ในพื้นที่ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยความฉลาดและใช้อย่างเหมาะสม ของประชาชนในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง

จังหวัดลำปาง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์มากที่สุด โดยหลีกเลี่ยงการเกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งจะส่งผลกลับมาสู่ตัวมนุษย์เองด้วย โดยแนวทางในการอนุรักษ์ประกอบไปด้วยวิธีการต่างๆ โดยการดำเนินการคุ้มครองป้องกัน และยับยั้ง มิให้มีการบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยอาศัยมาตรการต่างๆ ช่วยในการสนับสนุน เช่นการออกตรวจลาดตระเวนป้องกันปราบปรามการบุกรุกแผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ หรือการกระทำการประการใดๆ อันเป็นการทำลายป่า เป็นต้น

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบถึงบทบาทของประชาชนจิตอาสา ในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑.๖.๒ ได้ทราบถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑.๖.๓ ได้นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางและในพื้นที่อื่นๆ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง” ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราทางวิชาการแนวคิดและทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการศึกษาวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวคิดอันทำให้งานวิจัยเกิดขึ้นและแนวทางในการกำหนดประเด็นการศึกษาได้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประชาชนจิตอาสา

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชนได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการจัดการป่าชุมชนไว้ หมายถึงกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่การปลูกป่า บำรุงรักษาป่า การป้องกันรักษาป่าและการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งการใช้ประโยชน์ป่า คือการพัฒนารูปแบบและเทคนิคการอนุรักษ์ป่าอย่างยั่งยืน การแบ่งปันผลประโยชน์จากป่า คำว่าชุมชน^๑ หมายถึง ชุมชน หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน เมื่อนำมารวมกันเป็น "ป่าชุมชน" และพิจารณาประกอบกับกิจกรรมทางวิชาการ จึงให้ความหมายของป่าชุมชนที่แท้จริง (Official Community Forest) ดังนี้คำว่า ป่าชุมชน เกิดขึ้นจากการนำเสนอเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะของสมาคม สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยมีการจัดสัมมนาเรื่อง ป่าไม้สังคมกับการพัฒนาชนบท ได้นำเอาความคิดในการจัดการป่าโดยชุมชน โดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าและร่วมรับผลประโยชน์ ด้วย เป็นการเปิดโลกทัศน์ในมิติใหม่ในการจัดการป่าไม้ในเชิงวิชาการของประเทศไทย

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖๘.

แนวคิด ดังกล่าวได้แพร่เข้าไปยังส่วนราชการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้จากนั้นได้ถูกบรรจุไว้ใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่๖ เป็นต้นมา^๒

๒.๑.๑ ความหมายป่าชุมชน

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของคำว่า “ป่าชุมชน”ไว้ ดังนี้

เสน่ห์ จามริก และคณะ อธิบายว่า ป่าชุมชนเป็นขบวนการทางสังคมหรือการรวมตัวขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน และ/หรือระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศแห่งหนึ่ง เพื่อทำการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรดิน - นา - ป่า ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม บนฐานของระบบความคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชนซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็นสำคัญ^๓

โกมล แพรกทอง กล่าวว่า ป่าชุมชนคือ รูปแบบการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการที่พึงพิงของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนได้ระบุประโยชน์จากป่าดังกล่าวเป็นผู้กำหนดแผนการ และควบคุมดำเนินงาน ให้เป็นวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อประโยชน์อย่างต่อเนื่อง^๔

ธนชาติ มั่งกิตะ กล่าวว่า ป่าชุมชน คือป่าที่ชาวบ้านในชุมชน มีจิตสำนึกร่วมกันในการปลูก ดูแล การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า เริ่มจากการแนวร่วม การประชุม การจัดตั้งเป็นองค์กรท้องถิ่น ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือตามประเพณีและความเชื่อถือ นำไปสู่การร่วมกันวางแผน ทำ กฎระเบียบ อันเป็นข้อตกลงร่วมกัน เป็นที่ยอมรับของชุมชน ทุกอย่างจะดำเนินภายใต้กติกา และ ประเพณีของชุมชน^๕

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพิมล ศรีศักดิ์ ได้กล่าวไว้ว่า ป่าชุมชน คือป่าที่ชาวบ้านในชุมชน มีจิตสำนึกร่วมกันในการปลูก ดูแล การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า เริ่มจากการแนวร่วม

^๒ กรมป่าไม้ ส่วนป่าชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่า, **ป่าชุมชนในประเทศไทย ๒๕๖๐**, หน้า ๒๑-๕๙.

^๓ เสน่ห์ จามริกและคณะ, **โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ “ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา”**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖), หน้า ๕๕.

^๔ โกมล แพรกทอง, **ป่าชุมชนในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน, ๒๕๓๓), หน้า ๓๘.

^๕ ธนชาติ มั่งกิตะ, การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรในรูปแบบของป่าชุมชน: กรณีศึกษาบ้านขอใต้ หมู่ ๔ ตำบลบ้านขอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, **งานวิจัย**, (สำนักงานบัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๒), หน้า ๙.

การประชุม การจัดตั้งเป็นองค์กรท้องถิ่น ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือตามประเพณีและความเชื่อถือ นำไปสู่การร่วมกันวางแผน ทำ กฎระเบียบ อันเป็นข้อตกลงร่วมกัน เป็นที่ยอมรับของชุมชน ทุกอย่างจะดำเนินภายใต้กติกา และ ประเพณีของชุมชน มี^๖

ป่าชุมชนคือ รูปแบบการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ จากป่าที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่ในป่าหรือใกล้ป่าได้ใช้กันเป็นเวลานานแล้ว โดยมีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งมีองค์กรชาวบ้านรูปแบบหนึ่งรับผิดชอบด้านการจัดการอย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านอันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม-วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน

ดังนั้นป่าชุมชน หมายถึง ที่ดิน และ/หรือ ที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้ดำเนินการและได้รับอนุญาต ตามกฎหมายได้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ จัดการกิจการงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ และแผนงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย การจัดการดังกล่าว ก็เพื่อการอนุรักษ์ และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน หรือ รูปแบบการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ จากป่าที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่ในป่าหรือใกล้ป่าได้ใช้กันเป็นเวลานานแล้ว มีองค์กรชาวบ้านรูปแบบหนึ่งรับผิดชอบด้านการจัดการอย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านอันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน รูปแบบการใช้ทรัพยากรนี้ ส่งผลให้ชุมชนมีเสถียรภาพ ภาวะภาพและก่อให้เกิดความเป็นธรรม ทำให้ชุมชนนั้นๆ สามารถสืบทอดความเป็นชุมชนมาได้จนทุกวันนี้ พร้อมกันนั้นก็มียุทธศาสตร์ที่จะดำรงความเป็นชุมชนต่อไปได้ ป่าชุมชน คือป่าที่ชาวบ้านในชุมชน มีจิตสำนึกร่วมกันในการปลูกดูแล การ อนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า เริ่มจากการแนวร่วม การประชุม การจัดตั้งเป็นองค์กรท้องถิ่น ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือตามประเพณีและความเชื่อถือ นำไปสู่การร่วมกันวางแผน ทำ กฎระเบียบ อันเป็นข้อตกลงร่วมกัน เป็นที่ยอมรับของชุมชน ทุกอย่างจะดำเนินภายใต้กติกา และ ประเพณีของชุมชน หรือ พื้นที่ป่าทั้งที่เป็นป่าบก และป่าชายเลน (รวมทั้งผืนดิน ต้นไม้ พืชพันธุ์ พันธุ์พืช สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และสรรพสิ่งที่เป็นธรรมชาติทั้งหมด) รอบชุมชน หรือใกล้เคียงกับ

^๖ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพิมล ศรศักดิ์, รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๕๕๕), หน้า ๕.

ชุมชน (อาจจะเป็นชุมชนทางการ เช่น หมู่บ้าน , อบต . หรือชุมชนตามประเพณีก็ได้ และก็อาจจะ เป็นหนึ่งชุมชน หรือหลายชุมชนที่มาจัดการร่วมกันก็ได้) โดยที่ชุมชนใช้อาศัย ทำมาหากิน และ เลือกลงใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และการรักษาระบบนิเวศ โดยชุมชนเป็นผู้วางแผน ตัดสินใจว่าต้องการอะไรจากป่า ต้องการเมื่อไร จะดูแลรักษา ฟื้นฟู และพัฒนาป่าชุมชนอย่างไร มี ขอบเขตขนาดไหนที่ชุมชนจะดูแลได้ทั่วถึง โดยทั้งนี้แผนการจัดการป่าของชุมชน อาจจะกำหนดเป็น ปลายลักษณ์อักษร หรือเป็นจารีตประเพณี เป็นวิถีชีวิตในการจัดการป่าก็ได้ขึ้นอยู่กับชุมชนเป็นผู้ กำหนด โดยพื้นฐานสังคมชนบทไทย ชาวบ้านล้วนอาศัยพึ่งพาป่าทั้งในแง่ปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร สมุนไพร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยมาช้านาน นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้พึ่งพาน้ำจากป่าใช้ทำนา อาศัย ผลผลิตจากป่าเป็นเพื่อสร้างรายได้พอยังชีพ อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็น รากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน บทบาทของป่าต่อความอยู่รอดชุมชนจึงมีมาช้านาน ชุมชนพื้นเมือง จำนวนไม่น้อยจึงมีวัฒนธรรมในการรักษาป่า เช่น รูปแบบความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า ต้นน้ำ แบบ แผนการผลิต การเกษตร การใช้ทรัพยากรที่ใช้ป่าอย่างทะนุถนอม ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไป ตามภูมินิเวศและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง

๒.๑.๒ องค์ประกอบป่าชุมชน

องค์ประกอบของป่าชุมชน คือ อะไร ในการวิเคราะห์ จะเห็นว่ามีคำว่า "ป่า" กับคำว่า "ชุมชน จากคำนิยามของคำว่า "ป่า" ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๕๔๔ มาตรา ๔ (๑) ให้ ความหมายว่า "ป่า หมายความว่า ที่ดิน ที่ยังมีต้นไม้บุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน และพระราชบัญญัติ ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๗ ให้ความหมายในมาตรา ๔ ว่า "ป่า" หมายความว่า ที่ดิน รวมตลอดถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล ที่ยังมีต้นไม้บุคคลได้มาตาม กฎหมาย

คำหลัก (Key word) ที่เป็นองค์ประกอบของป่าชุมชนมีดังนี้

๑. ที่ดิน หมายถึง ที่ดินนอกพื้นที่ป่าไม้ เช่น ที่ดินสาธารณประโยชน์ ที่ดินเอกชน ที่ดิน ของวัด ที่ดินของโรงเรียน ที่ดินสองข้างทาง ที่ดินของส่วนราชการต่างๆ ฯลฯ ซึ่งที่ดินดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับอนุญาตให้ใช้จากผู้มีสิทธิด้วย

๒. ที่ดินป่าไม้ หมายถึง ที่ในเขตป่าไม้ เขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินในเขตป่าต้องได้รับ อนุญาต เช่น ที่ดินป่าตาม พ.ร.บ.ป่าไม้ พุทธศักราช ๒๕๔๔ ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

๓. ชุมชน หมายถึง ชุมชน ที่มีราษฎรร่วมบริหารจัดการ ดูแล และรับประโยชน์จากป่า ชุมชนนั้นๆ

๔. การอนุญาตตามกฎหมาย หมายถึง มีการขอจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทาง และได้รับ อนุญาตจากผู้มีอำนาจ (กรมป่าไม้) ตามกฎ ระเบียบ ที่กำกับ ดูแลพื้นที่นั้นๆ

๕. การดำเนินการร่วมกัน หมายถึง ราษฎรในชุมชน องค์กรต่างๆ และหน่วยงานของรัฐ ฯลฯ ร่วมกันบริหารจัดการป่าไม้ในรูปแบบการมีส่วนร่วม

๖. การจัดการกิจการงานด้านป่าไม้ หมายถึง การควบคุม ดูแล รักษา บำรุงป่า รวมถึง การป้องกัน และ ปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นด้วย

๗. ความต่อเนื่อง หมายถึง การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ สม่ำเสมอ ระยะเวลา ไม่ขาดตอน

๘. การใช้ประโยชน์โดยชุมชน หมายถึง ราษฎรในชุมชนใช้ประโยชน์ตามกติกาที่ชุมชน ร่วมกันกำหนด โดยไม่ขัดต่อกฎระเบียบของทางราชการที่เกี่ยวข้อง

๙. ความยั่งยืน หมายถึง ป่าไม้นั้นๆ ยังคงเป็นป่าไม้และสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ ให้กับราษฎรในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง เต็มประสิทธิภาพตลอดไป โดยไม่เสียหายหรือถูกเปลี่ยนเป็น อย่างอื่น

ป่า กับ คน หรือ ชุมชน มีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน และลึกซึ้ง เพราะ ๑. “คน” ยังต้องใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการดำรงชีวิต ๒. ต้องยอมรับความจริงว่า “ป่า” นั้น ต้องได้รับอนุรักษ การป้องกัน และจัดการอย่างยั่งยืน “ป่าชุมชน” จึงเป็นคำตอบของความจำเป็น ทั้ง ๒ ประการ ถ้า “ป่าชุมชน” เกิดขึ้นได้จริง ก็จะมีส่วนช่วยหยุดยั้งการทำลายป่า เพิ่มพื้นที่ป่า และสามารถจัด “ป่า” ที่ เหลือได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน เพิ่มขีดความสามารถ ให้กับชุมชน ให้รู้จักจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยตนเอง และสร้างความรัก ความเห็นอกเห็น ใจกันในชุมชน ป่าชุมชนจะช่วยบำบัดความทุกข์ยากของชนบทที่ยังพึ่งพิงป่า ทั้งอาหาร สมุนไพร และ อื่นๆ ตลอดจนน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก ประชาชนยังต้องใช้ประโยชน์จากป่าในการดำรงชีพ การจัดทำ ป่าชุมชน ไม่ใช่เพียงเพื่อป้องกันรักษาป่า แต่เป็นการให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน นิยามป่าชุมชน คือ ป่าที่ประชาชนได้รับอำนาจให้ควบคุม จัดการ และใช้ประโยชน์จากป่า และมุ่งให้ ทุกคนมีสิทธิได้ใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเป็นธรรม ป่าชุมชน (Community Forest) เป็นทางเลือกใน การจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้ โดยมีชุมชนเป็นฐาน เป็นการจัดการที่ต้องอาศัยพลังแห่งความ สามัคคีของสมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ และเป็นการปรับตัวของการจัดการ ทรัพยากรภายในชุมชน เพื่อช่วยลดปัญหาความยากจนและความเสื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและ ความอุดมสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่ สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ ฟื้นฟู ให้ป่ามีความสมบูรณ์ เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิต ของคนในชุมชน

ดังนั้น ลักษณะที่สำคัญของป่าชุมชนเป็นการจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม ที่มองทรัพยากรต่างๆ ในชุมชนล้วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันแม้จะให้ความสำคัญกับป่าแต่ไม่แยกส่วนกับการจัดการทรัพยากรทั้งหมด หรือกล่าวได้ว่าเป็นการจัดการเชิงระบบนิเวศป่าไม้ (Forest Landscape) ป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์ไม่ได้ ไม่ใช่ป่าชุมชน เพราะชุมชนได้เลือกที่จะดูแลรักษาป่าแทนการทำลายป่า ดังนั้นชุมชนจึงต้องได้รับประโยชน์จากการรักษาป่าเป็นการทดแทนต้องมีขอบเขตที่ชาวบ้านสามารถจำแนกขนาดของพื้นที่ได้ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นผืนป่าขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ที่มีการจัดการร่วมกันหลายชุมชนก็ได้ ซึ่งการกำหนดขอบเขตอาจจะกระทำร่วมกันระหว่างชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ก็ได้ ชุมชนมีอำนาจในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างอิสระและสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ การร่วมรับผิดชอบและตัดสินใจ จุดประสงค์และเป้าหมายของการจัดการป่าชุมชนต้องสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชน ในปัจจุบันประเทศไทยมีการจัดการนิเวศป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชนมากกว่า ๑๐,๐๐๐ ป่าชุมชน ซึ่งรวมทั้งที่ขึ้นทะเบียนกับ กรมป่าไม้และอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ โดยมีป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้รวมทั้งสิ้น ๘,๘๒๐ หมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ ๓,๕๘๓,๐๗๔ ไร่ และอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ อีก ๑,๙๐๖ ป่าชุมชน ที่ครอบคลุม ๑๐,๗๒๖ หมู่บ้าน ซึ่งมีการประมาณการว่าชุมชนมีการจัดการพื้นที่ป่าในรูปแบบของป่าชุมชนมากกว่า ๗,๘๗๐,๐๐๐ ไร่ (๑.๒ ล้านเฮกตาร์) หรือประมาณ ๗% ของพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทย ทั้งที่อยู่นอกเขตและในเขตพื้นที่อนุรักษ์^๗

๒.๑.๓ ประเภทของป่าชุมชน

ป่าชุมชนซึ่งคนในชุมชนเป็นผู้ดูแลร่วมกันมีอยู่กระจายทั่วทุกภาคของประเทศไทย อีกทั้งยังมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปตามสภาพของพื้นที่ป่า ระบบนิเวศของป่า รวมทั้งแตกต่างทางวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนซึ่งเป็นตัวกำหนดความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เหมือนกันสิ่งเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ ตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายของรัฐบาล ทำให้ป่าชุมชนตอบสนองความต้องการต่อชุมชนแตกต่างกันไปเช่นกัน ดังนั้นสภาพของป่าชุมชนในประเทศไทยจึงแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ป่าชุมชนดั้งเดิม และป่าชุมชนพัฒนา^๘ ดังนี้

^๗ สมหญิง สุนทรวงศ์, *ป่าชุมชนกับสังคมไทย*, (ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (รีคอฟ) ประเทศไทย, ๒๕๕๗), หน้า ๕๖.

^๘ กรมป่าไม้ ส่วนป่าชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่า, *ป่าชุมชนในประเทศไทย ๒๕๖๐*, หน้า ๒๑-๕๙.

๑. ป่าชุมชนดั้งเดิม

ป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีไม้ขนาดใหญ่และพันธุ์พืชค่อนข้างหลากหลาย โดยพื้นที่ป่าชุมชนจะถูกกำหนดห้ามไม่ให้มีการบุกรุกเข้ามาตัดไม้ หรือถือครองสภาพเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์และตอบสนองประโยชน์ของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี วัฒนธรรมตามความเหมาะสม ซึ่งรูปแบบของป่าชุมชนดั้งเดิมสามารถแบ่งเป็นกลุ่มที่สำคัญได้ดังนี้

๑.๑ ป่าต้นน้ำลำธาร หรือชาวบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ป่าขุนน้ำ หมายถึง บริเวณป่าที่อยู่ตอนบนของกลุ่มน้ำ มักอยู่ในเขตพื้นที่ภูเขาที่มีความลาดชันสูง ซึ่งป่าต้นน้ำที่สำคัญพบมากในเขตภาคเหนือ

๑.๒ ป่าน้ำซับ ป่าน้ำจืด ป่าน้ำพุค อธิบายได้ว่า เมื่อฝนตกลงมา น้ำส่วนหนึ่ง ก็ถูกเก็บไว้ใต้ดินเป็นน้ำบาดาล หรือแม่น้ำใต้ดินเล็ก ๆ และบางแห่งก็ไหล ซึมออกมาตามผิวดินกลายเป็นน้ำซับ หรือบ่อน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งพื้นที่ลักษณะนี้ จะถูกเรียกต่าง ๆ กันออกไป เช่น ที่น้ำซับ ที่น้ำพุ หละน้ำฮู (น้ำรู) เป็นต้น

๑.๓ ป่าหัวไร่ปลายนา หมายถึง พื้นที่ที่เป็นเชิงเขานั้น ชุมชนต้องทำนาแบบขั้นบันได ด้วยข้อจำกัดของลักษณะภูมิศาสตร์ จึงมีข้อบังคับในการรักษาป่าที่ติดกับนา เพื่อให้ป่าธรรมชาติป้องกันการพังทลายของดิน ที่จะไหลมาทับถมที่นา อีกครั้งยังอาศัยไม้จากป่าบริเวณนี้ เป็นไม้ใช้สอยอีกด้วย

๒. ป่าชุมชนเพื่อประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่น

๒.๑ ป่าขุนห้วย เป็นป่าชุมชนดั้งเดิม มีการตั้งศาลขุนห้วย เป็นที่อยู่ของวิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อปกป้องรักษาป่าไม้ หมูบ้านให้มีความปลอดภัย อยู่เย็นเป็นสุข ปกป้องผลผลิตทางการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งในแต่ละปีชาวบ้านจะจัดพิธี เช่นไหว้ตามวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นนั้น ๆ ปีละหนึ่งครั้ง

๒.๒ ป่าช้า ป่าเหว พบมากในภาคเหนือ และภาคอีสานบางแห่ง กล่าวคือสมัยก่อนนั้น ไม่นิยมเผาศพคนตายในวัด หลังจากที่จะประกอบพิธีทางศาสนาให้ผู้ตายแล้ว จะนำศพออกไปเผาตามชายป่าที่ชุมชนกำหนดไว้ใช้ในการเผาศพอย่างเดียว พื้นที่บริเวณนี้มักจะถูกปล่อยให้กลายเป็นป่าไม้ตามธรรมชาติ ชาวบ้านเรียกพื้นที่นี้ว่า ป่าช้า หรือ ป่าเหว

๒.๓ ป่าพิธีกรรม กล่าวคือ เพื่อเป็นการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในสถานะต่าง ๆ ซึ่งบางสถานการณ์นั้นยากต่อการทำความเข้าใจ หรืออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลได้ มนุษย์จึงมักเชื่อมโยงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเข้ากับเรื่องเหนือธรรมชาติ ปาฏิหาริย์ เช่น การเดินทางโดยเครื่องบิน ซึ่งแม้จะมีประสิทธิภาพสูง แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยที่ต้องบอกกล่าวสิ่งลึกลับที่ตนนับถือก่อนขึ้นเครื่องบิน มนุษย์สร้างพิธีกรรมขึ้นมาเพื่อเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์

ทั่วไปกับพลังเหนือธรรมชาติ สิ่งนี้ทำให้เกิดความเชื่อว่า ผีसाง เทวดา ปีศาจเทพเจ้า และวิญญาณนั้น ๆ มีบุคลิก อารมณ์ ความรู้สึก เหมือนกับมนุษย์ทั่วไป ซึ่งพลังเหนือธรรมชาติเหล่านั้น อาจสิ่งสถิตอยู่ในต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ สัตว์ป่า ก้อนหิน บ้านเรือน หรือแม้กระทั่งในตัวมนุษย์ สามารถติดต่อกันได้โดยผ่านพิธีกรรมการใช้เวทย์มนต์ คาถา บอกกถา อ้อนวอน เพื่อให้พลังเหนือธรรมชาตินั้น ๆ ค้ำครองพฤติกรรมเหล่านั้นถูกอธิบายด้วยพิธีกรรมท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดเป็นกระบวนการการปรับตัวทางวัฒนธรรม และแสดงออกในรูปแบบพิธีกรรม เช่น การบวชต้นไม้ซึ่งทำได้โดยการนิมนต์พระสงฆ์ มาทำพิธีบวชต้นไม้ ซึ่งในพิธีนั้นจะมีผ้าเหลืองมาห่มที่ต้นไม้ นั้น ๆ โดยมีความเชื่อว่าเทวดาอารักษ์นั้น ได้มาสถิตต้นไม้ใหญ่ การห่มผ้าเหลืองให้ต้นไม้ใหญ่ ก็เท่ากับเป็นการปกป้องที่อยู่อาศัยของเทวดาอารักษ์ให้ปลอดภัย เพื่อได้ช่วยรักษาต้นไม้ นั้น ๆ ไปด้วย หรือพิธีกรรมในการตัดต้นไม้ ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่นั้นมีเทวดาอารักษ์สิงอยู่ ดังนั้น จึงมีความเชื่อว่าต้องทำพิธีก่อนลงมือตัดต้นไม้ ความเชื่อและพิธีกรรมก็จะแตกต่างกันไปตามสภาพสังคม

๒.๔ ป่าในวัด เป็นป่าที่รักษาไว้เพื่อความร่มรื่น และให้เป็นสถานที่ ปฏิบัติธรรม การเรียนรู้ธรรมะของพระสงฆ์ และผู้สนใจเรียนรู้

๒.๕ ป่าอุทยาน อาจจะเป็นพื้นที่ป่าไม้ซึ่งอยู่ในวัด หรือข้างวัด หรือไม่ได้มีส่วนในบริเวณใด ๆ ของวัดเลยก็ได้ แต่เป็นบริเวณที่ชุมชนสงวนไว้เป็นเขตอุทยาน ห้ามล่าสัตว์ที่เข้ามาพึ่งพิงอาศัยพื้นที่นั้น ๆ บางแห่งอาจเป็นสวนหรือที่ทำกินของราษฎร ซึ่งเจ้าของพื้นที่ให้ความเมตตาปกป้องคุ้มครองไม่ให้บุคคลใดมาทำร้ายสัตว์นั้นลักษณะทางกายภาพของป่าชุมชน ป่าชุมชน คือ ผืนป่าที่มีขนาดเล็กหรือใหญ่เท่าใดก็ได้ แล้วแต่จะจัดหามาได้ แต่ถ้าเป็นขนาดใหญ่ ต้องไม่ใหญ่เกินกว่าที่ชุมชนนั้น ๆ จะฟื้นฟูดูแลได้ ป่าชุมชน จะต้องเป็นผืนป่าล้วน ๆ ไม่รวมพื้นที่ที่อยู่อาศัย เช่น หมู่บ้านและที่ทำกิน โดยสภาพอาจเป็นป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ หรือป่าเสื่อมโทรมที่รกร้างว่างเปล่าก็ได้ ป่าชุมชน เป็นผืนป่าที่ชุมชนช่วยกันจัดการฟื้นฟูดูแลรักษา ทั้งจากปัญหาไฟป่า การบุกรุกแผ้วถางทำลาย การปกป้องการหาของป่าจนเกินกำลังที่ป่าจะรับได้ โดยมีลักษณะคล้ายกัน คือ ชุมชนหรือหมู่บ้านที่ดูแลป่าชุมชนใด จะมีกฎระเบียบในการดูแลและใช้ประโยชน์ เป็นต้นว่า การร่วมกันทำแนวกันไฟ การจัดเวรยามเดินลาดตระเวน กติกาในการเก็บเห็ด เก็บหน่อ หาไข่มดแดง ฯลฯ

ป่าชุมชนจะแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ บริเวณ คือ บริเวณพื้นที่อนุรักษ์ และบริเวณพื้นที่ใช้สอย ส่วนสถานะทางกฎหมายของพื้นที่ที่จัดตั้งเป็นป่าชุมชน อาจเป็นป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่สาธารณประโยชน์ และอาจอยู่ในพื้นที่ของเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ป่าชุมชน (Community Forest) เป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของ

นิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ป้องกันรักษา ฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน^๔

ป่าชุมชนในประเทศไทยมีกระจายทั่วทุกภาคในรูปแบบการจัดการที่แตกต่างหลากหลายไปตามสภาพภูมินิเวศน์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สังคม ได้แก่

ป่าชุมชนภาคเหนือ เนื่องจากสภาพพื้นที่ภาคเหนือเป็นที่สูง มีการสงวนรักษาพื้นที่ป่าเพื่อเป็นต้นน้ำ เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และประกอบพิธีกรรม การดูแลรักษาป่าชุมชนทำโดยการจำแนกป่าออกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ เช่น เป็นป่าขุนน้ำ ป่าความเชื่อ ป่าใช้สอย และชุมชนผู้รักษาป่าก็มีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์

ป่าชุมชนภาคอีสาน พื้นที่อีสานมีลักษณะเป็นที่ราบสูง พื้นดินเป็นโคก ดอน ชุมชนต่างๆ รักษาป่าไว้ตามหัวไร่ปลายนาน เพื่อเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และเป็นป่าที่ใช้ประโยชน์เชิงวัฒนธรรม นอกจากป่าบก ก็ยังมีป่าบุง ป่าทาม ซึ่งเป็นป่าในพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนึ่งที่มีชุมชนดูแลรักษาอยู่

ป่าชุมชนภาคกลาง รวมภาคตะวันตกและตะวันออก พื้นที่ป่าทางตะวันตกเป็นป่าผืนใหญ่ยาวติดต่อกันมาจากภาคเหนือไปจนถึงภาคใต้ ส่วนมากเป็นที่อยู่อาศัยของกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ซึ่งมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในการรักษาป่ามาแต่เดิม ป่าชุมชนของชาวกะเหรี่ยงส่วนมาก ไม่ได้แบ่งแยกตามหมู่บ้าน แต่เป็นการใช้และดูแลป่าร่วมกันทั้งผืน เช่น กะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร ขณะที่ในภาคกลางซึ่งเป็นชุมชนไทยพื้นราบก็มีป่าชุมชนกระจายอยู่ตามจังหวัดอุทัยธานี นครสวรรค์ สุพรรณบุรี ชัยนาท ในส่วนภาคตะวันออก ก็มีพื้นที่ป่าชุมชนบ้างเป็นหย่อมๆ เช่นในเขตฉะเชิงเทรา ชลบุรี และป่าชายเลนในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ป่าชุมชนภาคใต้ มีทั้งป่าชุมชนในเขตต้นน้ำบนยอดเขา ไปถึงป่าพรุชุมชน ป่าชายเลนชุมชน นอกจากนี้ในระดับครอบครัวก็มีการดูแลป่าผสมกับการทำสวน เช่นสวนสมรม สวนยางดั้งเดิม ผสมป่า และการทำเกษตรสีขึ้น

การกำหนดกฎเกณฑ์ การวางแผนจัดการป่าชุมชน และการจัดตั้งกลไกเพื่อจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้นเกิดขึ้นมาได้ด้วยการวางแผนร่วมกันของคนในชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง นอกจากนี้การวางแผนจัดการของชุมชน ยังต้องเป็นที่รับรู้ และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย มิเช่นนั้นก็จะเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นการจัดการ

^๔ กรมป่าไม้, ป่าชุมชน สำนักงานแผนงานและสารสนเทศ, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘.

ป่าชุมชนที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนควรมีการทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่าย ป่าชุมชน เป็นต้น

คำว่า ป่าชุมชน เกิดขึ้นจากการนำเสนอเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยมีการจัดสัมมนาเรื่อง ป่าไม้สังคมกับการพัฒนาชนบท ได้นำเอาความคิดในการจัดการป่าโดยชุมชน โดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าและร่วมรับผลประโยชน์ด้วย เป็นการเปิดโลกทัศน์ในมิติใหม่ในการจัดการป่าไม้ในเชิงวิชาการของประเทศไทย แนวคิดดังกล่าวได้แพร่เข้าไปในยังส่วนราชการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้จากนั้นได้ถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ เป็นต้นมา และได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น โครงการพัฒนาป่าชุมชน จากงานวิจัยของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ ได้เสนอให้มีการส่งเสริมป่าชุมชนใน ๓ รูปแบบให้แพร่หลายคือ ๑)ป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ ๒)ป่าชุมชนแบบเศรษฐกิจ และ๓)ป่าชุมชนแบบอเนกประสงค์

สรุปได้ว่า ป่าชุมชน คือป่าที่ชาวบ้านในชุมชน มีจิตสำนึกร่วมกันในการปลูก ดูแล การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า เริ่มจากการแนวร่วม การประชุม การจัดตั้งเป็นองค์กรท้องถิ่นเป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือตามประเพณีและความเชื่อถือ นำไปสู่การร่วมกันวางแผน ทำกฎระเบียบ อันเป็นข้อตกลงร่วมกัน เป็นที่ยอมรับของชุมชน ทุกอย่างจะดำเนินภายใต้กติกา และประเพณีของชุมชน

๒.๑.๔ การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

วิวัฒนาการของป่าชุมชน ป่าชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มของผู้ดำเนินงาน ๒ กลุ่ม กลุ่มที่ ๑ เป็นการดำเนินงานโดยการริเริ่มและพัฒนาโดยชุมชนเองมีประวัติยาวนานในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ส่วนหนึ่ง เพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่สามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนในท้องถิ่นของตนเองในลักษณะต่างๆ ภายใต้วัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน และกลุ่มที่ ๒ เป็นการดำเนินงานที่ริเริ่มโดยหน่วยงานภายนอกต่างๆ ทั้งจากภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งตระหนักถึงความสำคัญ ในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยได้พยายามจัดทำโครงการต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมมือร่วมใจกันปลูกป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรายละเอียดปรากฏ ดังนี้

๑. ป่าชุมชนที่ริเริ่มโดยชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการมีพื้นที่ป่าสำหรับหมู่บ้าน โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดขอบเขตและดูแลรักษาให้คงสภาพยืนยาวตลอด เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์การใช้ประโยชน์ของชุมชนนั้นเกิดขึ้นในประเทศไทยมานานแล้ว และสภาพป่าเหล่านี้ยังคงอยู่ได้ตลอดมาโดยไม่ได้รับผลกระทบใดๆ จากการลักลอบตัดไม้หรือบุกรุกเพื่อเปิดป่าเป็นแหล่งทำกินดังปรากฏให้เห็นทั่วไปในพื้นที่หลายแห่งในประเทศไทยที่เป็นป่าขนาดเล็กใกล้หมู่บ้าน ลักษณะ วิธีการจัดการ จะ

แตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมระหว่างภาคต่างๆ ของประเทศ ซึ่งชุมชนแต่ละภาคมีระบบสังคม สภาพทางเศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อในเรื่องพลังเหนือธรรมชาติ ตลอดจนสภาพการพึ่งพิงป่าที่คล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน

๒. ป่าชุมชนที่ริเริ่มโดยหน่วยงานภายนอก เนื่องจากป่าชุมชนเป็นที่สนใจของหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานเอกชนอื่นๆ ที่ดำเนินการพัฒนาชนบทในรูปแบบอื่นๆ เช่น การศึกษา การประกอบอาชีพ การสาธารณสุขโรคของประชาชน ซึ่งอาจมีความเกี่ยวข้องกับป่าไม้ชุมชนอยู่บ้าง เพราะการพัฒนาชนบทมักส่งผลกระทบต่อถึงกันโดยตลอด และในอนาคตบทบาทของหน่วยงานเอกชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ชุมชนคงจะเพิ่มมากขึ้น

โดยปกติแล้ว “ป่าชุมชน” ก็คือพื้นที่ป่าไม้ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมต่อการจัดการเพื่อให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น ป่าชุมชนจึงสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในที่ดินประเภทต่างๆ เพียงแต่ระดับการมีส่วนร่วมและการจัดการอาจมีความเข้มข้นและความหลากหลายที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับกฎหมายของที่ดินผืนนั้นเป็นประการสำคัญ สำหรับวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานป่าชุมชนของแต่ละแห่ง ก็ย่อมขึ้นอยู่กับความจำเป็นหรือความต้องการของชุมชนที่มุ่งหวังได้รับจากป่าชุมชน หรืออาจจะกล่าวได้ว่าประโยชน์จากป่าชุมชนนั่นเอง หากป่าชุมชนไม่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ชุมชนได้ตามต้องการก็จะไม่บังเกิดความยั่งยืน ทั้งนี้ ประโยชน์จากป่าชุมชนในประเทศไทยอาจกล่าวได้ว่ามี ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นประโยชน์ที่พบว่าชุมชนประสงค์ได้รับจากการดำเนินงานป่าชุมชนในระยะแรกๆ ต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน เพื่อแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้น ที่สำคัญได้แก่ การเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอันส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพทางการเกษตร การอุปโภค และการบริโภคในครัวเรือน การเป็นแหล่งป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านไฟฟ้าที่คุกคามสุขภาพและทรัพยากรของชุมชน การช่วยบรรเทาการกัดเซาะและพังทลายของหน้าดินโดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นภูเขาและชายฝั่งทะเล การอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีความอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ

๒. ประโยชน์ทางด้านสังคม หลายชุมชนได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านสังคมในรูปแบบต่างๆ กันไป ที่สำคัญที่สุดก็คือการสร้างความร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมจัดการป่าไม้อันเป็นการทำงานเพื่อส่วนรวม อันส่งผลกระทบต่อความรักสามัคคีที่สามารถส่งผลกระทบต่อการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ร่วมกันภายในชุมชน ทั้งในด้านศาสนาหรือความเชื่อ การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ตามความเหมาะสม กับทั้งอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาอาชีพตามศักยภาพของชุมชนตามมา การใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเป็นแหล่งเรียนรู้รัฐธรรมนูญและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ในบาง

แห่งอาจมีการสร้างเครือข่ายโดยป่าชุมชนที่เชื่อมโยงความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นทั้งในระดับตำบล อำเภอ ภูมิภาค และประเทศอีกด้วย

๓. ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ เเท่าที่ผ่านมามีความเหมือนว่าชุมชนได้รับประโยชน์ในด้านนี้ จากป่าชุมชนไม่สูงเท่าที่ควร เนื่องจากข้อจำกัดของสถานภาพทางกฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้รับในรูปแบบจากการเก็บหาของป่าและสมุนไพรตามที่กฎหมายเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน ซึ่งเท่าที่กล่าวมาเป็นการลดค่าใช้จ่ายได้ในระดับหนึ่ง ในกรณีที่มีจำนวนมากอาจมีการรวบรวมจำหน่ายซึ่งอาจมีการแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง สำหรับป่าชุมชนที่อยู่ในที่ดินบางประเภทก็สามารถตัดฟันไม้ยืนต้นที่มีอยู่จำหน่ายอันเป็นการสร้างรายได้ให้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม หากได้พิจารณากันให้ถ่วงถี่แล้วอาจสรุปได้ว่า ป่าชุมชนทุกแห่งได้เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง ๓ ด้านควบคู่กันไป เพียงแค่ว่าด้านในด้านหนึ่งอาจมากหรือน้อยแตกต่างกันไป ทั้งนี้ ประโยชน์ดังกล่าวอาจมีการยกระดับให้สูงขึ้นกว่าที่ได้รับอยู่ในปัจจุบันได้ ถ้ามีการจัดการหรือดำเนินกิจกรรมบางด้านในพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งถ้าประโยชน์ทั้ง ๓ ด้านมีความสมดุลกันแล้ว จะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ของชุมชนแห่งนั้น ที่มาจัดการป่าชุมชนร่วมกันก็ได้ โดยที่คนในชุมชนนั้นๆ อาจเลือกใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และการรักษาระบบนิเวศก็ได้ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นผู้วางแผนและตัดสินใจว่าจะใช้ประโยชน์อะไร และอย่างไรจากป่า จะดูแลรักษา ฟื้นฟู และพัฒนาป่าชุมชนอย่างไร ป่าชุมชนมีขอบเขตขนาดไหนที่ชุมชนจะดูแลได้ทั่วถึง นอกจากนั้น ในแวดวงของนักปฏิบัติการในงานพัฒนาสังคมและทรัพยากร ยังให้ความสำคัญต่อ “ป่าชุมชน” ว่าเป็นมากกว่ากิจกรรมทางสังคม แต่เป็น ”กระบวนการการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ หากทำได้อย่างเหมาะสม ความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ชุมชนกับคนในสังคม คนกับคน จะถูกเปลี่ยนไป และนำไปสู่การยกระดับความเป็นอยู่และสวัสดิการของชุมชน และการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม^{๑๐}

การใช้ทรัพยากรในป่าชุมชน ป่าชุมชนในประเทศไทยมีกระจายทั่วทุกภาคในรูปแบบการจัดการที่แตกต่างหลากหลายไปตามสภาพภูมินิเวศน์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สังคม ได้แก่

^{๑๐} คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน, แนวความคิดแนวทางปฏิบัติ และแนวนโยบายเกี่ยวกับการดำเนินการป่าชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๔๔.

ป่าชุมชนภาคเหนือ เนื่องจากสภาพพื้นที่ภาคเหนือเป็นที่สูง มีการสงวนรักษาพื้นที่ป่าเพื่อเป็นต้นน้ำ เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และประกอบพิธีกรรม การดูแลรักษาป่าชุมชนทำโดยการจำแนกป่าออกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ เช่นเป็นป่าขุนน้ำ ป่าความเชื่อ ป่าใช้สอย และชุมชนผู้รักษาป่าก็มีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์

ป่าชุมชนภาคอีสาน พื้นที่อีสานมีลักษณะเป็นที่ราบสูง พื้นดินเป็นโคก ดอน ชุมชนต่างๆ รักษาป่าไว้ตามหัวไร่ปลายนา เพื่อเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และเป็นป่าที่ใช้ประโยชน์เชิงวัฒนธรรม นอกจากป่าบก ก็ยังมีป่าบุง ป่าทาม ซึ่งเป็นป่าในพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนึ่งที่มีชุมชนดูแลรักษาอยู่

ป่าชุมชนภาคกลาง รวมภาคตะวันตกและตะวันออก พื้นที่ป่าทางตะวันตกเป็นป่าผืนใหญ่ยาวติดต่อกันมาจากภาคเหนือไปจนถึงภาคใต้ ส่วนมากเป็นที่อยู่อาศัยของกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ซึ่งมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในการรักษาป่ามาแต่เดิม ป่าชุมชนของชาวกะเหรี่ยงส่วนมาก ไม่ได้แบ่งแยกตามหมู่บ้าน แต่เป็นการใช้และดูแลป่าร่วมกันทั้งผืน เช่น กะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร ขณะที่ในภาคกลางซึ่งเป็นชุมชนไทยพื้นราบก็มีป่าชุมชนกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัด อุทัยธานี นครสวรรค์ สุพรรณบุรี ชัยนาท ในส่วนภาคตะวันออก ก็มีพื้นที่ป่าชุมชนบ้างเป็นหย่อมๆ เช่นในเขตฉะเชิงเทรา ชลบุรี และป่าชายเลนในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ป่าชุมชนภาคใต้ มีทั้งป่าชุมชนในเขตต้นน้ำบนยอดเขา ไปถึงป่าพรุชุมชน ป่าชายเลน ชุมชน นอกจากนี้ในระดับครอบครัวก็มีการดูแลป่าผสมกับการทำสวน เช่นสวนสมรม สวนยางดั้งเดิม ผสมป่า และการทำเกษตรสีขั้น

ป่าชุมชนคือ รูปแบบการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการที่พึงพิงของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนได้ระบุประโยชน์จากป่าดังกล่าวเป็นผู้กำหนดแผนการ และควบคุมดำเนินงาน ให้เป็นวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อประโยชน์อย่างต่อเนื่อง ป่าชุมชนคือป่าที่ชาวบ้านในชุมชน มีจิตสำนึกร่วมกันในการปลูก ดูแล การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า เริ่มจากการแนวร่วม การประชุม การจัดตั้งเป็นองค์กรท้องถิ่น เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือตามประเพณีและความเชื่อถือ นำไปสู่การร่วมกันวางแผน ทำ กฎระเบียบ อันเป็นข้อตกลงร่วมกัน เป็นที่ยอมรับของชุมชน ทุกอย่างจะดำเนินภายใต้กติกา และ ประเพณีของชุมชน

สรุป ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน และองค์กรชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เป็นป่าที่ประชาชนเข้าไปใช้สอยตามวิถีชีวิตของคนทุกคนในชุมชนนั้น ทั้งเรื่องการทำมาหากิน ระบบครอบครัว เครือญาติ ประเพณีความเชื่อ อำนาจและกฎระเบียบในชุมชน ป่าชุมชนจึงมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมินิเวศ และวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนในท้องถิ่น สรุปได้ว่า ป่าชุมชน ถือเป็นการ

จัดการทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน และองค์กรชุมชนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องต่อความต้องการของชุมชน

๒.๒. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ นอกเหนือไปจากการให้ความสำคัญกับเรื่องของดินและน้ำแล้ว แนวคิดและทฤษฎีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ยังคำนึงถึงความสอดคล้องเกื้อกูลกันระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างเคร่งครัดมาโดยตลอด ความเข้าใจถ่องแท้ถึงธรรมชาติและสภาวะตามธรรมชาติ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของพระองค์นั้นทำให้เกิดแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่องของนี้ ตัวอย่างที่พอจะแสดงให้เห็นเป็นสังเขป คือ ป่า ๓ อย่าง ป่าไม้ ๔ อย่าง เป็นแนวคิดของการผสมผสานความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่ไปกับความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ เพื่อป้องกันมิให้เกษตรกรเข้าบุกรุกทำลายป่าไม้ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ จึงควรให้ดำเนินการปลูกป่า ๓ อย่าง เพื่อประโยชน์ ๔ อย่าง ป่าสำหรับไม้ใช้สอย ป่าสำหรับเป็นไม้ผล และป่าสำหรับเป็นเชื้อเพลิง ป่าหรือสวนป่าเหล่านี้นอกจากเป็นการเกื้อกูลและอำนวยประโยชน์ ๓ อย่างนั้นแล้ว ป่าไม้มิว่าจะเป็นชนิดใดก็จะอำนวยประโยชน์ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ และคงความชุ่มชื้นเอาไว้ อันเป็นการอำนวยประโยชน์ อย่างที่ ๔ ซึ่งเป็นผลพลอยได้ ดังมีนักวิชาการได้ให้ความหมาย ของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยความฉลาดและใช้อย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและมนุษย์มากที่สุด โดยหลีกเลี่ยงการเกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งจะส่งผลกลับมาสู่ชุมชนและตัวมนุษย์เองด้วย โดยนักวิชาการได้ให้แนวคิดและความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้หลากหลายจากการประมวลเนื้อหาความหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยผู้วิจัยใช้เนื้อหาจากนักวิชาการต่าง ๆ มานำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องและสาระสำคัญอื่น ๆ ดังนี้

ณรงค์ วงศ์สวัสดิ์^{๑๑} ได้กล่าวไว้ว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การผลักดันด้านการรักษาป่าและควบคุมไฟป่า เป็นวาระแห่งชาติพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะโดยน้อมนำพระราชเสาวนีย์ และทำงานแบบบูรณาการพัฒนา/ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ รวมถึงการบังคับใช้กฎหมาย และการดำเนินคดีให้รวดเร็ว จัดตั้งกองทุนป้องกันไฟป่า เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและเครือข่ายความร่วมมือในการป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่าทั้งในและต่างประเทศ สนับสนุนเครื่องมือ และอุปกรณ์อย่างพอเพียงต่อการปฏิบัติหน้าที่ ประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของงานป้องกัน โดยจัดตั้งช่องสถานีวิทยุ โทรทัศน์ ด้านป่าไม้และสิ่งแวดล้อม พัฒนาสารสนเทศทางภูมิศาสตร์รวมถึงการนำ Social Network และเทคโนโลยีการสื่อสารในการป้องกันส่งเสริมความก้าวหน้าในสายงานป้องกัน เช่น ส่งเสริมการปลูกป่า ปรับปรุงหน่วยงานให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ และเป็นจุดประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ (Data Center)

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ^{๑๒} ได้กล่าวว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ การอนุรักษ์การจัดการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การคุ้มครองส่งเสริมรักษาสภาพแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและควมหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม การบำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักพัฒนาการที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุม และกำหนดภาวะมลพิษที่มีต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีอำนาจหน้าที่ ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

สัณฐิตา กาญจนพันธ์^{๑๓} ได้กล่าวไว้ว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การผลักดันด้านการรักษาป่าและควบคุมไฟป่า เป็นวาระแห่งชาติพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะโดยน้อมนำพระราชเสาวนีย์ และทำงานแบบบูรณาการพัฒนา/ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ รวมถึงการบังคับใช้กฎหมาย และการดำเนินคดีให้รวดเร็ว จัดตั้งกองทุนป้องกันไฟป่า เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและเครือข่ายความร่วมมือในการป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่าทั้งในและต่างประเทศ สนับสนุน

^{๑๑} ณรงค์ วงศ์สวัสดิ์, การป้องกันรักษาป่าโดยชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร: กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗ - ๑๘.

^{๑๒} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารและการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติบาบาทองค์กรในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๘.

^{๑๓} สัณฐิตา กาญจนพันธ์, ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ กรณีป่าชุมชนวัดพระธาตุ ดอยจอมแจ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่, (สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่), ๒๕๔๔.

เครื่องมือ และอุปกรณ์อย่างพอเพียงต่อการปฏิบัติหน้าที่ ประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของงานป้องกัน โดยจัดตั้งห้องสถานีวิทยุ โทรทัศน์ ด้านป่าไม้และสิ่งแวดล้อม พัฒนาศาสตร์ทางภูมิศาสตร์รวมถึงการนำ Social Network และเทคโนโลยีการสื่อสารในการป้องกันส่งเสริมความก้าวหน้าในสายงานป้องกัน เช่น ส่งเสริมการปลูกป่า ปรับปรุงหน่วยงานให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ และเป็นจุดประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ (Data Center)

วนิดา พรไพบูลย์^{๑๔} ได้กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การจัดวางแนวเขตพื้นที่ของรัฐให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ให้ความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร โดยจัดให้มีการอบรมผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง หรือกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนตลอดจนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ ข้าราชการ นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไปให้มีความสำนึกในคุณค่า รักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ จัดให้มีแผนการประชาสัมพันธ์ระดับชาติ เพื่อรณรงค์ในการอนุรักษ์พื้นที่ของรัฐ ให้จัดทำแผนที่แสดงภาพและประเภททรัพยากร ของรัฐตั้งแสดงไว้ ณ ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ สำนักงานเขต สำนักงานเทศบาล สภาตำบลและส่วนราชการที่รับผิดชอบดูแลรักษาหรือใช้ประโยชน์พื้นที่ของรัฐ สำหรับพื้นที่ของรัฐประเภทที่เป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดินที่สงวนไว้เพื่อใช้ประโยชน์ของแผ่นดิน โดยเฉพาะและประเภทสาธารณะสมบัติของแผ่นดินที่พลเมืองใช้ร่วมกันให้ มีการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงโดยให้อธิบดีกรมที่ดินมอบอำนาจหน้าที่ การออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงให้ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดตามความเหมาะสม หากมีผู้คัดค้านการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงก็ให้ดำเนินการตามระเบียบ ที่คณะกรรมการกำหนดโดยส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือหากมีความจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมาย กฎระเบียบให้ดำเนินการแก้ไขให้สอดคล้องกันด้วย

เกษม จันทรแก้ว^{๑๕} ได้กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ (conservation) หมายถึง การรักษาไว้ให้นานที่สุด และสามารถนำมาใช้ให้เป็น ประโยชน์มากที่สุด การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างฉลาดโดยใช้ให้น้อย ยาวนาน และเกิดประโยชน์ต่อมหาชนสูงสุด จำเป็นต้องมีการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่องเพื่อรุ่นต่อไปได้ใช้อย่างยั่งยืน ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้ถือเป็นหัวหน้ากลุ่มทรัพยากรธรรมชาติที่มีหน้าที่รักษาสมดุล ควบคุมสภาพดินฟ้าอากาศให้อยู่ในสภาพปกติ

^{๑๔} วนิดา พรไพบูลย์, คำอธิบายกฎหมาย ที่ดินป่าไม้ เอกสารสิทธิในที่ดิน และ การตรวจพิสูจน์สิทธิในที่ดิน, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิมพ์พิจิตร, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗.

^{๑๕} เกשמ จันทรแก้ว, การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๗๘.

รักษาต้นน้ำลำธาร ความชุ่มชื้นให้แก่ดินเป็นแหล่งรวมพืชพรรณ พืชกาชาชาติ แหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทุกวันนี้ประเทศไทยยังมีทรัพยากรพร้อมมูล ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคล ซึ่งเราสามารถนำมาใช้เสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์และเสถียรภาพอันถาวรของบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี ข้อสำคัญ เราต้องรู้จักใช้ทรัพยากรนั้นอย่างฉลาด คือไม่นำมาทุ่มเทใช้ให้สิ้นเปลืองไปโดยไร้ประโยชน์ หรือได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า หากแต่ถึงประโยชน์แท้จริงที่จะเกิดแก่ประเทศชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันยืนยาว

สุวิทย์ รัตนมณี^{๑๖} ได้กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ ๔ ด้านหลัก ๆ คือ ด้านการป้องกันปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมายป่าไม้ ด้านการฟื้นฟูดูแลทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบต่าง ๆ ด้านการเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และด้านการส่งเสริมพัฒนางานวิจัย เพื่อต่อยอดและใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการดำเนินงานต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ กรมป่าไม้ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กปร.) เพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ ส่งเสริมให้ราษฎรใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดี โดยใช้ แนวทางการปลูกป่า ๓ อย่างได้ประโยชน์ ๔ อย่าง คือ ปลูกไม้ไว้ใช้สอย เป็นไม้ที่จะนำไปใช้เป็นเชื้อเพลิง, ปลูกไม้ไว้บริโภคเป็นไม้ที่ใช้เป็นอาหาร, ปลูกไม้เศรษฐกิจเป็นไม้ ที่สามารถนำไปจำหน่ายเป็นสินค้าได้ และปลูกหญ้าแฝกเพื่อเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ

อมร ต่อเจริญ^{๑๗} ได้กล่าวไว้ว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การผลักดันด้านการรักษาป่าและควบคุมไฟป่า เป็นวาระแห่งชาติพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะโดยน้อมนำพระราชเสาวนีย์ และทำงานแบบบูรณาการพัฒนา/ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ รวมถึงการบังคับใช้กฎหมาย และการดำเนินคดีให้รวดเร็ว จัดตั้งกองทุนป้องกันฟื้นฟูป่า เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและเครือข่ายความร่วมมือในการป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่าทั้งในและต่างประเทศ สนับสนุนเครื่องมือ และอุปกรณ์อย่างพอเพียงต่อการปฏิบัติหน้าที่ ประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของงานป้องกัน โดยจัดตั้งช่องสถานีวิทยุ โทรทัศน์ ด้านป่าไม้และสิ่งแวดล้อม พัฒนาสารสนเทศทางภูมิศาสตร์รวมถึงการนำ Social Network และเทคโนโลยีการสื่อสารในการป้องกันส่งเสริม

^{๑๖} สุวิทย์ รัตนมณี, สัมมนาเชิงปฏิบัติการทบทวนด้านการป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่า, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓.

^{๑๗} อมร ต่อเจริญ, เอกสารบรรยายการทบทวนยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่า, (กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๕๕), หน้า ๑๖.

ความก้าวหน้าในสายงานป้องกัน เช่น ส่งเสริมการปลูกป่า ปรับปรุงหน่วยงานให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ และเป็นจุดประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ (Data Center)

วินิจ รักชาติ^{๑๘} ได้กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การอนุรักษ์ การจัดการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การคุ้มครอง ส่งเสริมรักษาสภาพแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม การบำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักพัฒนาการที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุม และกำหนดภาวะมลพิษที่มีต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีอำนาจหน้าที่ ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

นิวัตติ เรื่องพานิช^{๑๙} ได้กล่าวไว้ว่า “การอนุรักษ์ (Conservation)” หมายถึง การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างฉลาดเป็นการผสมผสานแนวความคิดสมัยโบราณจาก ช่างต้นเข้าด้วยกันซึ่งจะต้องมีการวางแผนจัดการทรัพยากรบนพื้นฐานจากการสำรวจที่แม่นยำและมีการวางแผนมาตรการปกป้องกันเพื่อให้แน่ใจได้ว่าทรัพยากรจะไม่ถูกใช้ให้หมดสิ้นไปบางครั้งคำว่า “การอนุรักษ์” เป็นการเก็บทรัพยากรไว้โดยชนชั้นสูงที่มีเวลาชื่นชมความงามธรรมชาติเป็นกิจกรรมเห็นแก่ตัวที่ขาดเสียมิได้และขัดขวางการพัฒนา แต่ในทางกลับกันเป็นที่ยอมรับกันว่าพื้นที่คุ้มครองที่มีการวางแผนและการจัดการอย่างเหมาะสมได้ให้ประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่สังคมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชนบทและสนับสนุนความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของผู้ อาศัยในเมือง การจัดตั้งและการจัดการพื้นที่คุ้มครองเป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่งที่ทรัพยากรธรรมชาติ ของโลกจะได้รับการอนุรักษ์ไว้เพื่อสนองความต้องการทางวัตถุและทางวัฒนธรรมของมนุษย์ทั้งใน ปัจจุบันและอนาคต

^{๑๘} วินิจ รักชาติ, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, เอกสารประกอบคำบรรยาย การบริหารทรัพยากรป่าไม้, (กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๔๔), หน้า ๕๓.

^{๑๙} นิวัตติ เรื่องพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๖๕.

ปราณี ราชคมน์^{๒๐} ได้กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ การพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (Sustainable Development) แนวความคิดใหม่นี้ได้นำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ๒ แนวทาง คือ

๑. การให้ประชาชนและองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม

๒. การให้ระบบการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชัดเจน ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้ง ป่าไม้ ที่ดิน และแหล่งน้ำที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในภาคชนบทเพื่อตอบสนองการพัฒนาของภาคเมือง และเสนอถึงแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยประชาชนท้องถิ่นซึ่งพอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ สร้างศักยภาพสิ่งแวดล้อมให้สามารถมีใช้ได้ เช่น การกำหนดชนิดปริมาณสัดส่วนและการกระจายการใช้ ก็สามารถนำไปสู่ความสำเร็จได้ อนึ่งการใช้แบบยั่งยืนนั้นนอกจากจะคำนึงถึงการควบคุมกิจกรรมของมนุษย์ด้วย นั้นหมายถึง การควบคุมหลักการและวิธีการปฏิบัติในการใช้น้ำ เครื่องมือและอุปกรณ์มาใช้ รวมถึงการควบคุม เวลา สถานที่ และพลังงานที่ใช้ ให้เกิดปฏิบัติการด้วย จึงจะยังผลแบบยั่งยืน

สรุป การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด โดยใช้ประโยชน์ เกิดผลดีต่อส่วนรวมเป็นระยะเวลานานที่สุด นำมาใช้ให้เป็น ประโยชน์มากที่สุด การใช้ทรัพยากรต้องไม่สูญเสียไปโดยใช่เหตุ ต้องไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตทุกชนิดบนโลกเพราะ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีหน้าที่รักษาสมดุล ควบคุมสภาพดินฟ้าอากาศให้อยู่ในสภาพปกติ รักษาต้นน้ำลำธาร ความชุ่มชื้นให้แก่ดินเป็นแหล่งรวมพืชพรรณ พืชกาชาชาติ แหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายทั้งนี้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติย่อมเกิดการสูญเสียในระบบนิเวศ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่องเพื่อรุ่นต่อไปได้ใช้อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

๒.๒.๒ องค์ประกอบของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย ได้เริ่มมาเป็นเวลานานแล้วแต่แนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำมาปฏิบัติเป็นรูปธรรม ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ เมื่อ สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีได้มีบัญชาให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงมหาดไทย จัดตั้งอุทยานแห่งชาติและพื้นที่อนุรักษ์ประเภทต่างๆ และร่างกฎหมายขึ้น

^{๒๐} ปราณี ราชคมน์, บทเรียนการจัดการระดับชุมชน กรณีป่าชุมชนร่องบอนจังหวัดเชียงราย ในป่าชุมชน กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙ - ๓๓.

รองรับ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ คณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติและโดยความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจาก World Conservation Union (IUCN) และ U.S. National Park Services พื้นที่ ๑๔ แห่งได้ถูกคัดเลือกที่จะประกาศอุทยานแห่งชาติ ในปี พ.ศ. ๑๕๐๓ ได้มีการตราพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และในปี พ.ศ. ๑๕๐๔ มีพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ และปี พ.ศ. ๑๕๐๕ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ได้รับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกในประเทศไทย^{๒๑}

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ^{๒๒} กล่าวว่า การอนุรักษ์ป่ามีกิจกรรมหลายอย่าง เดิมใช้วิธีการบวชป่า แต่เพื่อไม่ให้จำเจและสร้างสีสันให้แก่ขบวนการอนุรักษ์ แก่นนำชุมชนจึงค้นหากุศโลบายใหม่ๆเข้ามา เพราะที่เรียกว่า “บวชป่า” นั้นไม่ใช่วิถีชีวิตดั้งเดิม ที่ใช้ค่านี้นั้นเสมือนอาศัยบารมีของพระพุทธเจ้า การรักษาป่ายังมีกิจกรรมอื่นๆอีก เช่น สืบชะตาป่า เลี้ยงผิน้ำ ทำขวัญป่า สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงชื่อเรียกที่ต่างกัน แต่ล้วนหมายถึงการอนุรักษ์ป่า

นพวรรณ อีระพันธ์เจริญ^{๒๓} กล่าวว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สามารถกระทำดังนี้

๑. การกำหนดนโยบายป่าไม้แห่งชาติ นโยบายป่าไม้แห่งชาติ มีอยู่ ๒๐ ข้อที่สำคัญ คือ การกำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศ เป็นการกำหนดแนวทางการจัดการและ การพัฒนาป่าไม้ในระยะยาว

๒. การปลูกป่า เป็น การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างหนึ่ง เมื่อป่าไม้ในพื้นที่ถูกตัดฟันลงไม่ว่ากรณีใดก็ตามนโยบายการรักษาป่าไม้จะกำหนดให้มีการปลูกป่าขึ้นทดแทนและส่งเสริมให้มีการ ปลูกสร้างสวนป่าทุกรูปแบบ

๓. การป้องกันไฟไหม้ป่า ไฟไหม้ป่าถือว่าเป็นอันตรายร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับป่าไม้การฟื้นฟูกระทำได้ ยากมากไฟไหม้ป่าเกิดจากการกระทำของมนุษย์ จากความประมาทเลินเล่อ ทำให้ต้นไม้บางส่วนอาจตาย บางส่วนอาจชะงักการเจริญเติบโต และบางแห่งอาจตายหมด หากเกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนพืชหมดโอกาสแพร่พันธุ์ได้

^{๒๑} สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๗ (ขอนแก่น), *โครงการจัดการทรัพยากรป่าไม้เฉพาะพื้นที่*, (ส่วนส่งเสริมการปลูกป่า, ขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๓๔.

^{๒๒} วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, “ป่าคือบ้านและชีวิต”, ปกาเกอญอ ห้วยหินลาดใน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://lek-prapai.org/สืบค้น ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕>.

^{๒๓} นพวรรณ อีระพันธ์เจริญ, การมีส่วนร่วม: ความจริงใจระหว่างรัฐและราษฎรในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมพื้นที่มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, *วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา*, ๒๕๔๖, : ๗๓-๗๑.

๔. การป้องกันการบุกรุกทำลายป่า การบุกรุกการทำลายป่าไม้ในปัจจุบัน จะเพิ่มความเสี่ยงมากขึ้น การป้องกันทำได้โดย การทำหลักเขตป่าหรือเครื่องหมายให้ชัดเจนเพื่อบอกให้รู้ว่าเป็นเขตป่าประเภทใด การแก้ปัญหาที่สำคัญที่สุดอยู่ที่ การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นไปด้วยความเที่ยงตรง เอาจริงเอาจัง และมีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพและหน้าที่ปฏิบัติตามตัวบทกฎหมายและพระราช บัญญัติป่าไม้อย่างเคร่งครัดจะสามารถป้องกันการทำลายป่าในทุกรูปแบบได้

๕. การใช้วัสดุทดแทนไม้ ในการก่อสร้างต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือน หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่เคยใช้ไม้ดั้งเดิมเช่น การสร้างสะพานเพื่อทดแทนสะพานเก่าที่ชำรุด ควรจะใช้เหล็กทำสะพานให้รឹងชั่วคราว ก่อนจะมีสะพานใหม่ที่ถาวรและสร้างได้ด้วยวัสดุอื่นแทนไม้

๖. การใช้ไม้อย่างมีประสิทธิภาพ / ประหยัด เป็น การนำเนื้อไม้มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด โดยใช้ทุกส่วนของต้นเช่น ไม้ที่เหลือจากการแปรรูป นำมาใช้เป็นวัสดุก่อสร้างแล้วสามารถนำไปเป็นวัตถุดิบทำไม้อัด ไม้ปาร์เก้ ไม้สับ (Chip board) ไม้ประสาน (Particle board) ทำเครื่องใช้ขนาดเล็ก เช่น แจกัน ที่เชียบูหรือของชำร่วย เป็นต้น ส่วนไม้ที่นำมาแปรรูปเพื่อใช้ในการก่อสร้างหรือเพื่อการอื่น ควรปรับปรุง คุณภาพไม้ ก่อนนำมาใช้ประโยชน์เช่น การอาบน้ำยาไม้อบให้แห้งเพื่อยืดอายุการใช้งานให้ยาวนานออกไป

๗. การพยายามนำไม้ที่ไม่เคยใช้ประโยชน์มาใช้ ไม้ที่ไม่เคยนำมาใช้ประโยชน์มาก่อน เช่น ไม้มะพร้าว ต้นตาล ไม้ยางพารา นำมาทำเครื่องใช้ในครัวเรือนได้หลายชนิด อาทิ ตู้ เตียง โต๊ะ ก่อนนำมาใช้ประโยชน์ ควรปรับปรุงคุณภาพไม้ก่อน

๘. ส่งเสริม ประชาสัมพันธ์ ให้การศึกษา ให้เยาวชนและประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และช่วยกันดูแลในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ เหมือนกับที่เรารักษาและหวงแหนสิ่งของที่เป็นสมบัติของเราเอง

สรุป การอนุรักษ์ คือ การทำนุบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว ให้คงอยู่สืบต่อไป เช่น ป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า ส่วนการสร้างกระดาศที่เป็นอีกหนึ่งปัจจัยหลักนั้น จะมีพื้นที่ที่ทางเอกชนจัดตั้งขึ้นมา เพื่อนำมาใช้ปลูกต้นไม้และนำไปผลิตกระดาศโดยเฉพาะ ทำให้ไม่ได้ใช้ต้นไม้จากธรรมชาติที่มีอยู่แล้วนำมาปลูกกระดาศการทำให้ผู้คนเกิดความตระหนักรู้ว่า แท้จริงแล้วส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยความสำคัญของธรรมชาติ บางครั้งมนุษย์อาจหลงลืมรากเหง้าความเป็นมา จึงทำให้คิดว่าตนเองนั้นต้องเอาชนะธรรมชาติเท่านั้น แต่จากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้เราได้รู้แล้วว่า การดำเนินชีวิตให้มีความสุข กลมกลืนผสมผสานเทคโนโลยีรุ่นใหม่ ที่สามารถดำเนินไปพร้อม ๆ กับรักษาธรรมชาติ เป็นสิ่งที่สมควรทำเป็นอย่างยิ่ง และในอนาคตอันใกล้เราจะเห็นนวัตกรรมใหม่ ๆ สร้างขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติโดยแท้

๒.๒.๓ วิธีการนำไปใช้/ ประโยชน์ของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

แนวทางการปฏิบัติในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ ให้มีความเหมาะสม ได้แก่ การทำนุบำรุงรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่แล้ว ให้คงอยู่สืบต่อไป เช่น การวางแผนการจัดการทรัพยากรทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน การป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า การปลูกฝังความรักในสิ่งแวดล้อม และทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความตระหนักรู้ แท้จริงแล้วธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่อยู่ผูกพันกับมนุษย์มาตั้งแต่ครั้งโบราณ และจะต้องอยู่ผูกพันต่อไปในอนาคตอีกยาวไกล เพราะฉะนั้นควรปลูกฝังตั้งแต่ประชากรยังเป็นเด็ก โดยบุคคลในครอบครัว ก็จำเป็นที่ต้องปลูกฝังด้วยเช่นกัน รวมทั้งปลูกจิตสำนึกทางสังคม ถ้าทุกคนร่วมแรงร่วมใจพร้อมใจกันทำ จะทำให้ทรัพยากรป่าไม้นั้นค่อย ๆ ฟื้นฟูตัวเองและกลับมาเป็นธรรมชาติอันสมบูรณ์^{๒๔} นอกจากนั้นป่าไม้ยังเป็นที่ยืนของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์จำนวนมาก จึงเป็นแหล่งให้มนุษย์ ได้ใช้ประโยชน์มากมายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม^{๒๕} ได้แก่.

ประโยชน์ทางตรง (Direct Benefits) ได้แก่ ปัจจัย ๔ ประการ ๑) จากการนำไม้มาสร้างอาคารบ้านเรือนและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น เฟอร์นิเจอร์ กระดาษ ไม้ขีดไฟ ฟืน เป็นต้น ๒) ใช้เป็นอาหารจากส่วนต่าง ๆ ของพืชและผล ๓) ใช้เส้นใย ที่ได้จากเปลือกไม้และเถาวัลย์มาถักทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม เชือกและอื่น ๆ ๔) ใช้ทำยารักษาโรคต่าง ๆ

ประโยชน์ทางอ้อม (Indirect Benefits) ได้แก่

๑. ป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารเพราะต้นไม้จำนวนมากในป่าจะทำให้น้ำฝนที่ตกลงมาค่อย ๆ ซึมซับลงในดินกลายเป็นน้ำใต้ดินซึ่งจะไหลซึมมาหล่อเลี้ยงให้แม่น้ำ ลำธารมีน้ำไหลอยู่ตลอดปี

๒. ป่าไม้ทำให้เกิดความชุ่มชื้นและควบคุมสภาวะอากาศ ไอน้ำซึ่งเกิดจากการหายใจของพืช ซึ่งเกิดขึ้นอยู่มากมายในป่าทำให้อากาศเหนือป่ามีความชื้นสูงเมื่ออุณหภูมิลดต่ำลงไอน้ำเหล่านั้นก็จะกลั่นตัวกลายเป็นเมฆแล้วกลายเป็นฝนตกลงมา ทำให้บริเวณที่มีพื้นที่ป่าไม้มีความชุ่มชื้นอยู่เสมอฝนตกต้องตามฤดูกาลและไม่เกิดความแห้งแล้ง

^{๒๔} จักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ, “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน:กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน”, วารสารวิจัยและพัฒนา มจร, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๕.

^{๒๕} โกวิทย์ สันตจิต, การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าของไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, ๒๕๓๙), หน้า ๘๐.

๓. ป่าไม้เป็นแหล่งพักผ่อนและศึกษาความรู้ บริเวณป่าไม้จะมีภูมิประเทศที่สวยงามจากธรรมชาติรวมทั้งสัตว์ป่าจึงเป็นแหล่งพักผ่อนได้ศึกษาหาความรู้

๔. ป่าไม้ช่วยบรรเทาความรุนแรงของลมพายุและป้องกันอุทกภัย โดยช่วยลดความเร็วของลมพายุที่พัดผ่านได้ตั้งแต่ ๑๑-๔๔ % ตามลักษณะของป่าไม้แต่ละชนิด จึงช่วยให้บ้านเมืองรอดพ้นจากวาทภัยได้ซึ่งเป็นการป้องกันและควบคุมน้ำตามแม่น้ำไม่ให้อุณหภูมิสูงขึ้นรวดเร็วล้นฝักกลายเป็นอุทกภัย

๕. ป่าไม้ช่วยป้องกันการกัดเซาะและพัดพาหน้าดิน จากน้ำฝนและลมพายุโดยลดแรงปะทะลงการหลุดเลื่อนของดินจึงเกิดขึ้นน้อย และยังเป็น การช่วย ให้แม่น้ำลำธารต่าง ๆ ไม่ตื้นเขินอีกด้วย นอกจากนี้ป่าไม้จะเป็นเสมือนเครื่องกีดขวางตามธรรมชาติ จึงนับว่ามีประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์ด้วยเช่นกัน

ดังนั้น ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงไปมาก ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ เมื่อป่าไม้ถูกทำลาย จะส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผาหรือถางป่าไปแล้ว พื้นดินจะโล่งขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินไป นอกจากนั้นเมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือน และที่ลุ่มในฤดูน้ำหลากพอถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมใต้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาถึงระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขาดแคลนน้ำในการชลประทานทำให้ทำนาไม่ได้ผลขาดน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้า

๒.๓. แนวคิดเกี่ยวกับประชาชนจิตอาสา

ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็น จิตอาสา (Volunteer spirit) มีคำที่มีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกันกับ คำว่า จิตสาธารณะ (Public Mind) จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) และอาสาสมัคร (Volunteerism) ซึ่งโดยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่เกิดจากจิตอาสาในการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากบทความ เอกสาร ตำราแบบเรียน และข้อมูลด้านการศึกษาทางออนไลน์ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของจิตอาสา

คำว่า “จิตอาสา” ภาษาอังกฤษว่า “Volunteer” มีการใช้ครั้งแรกในช่วงศตวรรษที่ ๑๗ หมายถึง ผู้ที่สมัครใจเข้าเป็นทหารโดยไม่ได้ถูกบังคับให้เป็นไปตามปกติ นอกจากนี้ยังมีคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับคำว่า อาสาสมัคร ได้แก่ Voluntarism และ Volunteerism มีความหมายที่ใช้กับกิจกรรมที่ทำด้วยความสมัครใจ ส่วนคำว่า Volunteerism เป็นคำที่ใช้กันมากและมีความหมายที่กว้างกว่าคำแรก กล่าวคือเรื่องใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวอาสาสมัคร หรืออาสาเข้าไปทำเรื่องใด ๆ โดยไม่จำกัดประเภทของกลุ่มหรือองค์กร

ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “จิตสำนึกต่อ...” หรือ “จิตสาธารณะ” เช่น จิตสำนึกต่อศาสนา คือ ความตระหนักในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่พึงปฏิบัติต่อศาสนา หรือ จิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ก็คือ การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีความรับผิดชอบเพื่อประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมและคนอื่นที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน คำว่า “จิตสำนึก” จึงเป็นอีกความหมายหนึ่งที่สอดคล้องกับคำว่า “จิตอาสา”^{๒๖}

คำว่า “จิตอาสา” ภาษาอังกฤษว่า “Volunteer” มีการใช้ครั้งแรกในช่วงศตวรรษที่ ๑๗ หมายถึง ผู้ที่สมัครใจเข้าเป็นทหารโดยไม่ได้ถูกบังคับให้เป็นไปตามปกติ นอกจากนี้ยังมีคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับคำว่า อาสาสมัคร ได้แก่ Voluntarism และ Volunteerism มีความหมายที่ใช้กับกิจกรรมที่ทำด้วยความสมัครใจ ส่วนคำว่า Volunteerism เป็นคำที่ใช้กันมากและมีความหมายที่กว้างกว่าคำแรก กล่าวคือเรื่องใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวอาสาสมัคร หรืออาสาเข้าไปทำเรื่องใด ๆ โดยไม่จำกัดประเภทของกลุ่มหรือองค์กร

ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “จิตสำนึกต่อ...” หรือ “จิตสาธารณะ” เช่น จิตสำนึกต่อศาสนา คือ ความตระหนักในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่พึงปฏิบัติต่อศาสนา หรือ จิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ก็คือ การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีความรับผิดชอบเพื่อประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมและคนอื่นที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน คำว่า “จิตสำนึก” จึงเป็นอีกความหมายหนึ่งที่สอดคล้องกับคำว่า “จิตอาสา”

จิตอาสา หมายถึง ความสำนึกของบุคคลที่มีต่อส่วนรวม เป็นจิตที่เป็นผู้ให้ คิดดี คิดทางบวกมีความหวังดีต่อผู้อื่น เป็นความสมัครใจ เต็มใจ ตั้งใจทำ อยากร่วมช่วยเหลือ โดยไม่หวังผลตอบแทนและส่งผลให้ เกิดความสุขทางจิตใจ ผู้ ที่มีจิตสาธารณะจะแสดงพฤติกรรมที่อาสาทำ

^{๒๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๘, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๘๐.

ประโยชน์เพื่อส่วนรวม การงดเว้นการกระทำที่จะส่งผลให้เกิดความชำรุดเสียหาย การมีส่วนร่วมดูแลรักษาและเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม

จิตอาสา หรือ จิตสาธารณะ (public consciousness หรือ Public mind) หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือ สิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแล และ บำรุงรักษา ร่วมกัน

จิตอาสา หรือ มีจิตสาธารณะ” ยังหมายรวมถึง จิตของคนที่รู้จักความเสียสละ ความร่วมมือ ร่วมใจ ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม จะช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการพิทักษ์รักษาป่า อาสาป้องกันไฟป่า ไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟฟ้าที่ให้ความสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำ ประปา หรือไฟฟ้า ที่เป็นของส่วนรวม โดยใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ตลอดจนช่วยกันดูแลรักษา ให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกระทำเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา หรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ จิตสำนึกทางสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะว่า คือ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อ ประเทศชาติ มี ความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุลงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

จิตอาสา หมายถึง จิตแห่งการให้ความดีงามทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์ โดยเต็มใจ สมัยครใจ อิ่มใจ ซาบซึ้งใจที่พร้อมจะเสียสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณะประโยชน์ในการทำกิจกรรมหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูตาย เมื่อพบเห็นปัญหาหรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คนเป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี และเห็นน้ำตาเปลี่ยนเป็นรอยยิ้ม เป็นจิตที่เปี่ยมด้วย "บุญ" คือความสงบเย็น และพลังแห่งความดีหรือความเป็นตัวเป็นตนของตนเองลงได้บ้าง

จิตอาสาเป็นจิตที่กว้างใหญ่ไม่คับแคบ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับฟังข่าวสารใหม่ๆ จากที่เคยรู้ มา แสวงหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ ทำให้ทุกคนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้เป็นสังคมที่มีการให้และแบ่งปัน คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๒๗} ได้ให้ความหมายในทางพระพุทธศาสนา โดยกล่าวถึงการกระทำที่เสียสละเพื่อส่วนรวมว่า “จิตอาสา” พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักธรรมนี้ เรียกว่า วุฒิ หรือ อริยวุฒิ แปลว่า หลักธรรมเจริญอย่างอริยะ หมายความว่า ถ้ามีความเจริญอย่างที่พระองค์ตรัสไว้ แสดงว่า พุทธศาสนิกชน มีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติและมีหวังว่าจะเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา หลักความเจริญที่ว่านี้มี ๕ ประการ ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และ ปัญญา กล่าวโดยสรุป คำว่า “จิตอาสา” เป็นลักษณะทางจิตของบุคคลที่ประกอบด้วยความมีน้ำใจ และจิตสำนึกหรือสำนึกสาธารณะที่เสียสละร่างกาย แรงใจ สติปัญญาเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

พระไพศาล วิสาโล^{๒๘} ได้กล่าวไว้ว่า จิตอาสา ได้แก่ จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และ สติปัญญาเพื่อสาธารณะประโยชน์ เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูตาย เมื่อพบเห็นปัญหาหรือความทุกข์ยากที่ เกิดขึ้นกับผู้อื่น เป็นจิตที่มีความสุข เมื่อได้ทำความดีและเห็นหน้าตาเปลี่ยนเป็นรอยยิ้ม เป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือ ความสงบเย็นและพลังแห่งความดี

สรุป จิตอาสา หรือจิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกสาธารณะ คือ จิตสำนึก (Conscious) เป็นการตระหนักรู้ตัว หรือเป็นจิตส่วนที่รู้ตัว รู้ว่าทำอะไร อยู่ที่ไหน เป็นอย่างไร ส่วน คำว่า สาธารณะ (Public) เป็น การแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นการบริการชุมชน ทำประโยชน์เพื่อสังคม ถ้าเป็น สิ่งของก็ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน เมื่อนำสองคำมารวม หมายถึง การตระหนักรู้ตน ที่จะทำอะไรเพื่อ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นการปลูกฝังความสำนึก ให้กับบุคคล เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมจึงควรที่จะเกิดขึ้นในสังคม ด้วยเหตุนี้ ในปัจจุบัน จึงมีการกล่าวถึงคำว่า “จิต สาธารณะ” เพื่อให้ผู้คนได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะมากกว่าตนเอง หมายถึงว่า ทุกคน ต้องมีการให้มากกว่า การรับ เพราะสิ่งเหล่านี้ ถ้าสามารถปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนัก สังคม ย่อมได้รับแต่ความสุขอย่างแน่นอน คำว่า “จิตสาธารณะ” จึงมีความสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ ของมนุษย์โดยส่วนรวม การปลูกฝังความสำนึกกับบุคคลต่างๆ ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและ สังคมหรือสาธารณะจะเป็นการสร้างคุณธรรม จริยธรรม ให้เกิดขึ้นกับบุคคลโดยทั่วไป โดยเฉพาะเด็ก และเยาวชน ประชาชนทั่วไป สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากภายในกายของคน "จิตสาธารณะ" เป็น ความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้ผู้คนรู้จัก การเสียสละ การร่วมแรงร่วมใจร่วมมือในการทำ

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **เครื่องวัดความเจริญ ของชาวพุทธ (อารยวุฒิ)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^{๒๘} พระไพศาล วิสาโล, **เติมชีวิตด้วยจิตอาสา**, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายพุทธิกา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗.

ประโยชน์ เพื่อสังคมและส่วนรวม อีกทั้งจะช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม การช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิตอันจะเป็นหลักการในการดำเนินชีวิต เป็นการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขกับสังคมอย่างได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ได้

๒.๓.๒ องค์ประกอบของจิตอาสา

“จิต” (mind) หมายถึง ใจ สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิดและนึก “จิตสำนึก” (consciousness) หมายถึง เป็นภาวะที่จิตตื่นและรู้ ตัว รู้ว่าทำอะไร อยู่ที่ไหน เป็นอย่างไร สามารถตอบสนอง ต่อสิ่งเร้า จากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย

“อาสา” (service , volunteer) หมายถึง การเสนอตัวเข้ารับทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมก็ได้

“สาธารณะ” (public) หมายถึง ทั่วไป เป็นของกลางสำหรับส่วนรวม การแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นการบริการชุมชน ทำประโยชน์เพื่อสังคม ถ้าใช้ของก็จะใช้ประโยชน์ร่วมกัน

ประวิตร พิสุทธิโสภณ^{๒๙} ได้กล่าวไว้ว่า จิตอาสา คือ ผู้ที่มีจิตใจที่เป็นผู้ให้ เช่น ให้สิ่งของ ให้เงิน ให้ความช่วยเหลือด้วยกำลังร่างกาย แรงสมอง ซึ่งเป็นการเสียสละ สิ่งของตนเองมี แม้กระทั่งเวลา เพื่อเผื่อแผ่ ให้กับส่วนรวม...อีกทั้งยังช่วยลด "อัตตา" หรือความเป็นตัว เป็นตน ของตนเองลงได้บ้าง "อาสาสมัคร" เป็นงานที่เกิดจากผู้ที่มี จิตอาสา ซึ่งมีความหมายอย่างมาก กับสังคมส่วนรวม เป็นผู้ให้อะเพื่อ เสียสละ เวลา แรงกาย แรงใจ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น สังคมให้เกิด ประโยชน์และความสุขมากขึ้น การเป็น อาสาสมัคร ไม่ว่าจะป็นงานใดๆ ก็แล้วแต่ที่ทำให้เกิดประโยชน์ในทางบวก ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เราควรทำทั้งสิ้น คนที่จะเป็นอาสาสมัครได้นั้น ไม่ได้จำกัดที่ วัย การศึกษา เพศ อาชีพ ฐานะ หรือ ข้อจำกัด ใดๆ ทั้งสิ้น หากแต่ต้องมีจิตใจ เป็น "จิตอาสา" ที่อยากจะช่วยเหลือผู้อื่น หรือสังคมเท่านั้น

โกมล แพรกทอง^{๓๐} ได้กล่าวไว้ว่า จิตอาสา หรือ จิตสาธารณะ (public consciousness หรือ Public mind) หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือ สิ่งที่มีได้เป็นของ ผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิและหน้าที่ที่

^{๒๙} ประวิตร พิสุทธิโสภณ,การมีส่วนร่วม : ความจริงใจระหว่างรัฐและราษฎร์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมพื้นที่มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๑.

^{๓๐} โกมล แพรกทอง, ป่าชุมชนในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน, ๒๕๓๓), หน้า ๔๖.

จะดูแล และ บำรุงรักษาาร่วมกัน จิตอาสา หรือ มีจิตสาธารณะ” ยังหมายรวมถึง จิตของคนที่มีจิต
 ความเสียสละ ความร่วมมือ ร่วมใจ ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม จะช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นใน
 สังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้
 เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ การ
 ดูแลรักษาสาธารณสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟฟ้าที่ให้ความสว่างตามถนนหนทาง
 แม้แต่การประหยัดน้ำ ประปา หรือไฟฟ้า ที่เป็นของส่วนรวม โดยใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า
 ตลอดจนช่วยกันดูแลรักษา ให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะ
 ทำได้ ตลอดจนร่วมมือกันกระทำเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา หรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย
 เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม ส่วน คำว่า สาธารณะ (Public) เป็น การแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม
 เป็นการบริการชุมชน ทำประโยชน์เพื่อสังคม ถ้าเป็นสิ่งของก็ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน เมื่อนำสองคำ
 มารวม หมายถึง การตระหนักรู้ตน ที่จะทำสิ่งใดเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์^{๓๑} กล่าวว่าทฤษฎีที่เกี่ยวกับ จิตสาธารณะ จิตอาสา อาสาสมัคร ทฤษฎี
 พัฒนาการทางจริยธรรม ของโคลเบอร์ก (Kolberg) มี ๖ ชั้น ชั้นที่ ๑ ชั้นการหลบหลีกการลงโทษ
 (อายุ ๒-๗ ปี) คือ การตัดสินใจโดยมุ่งที่จะ หลบหลีกไม่让自己ถูกลงโทษ ชั้นที่ ๒ ชั้นการแสวงหา
 รางวัล (อายุ ๗-๑๐ ปี) คือ การตัดสินใจโดยมีความมุ่ง หมายที่จะได้ผลตอบแทนที่ตนพอใจหรือ
 ต้องการ ชั้นที่ ๓ ชั้นการท าทตามผู้อื่นเห็นชอบ (อายุ ๑๐-๑๓ ปี) คือ การตัดสินใจโดยการ คล้อยตาม
 ความเห็นชอบหรือการชักจูงของผู้อื่นโดยเฉพาะเพื่อน ชั้นที่ ๔ ชั้นการท าทตามหน้าที่ทางสังคม (อายุ
 ๑๓-๑๖ ปี) คือ การตัดสินใจโดยถือ ว่า ตนมีหน้าที่ที่จะทำสิ่งนั้น ในฐานะที่ตนเป็นหน่วยหนึ่งของ
 สังคมนั้น ชั้นที่ ๕ ชั้นการทำตามคำมั่นสัญญา (อายุ ๑๖ ปีขึ้นไป) คือ การตัดสินใจโดยเห็น แก่
 ประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ จะ
 สามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้ ชั้นที่ ๖ ชั้นการยึดอุดมคติสากล (อายุ ๒๐ ขึ้นไปหรือวัยผู้ใหญ่) คือ
 การตัดสินใจ เพื่ออุดมคติยิ่งใหญ่ หลักประจำใจของตนบุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้เป็นผู้มีจริยธรรมใน
 ขั้นสูงสุด

^{๓๑} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, **สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๖.

ราชบัณฑิตยสถาน^{๓๒} ได้ให้ความหมายของ จิตสำนึกทางสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ ว่า คือ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อ ประเทศชาติ มี ความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ดังนั้น องค์ประกอบของจิตอาสา จึง มี จิต และอาสา รวมเข้าด้วยกัน “จิตอาสา” จึงหมายถึง จิตจิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกสาธารณะ จิตแห่งการให้ความดีงามทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์ โดยเต็มใจสมัครใจอิมใจ ซาบซึ้งใจ ปิติสุข ที่พร้อมจะเสียสละเวลา แรงกาย แรงสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ในการทำกิจกรรม หรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูตายเมื่อพบเห็นปัญหา หรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดีและเห็นน้ำตาเปลี่ยนแปลงเป็นรอยยิ้ม เป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือความสงบเยือกเย็น และพลังแห่งความดี ส่วนคำว่า อาสาหรือ อาสาสมัคร หมายถึง ผู้ที่สมัครใจและอาสาเข้ามาเพื่อช่วยเหลือ เยียวยา และทำงานที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนและสังคม โดยสมัครใจเพื่อการดูแล ป้องกัน แก้ปัญหาเพื่อพัฒนาสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินหรือสิ่งอื่นใด ผลตอบแทนที่อาสาสมัครได้รับคือ ความสุข ความภาคภูมิใจที่ได้ปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน สังคม และประเทศชาติ

๒.๓.๓ วิธีการนำไปใช้/ความสำคัญของจิตอาสา

ความสำคัญของการมีจิตอาสาเป็นผลเนื่องมาจาก มีคนจำนวนมากเข้ามาอยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หากคนในสังคมขาดจิตอาสา อาจจะมีผลกระทบหลาย ๆ ส่วน ได้แก่ บุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน ประเทศ และระดับโลก ยกตัวอย่าง เช่น ผลกระทบที่ใกล้ตัวและเห็นชัดที่สุด คือ ผลกระทบในระดับบุคคลหากบุคคลใดขาดจิตสำนึกของการเป็นจิตอาสา ย่อมสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและสร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น ได้แก่ การทิ้งขยะมูลฝอยไม่ถูกที่ การไม่รักษาสิ่งของที่เป็นของสาธารณะ การเพิกเฉยต่อผู้ที่กำลังตกอยู่ในความเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ เป็นต้น

^{๓๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๘, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๖๖.

จิตอาสา เป็นคุณลักษณะของบัณฑิตที่สามารถเชื่อมได้กับทุกพันธกิจ และสอดคล้องกับอัตลักษณ์ บัณฑิตต้องมีศรัทธา ในการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา และเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นการเป็นผู้มีจิตอาสาจึงแสดงให้เห็นถึงศรัทธาของการเป็นผู้ให้ที่ไม่หวังสิ่งใดตอบแทน อาจเป็นการให้บริการทางวิชาการ การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานก็ดี สิ่งเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยหรือของหน่วยงานได้เป็นอย่างดี

จิตอาสา เป็นแนวคิดและกระบวนการในการช่วยเหลือบุคคลอื่นหรือสังคมเพื่อป้องกันปัญหา แก้ไขปัญหา หรือพัฒนาสังคม ด้วยความเสียสละ ความสมัครใจ ความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินหรือสิ่งของอื่นใด นอกจากความสุขใจ และความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนเองได้บำเพ็ญประโยชน์โดยการช่วยเหลือบุคคลอื่นและสังคม ตามกำลังความสามารถของตนเองที่มีอยู่อย่างเต็มที่ จิตอาสาจึงเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของความเมตตา คือความรัก ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน การตระหนักรู้ถึงปัญหา ความทุกข์ หรือความเดือดร้อนของบุคคลหรือสัตว์อื่นให้มาเป็นปัญหา ความทุกข์ หรือความเดือดร้อนของตนเอง และเป็นกระบวนการแห่งความกรุณา คือความสงสาร ความปรารถนาอยากให้บุคคลอื่น สัตว์อื่น หรือคนในสังคมมีความสุข อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข จึงพยายามทุกวิถีทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งหลาย ทั้งร่างกาย แรงใจและสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ประสบกับปัญหา หรือเพื่อขับเคลื่อนระบบต่าง ๆ ในสังคมให้เป็นไปในแนวทางที่สร้างสรรค์ เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

สำหรับกระบวนการสร้างจิตอาสา ต้องประกอบด้วย การปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา การเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้ และการติดต่อสื่อสาร การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง คุณลักษณะของผู้มีจิตอาสาคือ มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม การทำงานทุกอย่างเป็นไปด้วยความสมัครใจ ไม่มุ่งหวังผลตอบแทนใดๆ ตลอดจนการอุทิศกาย กำลังใจ และเวลาให้แก่ส่วนรวม คุณลักษณะของอาสาสมัคร คือ มีความคิดเป็นอิสระในการเลือกที่จะทำหรือไม่ทำ มีความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มบุคคล และส่วนรวม ไม่หวังรางวัลหรือผลตอบแทนเป็นเงินทอง และไม่ใช้ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ ในด้านสภาวะจิตใจของบุคคลที่จะเป็นจิตอาสา นั้น ต้องมีความรักความปรารถนาที่จะให้และมีจิตใจที่จะทำความดี เข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น รวมถึงยอมเสียสละเวลา โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆไป^{๓๓}

^{๓๓} โกศล มีความดี, ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะ, **วิทยานิพนธ์**, (ปริญญามหาบัณฑิตสาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๖.

พฤติกรรมหลักของจิตอาสา/จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึงการกระทำใดๆ ที่มาจากใจบริสุทธิ์ เริ่มจากการคิดดี ทำดี เพื่อสังคมไทยที่น่าอยู่ จากการที่เรามีจิตอาสาหลายๆ งดเว้นการกระทำที่จะส่งผลทำให้เกิดความชำรุดเสียหายของทรัพย์สินส่วนรวม มีส่วนร่วมดูแล และรักษาทรัพย์สินส่วนรวมการเคารพสิทธิของผู้อื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวมใช้ชีวิตแบบ “มีแต่ให้” มากกว่า “เอาแต่ได้” คำนึงถึงสาธารณะมากกว่าความเป็นส่วนตัว ทำความดีเพราะเห็นคุณค่าของความดี

๑. ทำให้บุคคลมีความคิดขั้นสูงช่วยยกระดับจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยเมตตา เพราะจิตอาสา มุ่งเน้นการให้มากกว่าการรับ ทำให้ได้พบความสุขที่เกิดจากการให้ ซึ่งเป็นความสุขที่มีคุณค่ากว่าความสุขที่เกิดจากการได้รับ

๒. บุคคลที่มีจิตอาสาอ่อนเป็นที่รักใคร่ของบุคคลรอบข้าง เพราะมองเห็นคุณค่าในความดีที่มีอยู่ในบุคคลนั้น มากกว่ามูลค่าของทรัพย์สินใดๆ นอกจากนี้ยังเป็นการผูกมิตรแท้ได้อย่างยั่งยืน

๓. ทำให้สังคมมีการแบ่งปัน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันดูแลรักษา สิ่งของสาธารณะเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมรอบตัว

๔. ทำให้สังคมน่าอยู่และเป็นสังคมคุณภาพที่ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ พึ่งพาอาศัยซึ่งกัน

จิตอาสา หรือ จิตสำนึกสาธารณะ เป็นการตระหนักรู้ตัว หรือเป็นจิตส่วนที่รู้ตัว รู้ว่าทำอะไร อยู่ที่ไหน เพื่ออะไร เป็นอย่างไรขณะที่ตื่นอยู่นั่นเอง เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูตายต่อสังคม หรือความทุกข์ยากของผู้คน และปรารถนาเข้าไปช่วย ไม่ใช่ด้วยการให้ทาน ให้เงิน แต่ด้วยการสละเวลา แรง และ/หรือ สมอง เข้าไปช่วย ด้วยจิตที่เป็นสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น ไม่ใช่แค่ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นอย่างเดียว แต่เป็นการพัฒนา ‘จิตวิญญาน’ ของเราด้วย

สรุปจิตอาสาจิตอาสา คือ ผู้ที่มีจิตใจที่เป็นผู้ให้ เช่น ให้สิ่งของ ให้เงิน ให้ความช่วยเหลือ ด้วยกำลังร่างกาย แรงสมอง ซึ่งเป็นการเสียสละ สิ่งที่ตนเองมี แม้กระทั่งเวลา เพื่อเผื่อแผ่ให้กับส่วนรวม เป็นผู้ที่เอื้อเพื่อ เสียสละ เวลา ร่างกาย แรงใจ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน มีคุณธรรมนำความรู้เท่าทันโลก ครอบครัวยอบอุ้น ชุมชนเข้มแข็งสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณธรรม เสถียรภาพ และเป็นธรรม จิตอาสาเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในส่วนตัวของบุคคลที่จะทำให้มีจิตสาธารณะ ทุกคนคำนึงถึงสาธารณะซึ่งอยู่เหนือความเป็นส่วนตัว มากกว่าการคิดถึงความเป็นธุรกิจ การทำถูกทำชอบ ได้ชื่อว่าทำความดีเพราะเห็นคุณค่าของความดี จิตอาสาทำให้ทุกคนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้เป็นสังคมที่มีการให้และแบ่งปันซึ่งกันและกัน คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ซึ่งต้องขับเคลื่อนทั้งระบบ เพราะจิตอาสาและจิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์อย่างหนึ่งที่จะต้องปลูกฝังอย่างต่อเนื่อง

๒.๔. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมถือเป็นหลักการสำคัญของประชาธิปไตย เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับได้รับทราบและร่วมกระทำที่เกี่ยวกับสิ่งที่ตนเองหรือกลุ่มได้รับประโยชน์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งที่กำหนดความหมายและลักษณะประเภทของการมีส่วนร่วมซึ่งทฤษฎีต่างๆ นั้น ได้รับการพัฒนาเรื่อยมานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยนักทฤษฎี ต่างก็เชื่อมั่นในทฤษฎีของตนเอง บางครั้งอาจมีทั้งข้อดีและข้อเสีย มีทั้งการยอมรับและปฏิเสธไปบ้างตามสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วม จากการศึกษาเอกสารตลอดจนแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมได้มีนักวิชาการทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศที่มีความรู้ ความสามารถ และทำวิจัย แต่งตำรา ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ที่หลากหลาย และความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลซึ่งอาจจะมองทั้งในแง่ของแนวคิดหลักการกระบวนการและวิธีการปฏิบัติ มีนักวิชาการหลายท่าน ที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา ตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่การวิจัยการวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่สมาชิกได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามโครงการ ร่วมติดตามประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะต้องมาจากความสมัครใจ พึงพอใจ และได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากชุมชนโดยส่วนรวมร่วมกัน สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศที่มีความรู้ ความสามารถ และทำวิจัย แต่งตำรา เกี่ยวกับเรื่องนี้มานาน ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียด ดังนี้

Arnstien^{๓๔} การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยไม่มีบทบาทอะไรเลย ย่อมไม่ได้ผลการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพนั้น ผู้เข้าร่วมจะต้องรู้จักใช้อำนาจและสามารถควบคุมกิจกรรมนั้นได้จึงจะทำให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ

^{๓๔} Arnstien, S.R. A Ladder of Citizen Participation, *Journal of the American Institute of Planners*, (1969), 35(4) 216-224.

จินตนา สัจจานันท์^{๓๕} การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของชุมชน โดยให้สมาชิกเข้ามาร่วมวางแผน ปฏิบัติและประเมินงาน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

William Erwin^{๓๖} การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง

พรณิลัย นิตโรจน์^{๓๗} ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน มี ๔ ประการด้วยกัน คือ ๑) การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิ และเป็นเอกสิทธิของบุคคลที่ต้องให้ความเคารพและให้เกียรติ บุคคลต้องไม่ถูกบังคับและครอบงำ ๒) การมีส่วนร่วม คือการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นผลรวมของ ข้อผูกมัดของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงออกในรูปของพฤติกรรมร่วม และผลประโยชน์ร่วม บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าโครงการเป็นของพวกเขา เพื่อพวกเขา ๓) การมีส่วนร่วม คือส่วนสำคัญของกระบวนการ บริหารการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมถูกดำเนินการใน ๒ บริบท คือ ประการแรก นักบริหารจะต้อง ทำในสิ่งที่ประชาชนมุ่งหวัง และต้องให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น ประการที่สอง โครงการพัฒนา ต้องให้ประชาชนรับรู้เข้าใจในโครงการและรู้ถึงทรัพยากรที่จำเป็น รวมทั้งประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจาก ผลโครงการ และ ๔) การมีส่วนร่วม คือการชี้วัดการพัฒนาชนบท ยิ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนใน ระดับพื้นฐานมากขึ้นเท่าใดก็แสดงว่าผลประโยชน์จะตกเป็นของประชาชนมากขึ้นเท่านั้น

ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์^{๓๘} การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทร่วมในกิจกรรมทุกประการตามกำลังความสามารถของสมาชิกไม่ว่าจะ

^{๓๕} ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ, **ป่าชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๖ -๙.

^{๓๖} William, E. Electoral Participation in a Low Stimulus Election, **Rural Development**, 1976, 4 (1): 111-124.

^{๓๗} พรณิลัย นิตโรจน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร : ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองเขตวังทองหลาง, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายและการจัดการ**, (คณะนิติศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๕.

^{๓๘} ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของโรงเรียนล้อมแรดวิทยา อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง, **วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

เป็นการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกัน นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

Cohen & Uphoff^{๓๙} การมีส่วนร่วม หมายถึง สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร ๒) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ ๓) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

สัญญา เคนาภูมิ^{๔๐} การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่สมาชิกได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามโครงการ ร่วมติดตามประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะต้องมาจากความสมัครใจ พึงพอใจ และได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากชุมชนโดยส่วนรวมร่วมกัน

United Nations^{๔๑} การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในด้านต่างๆ ได้แก่ ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆ ด้วยความเต็มใจ

ประสพสุข ตีอินทร์^{๔๒} ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นสุดท้าย โดยที่การมีส่วนร่วมอาจรวมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือจนครบทุกขั้นตอนก็ได้ การเข้ามาร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการเพื่อนำบรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

^{๓๙} Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. Rural Development Participation: Concept and Measure For Project Design Implementation and Evaluation: Rural Development Committee Center for international Studies. New York: Cornell University Press, 1981.

^{๔๐} สัญญา เคนาภูมิ, ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนใน ๔ จังหวัดชายแดนลุ่มน้ำโขง, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์มหาวิทยาลักราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๑, หน้า ๑๐๔.

^{๔๑} United Nations, Yearbook of International Trade Statistics. United Nations: UN Press, 1981), หน้า ๔๕.

^{๔๒} ประสพสุขตีอินทร์, “การมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗), หน้า ๓๐.

ธัญญารัตน์ ทองเชื้อ^{๔๓} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนรวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบาย และการตัดสินใจของรัฐ หรือ การที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถมีโอกาสเข้าร่วมดำเนินการและมีอิทธิพลในกิจกรรมและกระบวนการพัฒนาทั้งยังได้รับผลแห่งการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันด้วย ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบ โดยครอบคลุมไปถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การให้คำปรึกษา การสร้างกลไกเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม

วชิรวัชร งามละม่อม^{๔๔} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมดังนี้ การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตาม ตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาคนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข พัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เฉลียว บุรีภักดีและคณะ^{๔๕} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมหมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคล ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนา การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนา เข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่หมายความเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิด หรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่างๆ มีกิจกรรม และวิธีดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้ แต่ผู้บริหารการพัฒนา มักไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิด หรือโครงการของตน

^{๔๓} ธัญญารัตน์ ทองเชื้อ, การจัดการปัญหาอุทกภัยและการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาอำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร, **วิทยานิพนธ์**, หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๐, หน้า ๒๓.

^{๔๔} ออนไลน์, วชิรวัชร งามละม่อม, **ทฤษฎีการมีส่วนร่วม**, <https://learningofpublic.blogspot.com/> วันพุธที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๙, สืบค้น ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕.

^{๔๕} เฉลียว บุรีภักดีและคณะ, **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**, สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานมาตรฐานอุดมศึกษาทบวงมหาวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์, 2545), หน้า ๘๗.

โดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาคนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และ ความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒.๔.๒ องค์ประกอบการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมถือเป็นหลักการสำคัญของประชาธิปไตย เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับได้รับทราบและร่วมกระทำที่เกี่ยวกับสิ่งของตนเองหรือกลุ่มได้รับประโยชน์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งที่กำหนดความหมายและลักษณะประเภทของการมีส่วนร่วมซึ่งทฤษฎีต่างๆ นั้น ได้รับการพัฒนาเรื่อยมานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยนักทฤษฎี ต่างก็เชื่อมั่นทฤษฎีของตนเอง บางครั้งอาจมีทั้งข้อดีและข้อเสีย มีทั้งการยอมรับและปฏิเสธไปบ้างตามสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ ได้มีผู้ให้ทฤษฎีและองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

ชาติชาย ญ เชียงใหม่^{๔๖} ได้กล่าวว่าลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของการมีส่วนร่วม คือ ๑) เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์ความดีงามให้แก่ทุกด้านของชีวิตของประชาชนและชุมชน (Inclusiveness) ๒) เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อความเท่าเทียมกัน (Equity) ของปัจเจกชนและกลุ่มคนในการมีส่วนร่วมให้ (Give) และมีส่วนได้รับประโยชน์ (Take) จากการกระจายทรัพยากรสาธารณะ ๓) เป็นการมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดความเป็นธรรม (Justice) แก่ปัจเจกชนและกลุ่มคนที่มีสถานภาพแตกต่างกันได้มีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะของการแบ่งปัน เกื้อกูลกัน อุ่มชูกัน และเรียนรู้ร่วมกัน

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของประชาชน ๑) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง มีการเรียนรู้ ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายรัฐ องค์การ เอกชน และประชาชนทั่วไป โดยเน้น การสื่อสารสองทาง ทั้งช่องทางที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ไม่ใช่ครั้งเดียวจบและควรเกิดขึ้นตลอดโครงการ ๒) เป้าหมายของการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นตามกฎหมายหรือ การทำให้ ไม่มีความขัดแย้ง หากแต่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมุ่งให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและเป็นวิธีการเพื่อทำให้ตัดสินใจของรัฐดีขึ้นและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

^{๔๖} ชาติชาย ญ เชียงใหม่, การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สมดุล, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัท ธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๕๙.

๑. การมีส่วนร่วม คือการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในการดำเนินการในการตัดสินใจในทุกระดับและทุกรูปแบบของกิจกรรมต่าง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบ และแนวคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือกการบริหารและการประเมินผลของแผนงานและโครงการต่างๆ ที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น

๒. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน มี ๔ ประการด้วยกัน คือ ๑) การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิ และเป็นเอกสิทธิของบุคคลที่ต้องให้ความเคารพและให้เกียรติ บุคคลต้องไม่ถูกบังคับและครอบงำ ๒) การมีส่วนร่วม คือการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นผลรวมของ ข้อผูกมัดของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงออกในรูปของพฤติกรรมร่วม และผลประโยชน์ร่วม บนพื้นฐาน ความเชื่อที่ว่าโครงการเป็นของพวกเขา เพื่อพวกเขา ๓) การมีส่วนร่วม คือส่วนสำคัญของกระบวนการ บริหารการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมถูกดำเนินการใน ๒ บริบท คือ ประการแรก นักบริหารจะต้อง ทำในสิ่งที่ประชาชนมุ่งหวัง และต้องให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น ประการที่สอง โครงการพัฒนา ต้องให้ประชาชนรับรู้เข้าใจในโครงการและรู้ถึงทรัพยากรที่จำเป็น รวมทั้งประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจาก ผลโครงการ และ ๔) การมีส่วนร่วม คือการชี้วัดการพัฒนาชนบท ยิ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนใน ระดับพื้นฐานมากขึ้นเท่าใดก็แสดงว่าผลประโยชน์จะตกเป็นของประชาชนมากขึ้นเท่านั้น

๓. ประชาชนที่ เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนสมควรที่จะได้รับผลประโยชน์ ร่วมกัน ซึ่งอาจไม่จำเป็นจะต้องอยู่ในรูปของเงิน วัสดุสิ่งของ แต่อาจเป็นความสบายใจ ความพึงพอใจ ในสภาพของความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ได้ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขหรือหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือการมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจ และความตั้งใจที่ จะเข้าร่วมเพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในการแก้ไขปัญหาตัดสินใจในเรื่องนั้นๆ กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และขีดความสามารถของแต่ละ บุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ อิสระภาพที่จะตัดสินใจว่า จะเลือกหรือจัดให้มีการมีส่วนร่วมหรือไม่ ข้อสำคัญคือ การมีส่วนร่วมนั้น ต้องไม่เกิดจากการบังคับ หรือขู่เข็ญจากผู้ที่เหนือกว่าเมื่อพิจารณาจากความหมายที่องค์การระหว่างประเทศ บุคคลผู้มีบทบาท ทางด้านการพัฒนาสังคมทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศที่ได้กล่าวถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมหรือได้ให้ความหมายหรือได้ให้นิยามคำว่า การมีส่วนร่วมไว้หลากหลาย ข้างต้นแล้วเห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้นขั้นแรกจะต้องเกิดขึ้น จากจิตสำนึกของประชาชนในชุมชนที่จะร่วมมือร่วมใจกันอย่างเต็มใจเต็มกำลังตามความรู้ ความสามารถของตนเองในการเข้าแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยร่วมกัน

วางแผน จัดรูปแบบ วางเป้าหมายรวมถึงการจัดหางบประมาณในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเอง ตลอดจนร่วมรับ ผลประโยชน์ที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชน

๒.๔.๓ ประเภท/รูปแบบการมีส่วนร่วม

เมื่อกล่าวถึงรูปแบบหรือกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้ว จะต้องนึกถึง กระบวนการที่จะให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วม เพราะอย่างน้อยที่สุดประชาชนจะต้องได้รับรู้ขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นตอนการดำเนินงาน และขั้นตอนในการประเมินผลงาน เพื่อให้รับรู้ถึงความเป็นไปในกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีนักวิชาการที่ได้ทำการวิจัย ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมตามประเด็นสำคัญต่างๆ เช่น

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์^{๔๗} ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องประกอบด้วยกระบวนการ ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การวางแผน (Planning) ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผลและการตัดสินใจ

๒. การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ และการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร การควบคุมการเงิน และบริหาร

๓. การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนมีความสามารถนำเอากิจกรรมมาใช้ประโยชน์ได้ เป็น การเพิ่มระดับของการพึ่งพาตนเอง และการควบคุมทางสังคม

๔. การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining benefits) ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จาก ชุมชนในพื้นที่เท่ากัน การมีส่วนร่วมเป็นลักษณะของการที่ประชาชนเข้ามามีกิจกรรมทั้งภาครัฐภาคเอกชนหน่วยงานรวมไปถึงองค์กรต่างๆซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่องค์กรจะต้องเข้าไปบริหารจัดการการมีส่วนร่วมนั้นเพื่อให้บุคลากรหรือผู้ปฏิบัติงานในองค์กรได้รับรู้ถึงความที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อองค์กรของตนเองและมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร

เพียงเดือน ขำสีเมฆ^{๔๘} ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ ๔ ประการ คือ ๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

^{๔๗} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, **สิ่งแวดล้อม: อุดมการณ์ การเมืองและการพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาบัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๙๙.

(Implementation) ๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

อภิญา กังสนารักษ์^{๔๘} ได้นำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ ๒) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์วิธีการแนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ ๓) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน ๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

วิษณุ หยกจินดา^{๔๙} ได้ให้ความหมายของรูปแบบการมีส่วนร่วม โดยอ้างอิงจาก Cohen and Uphoff เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมเป็น ๔ แบบ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ในกระบวนการของการตัดสินใจ นั้นประการแรกสุด คือ การกำหนดความต้องการและจัดลำดับความสำคัญ จากนั้นเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานตามโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์โดยวิธีใด เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารงานการประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น ๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการซึ่งจะเป็น

^{๔๘} เพียงเดือน ข้าสีเมฆ, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอ่างเก็บน้ำแม่เมาะ อำเภอมแม่เมาะ จังหวัดลำปาง, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕.

^{๔๙} อภิญา กังสนารักษ์, รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิภาพระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๘.

^{๕๐} วิษณุ หยกจินดา, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, (วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐.

ประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลในสังคม ๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตคือ ความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มได้

การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกลด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

๒. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้ความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

๓. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่นักวิชาการทั้งหลายได้ให้ทรรศนะไว้ในเบื้องต้นที่กล่าวมา มีความหลากหลายในประเด็นมากพอสมควร แต่อย่างไรก็ตาม หากนำมาประมวลให้เป็นลักษณะที่เป็นระบบตามแนวคิดของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1980) จะเห็นว่า มีความเป็นระบบในเรื่องของประเด็นสำคัญ โดยเขาได้มีการนำเอากระบวนการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการทั้งหลายมาประมวลเป็นแนวคิดหลัก และได้จำแนก รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารการงานและการประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการ

กระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมิน ผลนั้นสิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้^{๕๑}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเน้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญของตนเองในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ในการแก้ปัญหา การพัฒนา โดยฝึกคนให้คิดและสร้างจิตสำนึกในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยการให้ความร่วมมือทุกครั้ง ถือเป็นหน้าที่ไม่ต้องให้ใครไปเกณฑ์มาเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งนำไปสู่วิถีพอเพียงและการพึ่งตนเองเป็นหลัก แนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชาวนาไทย การรวมกลุ่มชาวนา เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและมีมาตรฐานเดียวกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ คนที่ทำได้ดีก็ไม่อยากบอกคนอื่นเพราะเห็นเป็นคู่แข่งในการทำนา จึงปกปิด ไม่ยอมบอกความจริงซึ่งกันและกัน การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมให้เข้าถึงการปฏิบัติที่ได้ผลจริง ร่วมกันคิดร่วมกันแก้ปัญหา จะสามารถขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนา สร้างคุณภาพชาวนาให้เป็นคนใฝ่รู้ ใฝ่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีความภาคภูมิใจ มีขวัญและกำลังใจในการประกอบอาชีพทำนา และมีศักยภาพในการแข่งขันกับระบบการค้าเสรีในภูมิภาคอาเซียน

โดยสรุป กระบวนการมีส่วนร่วมในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งให้ความสนใจถึง กระบวนการมีส่วนร่วมในประเด็น การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุ และความต้องการ การมีส่วนร่วมในการคิดวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ด้วยการใช้วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ ในการพัฒนาส่งเสริมชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้ยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ดังแผนภูมิสรุปดังนี้

^{๕๑} อำนวย ดอวนิช, แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างป่าชุมชนในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๓๑), หน้า ๑๔.

แผนภาพที่ ๒.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๕. หลักธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชนของชาวบ้านเป็นการประยุกต์หลักพุทธศาสนา และหลักปฏิบัติของพระสงฆ์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ประการแรก คือการประยุกต์เขตอภัยทานมาเป็นป่าชุมชน จะเห็นว่าวัด พระสงฆ์ และป่า มีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่พุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเสด็จออกบวชในป่าและตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ วัดแห่งแรกของศาสนาพุทธคือวัดเวฬุวนาราม ซึ่ง “เวฬุ” แปลว่า ไม้ไผ่ และ “วนา” แปลว่า ป่า ตั้งแต่อดีตมาวัดถือเป็นเขตอภัยทานตามหลักของการไม่เบียดเบียนและศีลห้าเรื่องการห้ามฆ่าสัตว์ รวมทั้งการที่วัดเป็นพื้นที่ทำบุญเพื่อสั่งสมกุศล หลายวัดมีการสร้างเขตอภัยทานที่เป็นรูปธรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในรูปของป่าไม้และเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ต่าง ๆ หลายวัดมีการประกาศหรือปักป้ายเป็นเขตอภัยทานอย่างชัดเจน หลายวัด สำนักสงฆ์ หรือสถานปฏิบัติธรรมเลือกที่จะตั้งอยู่ในป่า ความคิดในการเริ่มตั้งป่าชุมชนของคนไทยส่วนหนึ่งมาจากเขตอภัยทาน รวมไปถึงความคิดในการจัดการและให้ความหมายของป่าชุมชน

ประการที่สอง คือการสร้างให้ป่าหน้าเคารพบูชาโดยการบวชป่า กิจกรรมการบวชป่าเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชัดเจนในเรื่องการประยุกต์ศาสนกิจเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ แนวคิดในการ “บวช” ป่า เพื่อให้เกิดความตระหนักและเคารพต่อธรรมชาติ เป็นการประยุกต์การบวชของพระสงฆ์มาใช้กับธรรมชาติโดยการนำผ้าเหลืองมาเป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนผ่านจากการเป็นสิ่งธรรมดากลายเป็นสิ่งที่ควรเคารพ ทำให้เกิดความตระหนักและยำเกรงว่าป่าไม้หรือธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งยิ่งใหญ่ดังหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่ว่า “ธรรมะ คือ ธรรมชาติ” เป็นเครื่องหมายหรือเครื่องเตือนใจถึงการ

ประกาศเจตนาร่วมกันของกลุ่มคน เป็นเครื่องหมายแทนป้ายเพื่อประกาศให้คนได้รับรู้ว่าป่านี้หรือต้นไม้ที่ได้รับการปกป้องดูแลหรือมีเจ้าของ

ประการที่สาม คือ การสร้างให้พื้นที่ป่าเป็นที่ศึกษาเรียนรู้ธรรมและธรรมชาติ การตั้งวัดในเขตป่า การสร้างเขตอภัยทาน หรือรักษาต้นไม้ในวัดให้ร่มรื่นช่วยให้เกิดความร่มเย็นในวัดอันจะทำให้เกิดความสงบและเข้าถึงธรรมหรือธรรมชาติของพระองค์เองและญาติโยมที่เข้ามาทำบุญ ป่าไม้และสัตว์ต่าง ๆ ยังถูกใช้เป็นที่สอนพระธรรมหรือเป็นสิ่งชักจูงให้คนเข้าวัดมากขึ้น การรักษาและจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านก็มีวัตถุประสงค์หนึ่งที่คล้ายกันคือการใช้เป็นที่ซึมซับธรรมชาติให้จิตใจสงบ เป็นที่ศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนและคนภายนอก^{๕๒}

ส่วนหลักธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จากการศึกษางานเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้องได้มีนักวิจัยหลายท่านได้ให้ความหมายของหลักธรรม เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ซึ่งได้สรุปรายละเอียด ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๕๓} ได้ให้ความหมายของหลักอภิธานิยธรรม ไว้ว่าเป็นธรรมอันไม่เป็นที่ตั้ง แห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกกิจกรรม ที่ควรทำ
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้
๔. ท่านใดเป็นใหญ่ในชุมชน ควรเคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่า เป็นสิ่งอันควรเชื่อฟัง
๕. บรรดาภคสตรี กุลกุมารีให้อยู่ดีโดยมิข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ
๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์
๗. จัดให้ความอารักขา คุ่มครอง ป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย

^{๕๒} พระปลัดประพจน์ สุภาภาโต, “การเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชน ในลุ่มน้ำอิงจังหวัดพะเยา-เชียงราย”, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒, หน้า ๑๑๐.

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑๑.

พระมหาอำนาจ พุทธิเมธี^{๔๔} ได้อธิบายเกี่ยวกับอภิธานิยธรรม ความว่า ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ชื่อว่าอภิธานิยธรรม มี ๗ อย่าง คือ ๑.หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ๒.เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุม ก็พร้อมเพรียงกันเลิกและพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ ๓.ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้วสมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ ๔.ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นประธานในสงฆ์เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน ๕.ไม่ลู่ออกแก่ความอยากที่เกิดขึ้น ๖.ยินดีในเสนาสนะป่า ๗.ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข ธรรม ๗ อย่างนี้ ตั้งอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นไม่มีความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว

นักวิชาการ ได้ให้ความหมายของหลักของอภิธานิยธรรม ไว้ว่าการถือธรรมเป็นใหญ่ ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ไม่มีเสื่อมเสียเลย คือ

๑. หมั่นประชุมเนื่องนิตย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่ง พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ลบล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม
๔. ท่านเหล่าใดเป็นใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่าน เป็นสิ่งอันควรรับฟัง
๕. บรรดาภุคฺสตรี้ กุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ
๖. การพักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงจนอนุสาวรีย์ต่างๆ ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป
๗. จัดให้ความอารักขา คุ่มครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้ กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่าของพระอรหันต์

^{๔๔} พระมหาอำนาจ พุทธิเมธี, **นวโกวาท ฉบับชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: หจก.รุ่งเรืองศาสนการ พิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๘๖ - ๘๗.

อภิธานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐ โดยระบอบสามัคคีธรรม (Republic) ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือยุแหย่ให้แตกความสามัคคี^{๕๕}

อภิธานิยธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครอง เพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย แต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนและผู้บริหารบ้านเมืองและพระภิกษุสงฆ์ ดังนี้คือ อภิธานิยธรรมสำหรับหมู่ชนและการบริหารบ้านเมือง เป็นหลักในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว มี 7 ประการคือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ เป็นการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการประชุมและการทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน หรือพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง

๓. ไม่บัญญัติ หรือล้มเลิกข้อบัญญัติต่าง ๆ เป็นการไม่เพิกถอน ไม่เพิ่มเติม ไม่ละเมิดหรือวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติไว้ และไม่เหยียบย่ำล้าหลังสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมนุญ

๔. ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ยาวนาน ดังนั้นเราต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือ และรับฟังความคิดเห็นของท่านในฐานะที่เป็นผู้รู้และมีประสบการณ์มามาก

๕. ไม่ข่มเหงสตรี เป็นการให้เกียรติและคุ้มครองสตรี มิให้มีการกดขี่ข่มเหงรังแก

๖. เคารพบูชาสักการะเจดีย์ คือการให้ความเคารพศาสนสถาน ปุชนิยสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความจำ ปลุกเร้าให้เราทำความดี และเป็นที่ยอมรับของหมู่ชน ไม่ละเลย พิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานที่สำคัญเหล่านั้นตามประเพณีที่ดั่งงาม

๗. ให้การอารักขาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นการจัดการให้ความอารักขา บำรุงคุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ์^{๕๖}

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๔๗ - ๔๔๘.

^{๕๖} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙). หน้า ๑๖๗.

หลักอภิธานิยธรรม คือ ข้อปฏิบัติหรือธรรมอันเป็นเหตุไม่ให้เกิดความเสื่อมมี ๗ ข้อ เป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ โดยตรัสสั่งสอนเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี และตรัสสั่งสอนเหล่าภิกษุที่เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ

อภิธานิยธรรม ๑ ของกษัตริย์วัชชี หรือ วัชชีอภิธานิยธรรม ๗ (ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม

๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕. บรรดากุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออุศคร่าชื่นใจ

๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหมด ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๗. จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก^{๕๗}

พระครูนิกรสุนทร (สมพงษ์ นุ่มสกุล)^{๕๘} ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ได้อธิบายเกี่ยวกับหลักอภิธานิยธรรม ไว้ว่า เป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท อีกข้อหนึ่งที่ครอบคลุมการปฏิบัติความสามัคคีธรรมทั้งทางกาย วาจาและทางจิตใจได้อย่างดีที่สุดประการหนึ่งคือหลักอภิธานิยธรรม ๗ ประการ

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๔๗ - ๔๔๘.

^{๕๘} พระครูนิกรสุนทร (สมพงษ์ นุ่มสกุล), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๐

พระปลัดสุรพงษ์ ฐิตญาโณ (แก้วกอ)^{๕๙} ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การบริหารองค์รปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักการบริหารนิยธรรม : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลขามใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า หลักการบริหารนิยธรรมเป็นหลักธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๒ ประเภท คือ ราชอาณาจักรนิยธรรม (อธิปไตยสำหรับคฤหัสถ์ผู้มีหน้าที่ในการปกครอง) และภิกษุอธิปไตย (อธิปไตยสำหรับบรรพชิตผู้ไฝ่ธรรม) อธิปไตยนิยธรรมปรากฏในพระสูตรต่าง ๆ เช่น มหาปริพพานสูตร เป็นต้น โดยแต่ละสูตรมีหลักธรรม ๔ ประการบ้าง ๖ ประการบ้าง และ ๗ ประการบ้าง ซึ่งเทศบาลตำบลขามใหญ่ได้ประยุกต์ใช้หลักอธิปไตย ดังนี้คือ (๑) มีการประชุมกันเนืองนิตย์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ (๒) พร้อมเพรียงกันประชุมและเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงกระทำร่วมกัน หาข้อสรุปที่เป็นนัยสำคัญเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร (๓) เคารพปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับที่ได้วางไว้เป็นอย่างดีและยึดหลักปรัชญาดั้งเดิมมาเป็นแนวทางการบริหาร (๔) เคารพนับถือต่อผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมและผู้อาวุโส เคารพเชื่อฟังความคิดเห็นของผู้อื่น พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน (๕) คุ้มครองสิทธิเด็กและสตรี จากการดูหมิ่นเหยียดหยามหรือการใช้ความรุนแรงข่มเหงรังแกและการล่วงละเมิด (๖) ให้ความเคารพหรือสัจจะสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้รับการดูแล และบูรณะปฏิสังขรณ์ (๗) สนับสนุนส่งเสริมคนให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ พร้อมทั้งให้ความอารักขาและคุ้มครอง

พระทวีป กลยารมโม (เล็กบัณฑิต)^{๖๐} ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักกัลยาธรรมสำหรับการดำรงชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” ได้อธิบายไว้ว่า หลักการบริหารนิยธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เลื่อม ๗ ประการ ซึ่งธรรม ๗ ประการนี้เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์ ดังนี้คือ

^{๕๙} พระปลัดสุรพงษ์ ฐิตญาโณ (แก้วกอ), “การศึกษาวิเคราะห์การบริหารองค์รปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักการบริหารนิยธรรม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗

^{๖๐} พระทวีป กลยารมโม (เล็กบัณฑิต), “การศึกษาวิเคราะห์หลักกัลยาธรรมสำหรับการดำรงชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๙๒ – ๙๓

ก) ฝ่ายบ้านเมือง

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ การอยู่ร่วมกันทำงานของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะ ประชุมหารือกันสม่ำเสมอเพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อความเข้าใจ อันดีต่อกันของทุกคนในสังคม

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจกรรมที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความ ยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกันในสังคม

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ และไม่เลิกสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว บ้านเมืองจะสงบสุข ได้ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ ของสังคม

๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพละรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ผู้เป็นประธานถือว่าเป็นสิ่ง ที่ดี เพราะเป็นผู้มีประสบการณ์มากกว่า

๕. ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรีและผู้ที่ย่อนแอกกว่า ให้เกียรติให้การยกย่องปกป้องไม่ให้ใคร รังแก ไม่ฉุดคร่าข่มขืนกัน

๖. สักการเคารพเจดีย์ การให้ความเคารพและปกป้องรักษาสถานที่สำคัญทางศาสนา อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน

๗. ให้การอารักขาคุ้มครองอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือ คุ้มครองบรรพชิตผู้ทรงศีลซึ่ง เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป

ข) ฝ่ายสงฆ์

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันมาไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือ เรื่องใหญ่ เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรม

๒. พร้อมเพรียงกันเวลาทำกิจพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและเวลาเลิกก็พร้อมเพรียงกัน

๓. ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติไว้ ไม่เลิกสิ่งซึ่งพระองค์ทรงบัญญัติไว้ใน สิกขาบท

๔. เคารพนับถือเชื่อฟังพระภิกษุผู้เป็นใหญ่เป็นประธานในการปกครอง

๕. ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น ประพฤติตนให้เป็นที่ยกย่องของผู้อื่น

๖. มีความยินดีในเสนาสนะอันควร ประพฤติตนให้เป็นผู้เรียบง่ายมุ่งแสวงหาธรรมเพื่อ เผยแผ่ธรรมแก่ผู้อื่น

๗. ตั้งใจอยู่ว่าเพื่อนบรรพชิตเป็นผู้ทรงศีล ซึ่งไม่มาสู่อวาสาขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่ เป็นสุขและมีความปรารถนาดีกันเสมอ

หลักอภิปรานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยความสามัคคีมีค่อนข้างมากทีเดียว เนื่องจาก ความสามัคคี ความพร้อมเพรียง ความสมานฉันท์ปรองดองกัน กิริยาที่พร้อมเพรียงด้วยความเกื้อหนุน

กัน ร่วมมือร่วมใจกันทำให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งหลักอภิธานิยธรรมมีคุณลักษณะส่งเสริมไปในทางก่อให้เกิดมีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว โดยได้แบ่งออกลักษณะของการนำไปปฏิบัติไว้เป็น ๒ ฝ่าย คือ ภิกษุอธิธานิยธรรมสำหรับพระภิกษุ และ ราชอธิธานิยธรรม สำหรับคฤหัสถ์ผู้มีหน้าที่ในการปกครอง ซึ่งทั้ง ๒ ฝ่ายมีเนื้อหาสาระสำคัญที่เหมือนกัน แล้วแต่ว่าจะมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานะของฝ่ายนั้น ๆ หลักอภิธานิยธรรมปรากฏมีในพระสูตรต่าง ๆ เช่น มหาปริพพานสูตร เป็นต้น โดยแต่ละสูตรมีหลักธรรม ๔ ประการบ้าง ๖ ประการบ้าง และ ๗ ประการบ้าง

หลักอภิธานิยธรรม เป็นหลักธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว เป็นหลักใช้ในหารบริหารการปกครอง เพื่อป้องกันมิให้การดำเนินการบริหารการปกครองเกิดความเสื่อมพร้อมเสริมสร้างให้เกิดความเจริญฝ่ายเดียว สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหมู่คณะ ทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายคณะสงฆ์ให้นำไปสู่ความเจริญโดยฝ่ายเดียว อภิธานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในมหาปรินิพพานสูตร และอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ทีฆนิกายมหารวรรค ซึ่งสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ทรงแปลไว้ อภิธานิยธรรม ถูกนำเค้าเรื่องมาแต่งเป็นฉันท โดยนายชิต บุรทัต ชื่อว่าสามัคคีเภทคำฉันท์ ซึ่งเป็นเรื่องที่สอนให้เห็นโทษของการแตกสามัคคี ที่ไม่เพียงแต่มีผลกระทบต่อบุคคลเท่านั้น แต่ยังมีผลถึงองค์การหรือหน่วยงานอีกด้วย

อภิธานิยธรรม หมายถึงธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ครั้งหนึ่งวัสสการพราหมณ์อำมาตย์ผู้ใหญ่ในนครรัฐ เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อต้องการที่จะทราบเหตุแห่งเสื่อมเพราะพระเจ้าอชาตศัตรูต้องการที่จะปราบแคว้นวัชชี แต่ยกกองทัพไปรบเมื่อใด ก็ต้องพ่ายแพ้กลับมาทุกทีที่ไม่สามารถเอาชนะกษัตริย์แห่งแคว้นวัชชีได้เลย จะมีวิธีการอย่างไรทำให้แคว้นวัชชีพินาศถึงความวอดวาย”

มหาปรินิพพานสูตร พระผู้มีพระภาครับสั่งกับท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงสั่งให้ภิกษุทุกรูปซึ่งอยู่อาศัยพระนครราชคฤห์ ให้มาประชุมกันในวันอุฏฐานศาลา ท่านพระอานนท์รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว สั่งให้ภิกษุทุกรูปซึ่งอยู่อาศัยพระนครราชคฤห์ ให้มาประชุมกันในวันอุฏฐานศาลา แล้วจึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่ง เรียบร้อยแล้วได้ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ขอพระองค์ทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิดฯ ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคทรงลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไปยังอุฏฐานศาลา แล้วประทับนั่ง บนอาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นประทับนั่ง แล้ว รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายเราจักแสดงอภิธานิยธรรมทั้ง ๗ แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

๑) ดุกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุหมั่น ประชุมกันเรื่อยๆ อยู่เพียงได้ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเพียงนั้น

๒) ดุกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักพร้อมเพียงกันประชุม จักพร้อมเพียงกันเลิกประชุม และจักพร้อมเพียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์พึงกระทำอยู่เพียงใดฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเพียงนั้น

๓) ดุกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้แล้วจักไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤติดูอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่ได้บัญญัติไว้แล้ว อยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเพียงนั้น

๔) ดุกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้รัตตันณুবวชนาน เป็นสังฆปิตร เป็นสังฆปริณายก และจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเพียงนั้น

๕) ดุกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่ลุอำนาจแก้ตณหาอันจะก่อให้เกิดภพใหม่ซึ่งบังเกิดขึ้นแล้วอยู่เพียงใด ฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเพียงนั้น

๖) ดุกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้ยินดีในเสนานะปา อยู่เพียงใดฟังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเพียงนั้น

อปริหานิธรรมได้แก่ (๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ คือ การหมั่นปรึกษาหารือกันในกลุ่มคณะ (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันภัยเกี่ยวกับผลประโยชน์ของส่วนรวม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ อันขัดต่อหลักการเดิมที่ได้กำหนดไว้ ดีแล้ว ไม่ล้มล้างสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ตามหลักการเดิม ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม (๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่ง อันควรรับฟัง (๕) บรรดาภุคสตรีกุลมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจไม่รังแกต่อผู้ที่อ่อนแอกว่า (๖) เคารพสักการะบูชาเจดีย์ ปุชนียสถานและปุชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป (๗) จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมีได้มา ฟังมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วฟังอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก^{๖๑}

^{๖๑} ที.ปา.อ. (ไทย) ๒/๑๘๘๘-๓๙๑๕/๓๘-๑๕๙.

หลักอปริหานิยธรรม ซึ่งเป็นธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญ ฝ่ายเดียว บุคคลใดนำไปประพฤติปฏิบัติตามแล้วจะไม่ทำให้เกิดการแตกแยก ให้เกิดความสามัคคี และมีความเป็นปึกแผ่นในสังคม มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของหลักอปริหานิยธรรมไว้ ผู้วิจัย ได้ค้นคว้านำมาประยุกต์ใช้ในการทำวิจัย ดังนี้

นักวิชาการ ได้อธิบายเกี่ยวกับอปริหานิยธรรม ความว่า ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม, ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวมี ๗ ข้อ ที่ตรัสสำหรับภิกษุ (ภิกษุอปริหานิยธรรม) ยกมาแสดงหมวดหนึ่ง ดังนี้ ๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ ๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้แล้วสมทานศึกษา อยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ ๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน ๕. ไม่ลู่ออกแก่ความอยากที่เกิดขึ้น ๖. ยินดีในเสนาสนะป่า ๗. ตั้งใจอยู่ว่าเพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข^{๒๒}

สรุปได้ว่า องค์กรที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานได้นั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ สมาชิกในองค์กรต้องทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข หรือครอบครัวจะอยู่กันอย่างมีความสุขได้สมาชิกในครอบครัวต้องให้ความสำคัญกัน ดังนั้น จึงต้องหมั่นมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งกันและกันทั้งภายในครอบครัวและภายในองค์กร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และสามารถทำงานเป็นทีมได้ด้วยหลัก อปริหานิยธรรม ๗ ประการ ซึ่งเป็นธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่รู้จักเสื่อมเป็นเหตุให้เกิดความสมัคสมานสามัคคี และความเป็นปึกแผ่นในสังคม ชุมชนและประเทศชาติ

๒.๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง เพื่อเป็นกรอบความคิดหลักในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้

จากเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้องได้มีนักวิจัยหลายท่านได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของ

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙๗ - ๔๙๘.

ประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีได้สรุปรายละเอียดดังนี้

ชัยศ อิมสุวรรณ^{๖๓} วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่าปัญหาการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชน เป็นปัญหาที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ชุมชนในฐานะระบบเสียดุลยภาพ โครงการการศึกษาชุมชนได้ถูกนำมาใช้เป็นวิถีทางในการแก้ปัญหา ในการสร้างเสริมบูรณาการในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ในการวางแผนและจัดการเป้าหมายของชุมชนคือการแก้ปัญหาชุมชนโดยมีจุดมุ่งหมายให้สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนได้รับประโยชน์จากโครงการ ส่วนรูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มี 2 รูปแบบคือรูปแบบอิงชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและรูปแบบอิงสถาบันซึ่งเป็นหน่วยงานภายนอกเป็นผู้ริเริ่ม และพบว่ารูปแบบที่ชุมชนเป็นผู้ริเริ่มเหมาะสมสำหรับชุมชน เนื่องจากเน้นแนวคิดการพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากร ตลอดจนภูมิปัญญาภายในชุมชนส่วนรูปแบบที่หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ริเริ่ม เหมาะสมสำหรับชุมชนที่ประสบปัญหาเกินขอบเขตความสามารถของชุมชน การแก้ปัญหา จำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นองค์กรรัฐ หรือองค์กรระหว่างประเทศ หรือโครงการพระราชดำริ ทั้งสองรูปแบบมีเป้าหมายที่จะสร้างการมีส่วนร่วม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และศักยภาพในการแก้ปัญหาของชุมชน

วินัย ปราสาทศรี^{๖๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้ ของราษฎรบ้านยาง ตำบลห้วยทราย อำเภอหนองแคว จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า ราษฎรบ้านยาง มีอาชีพหลักและรายได้หลักจากโรงงานอุตสาหกรรม การร่วมมือในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้ จากราษฎรน้อย เนื่องจากได้รับประโยชน์จากอุทยานแห่งชาติน้อย การพึ่งพิงน้ำซับจากอุทยานแห่งชาติ เพื่อทำการเกษตรมีน้อย การขยายการถือครองที่ดินมีขนาดเล็ก คือ ต่ำกว่า ๑ ไร่ ส่วนใหญ่ จะไม่ค่อยตอบคำถามขนาดการถือครองที่ดิน เนื่องจากไม่ไว้ใจต่อบุคคลที่ทำการสอบถาม

^{๖๓} ชัยศ อิมสุวรรณ, การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓).*

^{๖๔} วินัย ปราสาทศรี, “การมีส่วนร่วมในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรบ้านยาง อำเภอหนองแคว จังหวัดสระบุรี”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารทรัพยากรป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓).*

อำนาจ แสนเสนาะ^{๖๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สวนป่า โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ กรณีแปลง FPT ๒๕ ตำบลป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพหลักทางการเกษตรกรรม จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สวนป่าโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ มากกว่าประชาชนที่มีอาชีพหลักนอกเหนือจากการเกษตร ทั้งนี้เนื่องจากอาชีพเกษตรจะใช้เวลาในการประกอบอาชีพเป็นช่วงเวลาหรือฤดูกาล เมื่อว่างเว้นจากการทำการเกษตรก็สามารถให้ความร่วมมือกับโครงการฯได้ และยังเป็นการสร้างรายได้ให้เกษตรกรได้ตลอดปี

จรงค์ ทรวงรัตนพันธ์^{๖๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม อำเภอกาญจนดิษฐ์ และ อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ด้านรายจ่ายครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองครามแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ รายจ่ายด้านการเกษตร เป็นรายจ่ายที่เกิดจากการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรทุกชนิด รายจ่ายด้านการบริโภค ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เช่น งานทำบุญต่าง ๆ งานแต่งงาน งานศพ

เทพฤทธิ์ เจริญศรี^{๖๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอนุรักษ์ป่าลุ่มน้ำชมพู กรณีศึกษา ตำบลชมพู อำเภอนิคมบ่งพร่าง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นย่อมมีผลต่อศักยภาพของชุมชนและสภาพปัญหาที่ถูกกระทบ ซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอกที่ส่งผลก่อให้เกิด

^{๖๕} อำนาจ แสนเสนาะ, “ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการอนุรักษ์สวนป่า โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ กรณีแปลง FPT ๒๕ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕).

^{๖๖} จรงค์ ทรวงรัตนพันธ์, “ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕).

^{๖๗} เทพฤทธิ์ เจริญศรี, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอนุรักษ์ป่าลุ่มน้ำชมพู กรณีศึกษา ตำบลชมพู อำเภอนิคมบ่งพร่าง จังหวัดพิษณุโลก, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔).

กระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเครือข่ายมีผลเป็นพลังผลักดันให้ชุมชนคิด เป็น ทำได้ แก้ไขปัญหาของชุมชนเองตามสถานการณ์เป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการ เสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งแบบมีส่วนร่วม

สุรยุทธ์ หลิมตระกูล^{๖๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณี ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การมีผู้นำที่จริงจังและเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การที่ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สูงและการสนับสนุนจาก เจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้

ชูลิทธิ์ ชูชาติ^{๖๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบ นิเวศเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย พบว่า การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการป้องกันรักษาป่า และระบบนิเวศเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในการป้องกันรักษาป่า การใช้วิธีดั้งเดิมของชาวบ้านในการ ป้องกันรักษาป่า โดยยึดเหนี่ยวความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ รูปแบบการผลิตที่เคารพธรรมชาติ และใช้ความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีประยุกต์กับหลักพุทธศาสนาในรูปแบบการบวชป่า การสืบทอดแม่ น้ำ ก่อให้เกิดผลสำเร็จผลสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าจะ ประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยกำลังชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ

ศลิษา พึ่งแก้วแสง^{๗๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชาวบ้านแม่เตา ดิน และบ้านห้วยแก้ว ได้อาศัยพึ่งพิงป่าในการดำรงชีวิตมาเป็นเวลานาน ซึ่งชาวบ้านได้รักษาป่าบน พื้นฐานความเชื่อในเรื่องการนับถือผี ขณะเดียวกัน ป่าเป็นสิทธิร่วมกันของชุมชนไม่ใช่ของหลวง

^{๖๘} สุรยุทธ์ หลิมตระกูล, ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษา เฉพาะกรณี ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโท* (มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๑).

^{๖๙} ชูลิทธิ์ ชูชาติ, การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้ง ของ ประเทศไทย, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาการป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕).

^{๗๐} ศลิษา พึ่งแก้วแสง, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีป่าชุมชน บ้านห้วยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ๒๕๓๗).

ชาวบ้านทุกคนจึงมีสำนึกร่วมกันถึงสิทธิและหน้าที่ในการจัดการและใช้ประโยชน์จากป่าไปพร้อม ๆ กัน กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านมี ๔ ขั้นตอนคือ การร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

จำเนียร ศิลปะอาษา^{๗๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติของอำเภอสวนผึ้ง และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาธรรมชาติ ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในเรื่องดังกล่าว คือ ความคาดหวังถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับการมีส่วนร่วมในการป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติมากกว่า

ประสพสุข ตีอินทร์^{๗๒} การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ พบว่า

๑. อายุ ระดับการศึกษา รายได้ การมีที่ดินถือครองเป็นกรรมสิทธิ์ การใช้เชื้อเพลิง การเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ

๒. ขนาดครอบครัว ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งการเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๓. เจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ

^{๗๑} จำเนียร ศิลปะอาษา, การมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, (มหาวิทยาลัยมหิดล: จังหวัดนครปฐม, ๒๕๔๐).

^{๗๒} ประสพสุข ตีอินทร์, การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท (มหาวิทยาลัยมหิดล: จังหวัดนครปฐม, ๒๕๓๑), บทคัดย่อ.

๔. ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อยู่ในระดับปานกลาง แต่ความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อยู่ในระดับสูง

๕. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของกำนันผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันรักษาป่าไม้ คือ ขาดอำนาจในการจับกุมผู้กระทำผิด รองลงมาคือ ขาดเจ้าหน้าที่สนับสนุน ขาดอุปกรณ์ที่ทันสมัย และขาดกำลังคน

สัณฐิตา กาญจนพันธ์^{๗๓} ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ กรณีป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นทางการ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเหมืองฝาย เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการอนุรักษ์และการจัดการป่า เนื่องจากกลุ่มเหล่านี้มีความผูกพันและอาศัยป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้งมาอย่างยาวนาน จึงทำให้มีจิตสำนึกอนุรักษ์และหวงแหน ในการที่จะดูแลรักษาป่าให้คงอยู่ตลอดไป

ดาวรรณ วงษ์แดง^{๗๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลของการหมายแนวเขตพื้นที่ป่าไม้กับพื้นที่ทำกินต่อลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน” ผลการศึกษา พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการสร้างเสริมการพัฒนา มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหลาย ๆ ด้าน ส่งผลให้ประชาชนมีชีวิตที่ดีมีความสุขและที่สะดวกขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาต่างๆอีกมากมาย เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน ดังนั้น กระบวนการพัฒนา จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา ได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

^{๗๓} สัณฐิตา กาญจนพันธ์, ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ กรณีป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่, (สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่, ๒๕๔๔).

^{๗๔} ดาวรรณ วงษ์แดง, “ผลของการหมายแนวเขตพื้นที่ป่าไม้กับพื้นที่ทำกินต่อลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘).

พระใบฎีกาวิเชียร ใจดี^{๗๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา” ผลการศึกษา พบว่าชุมชนบ้านปี่มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา ปรับปรุงการจัดการป่าชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี และกิจกรรมอื่น ๆ จากการวิเคราะห์ด้วย SWOT พบว่า จุดแข็ง คือความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และชาวบ้าน จุดอ่อนคือ ยังขาดพระราชบัญญัติป่าชุมชนและขาดการป้องกันไฟป่า เพื่อให้การอนุรักษ์ป่าของชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป ควรส่งเสริมชาวบ้านให้อนุรักษ์ประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีกรรมสืบทอดแม่่น้ำ และพิธีกรรมบวชป่าต่อไป

พระมหาประกาศิต สิริเมธ^{๗๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปราชญ์ป่า : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน พบว่า ๑. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน สรุปได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการจัดการที่เรียกว่า “แบบเดิม” คือ การจัดการอนุรักษ์ พืชป่าชุมชนที่ดำเนินการด้วยองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ความศรัทธา กฎกติกาที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีตั้งแต่อดีต เช่น การเซ็นไหว้ผีปู่ตา การเซ็นไหว้ผีป่า ส่งผลให้เกิดการพิทักษ์รักษาพื้นที่ป่าชุมชนสืบทอดต่อมาได้ และรูปแบบการจัดการที่เรียกว่า “แบบใหม่” คือ การจัดการอนุรักษ์ พืชป่าชุมชนที่มีหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมป่าไม้ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาเป็นเจ้าของและจัดการป่าชุมชนด้วยตนเองและทำงานร่วมกัน โดยภาครัฐจะเป็นผู้กำกับดูแลการจัดการให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ และมีการนำหลักคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ เช่น การปลูกป่าในใจคน, การปลูกป่า 3 อย่าง ให้ประโยชน์ 4 อย่าง, อีกทั้งมีการต่อยอดพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้อนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้เกิดการอนุรักษ์ในเชิงพื้นที่จนประสบความสำเร็จอย่างชัดเจน นำไปสู่การขยายเป็นเครือข่ายป่าชุมชนและร่วมขับเคลื่อนให้เกิดพรบ.ป่าชุมชน เพื่อให้เกิดการทำงานที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ๒. ปราชญ์ป่าได้แสดงบทบาทต่อการพัฒนาเกี่ยวกับจัดการป่าชุมชน ได้แก่ ๑) บทบาทผู้ให้ความรู้ ๒) บทบาทผู้สร้างกระบวนการจัดการ

^{๗๕} พระใบฎีกาวิเชียร ใจดี, “การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น*, (สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๖).

^{๗๖} พระมหาประกาศิต สิริเมธ (ฐิติปสิทธิกร), ปราชญ์ป่า: กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน, *ดุขภูมินพนธ์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

๓) บทบาทผู้นำทางภูมิปัญญา ๔) บทบาทผู้สร้างเครือข่าย และ ๕) บทบาทผู้ประสานสัมพันธ์ จาก การแสดงบทบาทของปราชญ์ป่านั้นเป็นการแสดงภาวะผู้นำในการจัดการป่าที่ประกอบด้วยภูมิความรู้ ภูมิธรรม และคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธประกอบด้วยสัปปุริสธรรม ๗ เรียกว่า คือ “ปราชญ์ป่าเชิง พุทธ” โดยปราชญ์ป่าเชิงพุทธนั้นได้นำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิด จิตสำนึกร่วมในการจัดการอนุรักษ์พิทักษ์ป่าชุมชน คือ ๑) การหาจุดร่วม(ทฤษฎีสามัญญตา) คือส่งเสริม ให้ชุมชนมีความเห็นร่วมกัน มีความเห็นตรงกัน ในการเห็นถึงประโยชน์ของการจัดการป่าร่วมกัน ๒) การมีระเบียบ กฎ กติกาที่คนในชุมชนให้การยอมรับปฏิบัติเสมอกัน(ศีลสามัญญตา) คือ มีความ ประพฤติสุจริต ดึงตามระเบียบกติกามี เคารพในสิทธิชุมชนเสมอกัน และ ๓) การใช้ประโยชน์ ร่วมกัน (สาธารณโภคิ) คือ ส่งเสริมให้ได้รับประโยชน์อย่างยุติธรรมเสมอกัน จากผลที่เกิดจากการ อนุรักษ์ พืชพันธุ์ พันธุ์ รักษาป่าชุมชน โดยทุกคนในชุมชนร่วมเป็นเจ้าของป่าชุมชนและการใช้ ประโยชน์ร่วมกัน ๓. กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูล ตอนบนของปราชญ์ป่า มี ๕ กระบวนการ เรียกว่า “KLIPS Model = กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วม ของปราชญ์ป่า” ประกอบด้วย ๑) K = knowledge (กระบวนการให้ความรู้) ๒) L = leadership (กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำ) ๓) I = innovation (กระบวนการส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรม) ๔) P = participation (กระบวนการสร้างเสริมการมีส่วนร่วม) และ ๕) S = Social Networks (กระบวนการสานสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคม) โดยกระบวนการดำเนินการสร้างจิตสำนึกร่วมของ ปราชญ์ป่านั้นเริ่มจากการหาจุดร่วม มีระเบียบเสมอกัน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน คือ ส่งเสริมให้ได้รับ ประโยชน์อย่างยุติธรรมเสมอกัน เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนให้มีผลสมฤทธิ์ที่เป็น รูปธรรมก่อให้เกิดดุลยภาพแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนของการจัดการป่าชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ในด้าน ต่าง ๆ คือ ๑) ประโยชน์เกิดขึ้นกับตนเอง คือ ทำให้ผู้นำองค์กรรู้และเข้าใจธรรมชาติของความ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับองค์กรของตน โดยจะทำให้สามารถประพฤติปฏิบัติตนต่อกระแสความ เปลี่ยนแปลงนั้นๆได้อย่างรู้เท่าทันการณ์ ๒) ประโยชน์เกิดขึ้นกับเพื่อนร่วมงานและชุมชน คือ ผู้นำ องค์กรจะได้รับความไว้วางใจ เป็นที่เคารพรักของเพื่อนร่วมงานทุกคน ซึ่งจะก่อให้เกิดการทำงาน แบบทีมที่มีพลัง อันจะส่งผลดีทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน และ ๓) ประโยชน์เกิดขึ้นกับงานที่รับผิดชอบ คือ การขับเคลื่อนภาระงานทุกอย่างไปสู่ความสำเร็จตาม เป้าหมายที่วางไว้ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างมั่นคงในที่สุด

วราพร ลำพงษ์เหนือ^{๗๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม” ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มประชาชน กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มพระสงฆ์ รับรู้ข่าวสารและมีความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม อยู่ในระดับค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน สำหรับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมแต่ละด้านนั้นพบว่า ประชาชนเข้าร่วมปรึกษาหารือและร่วมปฏิบัติมากกว่าผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ ด้านการประสานงานอยู่ในค่าเฉลี่ยไม่แตกต่างกัน ผู้นำชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมมากกว่าพระสงฆ์และประชาชน ส่วนพระสงฆ์มีความเต็มใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมมากกว่าประชาชนและผู้นำชุมชน

อภิรักษ์ สุรสีหนาท^{๗๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยางसान ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การเกี่ยวข้องกันทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) เพื่อให้บรรลุจุดหมายของกลุ่มนั้น ก็นำทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย การมีส่วนร่วมนี้เกิดจากแนวความคิดคือ ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน การตกลงใจร่วมกันในการที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา ความศรัทธาต่อบุคคลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเกรงใจ จึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

วินัย ปราสาทศรี^{๗๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้ ของราษฎรบ้านยาง ตำบลห้วยทราย อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า ราษฎรบ้านยาง มีอาชีพหลักและรายได้หลักจากโรงงานอุตสาหกรรม การร่วมมือในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้จากราษฎรน้อย เนื่องจากได้รับประโยชน์จากอุทยานแห่งชาติน้อย การพึ่งพิงน้ำซับจากอุทยานแห่งชาติ

^{๗๗} วราพร ลำพงษ์เหนือ, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม”, งานวิจัย, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, (ศิลปศาสตรบัณฑิต: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘).

^{๗๘} อภิรักษ์ สุรสีหนาท, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยางसान ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่, ๒๕๕๓).

^{๗๙} วินัย ปราสาทศรี, “การมีส่วนร่วมในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรบ้านยาง อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารทรัพยากรป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓).

เพื่อทำการเกษตรมีน้อย การขยายการถือครองที่ดินมีขนาดเล็ก คือ ต่ำกว่า ๑ ไร่ ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยตอบคำถามขนาดการถือครองที่ดิน เนื่องจากไม่ไวใจต่อบุคคลที่ทำการสอบถาม

อำนาจ แสนเสนาะ^{๘๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สวนป่า โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ กรณีแปลง FPT ๒๕ ตำบลป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพหลักทางการเกษตรกรรม จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สวนป่าโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ มากกว่าประชาชนที่มีอาชีพหลักนอกเหนือจากการเกษตร ทั้งนี้เนื่องจากอาชีพเกษตรจะใช้เวลาในการประกอบอาชีพเป็นช่วงเวลาหรือฤดูกาล เมื่อว่างวัน จากการทำการเกษตรก็สามารถให้ความร่วมมือกับโครงการฯได้ และยังเป็นการสร้างรายได้ให้เกษตรกรได้ตลอดปี

จรงค์ ทรวงรัตนพันธ์^{๘๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม อำเภอกาญจนดิษฐ์ และ อำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ด้านรายจ่ายครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองครามแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ รายจ่ายด้านการเกษตร เป็นรายจ่ายที่เกิดจากการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรทุกชนิด รายจ่ายด้านการบริโภค ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เช่น งานทำบุญต่าง ๆ งานแต่งงาน งานศพ

เทพฤทธิ์ เจริญศรี^{๘๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำชมพู กรณีศึกษา ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การมีส่วนร่วม

^{๘๐} อำนาจ แสนเสนาะ, “ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการอนุรักษ์สวนป่า โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ กรณีแปลง FPT ๒๕ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕).

^{๘๑} จรงค์ ทรวงรัตนพันธ์, “ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕).

^{๘๒} เทพฤทธิ์ เจริญศรี, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการ จัดการอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำชมพู กรณีศึกษา ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๕๔).

ของชุมชนที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นย่อมมีผลต่อศักยภาพของชุมชนและสภาพปัญหาที่ถูกกระทบ ซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอกที่ส่งผลก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเครือข่ายมีผลเป็นพลังผลักดันให้ชุมชนคิดเป็น ทำได้ แก้ไขปัญหาของชุมชนเองตามสถานการณ์เป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งแบบมีส่วนร่วม

สุรยุทธ์ หลิมตระกูล^{๘๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณี ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การมีผู้นำที่จริงจังและเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การที่ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สูงและการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ชูลิทธิ์ ชูชาติ^{๘๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย พบว่า การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการป้องกันรักษาป่าและระบบนิเวศเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในการป้องกันรักษาป่า การใช้วิธีดั้งเดิมของชาวบ้านในการป้องกันรักษาป่า โดยยึดเหนี่ยวความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ รูปแบบการผลิตที่เคารพธรรมชาติ และใช้ความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี ประยุกต์กับหลักพุทธศาสนาในรูปแบบการบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ ก่อให้เกิดผลสำเร็จผลสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยกำลังชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ

ศลิษา พึ่งแก้วแสง^{๘๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชาวบ้านแม่เตา

^{๘๓} สุรยุทธ์ หลิมตระกูล, ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณี ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท (มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๑).

^{๘๔} ชูลิทธิ์ ชูชาติ, การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้ง ของประเทศไทย, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการป่าไม้, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕).

^{๘๕} ศลิษา พึ่งแก้วแสง, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗).

ดิน และบ้านห้วยแก้ว ได้อาศัยพึ่งพิงป่าในการดำรงชีวิตมาเป็นเวลานาน ซึ่งชาวบ้านได้รักษาป่าบนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องการนับถือผี ขณะเดียวกัน ป่าเป็นสิทธิร่วมกันของชุมชนไม่ใช่ของหลวง ชาวบ้านทุกคนจึงมีสำนึกร่วมกันถึงสิทธิและหน้าที่ในการจัดการและใช้ประโยชน์จากป่าไปพร้อม ๆ กัน กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านมี ๔ ขั้นตอนคือ การร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

จำเนียร ศิลปะอาษา^{๔๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติของอำเภอสวนผึ้ง และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาธรรมชาติ ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในเรื่องดังกล่าว คือ ความคาดหวังถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับการมีส่วนร่วมในการป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติมากกว่า

ประสพสุข ตีอินทร์^{๔๗} การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ พบว่า ๑. อายุ ระดับการศึกษา รายได้ การมีที่ดินถือครองเป็นกรรมสิทธิ์ การใช้เชื้อเพลิง การเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ ๒. ขนาดครอบครัว ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งการเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ๓. เจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ ๔. ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อยู่ในระดับปานกลาง แต่ความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อยู่ในระดับสูง ๕. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของกำนันผู้ใหญ่บ้านในการ

^{๔๖} จำเนียร ศิลปะอาษา, การมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโท*, (มหาวิทยาลัยมหิดล: จังหวัดนครปฐม, ๒๕๔๐).

^{๔๗} ประสพสุข ตีอินทร์, การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโท*, (มหาวิทยาลัยมหิดล: จังหวัดนครปฐม, ๒๕๓๑).

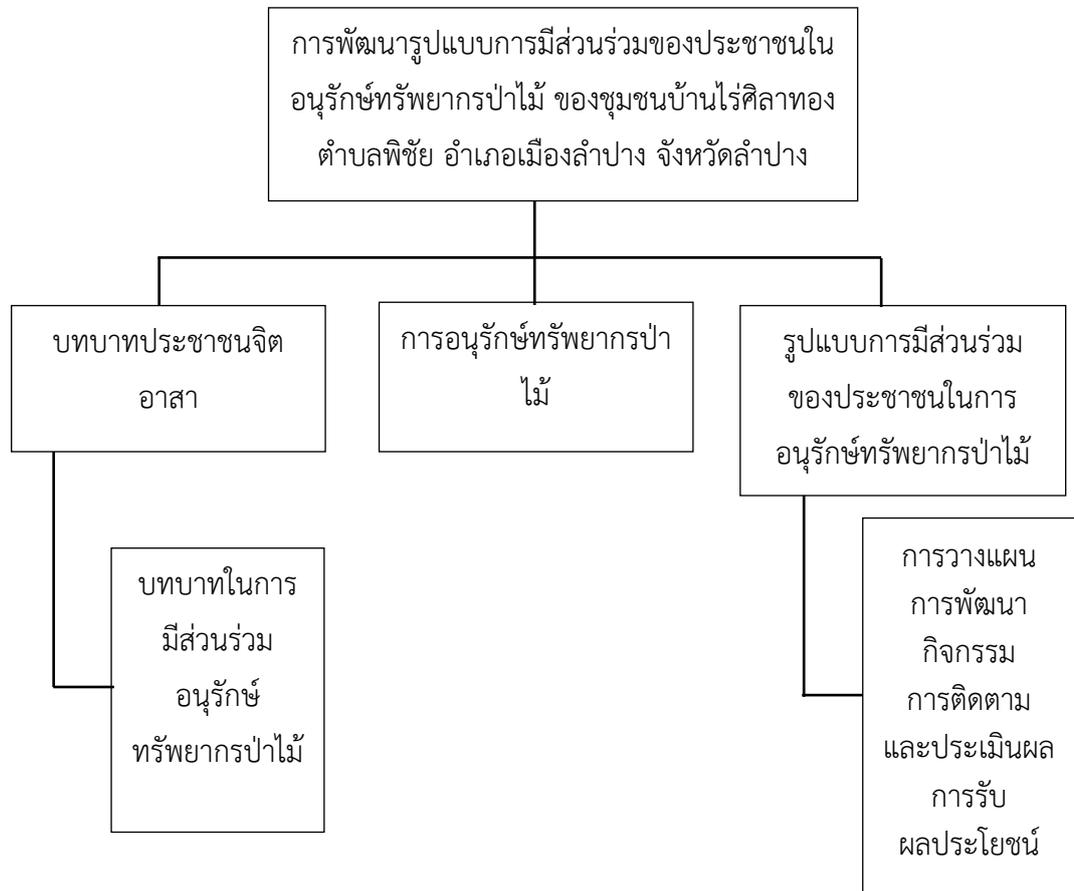
ป้องกันรักษาป่าไม้ คือ ขาดอำนาจในการจับกุมผู้กระทำผิด รองลงมาคือ ขาดเจ้าหน้าที่สนับสนุน ขาดอุปกรณ์ที่ทันสมัย และขาดกำลังคน

สถิตินา กาญจนพันธ์^{๘๘} ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ กรณีป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นทางการ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเหมืองฝาย เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการอนุรักษ์และการจัดการป่า เนื่องจากกลุ่มเหล่านี้มีความผูกพันและอาศัยป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้งมาอย่างยาวนาน จึงทำให้มีจิตสำนึกรู้สึกรักและหวงแหน ในการที่จะดูแลรักษาป่าให้คงอยู่ตลอดไป

โดยสรุปการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ มองถึงอนาคตที่บุคคล กลุ่มคน องค์กร คาดหวังให้เกิด โดยการกำหนดหรือตั้งเป้าหมายเอาไว้ล่วงหน้า ซึ่งอาศัยประสบการณ์และข้อมูลในปัจจุบันและวิสัยทัศน์มีทั้งในระดับมหัพภาคและจุลภาค การสร้างความเข้มแข็งในชุมชนต้องสร้างผู้นำที่มีศักยภาพโดยใช้การศึกษาดูงาน การอบรม และการปฏิบัติจริง การพัฒนากลุ่มองค์กร ชุมชน และพัฒนางาน โดยยึดหลักการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความสามัคคี ความเอื้ออาทรร่วมกัน โดยการสร้างการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน จะเห็นได้ว่าชุมชนตัวอย่างที่สามารถสร้างความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้จริงๆ จะต้องพัฒนาที่ตัวผู้นำก่อน ผู้นำจะต้องเสียสละ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีจิตสาธารณะที่แท้จริง ซึ่งสังคมปัจจุบัน ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ ใครทำได้ดีไม่อยากจะบอกคนอื่น หรือไม่อยากให้คนอื่นได้ดีกว่าตน แข่งขันกันเพื่อให้ได้เงินโดยไม่สนใจคนอื่น จุดเริ่มอยู่ที่ตัวผู้นำโดยรัฐมีส่วนสนับสนุนให้ทุกคนมีส่วนร่วม ด้วยการประชาสัมพันธ์ให้รู้ถึง ประโยชน์ สวัสดิการชุมชนที่จะได้รับ และจะต้องย้ำว่าเป้าหมาย ความสำเร็จ คือ พลังที่ทุกคนมีอยู่ ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ จะทำให้สิ่งต่างๆ ประสบความสำเร็จได้โดยง่าย

^{๘๘} สถิตินา กาญจนพันธ์, ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ กรณีป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่, (สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่, ๒๕๔๔).

๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาบทบาทประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยการใช้ระเบียบวิธีวิจัย (methodology) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ๗ ขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ / ภาคสนาม (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการร่วมกิจกรรมกับชุมชน ทำการสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) และการประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group) โดยกำหนดใช้รูปแบบการวิจัยที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยกลุ่มเป้าหมาย/ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยกำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informant)จำนวน ๑๕ รูป/คน มุ่งเน้นการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) และ การประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group)จำนวน ๑๑ รูป/คน และร่วมกิจกรรมกับชุมชนจากกลุ่มเป้าหมาย ทั้งที่เป็นผู้นำชุมชน อาสาสมัคร จิตอาสาใน

ชุมชน และนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ทำการจัดกลุ่มข้อมูลตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) โดยการศึกษาจากหนังสือ วารสาร เอกสารทางวิชาการ การสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต รวมถึงการศึกษาจากงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งศึกษาในภาพรวมบริบทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ที่ได้มีผู้ศึกษาและรวบรวมไว้ทั้งเอกสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis)

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการวิจัยในระยะที่ ๒ เพื่อพัฒนากิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และเพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนารูปแบบในการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๓.๑.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ในการดำเนินงานโครงการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองผู้วิจัยจึงได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) รวม ๑๕ รูป/คน

๓.๑.๔ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจงจากจากผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการป่าชุมชน/๓ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้แทนจากนักวิชาการป่าชุมชน กรมป่าไม้หรือผู้แทนจากสำนักทรัพยากรป่าไม้ที่ (ลำปาง) และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาซึ่งผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) เพื่อขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) พร้อมชี้แจงรายละเอียด วัตถุประสงค์ ขั้นตอน กระบวนการ สถานที่ วัน และเวลา ในการสนทนากลุ่ม รวมทั้งสิ้น ๑๑ รูป/คนหลังจากนั้นผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มเฉพาะนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและพรรณนา

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ในการดำเนินงานโครงการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองผู้วิจัยจึงได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง

(purposive sampling) จากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) มุ่งเน้นการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มเป้าหมาย ทั้งที่เป็นอาสาสมัครและเป็นผู้นำชุมชนในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน รวม ๑๕ รูป/คนดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ ตารางรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ที่	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง / มีส่วนเกี่ยวข้อง	กลุ่ม
๑	พระครูสถิตธรรมวิภาช	เจ้าอาวาส วัดบ้านไร่ศิลาทอง	ผู้ทรงคุณวุฒิ
๒	นายเสริม เตจ๊ะสีบ	ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง	ผู้นำชุมชน
๓	นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง	ผู้นำชุมชน
๔	นายเจริญ คำบุญทา	กรรมการป่าชุมชน	ผู้นำชุมชน
๕	นายศรีมูล เกตุพรม	ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านไร่ศิลาทอง	ผู้ทรงคุณวุฒิ
๖	นายทองสุข ปินตาดีบ	สมาชิกสภา อบต.	ผู้นำชุมชน
๗	นางบุหงา กัลยา	ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน	ผู้ใช้ประโยชน์
๘	นางศรีรัตน์ เขียวงาม	ประธาน อสม.	ผู้ใช้ประโยชน์
๙	นายพยอม เตจ๊ะสีบ	ประธานกรรมการป่าชุมชน	กรรมการ
๑๐	นายภิกพ มโนนัย	กรรมการป่าชุมชน	กรรมการ
๑๑	นางวัชรี บุตรทิ	กรรมการป่าชุมชน	กรรมการ
๑๒	นายเจริญ คำบุญทา	กรรมการป่าชุมชน	ผู้นำชุมชน
๑๓	นางนวลจันทร์ สุริยงค์	กรรมการป่าชุมชน	กรรมการ
๑๔	นายสงวน คำเครือ	กรรมการป่าชุมชน	กรรมการ
๑๕	นางแสงเพ็ญ ปินตาดีบ	กรรมการป่าชุมชน	กรรมการ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ นั่นคือ ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมนั้น มีความสมบูรณ์ ครบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์และสอดคล้องกับกรอบความคิดในการวิจัยหรือไม่ โดยผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย และในส่วนของนำเสนอผลการวิจัย ใช้วิธีการนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายอธิบายและพรรณนาจากการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มเฉพาะ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นและสรุปนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย หากมีส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะตรวจสอบและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ด้วยการค้นคว้าจากเอกสารและเข้าไปสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง เพื่อ

ยืนยันความถูกต้องและครบถ้วนทุกอย่าง ดังนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูลจึงดำเนินการไปพร้อมกัน

๓.๒.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จากกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ ค้นหาแนวทางการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วม ในพื้นที่ชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) พร้อมชี้แจงรายละเอียด วัตถุประสงค์ ขั้นตอน กระบวนการ สถานที่ วัน และเวลา ในการสนทนากลุ่ม รวมทั้งสิ้น ๑๑ รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้ ๑) กลุ่มนักวิชาการ ๒) กลุ่มผู้นำชุมชน ๓) กลุ่มคณะกรรมการป่าชุมชน ๔) กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มเฉพาะนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและพรรณนา

ตารางที่ ๓.๒ รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

ที่	ชื่อผู้รับหนังสือ	ผู้ที่ขอสัมภาษณ์	ตำแหน่ง
๑	พระครูสถิตธรรมวิภาช	เจ้าคณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง	ผู้ทรงคุณวุฒิ
๒	ดร.จิรศักดิ์ ปิ่นลำ	รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาลัยสงฆ์ นครลำปาง	ผู้ทรงคุณวุฒิ
๓	ดร.อาภากร ปัญโญ	อาจารย์พิเศษ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง	นักวิชาการ
๔	ดร.อนุกุล ศิริพันธ์	ประธานสภาวัฒนธรรม จังหวัดลำปาง	นักวิชาการ
๕	นายเสริม เตจ๊ะสืบ	ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง	ผู้นำชุมชน
๖	นางปัทมา สายอุปราช	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ	นักวิชาการ
๗	นายพยอม เตจ๊ะสืบ	ประธานกรรมการป่าชุมชน	ผู้นำชุมชน
๘	นายทองอินทร์ยะม่อน แก้ว	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง	ผู้นำชุมชน
๙	นายสนอง วรรณรัตน์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง	กรรมการป่า
๑๐	นายศรีมูล เกตุพรหม	ประธานชมรมผู้สูงอายุ บ้านไร่ศิลาทอง	กรรมการป่า
๑๑	นายทองสุข ปินตาตีบ	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย	ผู้นำชุมชน

ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะสรุปให้เห็นถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา

ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ตลอดจนถึงการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การดำเนินกิจการใดๆ ก็ตาม ผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนได้เสียควรเป็นผู้มีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็น และเสนอแนะความคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนกลุ่มที่มีส่วนได้เสียและได้รับผลกระทบจากกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยการบริหารจัดการอนุรักษ์แบบมีส่วนร่วม คือ มีการกระจายอำนาจตัดสินใจสู่ชุมชน ผ่านผู้นำชุมชน ผู้แทนกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ตามกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ ๔ กระบวนการ ประกอบด้วย ๑) การมีส่วนร่วมในการวางแผน ได้แก่ การรับรู้ เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม ๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการ ได้แก่การเกี่ยวข้องกับดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ ๓) มีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์ หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น ๔) มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ได้แก่ความพยายามที่จะประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลของโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับการกำหนดเกณฑ์การประเมินหรือกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย ซึ่งผลการประเมินนี้ก็จะกลายเป็นปัจจัยในกระบวนการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการวางแผนต่อไป ซึ่งแนวคิดดังกล่าวประกอบด้วย ๙ กระบวนการ คือ ๑. การส่งเสริมประชาสัมพันธ์ ๒. การจัดตั้งป่าชุมชน ๓. การฝึกอบรมบุคลากรและราษฎร ๔. การบริหารจัดการป่าโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ ๕. การติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงาน ๖. ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงาน ๗. ปัญหา/อุปสรรค ในการดำเนินงานและแนวทางการแก้ไข ๘. ความร่วมมือกับเครือข่ายภาคประชาชน และ ๙. วิธีการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาวเคราะห์จากพื้นที่วิจัย ที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการและการพัฒนาป่าชุมชนให้ประสบความสำเร็จตามเจตนารมณ์ของชุมชนในการจัดตั้งป่าชุมชน โดยมีการดำเนินงานด้วยคณะกรรมการป่าชุมชนที่เข้มแข็ง เอาจริงเอาจังในการพัฒนาในเชิงพื้นที่ เพราะคณะกรรมการป่าชุมชนนั้นเป็นผู้อยู่ในพื้นที่นั่นเอง การอนุรักษ์ พิทักษ์ คุ้มครอง รักษาพื้นที่ป่าไว้ ก็เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติที่จะส่งต่อแก่นุชนคนรุ่นหลังต่อไป^{๘๙}

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อ

^{๘๙} สทนากลุ่มเฉพาะ(Focus Group) นำโดย พระครูสถิตยธรรมวิภาช ,ที่ปรึกษาป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง/ ผู้ร่วมให้ข้อมูล, ดร.จิรศักดิ์ ปันลำ/ดร.อนุกุล ศิริพันธ์/ ดร.อาภากร ปัญญา/ นางปัทมา สายอุปราชา/นายเสริม เตจ๊ะสีบ/ นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว/ นายพะยอม เตจ๊ะสีบ, ณ วัดบ้านไร่ศิลาทอง, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๕.

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (non Structured Interview) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้ คือการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เพื่อค้นหาประเด็นปัญหาหรือความต้องการที่สอดคล้องกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดังนี้

๑. แบบสัมภาษณ์ ในเรื่องเกี่ยวกับบทบาทประชาชนชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยการใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ พิธีกรรม และกิจกรรมต่าง ๆ มีทั้งแบบสัมภาษณ์ที่เป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ

๒. แบบสัมภาษณ์ ในเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทองโดยการใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ พิธีกรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการจัดการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชน มีทั้งแบบสัมภาษณ์ที่เป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ

๓. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การประกอบพิธีกรรมและพฤติกรรมชุมชนหรือกลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า โดยมิขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการ และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือ

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. ปรับปรุงแก้ไข

๗. จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓.๒. ลักษณะของเครื่องมือ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑. ลักษณะเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แนวทาง/ประเด็นการสนทนากลุ่มเฉพาะ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม

เพื่อพัฒนากิจกรรมในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยแบบ สัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ (๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (๒) ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

๒. การสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้

๑) นำแนวคิดทฤษฎี จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ทบทวนไว้มาพิจารณา สร้างแบบสัมภาษณ์

๒) สร้างเครื่องมือและเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณา จำนวน ๕ ท่าน คือ

๑. ผศ.ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ, ศ.บ. (การเงินการธนาคาร), ศศ.ม. (สิ่งแวดล้อมศึกษา), พร.ด. (การจัดการภาครัฐและเอกชน) อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรี ทวารวดี

๒. รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรี ทวารวดี

๓. พระปลัดประพจน์ สุภาโต, ดร., พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), พธ.ม (การจัดการเชิงพุทธ), ศษ.ม. (พัฒนศึกษา), พร.ด. (พัฒนศึกษา) อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรี ทวารวดี

๔. ดร.พัชรวัลย์ ศุภภะ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

๕. ดร.สายน้ำผึ้ง รัตนงาม, ศศ.บ. (นิเทศศาสตร์), ศศ.ม. (พัฒนาสังคม), พธ.ม. (พระพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

๓) จัดพิมพ์แบบสอบถามสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ และนำไปเก็บข้อมูล

๔) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคในการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technic)

๕) นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก มาจัดทำประเด็นใน การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) โดยผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะซึ่งอาจเป็นกลุ่มบุคคลเดียวกัน กับผู้ตอบแบบสอบถามและผู้ให้ข้อมูลสำคัญก็ได้เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สรุปข้อมูลต่อไป

๓.๓.๓ แบบสัมภาษณ์

เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๑๕รูป/คน เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open ended From) เพื่อให้ผู้รับการสัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....

อายุ.....

ตำแหน่ง.....

ประสบการณ์การทำงาน.....

วัน/เดือน/ปี.. (ที่สัมภาษณ์).....

ผู้สัมภาษณ์ นาย.....

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาบทบาทชุมชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑.๑ ท่านเห็นว่า การเป็นชุมชนจิตอาสา นั้นมีองค์ประกอบ หรือคุณสมบัติอย่างไร?

๑.๒ ท่านเห็นว่าชุมชนจิตอาสา มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างไร?

๑.๓ ท่านเห็นว่าชุมชนจิตอาสา มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างไร?

๒. เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๒.๑ ท่านเห็นว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมในการวางแผนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้อย่างไร

๒.๒ ท่านเห็นว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้อย่างไร?

๒.๓ ท่านเห็นว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลที่เกิดจากการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้อย่างไร?

๒.๔ ท่านเห็นว่าประชาชนจะได้รับผลจากการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้อย่างไร?

๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๓.๑ ท่านเห็นว่า การพัฒนากิจกรรมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีความเหมาะสมหรือไม่ และควรปรับปรุงอย่างไร?

๓.๒ ท่านคิดว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางที่เหมาะสม ควรเป็นอย่างไร?

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นอื่นๆ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ การสัมภาษณ์ (Interview)

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (In formal interview) และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Non Informal interview) โดยดำเนินการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมกับ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑. ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับขอเอกสารต่างๆ พร้อม กันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้ เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒. ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้าง ความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่อง บันทึกเสียง ในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ ทราบว่า ข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย โดยวิธีการ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑) การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และงานเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๒) ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสัมภาษณ์ และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือไปยังประชาชนในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง หลังจากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓) ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวัน เวลา ที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับขอเอกสารต่าง ๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๔) ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง ในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่า ข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

๕) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และทำการบันทึกข้อมูลโดยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง

๓.๔.๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑. จัดเตรียมเครื่องมือสำหรับการสัมภาษณ์ ได้แก่ จัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Schedule) เพื่อทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๕ คน โดยผู้วิจัยใช้การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งอาจจะ เป็นบุคคลในกลุ่มเดียวกันที่ตอบแบบสอบถามก็ได้ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจาก ๓ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มนักวิชาการ ๒) กลุ่มผู้นำชุมชน ๓) กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า จากนั้นติดต่อประสานงาน ผู้ให้ข้อมูลเพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์

๒. ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการ สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมแบบ สัมภาษณ์และศึกษาข้อคำถามในแบบเพื่อเตรียมการสัมภาษณ์ให้ได้คำตอบที่ตรงประเด็นตาม วัตถุประสงค์ที่ต้องการ ตลอดจนเตรียมเครื่องมือช่วยสัมภาษณ์ เช่น เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์จากการสัมภาษณ์

๓. ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่อง บันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ ทราบว่า ข้อมูลต่างๆ จากการสัมภาษณ์และที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะนำไปใช้ประโยชน์ทาง การศึกษาและเพื่อ ชุมชนของผู้ให้ข้อมูล

๓.๔.๓. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑. ขั้นเตรียมการสนทนากลุ่ม ได้แก่ การก่อนสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยทำการ ติดต่อประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ พร้อมชี้แจงรายละเอียด วัตถุประสงค์ ขั้นตอน กระบวนการ สถานที่ วัน และเวลา ในการสนทนากลุ่ม

๒. ขั้นเตรียมการสนทนา ได้แก่ จัดเตรียมประเด็นการสนทนา จัดทำร่างเป็น แนวทางไว้ พร้อมเอกสารที่จำเป็นให้เพียงพอกับจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิที่เลือกไว้ จำนวน ๑๑ คน เตรียม เครื่องมือช่วยสำหรับการสนทนากลุ่ม เช่น เช่น เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึกการ สนทนาเพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์จากการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งประสานงานเพื่อยืนยัน วัน เวลา สถานที่ กับผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน รวมถึงจัดเตรียมสถานที่และทีมงาน

๓. ขั้นดำเนินการสนทนา เป็นการดำเนินการสนทนาด้วยตนเอง จากนั้นทำการ วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นคำถามที่รวบรวมตามแนวการสนทนา จากการบันทึกและ ถอดแถบบันทึกเสียง

๓.๔.๔. การสังเกตกิจกรรม (observation)

การสังเกตผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือแบบสังเกต เข้าร่วมสังเกตแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

๑. ลักษณะพฤติกรรมของแกนนำและผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมสังเกตหรือร่วมทำกิจกรรมบางอย่าง ๆ เพื่อให้ได้รายละเอียดและข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจนของบทบาทแกนนำและรูปแบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการจัดการอนุรักษ์ป่าชุมชน

๒. วิธีการสังเกต ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตในการเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน โดยทำการจดบันทึก การบันทึกเสียง บันทึกภาพ และตรวจสอบ สอบทานข้อมูลที่สังเกตได้จากผู้ถูกสังเกตและสมาชิกผู้ถูกสังเกตเองเพื่อให้ได้ความถูกต้องจากข้อมูลที่ได้จากการสังเกต โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาในแง่มุมของการให้ ความสนใจต่อกิจกรรมที่จัดขึ้นรวมทั้งความร่วมมือร่วมใจกัน โดยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต จดบันทึก ในขณะที่เดียวกันจะมีการลงรายการ (list) รวมทั้งการสอบถามความคิดเห็นและความรู้สึก ของประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทองใน ๒ ลักษณะ คือ

๑) เป็นกิจกรรมสร้างองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของประชาชน

๒) เป็นกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ในพื้นที่ต่อไป

๓.๔.๕ วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. มีการติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชนทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

๒. การเข้าสู่ภาคสนามซึ่งเป็นการเข้าหมู่บ้านครั้งแรกได้เข้าพบผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชนและได้พบปะแกนนำกิจกรรม ผู้นำองค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน คนสำคัญของชุมชน เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน

๓. การสัมภาษณ์ ใช้สองวิธี ดังนี้

๑) การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคำถาม ทำการสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างคำถาม โดยการสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมาย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกมีจุดสนใจในการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับบทบาทของแกนนำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน กระบวนการ ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาองค์ความรู้ที่มีผลต่อการจัดการป่าชุมชน

๓) การสังเกต ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบในการสังเกต ๒ รูปแบบ ดังนี้

๓.๑ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เปิดเผยตัวเองว่าเป็นนักวิจัย เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน โดยร่วมทำกิจกรรม สังเกต ซักถามข้อมูลที่ยังสงสัย จุด บันทึกลง สังเกตการณ์กิจกรรมเพื่อศึกษาเหตุการณ์และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงจัดกิจกรรมทำการ ประเมิน ความสัมพันธ์ของการท างานในกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและสภาพทางสังคมซึ่ง บ่งชี้ ให้เห็นความสัมพันธ์ในชุมชนและกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมที่มีผลต่อการจัดการอนุรักษ์ป่า ชุมชน

๓.๒ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยทำการสังเกตพฤติกรรมของแกนนำและผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมหรือมีส่วนในกิจกรรมนั้น ๆ

๓.๔.๖ การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการและการดำเนินการดังนี้

๑. ต่างวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (method triangulation)เป็นการใช้หลาย ๆ วิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่นการเก็บข้อมูลในเรื่องเดียวกันจากกลุ่มตัวอย่างเดียวกัน ด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลจากเอกสาร แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบยืนยันกัน

๒. ต่างแหล่งข้อมูล (data sources triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งที่ต่างกันนั้นด้วยวิธีการเก็บข้อมูลเหมือนกัน หรือใช้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเดียวกันแต่ต่างเวลา สถานที่ และบุคคล แล้วนำ ข้อมูลมาตรวจสอบยืนยันกัน

๓. ต่างนักวิจัย (investigator triangulation) เป็นการใช้นักวิจัยที่มาจากต่างสาขา หรือต่างประสบการณ์ หรือต่างภูมิหลัง มาเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล แล้วนำ ผลการวิจัยมาตรวจสอบยืนยันกัน

๔. ต่างทฤษฎีหรือแนวคิด (theory triangulation) เป็นการใช้นักทฤษฎีหลาย ๆ ทฤษฎี มาเป็นแนวทางในการอธิบายข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย ซึ่งอาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกันก็ได้

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ นั่นคือ ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมนั้น มีความสมบูรณ์นั้น ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์และสอดคล้องกับกรอบความคิดในการวิจัยหรือไม่ โดยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลที่ทำการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ได้มีการพัฒนาคำถามในการสังเกต/สัมภาษณ์จากข้อเท็จจริง เป็นคำถามเชิงวิเคราะห์หรือคำถามที่เฉพาะเจาะจง ซึ่งได้บันทึกที่รวบรวมได้อย่างเป็นระบบโดยจัดทำแบบบันทึกข้อมูลขึ้นมาเฉพาะจึงทำให้มีความสะดวกในการแยกหมวดหมู่และประเภทข้อมูลตลอดถึงการตรวจสอบข้อมูล ได้ทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า(Triangulation Technique) ซึ่งมีวิธีการ คือ

๑. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ได้ใช้การสังเกตทั้งที่ได้มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคู่กับการซักถาม สัมภาษณ์ พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ประกอบด้วยผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลตามวิธีการตรวจสอบข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว หากเป็นข้อมูลที่เหมือนกัน หรือซ้ำ ๆ กัน ถือได้ว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และนำเอามูลเหล่านั้นมาบันทึก และแยกเป็นหมวดหมู่ตามประเภท

๒. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่ได้มา ประกอบด้วยแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล แล้วดูว่าหากข้อมูลที่ได้มานั้นต่างเวลา ต่างสถานที่และต่างบุคคลที่ให้ข้อมูล เป็นที่เหมือนกันหรือไม่ ถ้าหากว่าข้อมูลที่ได้มานั้นเหมือนกันหรือซ้ำ ๆ กัน ข้อมูลที่ได้มานั้นเชื่อถือได้และเป็นข้อมูลจริงแล้วได้จดบันทึกข้อมูลเหล่านั้นไว้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย เพื่อความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Method logical Triangulation) โดยเริ่มตั้งแต่เก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ การสังเกต แล้วนำมาบันทึก รวมทั้งกริยาท่าทาง พฤติกรรม บรรยากาศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อนำมาประกอบการแปลความหมายร่วมกับการถอดเทปและการบันทึกภาคสนามในหลายๆวิธีและมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการนำกลับไปให้อ่านข้อมูลหรือกลับไปถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีก เพื่อให้ได้ข้อมูล

ที่ตรงกับความเป็นจริงตามที่ผู้ให้ข้อมูลบอกเมื่อได้รับข้อมูลในแต่ละครั้งแล้วทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เบื้องต้นนำข้อมูลที่ผ่านขั้นตอนต่างๆไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์สภาพชุมชนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และการใช้ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นสำคัญของการวิจัย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนาความ และได้ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ในการตอบแบบสัมภาษณ์ทุกฉบับ และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ จากนั้นจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาอ้างอิงคำพูดบุคคล วิเคราะห์ลักษณะปัญหาจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย ๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ๒) จัดลำดับข้อมูล ๓) จากการสัมภาษณ์ ๔) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น ๕) สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม

การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามใช้วิธีดำเนินการดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลในขณะปฏิบัติงานสนาม เป็นการวิเคราะห์อย่างไม่เป็นทางการแต่เป็นงานที่ต้องทำเป็นประจำเพื่อเป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูลในช่วงต่อไป

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บจากการศึกษาภาคสนาม เป็นการวิเคราะห์อย่างเป็นแบบแผนมากขึ้น และต้องทำเป็นระยะๆ เพื่อจะได้ประเมินผลงานวิจัยก้าวหน้าไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมากขึ้นเรื่อยๆ โดย

๑. จัดหมวดหมู่จากข้อมูลที่รวบรวมมาได้
๒. การวิเคราะห์คุณลักษณะของแต่ละหน่วยย่อยที่มีการจัดหมวดหมู่ไว้
๓. การจัดลำดับประเภทของข้อมูล
๔. การค้นหาแบบแผนหรือโครงสร้างหรือรูปแบบของข้อสรุปผลการศึกษา

๕. การโยงความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขปัจจัยหรือบริบทที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ โดยแสดงให้เห็นถึงกระบวนการหรือกลไกที่ทำให้เงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลหรือมีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างแท้จริง

๓.๕.๒ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้

๑. เขียนบันทึกให้ละเอียดที่สุด เพื่อให้เห็นภาพของข้อมูล/บรรยากาศ/กิจกรรมผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมมา

๒. อ่านบันทึกนั้นหลายๆ ครั้ง จนเข้าใจสาระสำคัญที่ชัดเจน ผู้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพได้ดี ต้องสัมผัสกับข้อมูลอย่างใกล้ชิด

๓. ลงรหัสข้อมูล เป็นการบันทึกช่วยจำว่าช่วงที่เก็บข้อมูลนั้น มีสาระสำคัญอะไรบ้าง เป็นการช่วยแยกแยะและจัดกลุ่มข้อมูลให้เป็นระบบ และสรุปสาระสำคัญในแต่ละหน้าว่ามีประเด็นสำคัญอะไรบ้างและแต่ละกรณี

๓.๕.๓ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลการวิจัย เป็นการนำเสนอในลักษณะของการพรรณนา (Descriptive) เพื่ออธิบายแนวคิด ยุทธศาสตร์ และกระบวนการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ในด้านการคิดวางแผน การร่วมดำเนินการ การติดตามและการประเมินผล ตลอดจนการใช้ประโยชน์ และการรับผลประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง รวมทั้งสังเคราะห์ภาพเชิงระบบขององค์ความรู้การเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในด้านการคิดวางแผน การร่วมดำเนินการ การติดตามและการประเมินผล ตลอดจนการใช้ประโยชน์ และการรับผลประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัย โดยแบ่งเป็น ๔ ตอน เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

๔.๑. ข้อมูลบริบทพื้นที่วิจัย

๔.๒. บทบาทประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๔.๓. การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๔.๔. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๔.๕. องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลบริบทพื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

๔.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง

บ้านไร่ศิลาทอง หมู่ 10 ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง อยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย สภาพพื้นที่บ้านไร่ศิลาทองอยู่ติดกับภูเขาป่ารกและมีป่าละเมาะมากมาย มีลำห้วยน้ำใจเป็นแหล่งน้ำที่ชาวบ้านใช้อุปโภคบริโภค จำนวนครัวเรือน ๓๗๒ ครัวเรือน ประชากรประมาณ ๑,๑๓๖ คน ประชากรชาย ๕๘๔ คน ประชากรหญิง ๕๕๒ คน มีประเพณีประจำปีของหมู่บ้านได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง พิธีสืบชะตา และงานประเพณีสงกรานต์หินศิลาทอง ซึ่งตรงกับเดือน ๕ เหนือ ขึ้น ๓ ค่ำ และศิลปวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ได้แก่ ดนตรีพื้นเมือง การละเล่นพื้นบ้าน การฟ้อนเล็บ เป็นต้น พื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านมีจำนวนประมาณ ๓,๘๐๐ ไร่ มี

เอกสารสิทธิ์พื้นที่อยู่อาศัยประมาณ ๓๐๐ ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร ๑,๕๐๐ ไร่ สวน ๒,๐๐๐ ไร่ สำหรับพื้นที่ทำนาข้าวอยู่ใต้คลองชลประทานในเขตเทศบาลเมืองพิชัยหมู่ที่ ๓

๑) ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ

บ้านไร่ศิลาทอง หมู่ที่ ๑๐ ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองลำปางประมาณ ๕ กิโลเมตร การเดินทางโดยจักรยาน/รถจักรยานยนต์/รถยนต์/รถโดยสารประจำทางใช้เวลาเดินทางประมาณ ๑๐ นาที เพื่อเข้าสู่เทศบาลเมืองลำปาง

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ บ้านทรายใต้ หมู่ที่ ๘ ตำบลพิชัย
ทิศใต้	ติดต่อกับ บ้านสามัคคี หมู่ที่ ๒ ตำบลพิชัย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ภูเขาและอำเภอแม่เมาะ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ คลองชลประทานและบ้านม่อนเขาแก้ว หมู่ที่ ๓

ลักษณะทางภูมิประเทศ

บ้านไร่ศิลาทอง มีสภาพเป็นพื้นที่ภูเขาเป็นป่าไม้รกทึบมีต้นไม้ขนาดใหญ่ เป็นป่าไม้ที่อยู่ใกล้ตัวเมืองลำปาง เป็นป่าต้นน้ำของห้วยผาดั้น ห้วยใจ ห้วยป่าเส้า ห้วยป่าขุย ห้วยโป่ง ห้วยจำหลอด ห้วยเสี้ยว ห้วยน้ำจำ มีไม้เบญจพรรณมากมาย และสัตว์ป่า เช่น นก/ไก่ป่า/อีเห็น/วอก ในลำห้วยต้นน้ำยังมีปลา กุ้ง และปูจ้าวห้วย และมีพันธุ์สมุนไพรมากชนิดด้านล่างของหมู่บ้านมีคลองชลประทานไหลผ่าน

๒) สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านไร่ศิลาทอง ประมาณร้อยละ ๕๐ ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม และการรับจ้างทำการเกษตร เช่น ปลูกข้าว ทำไร่ข้าวโพด และทำไร่สับปะรด การประกอบอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่ยังอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก มีพื้นที่ชลประทานประมาณ ๑๐,๐๐๐ ไร่ เท่านั้น การประกอบอาชีพของคนในชุมชนบ้านไร่ศิลาทองสามารถจำแนกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

๑. อาชีพเกษตรกรรม มีทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ กล่าวคือ การดำนา การปลูกพืชไร่ ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สับปะรด เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงไก่พันธ์พื้นเมือง ไก่พันธ์ไข่ ไก่พันธ์เนื้อ และเลี้ยงสุกร

๒. อาชีพรับจ้าง ส่วนใหญ่เป็นการรับจ้างภาคการเกษตร เช่น รับจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิต การปลูก การไถไร่ การใส่ปุ๋ย และการรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม รับจ้างขับรถ และรับจ้างทั่วไป

๓. อาชีพค้าขาย

๔. อาชีพรับราชการ/รับวิสาหกิจ/ลูกจ้างของรัฐ

๕. อาชีพอื่นๆ ได้แก่ กลุ่มอาชีพต่างๆประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ เย็บหมอนโบราณ ปลูกผักปลอดภัย จักรสาน แกะสลักครกหิน กลุ่มออมทรัพย์ ร้านประจักษ์รัฐ/พัก ฟาร์มเห็ด ฟาร์มแพะ บ้านจัดการขยะต้นแบบของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง จำนวน ๑๑ กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ ๑	กลุ่มผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่	ประธานกลุ่มชื่อ นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว
กลุ่มที่ ๒	กลุ่มเย็บหมอนโบราณ	ประธานกลุ่มชื่อ นางจันทร์สม กางาม
กลุ่มที่ ๓	กลุ่มปลูกผักปลอดภัย	ประธานกลุ่มชื่อ นางนิทยา ชัดสีทะเล
กลุ่มที่ ๔	กลุ่มจักรสาน	ประธานกลุ่มชื่อ นายปิ่น เตชะสีบ
กลุ่มที่ ๕	กลุ่มแกะสลักครกหิน	ประธานกลุ่มชื่อ นายณัฐพัฒน์ วาดเอี้ยงวงศ์
กลุ่มที่ ๖	กลุ่มออมทรัพย์	ประธานกลุ่มชื่อ นางอำพร ทิพย์เนตร
กลุ่มที่ ๗	กลุ่มฟาร์มเห็ด	ประธานกลุ่มชื่อ นายเชษฐา ชาติใจ
กลุ่มที่ ๘	กลุ่มฟาร์มแพะ	ประธานกลุ่มชื่อ นายโยธิน ปินตาดีบ
กลุ่มที่ ๙	กลุ่มบ้านจัดการขยะต้นแบบ	ประธานกลุ่มชื่อ นางศรีรัตน์ เขียวงาม
กลุ่มที่ ๑๐	กลุ่มบ้านจัดการขยะต้นแบบ	ประธานกลุ่มชื่อ นางละมัย แก้วมหานิล
กลุ่มที่ ๑๑	กลุ่มบ้านจัดการขยะต้นแบบ	ประธานกลุ่มชื่อ นางแสงเดือน เครือปาละ

๓) สภาพทางสังคม

ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ มีสภาพเป็นสังคมชนบทแท้ ในปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพสังคม ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะอยู่กันเป็นกลุ่มในพื้นที่ทำการเกษตร และมักตั้งที่อยู่อาศัยตามเส้นทางคมนาคม และแหล่งน้ำ ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบท เป็นสังคมเมืองมากขึ้น มีบริการสาธารณสุขปกค่อนข้างทั่วถึง จึงทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะ น้ำเสีย อันเกิดจากการขยายตัวของชุมชน

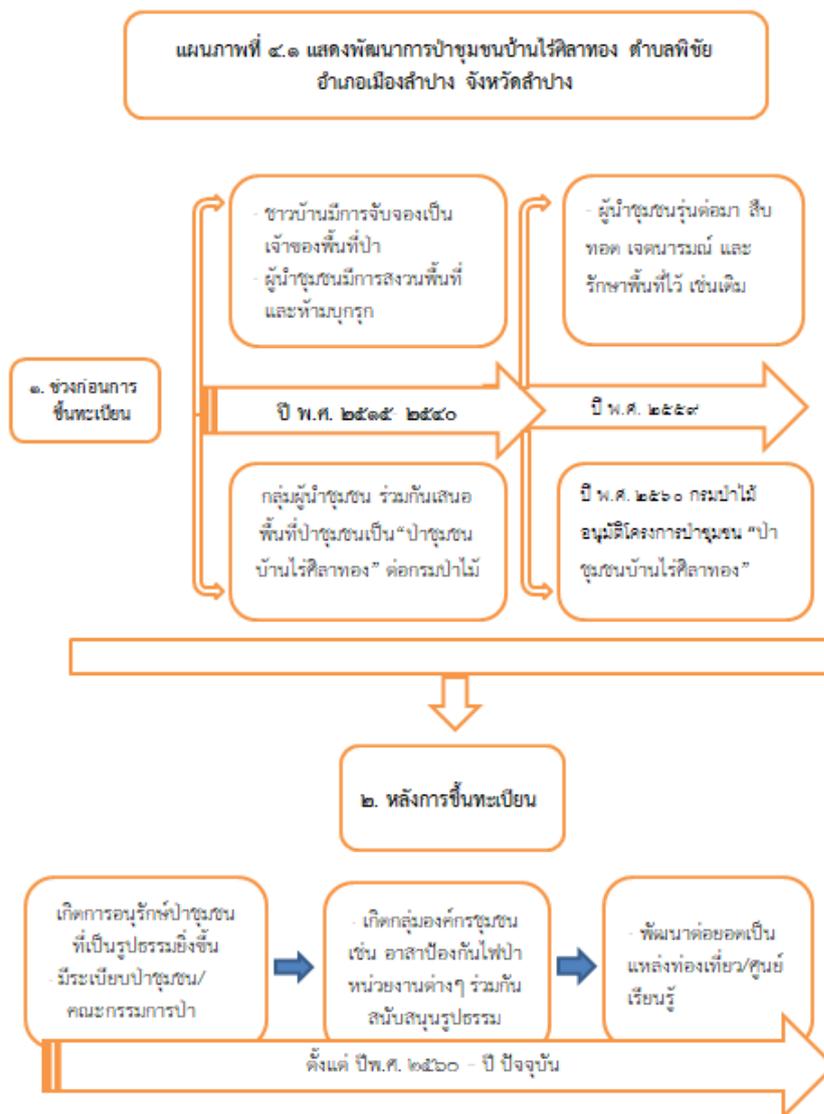
๔.๑.๒ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง

ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง หมู่ 10 ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง อยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย สภาพพื้นที่ป่าเป็นป่าเบญจพรรณ มิไม่มีค่าขึ้นอยู่กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ ที่ราบเชิง เขาดินลูกรัง บางพื้นที่เป็นภูเขาหินสูง เป็นป่าไม้รักที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ เดิมทีเป็นหมู่บ้านที่ไม่มีคนมาอาศัยมากนักเนื่องจากไกลจากตัวเมือง พ่อหมอมาลัย เป็นชาวเมืองยองมาจากประตูฝางกลางมาอาศัยเป็นคนแรก พร้อมกับพี่น้องอีก 4 คน ได้สร้างบ้านเรือนอาศัยบ้านไร่ และจับจองพื้นที่ป่ามานานพอสมควร ต่อมา มีชาวบ้านพิชัยมาอาศัยอยู่ด้วย เนื่องจากบ้านไร่มีความอุดมสมบูรณ์มีน้ำห้วยใจไหลผ่านตลอด ไม่นานก็มีผู้คนเข้ามาอยู่มากขึ้น จึงตั้งชื่อว่า “บ้านไร่ห้วยใจ” ต่อมา ในราวปี พ.ศ.2500 ได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น “บ้านไร่ศิลาทอง” เป็นหมู่บ้านที่ถูกตั้งขึ้น โดยคนพิชัยกลุ่มแรกที่เข้ามาสร้าง “บ้าน” เพื่อทำ “ไร่” ขึ้นมาจนถึง ณ ปัจจุบันนี้

๔.๑.๓ พัฒนาการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และฟื้นฟูป่าชุมชนโดยชุมชนของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางคล้าย ๆ กับพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์คือเริ่มจากความสัมพันธ์ของคนกับป่าไม้ที่มีมาแต่อดีตกลายเป็นองค์ความรู้ ความผูกพัน และแนวทางในการปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกับป่าที่สั่งสมและสืบทอดมา และเมื่อเกิดวิกฤติของปัญหาทรัพยากรมันก็ได้กลายเป็นฐานความรู้ท้องถิ่นของแต่ละชุมชนในการจัดการป่าที่เป็นรูปธรรมและอย่างเป็นทางการมากขึ้นทั้งในการอนุรักษ์และฟื้นฟู และต่อมาก็ได้เป็น ” ป่าชุมชน ” ขึ้น ซึ่งมีพัฒนาการสัมพันธ์กับเครือข่ายป่าชุมชนในระดับอำเภอและระดับจังหวัดที่ตั้งขึ้น มีการพัฒนาการจากรุ่นสู่รุ่น มาจนถึงปัจจุบัน และส่งต่อไปยังรุ่นหลังอีกต่อไป ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางก็เช่นกัน มีพัฒนาการจากอดีต จนถึงปัจจุบัน แยกได้เป็น ๒ ช่วง คือ

๑. ช่วงก่อนขึ้นทะเบียน เป็นป่าชุมชน
๒. ช่วงหลังการจดทะเบียนเป็นป่าชุมชน

๑. ช่วงที่ ๑ ก่อนการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน

ชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง เดิมทีเป็นหมู่บ้านที่มีผู้คนอาศัยอยู่ไม่มาก ต่อมาไม่นานก็มีผู้คนเข้ามาอยู่มากขึ้น เข้ามาจับจองที่ดินเพื่อทำกินและทำประโยชน์ เมื่อเกิดปัญหาผู้ที่ได้รับมอบหมายจะมีการประชุมกันทุกครั้งที่เกิดข้อปัญหาขึ้น แล้วใช้เสียงส่วนใหญ่ในการชี้ขาด จึงได้ตั้งกฎ กติกา ข้อบังคับร่วมกัน ซึ่ง พ่อหมอมาลัย ให้ข้อมูลว่า “บ้านไร่ (ศิลาทอง) นี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีลำน้ำหลายสาย ไหลผ่าน เช่น ลำน้ำห้วยโจ้ ห้วยผาดันไหลผ่าน มีผู้คนเข้ามาจับจองที่ดินเพื่อทำกินและทำประโยชน์นับ ๑๐๐ ไร่ จึงทำให้พื้นที่ป่าลดลงเรื่อยๆ ทางผู้นำชุมชนจึงประชุมร่วมกับชาวบ้าน และได้สงวนไว้เป็นพื้นที่ป่า จำนวน ๑ แปลง ซึ่งป่าแปลงนี้ จะห้ามคนเข้ามาตัดไม้ไปใช้ประโยชน์โดยเด็ดขาด

หรือถ้ามีความจำเป็นที่จะต้องตัดไม้มาใช้สอย ต้องได้รับอนุญาตจากผู้นำชุมชน หรือคณะกรรมการป่าชุมชน”^{๙๐}

พัฒนาการของป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เกิดขึ้น โดยเริ่มต้นตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๗ ซึ่งเป็นช่วงที่หลายพื้นที่ในจังหวัดลำปางได้รับผลกระทบจากการบุกรุกเข้าทำประโยชน์ของราษฎรกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาจับจองที่ดินเพื่อทำกินและทำประโยชน์ ทำให้พื้นที่ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ถูกทำลาย เช่นต้นไม้ขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าถูกชักลากออกจากป่า ชาวบ้านเข้าไปทำไม้มากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าลดน้อยลงเรื่อย ๆ ทั้งยังมีการรุกพื้นที่ป่า ป่าต้นน้ำจำนวนมากแห่งถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นายเสริม เตจ๊ะสืบ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง ไว้ดังนี้ “หลังจากที่มีชาวบ้านย้ายถิ่นฐานมาจากต่างถิ่นมาตั้งรกรากที่บ้านไร่ศิลาทอง มีการบุกรุกเข้าทำประโยชน์ของราษฎรกลุ่มแรก ๆ ที่เข้ามาจับจองที่ดินเพื่อทำกินบ้าง ใช้เป็นที่อยู่อาศัยบ้าง และทำประโยชน์อื่นๆบ้าง ทำให้พื้นที่ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ถูกทำลาย เช่นต้นไม้ขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าถูกชักลากออกจากป่า ชาวบ้านเข้าไปทำไม้มากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าลดน้อยลงเรื่อย ๆ ทั้งยังมีการรุกพื้นที่ป่า จึงทำให้พื้นที่ป่าลดลงเหลือเท่าปัจจุบันนี้”^{๙๑}

ปีพ.ศ. ๒๕๒๘ ผู้นำชุมชนในบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จึงได้มีการปรึกษารื้อกันเพื่อแก้ไขปัญหาเนื่องจากพื้นที่ป่าถูกบุกรุกไปมากโดยเฉพาะป่าต้นน้ำ ซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ ผู้นำชุมชนจึงได้เดินทางไปยื่นหนังสือกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อขอให้ประกาศเอาพื้นที่ป่าต้นน้ำห้วยไฉ่ ห้วยผาดันเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ เพื่อป้องกันการบุกรุกทั้งจากคนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งนี้ชาวบ้านในพื้นที่บางส่วนไม่เห็นด้วยกับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติจึงได้ร่วมกันคัดค้าน เพราะเกรงว่าจะสูญเสียพื้นที่ทำกินและไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติได้ สุดท้ายได้มีการทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างภาครัฐและชาวบ้านจนได้ข้อสรุปว่าชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ โดยจะทำงานร่วมกับชาวบ้าน โดยให้ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ แต่ต้องกำหนดแนวเขตเพื่อดูแลรักษาร่วมกันและทำข้อตกลงร่วมกันในการเข้าไปใช้ประโยชน์

ปีพ.ศ. ๒๕๓๗ เกิดภัยแล้งหนัก ชาวบ้านประสบกับปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร ผู้นำหมู่บ้านได้ร่วมประชุมปรึกษารื้อกัน โดยมีคณะทำงานจากกรมป่าไม้เข้าร่วมด้วย หลังจากการพูดคุยคณะทำงานได้เดินทางขึ้นไปสำรวจป่าต้นน้ำและพบว่าป่าต้นน้ำถูกทำลายไปมากน้ำในลำห้วยไฉ่ และห้วยผาดันแห้งขอด ทำให้ผู้นำและชาวบ้านได้ฉุกละหุกคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำขึ้น

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายศรีมูล เกตุพรหม ประธานชมรมผู้สูงอายุ บ้านไร่ศิลาทอง, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายเสริม เตจ๊ะสืบ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

อย่างจริงจัง ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นายศรีมูล เกตุพรม ประธานชมรมผู้สูงอายุ บ้านไร่ศิลาทอง ให้ข้อมูลว่า “ เมื่อเกิดเหตุการณ์เกิดภาวะฝนแล้ง ชาวบ้านประสบกับปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร ผู้นำหมู่บ้านได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือกัน โดยมีคณะทำงานจากกรมป่าไม้เข้าร่วมด้วย จึงได้เดินทางขึ้นไปสำรวจป่าต้นน้ำและพบว่าป่าต้นน้ำถูกทำลายไปมาก จึงทำให้น้ำในลำห้วยใจ และห้วยผาดันแห้งขอด”^{๙๒}

ในพ.ศ. ๒๕๕๐ โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ได้เข้าไปทำงานร่วมกับชาวบ้านในการศึกษาปัญหาของพื้นที่และเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน พร้อมทั้งประเมินความต้องการของชุมชน ซึ่งสิ่งที่ชุมชนต้องการคือการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำห้วยใจ และห้วยผาดัน และสร้างจิตสำนึกร่วมให้คนในชุมชนเกิดความหวงแหนป่า

การทำงานร่วมกันของชาวบ้านและคณะทำงานของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำในปีนั้นทำให้ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และแกนนำป่าชุมชนในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางรวมกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ลำห้วยใจ และห้วยผาดัน เพื่อทำงานด้านการอนุรักษ์ มีการตั้งคณะกรรมการกลางของตำบลขึ้นมา ๑ ชุด ปีพ.ศ. ๒๕๕๑ มีการร่างระเบียบป่าชุมชนขึ้น มีป่าชุมชนที่ร่วมกันดูแลรักษาในขณะนั้นคือ ป่าชุมชนในเขตป่าบ้านไร่ศิลาทองที่เตรียมประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ๑๓,๘๓๔ ไร่ นอกจากงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแล้ว กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำห้วยใจ และห้วยผาดัน ได้ร่วมผลักดันร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของของชุมชน มีการสนับสนุนให้ป่าในตำบลบ้านเหล่าขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ทำการติดป้ายป่าชุมชนตามริมป่าที่ขึ้นทะเบียนแล้ว

ในพ.ศ. ๒๕๕๗ ผู้นำชาวบ้านบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางได้ยื่นหนังสือต่อองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อยกป่าชุมชนให้อยู่ในการดูแลของตำบล เนื่องจากชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์และดูแลไม่ทั่วถึง อีกทั้งไม่มีงบประมาณในการดูแลรักษา หากดูแลโดยแค่ชาวบ้าน บ้านไร่ศิลาทองอาจจะไม่ทั่วถึง ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นายพะยอม เตจ๊ะสีบ, ประธานกรรมการป่าชุมชน ให้ข้อมูลไว้ว่า “ กรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้ยื่นหนังสือต่อองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๗ เพื่อยกป่าชุมชนให้อยู่ในการดูแลของตำบล เนื่องจากชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์กันมาก มีการจับจองพื้นที่ ทำการเกษตร และใช้เป็นที่อยู่อาศัยทำให้ดูแลไม่ทั่วถึง งบประมาณในการดูแลรักษาไม่มี หาก

^{๙๒} สัมภาษณ์ นายศรีมูล เกตุพรม ประธานชมรมผู้สูงอายุ บ้านไร่ศิลาทอง, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ดูแลโดยแค่ชาวบ้าน บ้านไร่ศิลาทองอาจจะไม่ทั่วถึง จึงได้ไต่ถามหนังสือต่อองค์การบริหารส่วนตำบล^{๙๓} ซึ่งต่อมาก็ได้รับการอนุมัติในปีพ.ศ.๒๕๕๒

ในปีพ.ศ. ๒๕๕๓ แกนนนำชาวบ้านได้ประสานงานกับกรมป่าไม้เพื่อขอให้มาจับพิกัดพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อความชัดเจนของขอบเขตและออกเอกสารขึ้นทะเบียนอย่างเป็นทางการ

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๕๕ ได้มีการทวงคืน ขอคืนพื้นที่ป่าชุมชนที่ถูกบุกรุก แ้วถาง จับจอง ยึดครอง โดยผู้นำชุมชน มีกระบวนการคือ ๑. การประณิประนอมหาข้อตกลงร่วมกัน โดยการประชุมประชาคมหมู่บ้าน ๒.การเจรจาต่อรองโดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้จัดการ และ ๓.การดำเนิน ฟ้องร้อง เรียกร้องทวงคืนตามกฎหมาย

ปีพ.ศ. ๒๕๕๕ มีการจัดประชุมผู้นำชุมชนขึ้นอีกครั้ง เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๕ ซึ่งเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของการทำวิจัยขึ้นนี้เพื่อระดมข้อมูลที่เกี่ยวข้องและปรึกษาหารือในการทำงานร่วมกันของเครือข่ายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า การประชุมครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่มีการพูดคุยโดยตรงเรื่องป่าชุมชน ที่ผ่านมามีการพูดคุยกันแล้วเนื่องจากที่ผ่านมามีผู้นำชุมชนมีการยกเรื่องป่าชุมชนมาคุยบ้างเป็นวาระย่อยในการประชุมบางครั้งแต่ไม่ได้มีการจัดประชุมโดยตรง การพูดคุยเรื่องงานป่าชุมชน ที่ชาวบ้านและผู้มีส่วนอื่นได้ร่วมพูดคุยก็มีอยู่บ้างเรื่อย ๆ แต่ไม่เป็นทางการ อย่างเช่น การพูดคุยกันในช่วงการเตรียมงานหรือช่วงจัดกิจกรรมบวชป่า หรือการกิจกรรมอื่น การประชุมครั้งนี้จึงมีชาวบ้านมาร่วมเยอะโดยเฉพาะผู้นำอาวุโสที่เป็นผู้ริเริ่มเรื่องป่าชุมชนมาในอดีตมาร่วมปรึกษาหารือและให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเรื่องป่าชุมชนในพื้นที่ของตัวเอง ทำให้ผู้นำที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันและความต้องการของทุกฝ่าย และมีการพูดคุยถึงแผนงานในระดับหมู่บ้าน แต่ยังไม่ได้มีแผนการทำงานอย่างเป็นทางการ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นายพะยอม เตจ๊ะสีบ ประธานกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ให้ข้อมูลว่า “เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๕ มีการประชุมครั้งแรกได้มีการพูดคุยโดยตรงเรื่องป่าชุมชน ที่ผ่านมามีการพูดคุยกันแล้วจะมีการยกเรื่องป่าชุมชนมาคุยบ้างเป็นวาระย่อยในการประชุมเป็นบางครั้ง แต่ไม่ได้มีการจัดประชุมโดยตรงเรื่องงานป่าชุมชน ที่ชาวบ้านและผู้มีส่วนอื่นได้ร่วมพูดคุยก็มีอยู่บ้างเรื่อย ๆ แต่ไม่เป็นทางการ อย่างเช่นการพูดคุยกันในช่วงการเตรียมงานหรือช่วงจัดกิจกรรมบวชป่า หรือการกิจกรรมอื่น เป็นต้น การประชุมครั้งนั้น จึงมีชาวบ้านมาร่วมเยอะโดยเฉพาะผู้นำอาวุโสที่เป็นผู้ริเริ่มเรื่องป่าชุมชนมาในอดีตมาร่วมปรึกษาหารือและให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเรื่องป่าชุมชนในพื้นที่ของตัวเอง ทำให้ผู้นำที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันและความต้องการของทุกฝ่าย”^{๙๔}

^{๙๓} สัมภาษณ์ นายพะยอม เตจ๊ะสีบ, ประธานกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๙๔} สัมภาษณ์ นายพะยอม เตจ๊ะสีบ, ประธานกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

๒. ช่วงที่ ๒ หลังการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน

ในปี ๒๕๖๐ นายเสริม เตจ๊ะสืบ ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน ได้ยื่นขออนุญาต จัดตั้งป่าผืนนี้ เป็นป่าชุมชน ในชื่อป่า “ชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง” กับ ส่วนจัดการป่าชุมชน สำนัก แผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้ที่ ๓ จังหวัดลำปาง และเจ้าหน้าที่ได้ทำการสำรวจป่าร่วมกับ ชาวบ้านอย่างจริงจังในปีนั้น ในปี ๒๕๖๐ จึงได้รับการอนุมัติจัดตั้งเป็นป่าชุมชน “ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง โดยมีพื้นที่เนื้อที่ ๑,๓๘๔ ไร่ ๐ งาน ๐ ตารางวา ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ พระครูสถิตธรรมวิภาช เจ้าคณะตำบลพิชัย/ เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง ซึ่งเป็นประธานกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการป่าชุมชน ได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้ “คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองได้ยื่นขออนุญาต จัดตั้ง เป็นป่าชุมชน ในชื่อป่า “ชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง” กับ ส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักแผนงานและ สารสนเทศ กรมป่าไม้ที่ ๓ จังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยมีนายสืบ เตจ๊ะสืบ ซึ่งดำรงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น”^{๙๕}

และได้มีการกำหนดกิจกรรมที่ชุมชนร่วมพิทักษ์รักษาผืนป่า คือ การร่วมกันเฝ้าระวังการ บุกรุกพื้นที่ป่า การร่วมกันเฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้การร่วมกันเฝ้าระวังการเกิดไฟป่า และร่วมทำ แนวป้องกันการลุกลามของไฟป่าการร่วมกันผลักดันผู้บุกรุกป่าออกจากพื้นที่ป่าชุมชน และการ ร่วมกันปลูกต้นไม้เพิ่มเติม โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรป่า ไม้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมรวมทั้งขยาย ผลไปยังชุมชนโดยรอบ และ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและพัฒนาไปสู่การสร้างเครือข่ายป่าชุมชนที่ยั่งยืน ซึ่ง นาง วชิรี บุตรทิ กล่าวไว้ว่า “มีการประชุมประชาคมหมู่บ้าน ได้มีการเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน โดยได้ เลือกนายพะยอม เตจ๊ะสืบ เป็นประธานคณะกรรมการป่าชุมชน และมีพระครูสถิตธรรมวิภาช เจ้า คณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน”^{๙๖}

องค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยร่วมกับคณะกรรมการบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง จึงได้ดำเนินการจัดทำโครงการบริหารจัดการพื้นที่โดยการสนับสนุนจากภาครัฐ กิจกรรมส่งเสริม การจัดการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง หมู่ ๑๐ ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ช่วยป้องกันการบุกรุกพื้นที่และตัดไม้ทำลายป่า และ เป็นการพัฒนาฟื้นฟูสภาพป่าชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น ตลอดจนมีการบริหารจัดการโดย องค์กรของประชาชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนตลอดไป โดยมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำ

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมวิภาช เจ้าคณะตำบลพิชัย/ เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง /ประธาน กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นางวชิรี บุตรทิ, กรรมการป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

กิจกรรมต่างๆ พร้อมกันนั้นก็ได้จัดตั้งชุมชนจิตอาสา เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่า โดยมีคณะกรรมการทั้งหมดจำนวน ๓๒ รูป/คน ปัจจุบันป่าชุมชนแห่งนี้ มีกลุ่มผู้รับผิดชอบหลัก คือ

๑. กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง คือ คณะกรรมการป่าชุมชน และประชาชนในพื้นที่

๒. กลุ่มรอง ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย คือ กรมป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล

๓. กลุ่มสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มผู้ได้ผลกระทบ คือ เครือข่ายร่วมอนุรักษ์หรือจัดการป่าชุมชน เช่น สถานศึกษาต่าง ๆ วัด เครือข่ายองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน กลุ่มอาสาสมัครป้องกันทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่ให้การสนับสนุน โดยมีแผนงานและยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานโครงการป่าชุมชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าด้วยการควบคุมดูแลพิทักษ์ บำรุงรักษา และฟื้นฟูป่า โดยการขออนุมัติป่าชุมชนนี้ เป็น “ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง” ขึ้น โดยมีกิจกรรมและวิธีการดำเนินงานเป็นไปตามยุทธศาสตร์การดำเนินงานป่าชุมชนในแต่ละด้าน ได้แก่

๑) การเชื่อมโยงกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสรุปได้ดังนี้ เมื่อมีโครงสร้างขององค์กรและแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองที่ชัดเจนแล้วการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การดูแลรักษาป่า นับเป็นความท้าทายใหม่ที่สมาชิกในชุมชนต้องร่วมมือกันดำเนินงานภายใต้ความเป็นเอกภาพและเอกลักษณ์ของชุมชน ทำให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดีขึ้นเป็นลำดับ มีการจัดทำแนวกันไฟทุกปีเพื่อกันพื้นที่ป่ากว่า ๑,๓๘๔ ไร่ ไว้ให้ได้ พร้อมปลูกต้นไม้เสริมในเขตป่าชุมชน เติบโตด้วยการสนับสนุนทางวิชาการ เพื่อเพิ่มความรู้และทักษะในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชนจากหน่วยงานด้านป่าไม้ในจังหวัดลำปาง ตัวแทนชาวบ้านเพื่อเข้ารับการอบรมหลักสูตร “ป่าชุมชน” ทำให้สามารถขยายแนวร่วมในการปลูกต้นไม้จากเขตป่าชุมชนในที่สาธารณะ วัด โรงเรียน สองข้างทาง ริมคลองส่งน้ำ ได้มากยิ่งขึ้นไปอีกป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองได้มีการจัดตั้งป่าชุมชนในปี ๒๕๖๐ ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีนายพยอม เตชะสืบ เป็นประธานกรรมการป่าชุมชน และคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองได้ร่วมกับประชาชนในบ้านไร่ศิลาทองมีการจัดทำแผนเพื่อส่งเสริมให้มีการพิจารณาคัดเลือกจากกรมป่าไม้ให้เปลี่ยนจากป่าเป็น “ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง” สอดคล้องกับคำกล่าวของ นายสนอง วรรณรัตน์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน/คณะกรรมการป่าชุมชน ดังนี้ “ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ได้รับการจัดตั้งป่าชุมชนในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยมีนายพยอม เตชะสืบ เป็นประธานกรรมการป่าชุมชน ได้ร่วมกับประชาชนในบ้านไร่ศิลาทองมีการจัดทำแผนเพื่อส่งเสริมให้มีการพิจารณาคัดเลือกจากกรมป่าไม้ให้เปลี่ยนจากป่าเป็น “ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง” เป็นบทพิสูจน์ของความร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านและชุมชนบ้านไร่ศิลาทองได้ข้อ

สรุปว่า กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนแท้จริงแล้วก็เพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์ทั้งในมิติด้านนิเวศ สังคมและเศรษฐกิจของชุมชนไปพร้อมๆกัน^{๙๗}

ในปีต่อมาชุมชนบ้านไร่ศิลาทองส่งชาวบ้านเข้าร่วมอบรมในโครงการราษฎรจิตอาสาพิทักษ์ป่าและกลับมาตั้งกลุ่ม รสทป. ขึ้นในหมู่บ้านดูแลรักษาป่าทางป่าชุมชน มีการระดมทุนสำหรับการดำเนินงานจำนวนหนึ่งก็ได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดลำปางให้เป็นพื้นที่ตำบลเขียวดีเด่น การใช้ป่าชุมชนเป็นสะพานสู่ความร่วมมืออย่างแข็งขันในการพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆกิจกรรมการปลูกป่าก็ยังดำเนินต่อไปโดยใช้โอกาสและวาระสำคัญต่างๆมาเป็นที่ยึดโยง ในการระดมพลัง ป่าที่เคยเสื่อมโทรมก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ จนปัจจุบันมีสภาพที่อุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์และสัตว์ป่านานาชนิด ศูนย์กลางการเรียนรู้

การที่แก่นนำคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีโอกาสไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้และภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าร่วมกับหน่วยงานภายนอกหลายครั้งหลายคราพวกเขา ซึ่ง นายพยอม เตชะสีบ กล่าวไว้ว่า “กระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนขึ้นได้ต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน การขยายเครือข่ายในการทำงาน การต่อยอดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและการสร้างเยาวชนคนรุ่นใหม่ขึ้นมาสืบทอดการประเมินงานด้านการอนุรักษ์^{๙๘} ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาชาวบ้าน บ้านไร่ศิลาทองได้ใช้ผืนป่าเป็นการศูนย์กลางในการถ่ายทอดและเรียนรู้ในกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าที่เชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน มีองค์กรจากภายนอกสับเปลี่ยนเข้ามาเรียนรู้อยู่เป็นระยะ ทั้งการถ่ายทำสารคดี การอบรมค่ายเยาวชน จนในที่สุดชาวบ้านเห็นพ้องต้องกันว่าป่าของชุมชนได้พัฒนามาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ได้อย่างกว้าง โดยเฉพาะกับการสร้างจิตสำนึกและตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ดูแลรักษาป่าและสิ่งแวดล้อม ด้วยหลากหลายวิธีการดังนี้

๑.๑ ด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนและบุคคลทั่วไปได้ทราบภารกิจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน ผู้รับผิดชอบโครงการ ขอบเขตการดำเนินงาน และขอบเขตพื้นที่ป่าชุมชน โดยผ่านทางสื่อชนิดต่าง ๆ เช่น สื่อเอกสารสิ่งพิมพ์ ป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์ ป้ายโครงการป่าชุมชน รวมทั้งป้ายแสดงแนวเขตป่าชุมชน ประสานงานและสร้างเครือข่ายคนรักป่าชุมชนในจังหวัดลำปาง เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชน การดูแลต้นไม้และฐานทรัพยากรชีวภาพอื่นๆอันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชน และการถ่ายทอดองค์

^{๙๗} สัมภาษณ์ นายสนอง วรรณรัตน์, กรรมการป่าชุมชน, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๙๘} สัมภาษณ์ นายพยอม เตชะสีบ, ประธานกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ความรู้ เพื่อเป็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เช่น แหล่งศึกษาเรียนรู้ทางชุมชน หรือเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้การบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่สมาชิกในชุมชน

๑.๒. ด้านการป้องกันรักษาป่า เพื่อเป็นการดูแลรักษาป่ามิให้ถูกบุกรุกทำลายหรือยึดทำลายโดยมนุษย์หรือภัยธรรมชาติ เช่น ไฟป่า ให้ทรัพยากรป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม หรือมากขึ้นกว่าเดิม การลาดตระเวนป้องกันและควบคุมมิให้เกิดไฟป่าในพื้นที่แปลงป่าชุมชนดั้งเดิมและ พื้นที่ป่าที่ปลูกขึ้นมาใหม่รวมไปถึงการบุกรุกแผ้วถาง การลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและล่าสัตว์ป่า โดยอาสาสมัครชาวบ้านจากหมู่บ้านต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันออกไปดำเนินการ การกำหนดกฎกติกาและข้อบังคับ สำหรับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองให้คนในชุมชนและหมู่บ้านอื่นได้รับทราบและปฏิบัติตามโดยประชาคมของหมู่บ้านแล้วนำผลของความเห็นชอบจากองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยโดยกฎกติกาและข้อบังคับดังกล่าวจะไม่ขัดต่อกฎหมายด้านป่าไม้และกฎหมายอื่น ซึ่ง นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว กล่าวว่า “ได้ทำการติดป้ายไม้แนวเขตป่าชุมชนและป้ายบอกกฎกติกาข้อบังคับการใช้ประโยชน์จากป่าไว้รอบป่าให้คนทั่วๆไปได้รู้และปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องรวมทั้งกำหนดขอบเขตของป่าชุมชนให้ชัดเจนด้วย”^{๙๙}

๑.๓. ด้านการทำนุบำรุงฟื้นฟูป่า เพื่อเป็นการปรับปรุงพื้นที่ป่าที่เคยถูกบุกรุกทำลายให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น หรือเป็นการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ให้มีความหลากหลายทั้งจำนวนและชนิดพันธุ์พืชให้เหมาะสมพอเพียงต่อการยังประโยชน์ต่อชุมชน รวมทั้งการจัดการเพื่อให้ป่าชุมชนเกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมป่าชุมชน

๑.๔. ด้านการส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ โดยทำการปลูกเสริมป่าที่เสื่อมสภาพในรูปแบบไม้ใช้สอยและจัดทำป่าพื้นบ้าน-อาหารชุมชน โดยให้คนในชุมชนทุกคนช่วยกันปลูกและบำรุงรักษา การสร้างฝายชะลอน้ำ การสร้างฝายต้นน้ำลำธาร การปลูกป่า การบวชป่า การทำแนวกันไฟในฤดูแล้ง โดยการจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชน โดยจะพิจารณาคัดเลือกจากบุคคลที่ในชุมชนยอมรับและสามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้รวมทั้งมีแนวคิดและอุดมการณ์ในการรักษาป่าชุมชนเพื่อทำหน้าที่ควบคุมและบริหารงานป่าชุมชน จัดทำแผนพัฒนาป่าชุมชนในแต่ละกิจกรรมแต่ละปีเสนอของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยเพื่อที่จะได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานโดยความเห็นชอบของประชาคมหมู่บ้านรวมทั้งขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นกรมป่าไม้กรมชลประทาน กรมส่งเสริมการเกษตร

^{๙๙} สัมภาษณ์ นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง กรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ทำการปลูกป่า โดยปลูกป่าเสริมและฟื้นฟูสภาพป่าตามธรรมชาติ ในพื้นที่ป่าชุมชน ในแต่ละปีโดยจัดกิจกรรมในวันสำคัญ โดยอาศัยแรงงานจากคนในชุมชนร่วมกันดำเนินงาน ซึ่ง นางแสงเพ็ญ ปินตาดีบ กล่าวว่่า “มีการจัดประชุมหรือจัดอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนและประชาชนในท้องที่ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนโดยเรียนเชิญเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้มาทำการฝึกอบรมให้^{๑๐๐} รมรงค์ให้สมาชิกสร้างและพัฒนาศักยภาพสมาชิกและคนในชุมชนเกิดจิตสำนึกที่ดี รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นสมบัติของชาติ ให้มีความสามารถในการเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ให้แก่ประชาชนบ้านไร่ศิลาทองและจังหวัดลำปาง ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน โดยคณะกรรมการ อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

๑.๕. กิจกรรมด้านการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีการจัดสรรพื้นที่ป่า แบ่งพื้นที่ป่าชุมชนที่จะดูแลรักษาในรูปแบบของป่าชุมชนออกเป็นสัดส่วนโดย ส่วนที่ ๑ จะรักษาไว้โดยเด็ดขาดจำนวน ๒๐ ไร่ ๒ งาน ๘๘ ตารางวา ส่วนที่ ๒ ทำการปลูกเสริมป่าที่เสื่อมสภาพในรูปแบบไม้ใช้สอยจำนวน ๒๑๕ ไร่ และจัดทำพื้นที่ป่าพื้นบ้าน-อาหารชุมชน จำนวน ๕๐๐ ไร่ โดยให้คนในชุมชนทุกคนช่วยกันปลูกและ บำรุงรักษาตลอด ร่วมกันรักษา ร่วมกันใช้ประโยชน์ ซึ่ง นายภิกพ มโนนัย กล่าวว่่า “มีการร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาป่าชุมชนในแต่ละกิจกรรมแต่ละปีเสนอของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยเพื่อที่จะได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานโดยความเห็นชอบ ของประชาคมหมู่บ้านรวมทั้งขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นกรมป่าไม้ กรมชลประทาน กรมส่งเสริมการเกษตร”^{๑๐๑}

๑.๖. ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านไร่ศิลาทอง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน จึงทำกิจกรรมจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ๑ กลุ่ม โดยจะพิจารณาคัดเลือกจากประชาชนจิตอาสาที่คนในชุมชนยอมรับและสามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้ รวมทั้งมีแนวคิด และอุดมการณ์ในการรักษาป่าชุมชนเพื่อทำหน้าที่ควบคุมและบริหารงานป่าชุมชนทำการปลูกเสริมป่าในส่วนที่กันไว้สำหรับปลูกป่าในวันสำคัญต่างๆโดยอาศัยแรงงานจากคนในท้องที่ร่วมกันดำเนินงาน ดำเนินการบำรุงต้นไม้ที่ได้ร่วมกันปลูกไว้ในแต่ละปีโดยจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆให้คนในชุมชนได้เสียสละแรงกายแรงใจร่วมกันบำรุงรักษาต้นไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน จะมีการบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดี มิให้เกิดการบุกรุกทำลาย ซึ่ง นางวัชรี บุตรทิ กล่าวว่่า “จัดประชุมหรือ

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ นางแสงเพ็ญ ปินตาดีบ, กรรมการป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นายภิกพ มโนนัย, กรรมการป่าชุมชน, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๔.

จัดอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนและประชาชนใน ท้องที่ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการจัดการป่าชุมชนโดยเรียนเชิญเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้มาทำการ ฝึกอบรมให้”^{๑๐๒}

๑.๗. ด้านการศึกษาและการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่น แหล่งศึกษาเรียนรู้ทางชุมชน หรือเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้การบริหารจัดการป่าไม้แก่สมาชิกในชุมชน การอบรมเยาวชน การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าชุมชนให้เป็นมิติที่มีการดำเนินงานที่ต้องปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาไม่มีสุขสำเร็จหรือรูปแบบในการจัดการที่ตายตัวแต่สิ่งหนึ่งที่สามารถชี้วัดความสำเร็จของการจัดการคือการส่งมอบภารกิจในการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากคนรุ่นบุกเบิกสู่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนว่าจะทำได้มากน้อยเพียงใดเช่นเดียวกับชุมชนบ้านไร่ศิลาทองได้สังเกตเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องกระตุ้นกระตุ้นให้เยาวชนนักเรียนและลูกหลานในชุมชนหันมาอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จึงได้เกิดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ให้กับเยาวชนในท้องถิ่นโดยมีนักเรียนในโรงเรียน กลุ่มเยาวชนจิตอาสาเข้าร่วม เป็นจำนวนมากชาวบ้านและผู้นำชุมชนเองก็เป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชน กลุ่มเยาวชนมีกิจกรรมร่วมกับชุมชนในการศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชนโดยเฉพาะพืชอาหารป่าที่มีหลากหลายชนิดเช่น ผักชีเหล็ก ตำลึง นมแมว ผักหวาน ย่านาง แมงลักเห็ดขอน มะขามป้อม มะตูม หว่าป่า ผักเสี้ยน หน่อไม้ เห็ดเผาะ มะรุม สะเดาเป็นต้น ซึ่งเป็นพืชป่าที่ชาวบ้านสามารถเก็บหาได้ตลอดทั้งปี ความรู้เหล่านี้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง ไม่เฉพาะเรื่องป่าอย่างเดียวแต่อย่างรวมถึงเรื่องวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนด้วยโดยนำมาพัฒนาขึ้นเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้รุ่นต่อไปทำให้เกิดมีคณะกรรมการดูแลป่าชุมชนกลุ่มเยาวชนโดยมีคณะกรรมการทั้งหมด ๓๕ คน จากโรงเรียนบ้านไร่ศิลาทอง ซึ่งเด็กเยาวชนทั้งหมดเข้าร่วมการรวมกลุ่มกันเป็นคณะกรรมการป่า “กลุ่มเด็ก” เด็กและเยาวชนดังกล่าวมีขึ้น เมื่อการเข้าค่ายครั้งนี้สิ้นสุดลงโดยเกิดจากความคิด ความต้องการของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเองที่ต้องการจะรวมกลุ่มกันเพื่อรักษาความสัมพันธ์ที่ได้จากการทำกิจกรรมด้วยการครั้งนี้และเพื่อสืบทอดงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าของคณะกรรมการรุ่นผู้ใหญ่ต่อไป

คณะกรรมการป่าชุมชน ชุดเด็กและเยาวชนมีหน้าที่เป็น “เงา” ของคณะกรรมการป่าชุมชนชุดผู้ใหญ่ กล่าวคือมีหน้าที่ร่วมทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนและติดตามการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชนชุดผู้ใหญ่ เมื่อมีวิทยากรให้ความรู้กับผู้มาศึกษาดูงานในแต่ละครั้ง ประธานและรองประธานกลุ่มรวมทั้งสมาชิกบางคนจากกลุ่มเด็กและเยาวชนสามารถเป็นวิทยากรร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชนรุ่นผู้ใหญ่และคอยให้ความรู้ประจำฐานกิจกรรมแก่เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ๆ ที่มาเข้าค่ายที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นางวัชรีย์ บุตรทิ, กรรมการป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

จัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ น้ำ ดิน และฐานทรัพยากรชีวภาพอื่นๆ (เช่น เห็ดป่า มดแดง แมลง ผีเสื้อ ฯลฯ) เช่น เวทีเสวนา การเดินสำรวจป่าชุมชน และการบันทึกข้อมูลฐานชีวภาพ เป็นต้น เป็นตัวอย่างให้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน และการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เมื่อมีการอนุมัติขึ้นทะเบียนป่าชุมชนจากกรมป่าไม้แล้ว โดยชุมชนระดมความคิดเพื่อจัดทำแผนการบริหารจัดการป่าชุมชนที่ชัดเจน กรมป่าไม้จะสนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้บ้างเป็นบางส่วนเนื่องจากจังหวัดลำปางเป็นจังหวัดใหญ่ มีเนื้อที่มาก และก็มีป่าชุมชนเป็นจำนวนมากการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนจากภาครัฐจึงไม่เพียงพอ ดังนั้นประชาชนจิตอาสาจึงต้องหาเครือข่ายแหล่งทุนหรือแหล่งสนับสนุนการดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ ที่ร่วมสนับสนุนเงิน และเข้ามาจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย และชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๒. การสร้างศักยภาพแบบพึ่งพิงตนเอง

การที่คนในชุมชนนำทรัพยากรป่าไม้มาบริหารจัดการโดยใช้กลยุทธ์เชิงรุกที่มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกล่าวได้ว่า อาจเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จที่ยั่งยืนของชุมชนซึ่งขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนในชุมชนนั้นช่วยให้คนในชุมชนมองเห็นแนวทางของการจัดการที่ดี สอดคล้องกับกฎหมายและระเบียบวิธีที่เกี่ยวข้อง สามารถพึ่งตนเองได้และพึ่งพาอาศัยกันได้ทั้งความคิด การตัดสินใจ และวิธีการปฏิบัติเกิดผลได้จริงอันสามารถก่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันได้อย่างยั่งยืน กล่าวคือ เราใช้วัตถุดิบในการประกอบอาชีพและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น ใช้มูลสัตว์มาทำปุ๋ยคอกแทนปุ๋ยเคมีในการปลูกผัก ปรับสภาพดินในนา ดูแลสภาพแวดล้อมในครัวเรือนและปลูกต้นไม้ให้บ้านนาอยู่ ร่วมทำกิจกรรมปลูกต้นไม้ข้างถนนและที่สาธารณะในวันสำคัญ เช่น วันแม่ วันพ่อ หรือวันสำคัญอื่น ๆ นำทรัพยากรที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ โดยการจัดการทรัพยากรรูปแบบกิจกรรมในเรื่องการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และจัดการทรัพยากรในเรื่องการนำวัตถุดิบที่มีในชุมชนมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อจำหน่าย ทรัพยากรสำคัญในพื้นที่สามารถนำมาเป็นประโยชน์โดยจัดการให้เป็นรูปแบบโดยผ่านความคิดอิสระที่มีวิธีการจัดการร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เพิ่มรายได้ให้กับชุมชน การจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้นขึ้นอยู่กับคนในชุมชนต้องร่วมกันเพื่อหาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นทรัพยากรในพื้นที่โดยผ่านกระบวนการความคิดของคนในชุมชนจึงได้สิ่งที่มีค่าซึ่งมาจากชุมชนโดยแท้

เงินทุนหรืองบประมาณเป็นปัจจัยของการดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างมาก แทบทุกชุมชนมักประสบปัญหาในการขับเคลื่อนกิจกรรมเพราะขาดเงินทุน ในกรณีของ

ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองยึดปรัชญาการทำงานโดยเน้นการพึ่งพิงพึ่งตนเองเป็นลำดับแรกสุด โดยได้ประสานความร่วมมือไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยให้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานของกลุ่มซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังสร้างศักยภาพในการประสานแหล่งงบประมาณภายนอกอื่นๆอีกเช่นกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนผู้มีจิตสาธารณะและจากชาวบ้านร่วมกันบริจาคเข้ากองทุนรวมทั้งการการได้รับค่าวิทยากรและเงินที่มอบให้จากที่คณะเข้ามาศึกษาดูงานปัจจุบันคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีงบประมาณและทุนสำรองในการดำเนินงานได้อย่างคล่องตัวมากยิ่งขึ้น

๓. การสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

รูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และบริบทของแต่ละชุมชน ความรู้และภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนล้วนเกิดจากการสังขมวิถีปฏิบัติกับทรัพยากรป่าไม้จนแปรเปลี่ยนเป็นประสบการณ์ที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างใกล้ชิด การอนุรักษ์ป่าจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อชุมชนได้รับประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในป่าร่วมกันตามแนวทางของการอนุรักษ์วิถี ซึ่งหากจะทำให้เกิดการขยายแนวร่วมในการอนุรักษ์ป่าให้กว้างขวางยิ่งขึ้น สิ่งที่ต้องเริ่มดำเนินการก่อนเรื่องอื่นๆก็คือการสร้างกลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนในระดับจังหวัดให้เกิดขึ้นให้ได้นั่นเอง

ในปีพ.ศ. ๒๕๖๑ กลุ่มผู้นำป่าชุมชนมีโอกาสไปศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนในท้องที่ภาคเหนือโดยการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง^{๑๐๓} ผลการศึกษาดูงานทำให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชนจังหวัดลำปาง เป้าหมายของการสร้างกลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดลำปางก็เพื่อมุ่งเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนระดับจังหวัดให้มีความเข้มแข็งสามารถช่วยเหลือสนับสนุนเชื่อมโยงองค์กรในพื้นที่และให้เกิดการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติจากป่าชุมชนอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนปัจจุบันมีสมาชิกป่าชุมชนได้ร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนหลายแห่งส่วนใหญ่เป็นมาจากประสบการณ์ตรงที่ตนเองผ่านวิกฤติของความเสื่อมโทรมของป่ามาแล้วทั้งสิ้นชาวบ้านบ้านไร่ศิลาทองก็ไม่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่บ่งชี้ความยั่งยืนของทรัพยากรและความหมายก็คือการฟื้นตัวของป่าที่เป็นผลมาจากการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง และยาวนาน แต่ปรัชญาในการจัดการป่าชุมชนไม่ได้วัดจากตำราการดำรงอยู่ของป่าเพียงอย่างเดียวหากวัดจากประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากผลของการจัดการเรานั้น

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ นางนวลจันทร์ สุริยงค์, กรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ประโยชน์ที่ว่าหมายรวมถึงการเข้าถึงการแบ่งปันการใช้ทรัพยากรบนพื้นฐานของความ เป็นธรรมเท่าเทียมและเกิดประโยชน์ร่วมต่อชุมชนสูงสุด ขณะเดียวกันก็ต่อยอดผลจากการอนุรักษ์ป่า มาสู่การจัดการชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับฐานทรัพยากรที่มีอยู่สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วในกระบวนการ จัดการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง จึงแสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการพัฒนาป่าชุมชน ให้ประสบความสำเร็จตามเจตนารมณ์ของชุมชนในการจัดตั้งป่าชุมชนโดยมีการดำเนินงานด้วย คณะกรรมการป่าชุมชนที่เข้มแข็ง เอาจริงเอาจังในการพัฒนาในเชิงพื้นที่เพราะคณะกรรมการป่า ชุมชนนั้นเป็นผู้อยู่ในพื้นที่นั่นเอง การอนุรักษ์ พิทักษ์ คุ้มครอง รักษาพื้นที่ป่าไว้ ก็เพื่อความยั่งยืนของ ทรัพยากรธรรมชาติที่จะส่งต่อแก่นุชนคนรุ่นหลังต่อไปดังได้กล่าวมาแล้ว

๔.๑.๔ การบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง

ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางพื้นที่ป่าถูกบุกรุก ไปมากโดยเฉพาะป่าต้นน้ำ ซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ ผู้นำชุมชนจึงได้เดินทางไปยื่นหนังสือกับ หน่วยงานภาครัฐเพื่อขอให้ประกาศเอาพื้นที่ป่าต้นน้ำห้วยใจ ห้วยผาดั้นเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ เพื่อ ป้องกันการบุกรุกทั้งจากคนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ได้มีการทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างภาครัฐ และชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ กำหนดแนวเขตเพื่อดูแลรักษาาร่วมกันและทำข้อตกลง ร่วมกันในการเข้าไปใช้ประโยชน์ โดยได้มีกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลประโยชน์จากพื้นที่ป่า

จากปีพ.ศ. ๒๕๔๗ ผู้นำชาวบ้านบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัด ลำปางได้ยื่นหนังสือต่อองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อยกป่าชุมชนให้อยู่ในการดูแลของตำบล เนื่องจากชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์และดูแลไม่ทั่วถึง อีกทั้งไม่มีงบประมาณในการดูแลรักษา ซึ่ง นายพะยอม เตจ๊ะสืบ กล่าวว่า “หากดูแลโดยแค่ชาวบ้าน มีการจับจองพื้นที่ทำการเกษตร และใช้ เป็นที่อยู่อาศัยทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง งบประมาณในการดูแลรักษาไม่มี หากดูแลโดยแค่ชาวบ้าน บ้านไร่ศิลาทองอาจจะไม่ทั่วถึง จึงได้ยื่นหนังสือต่อองค์การบริหารส่วนตำบล”^{๑๐๔} ซึ่งต่อมาก็ได้รับการ อนุมัติในปีพ.ศ.๒๕๕๒

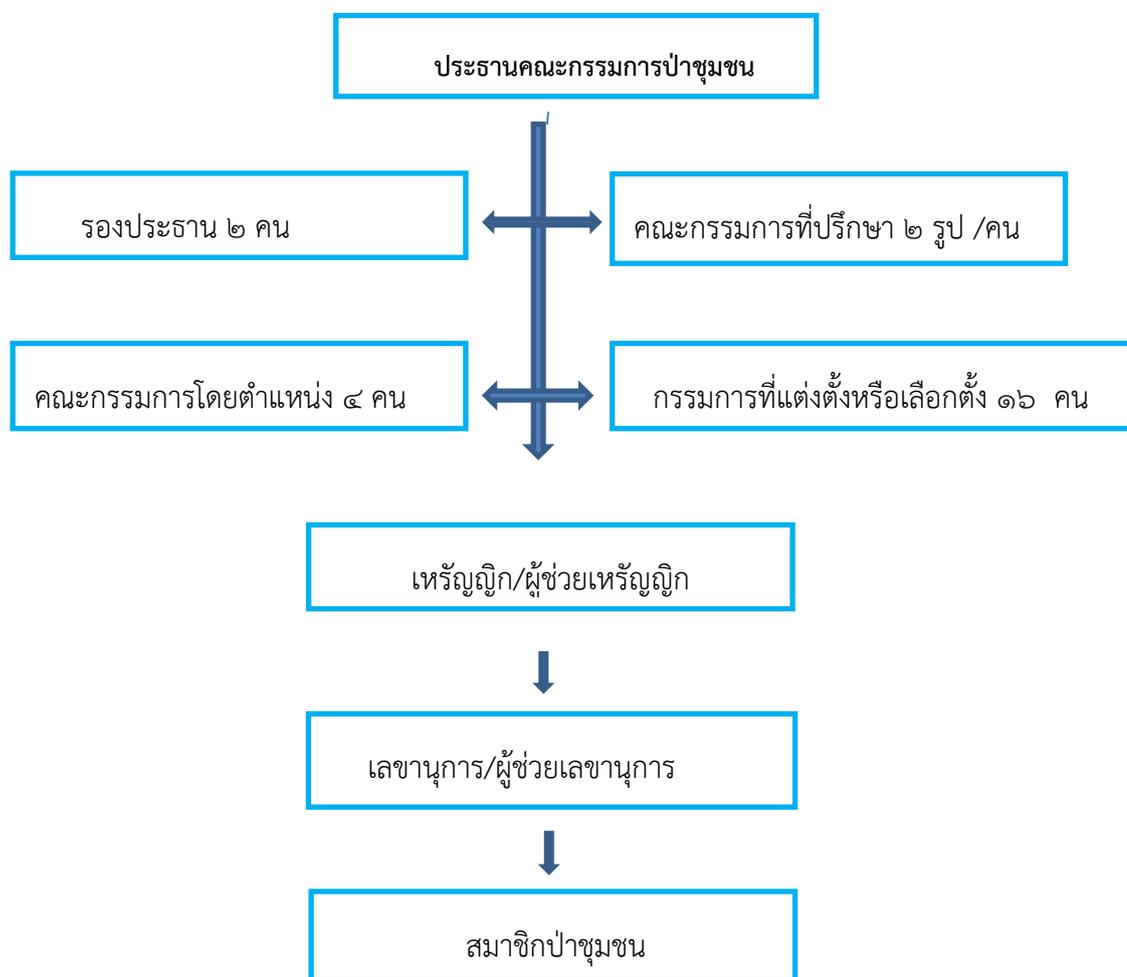
ในพ.ศ. ๒๕๕๓ แกนนำชาวบ้านได้ประสานงานกับกรมป่าไม้เพื่อขอให้มาจับพิกัดพื้นที่ป่า ชุมชนเพื่อความชัดเจนของขอบเขตและออกเอกสารขึ้นทะเบียนอย่างเป็นทางการ

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๕๕ ได้มีการทวงคืน ขอคืนพื้นที่ป่าชุมชนที่ถูกบุกรุก แ้ว ถาง จับจอง ยึดครอง โดยผู้นำชุมชน จนปีพ.ศ. ๒๕๕๙ มีการจัดประชุมผู้นำชุมชนขึ้นอีกครั้ง เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๙ การประชุมครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่มีการพูดคุยโดยตรงเรื่องป่าชุมชน ที่ผ่านมา

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ นายพะยอม เตจ๊ะสืบ, ประธานกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ไม่ได้มีการพูดคุยกันเลยเนื่องจากที่ผ่านมามีผู้นำชุมชนมีการยกเรื่องป่าชุมชนมาคุยบ้างเป็นวาระย่อยในการประชุมบางครั้งแต่ไม่ได้มีการจัดประชุมโดยตรง การพูดคุยเรื่องงานป่าชุมชน การประชุมครั้งนี้จึงมีชาวบ้านมาร่วมจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้นำอาวุโสที่เป็นผู้ริเริ่มเรื่องป่าชุมชนมาในอดีตมาร่วมปรึกษาหารือและให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเรื่องป่าชุมชนในพื้นที่ของตัวเอง ทำให้ผู้นำที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันและความต้องการของทุกฝ่าย และมีการพูดคุยถึงแผนงานในระดับหมู่บ้าน แต่ยังไม่ได้มีแผนการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม จนทำให้เกิดคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง

โครงสร้างและองค์ประกอบของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง เป็นดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ โครงสร้างคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง

คณะกรรมการที่ถูกแต่งตั้งมาจากการเลือกสรร ดังนี้

๑. ประธานคณะกรรมการ ได้แก่ นายพยอม เตชะสืบ โดยการเลือกตั้งจากการประชาคมหมู่บ้าน

๒. คณะกรรมการที่ปรึกษา ได้แก่ ท่านพระครูสถิตธรรมวิรัช เจ้าคณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง / ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง

๓. คณะกรรมการโดยตำแหน่ง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน , ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน / ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน / สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยหมู่ ๑๐ บ้านไร่ศิลาทองที่ได้รับมอบหมาย

๔. เற்றுณิก/ผู้ช่วยற்றுณิก

๕. เลขานุการ/ผู้ช่วยเลขานุการ

๖. สมาชิกป่าชุมชน/ประชาชนทุกคนในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง โดยใช้มติที่ประชุมเป็นหลัก ทุกคนมีสิทธิ์เท่าเทียมกันในการออกเสียงแสดงความคิดเห็น และรับฟังเสียงส่วนน้อย โดยยึดถือข้อตกลงของชุมชน คือ “ร่วมกันดูแลพื้นที่ป่าชุมชน”

๑. ระเบียบป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง

ชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ อย่างสอดคล้องกันและเป็นระบบ มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น บวชป่า ปลูกป่า การสร้างฝายชลอน้ำ สร้างแนวกันไฟในช่วงหน้าแล้งงานศึกษาวิจัย การสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีการตั้งกรรมการชุมชน และกลุ่มประชาชนจิตอาสา และมีการวางกฎระเบียบในการจัดการและใช้ทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันคือ

๒. ข้อห้ามกระทำในเขตป่าชุมชน

๑. ห้ามบุกรุก แคว้งถาง และยึดถือครองครองพื้นที่ป่า

๒. ห้ามตัดต้นไม้ทุกชนิดโดยพลการ ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการชุมชนก่อน

๓. ห้ามนำเครื่องมือหรืออุปกรณ์ทำลายป่าเข้ามาในป่า

๔. ห้ามจุดไฟเผาป่า หรือกระทำให้เกิดไฟไหม้ป่า

๕. ห้ามนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในบริเวณที่ปลูกป่า

๖. ห้ามเก็บหา หรือนำสมุนไพรออกจากป่าเพื่อการค้า

๓. บทลงโทษ

๑. ว่ากล่าวตักเตือน หากเป็นการกระทำผิดโดยขาดเจตนา และเป็นการกระทำผิดครั้งแรก อีกทั้งความเสียหายที่เกิดกับป่าไม่มาก

๒. ปรับตั้งแต่ ๕๐๐ - ๕,๐๐๐ บาท ขึ้นกับลักษณะและขนาดความเสียหายที่เกิดกับป่า และค่าปรับนำไปเป็นกองทุนพัฒนาป่าชุมชน

๓. จับส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย

ทั้งนี้ การลงโทษผู้กระทำผิดให้อยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการป่าชุมชน

๔. กิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง

เป็นผลการจากการตั้งระเบียบการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ อย่างสอดคล้องกันและเป็นระบบ มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น บวชป่า ปลูกป่า การสร้างฝายชลอน้ำ สร้างแนวกันไฟในช่วงหน้าแล้งงานศึกษาวิจัย การสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีการตั้งกรรมการชุมชน จนเกิดเป็นการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ดังนี้

๑. ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า : ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีความอุดมสมบูรณ์หากไม่มีการบุกรุก แผ้วถางพื้นที่ป่า และรักษาไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่า ต้นไม้ก็มีความอุดมสมบูรณ์ตามสภาพสิ่งแวดล้อม

๒. ความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากร : ประชาชนป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองได้ตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการตั้งกฎต่างๆขึ้นทั้งนี้ เกิดจากการหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓. ผลต่อความเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตชุมชน : ประชาชนป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองยังคงรักษาจารีต ประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ การเปลี่ยนแปลงโดยมากเกิดจากสังคมภายนอกและปัจจัยต่างๆเช่น เทคโนโลยี ระบบทุนนิยม และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

๔. ผลในด้านการปรับตัวของคนในชุมชน : ประชาชนป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนอยู่ การทำไร่ ทำนาในพื้นที่ ยังพึ่งพาสารเคมี แต่ในปัจจุบันชาวบ้านได้ตื่นตัวมาให้ความสำคัญกับดิน และได้เริ่มใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในนาข้าวควบคู่กันไปด้วย

๕. ผลในด้านธรรมาภิบาล : ประชาชนป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง การบริหารงานต่างเกิดขึ้น โดยโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วมในการทำงานเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการจัดการป่าไม้คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าการรับรองสิทธิของคนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรเป็นเสมือนการเสริมสร้างฐานรากของระบบประชาธิปไตย เนื่องจากการมีส่วนร่วม ช่วยให้กระบวนการจัดการมีความเป็นธรรมและเท่าเทียมกันของการใช้ทรัพยากรของคนในท้องถิ่น

๕. การสืบทอดและการต่อยอด

เป็นผลการจากการอนุรักษ์ป่าชุมชนจนเกิดความสอดคล้องกันและเป็นระบบ มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น บวชป่า ปลูกป่า การสร้างฝายชลอน้ำ สร้างแนวกันไฟในช่วงหน้าแล้งงานศึกษาวิจัย การสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีการตั้งกรรมการชุมชน จนการสืบทอดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ดังนี้

๕.๑ เกิดขบวนการสืบทอดของคนรุ่นใหม่และเยาวชน

จัดกิจกรรมในเบื้องต้นคือการปลูกป่า ในพื้นที่ป่าชุมชน โดยประสานไปยังโรงเรียน โดยเริ่มจากเยาวชนจากโรงเรียนบ้านไร่ศิลาทองฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพื่อให้เยาวชนได้รับความรู้ความเข้าใจ และตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ก่อให้เกิดจิตสำนึกและความร่วมมือในการปกป้องดูแลรักษาป่า

สร้างจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนในการรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องพรรณพืชและการใช้ประโยชน์จากพืช และร่วมกิจกรรมปลูกป่า ๓ อย่าง ให้ประโยชน์ ๔ อย่าง เป็นแนวคิดของการผสมผสานการอนุรักษ์ดิน น้ำและการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคุมและการจัดการด้านเศรษฐกิจด้วย การจำแนกป่า ๓ อย่างคือ ป่าไม้ใช้สอย ป่าไม้กิน และป่าไม้เศรษฐกิจ ซึ่งช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธาร เพื่อร่วมฟื้นฟูและเพิ่มพื้นที่ให้มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชน

๕.๒ เกิดการขยายความร่วมมือกับสังคมภายนอกชุมชน การฟื้นฟูสภาพและการ ปลูกป่า คือ ปลูกป่าในใจคนและปลูกป่า ๓ อย่าง ให้ประโยชน์ ๔ อย่าง ดังนี้

๑) ส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) กรมป่าไม้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย จัดทำโครงการ ๘๔ ป่าชุมชน ปลูกต้นไม้ถวายพ่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา

๒) ร่วมจัดกิจกรรมโครงการเพื่อร่วมฟื้นฟูและเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพิ่มพื้นที่สีเขียวในป่าชุมชน รมณรงค์ปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญของการปลูกป่าฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ โดยรณรงค์ให้มีการปลูกต้นไม้ในใจคนก่อให้เกิดความรักหวงแหนทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน และสร้างจิตสำนึก ให้รักและหวงแหนป่าไม้ ตระหนักถึงปัญหาและผลเสียที่เกิดขึ้นจากไฟป่า รวมทั้งเพื่อเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เป็นแนวร่วมในการดำเนินการป้องกันไฟป่าในพื้นที่ต่อไป

๓) ร่วมจัดกิจกรรมโครงการอบรมการใช้ประโยชน์จากป่าไม้อย่างสร้างสรรค์

๔) ร่วมจัดกิจกรรมโครงการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟ

๔.๒ บทบาทประชาชนจิตอาสาในการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

จากการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการศึกษาข้อมูลในพื้นที่จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบการมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม พบว่าบทบาทของประชาชนจิตอาสามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า

ไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้จำแนกประชาชนจิตอาสา ออกเป็น ๓ กลุ่มซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย(Stakeholders) ดังนี้

๑) กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง คือ คณะกรรมการป่าชุมชน และประชาชนในพื้นที่

๒) กลุ่มรอง ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียรอง คือ กรมป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และ

๓) กลุ่มสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่มีผลกระทบ คือ เครือข่ายร่วมอนุรักษ์หรือจัดการป่าชุมชน เช่น สถานศึกษาต่าง ๆ วัด กลุ่มองค์กรชุมชน ภาคเอกชน ในการแสดงบทบาทของประชาชนจิตอาสาแต่ละกลุ่มนั้นจะมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ในลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมปฏิบัติการร่วมกัน แต่ละกลุ่มจะมีการแสดงบทบาทของตนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาทางด้านอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยผู้วิจัยนำเสนอบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง กล่าวคือมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมปฏิบัติการร่วมกัน มีการแสดงบทบาทของตนเองเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาทางด้านอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

๑. ประชาชนจิตอาสาหลัก ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ประกอบด้วย คณะกรรมการป่าชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง กลุ่มประชาชนจิตอาสา กลุ่มตัวแทนที่ประชาชนในชุมชนร่วมกันคัดเลือก มีองค์ประกอบคือ

๑.๑. ประธานคณะกรรมการ ได้แก่ นายพะยอม เตจ๊ะสืบ โดยการเลือกตั้งจากประชาชนหมู่บ้าน มีมติเห็นชอบ

๑.๒. คณะกรรมการที่ปรึกษา ได้แก่ พระครูสถิตย์ธรรมวิภาช เจ้าคณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง และนายเสริม เตจ๊ะสืบ ผู้ใหญ่บ้าน นายสมศักดิ์ สุกุลวรรณรักษ์ ผู้อำนวยการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง),

๑.๓. คณะกรรมการโดยตำแหน่ง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย หมู่ ๑๐

๑.๔. เหมัญญิก/ผู้ช่วยเหมัญญิก ได้แก่ นายสนอง วรรณรัตน์ / นางศรีทอน เตจ๊ะสืบ

๑.๕. เลขานุการ/ผู้ช่วยเลขานุการ ได้แก่ นางบุหงา กัลยา / นางแสงเพ็ญ ปินตาดีบ

๑.๖. สมาชิก ประชาชนทุกคนในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง

โดยประชาชนจิตอาสาหลักนี้ จะแสดงบทบาทเป็นผู้นำคือเป็นตัวแทนของกลุ่ม เป็นผู้นำทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าป่าชุมชน เป็นผู้กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่ารวมทั้งวางแผนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน เป็นตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงาน

ภาครัฐหรือแหล่งทุนอื่น ๆ เป็นนักเจรจาต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของป่าและของชุมชน นอกจากนี้ยังแสดงบทบาทเป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้แก่ผู้เข้ามาเรียนรู้ ณ “ศูนย์การเรียนรู้ตามกลุ่มอาชีพต่างๆด้วย และเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และ ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นผู้สนับสนุนการสร้างทีมงานในการร่วมกันจัดการป่าชุมชน เช่น อาสาสมัครป้องกันไฟป่า เป็นผู้วินิจฉัย แก้ปัญหาต่าง ๆ เช่น เมื่อมีเหตุการณ์มีผู้ทำผิดระเบียบป่า ประชาชนจิตอาสากลุ่มนี้ ก็จะแสดงบทบาทเป็นผู้ไกล่เกลี่ย หรือประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อมีการกระทำผิดที่ร้ายแรง

อีกทั้งประชาชนจิตอาสากลุ่มนี้ ยังเป็นทรงภูมิความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นที่ปรึกษาในการอนุรักษ์ป่าแก่ประชาชนจิตอาสา ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อันเป็นอย่างมาก เป็นกำลังหลักของชุมชนในการดูแลรักษาป่า มีจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชในเขตป่าชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดี ที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการและการพัฒนาป่าชุมชนให้ประสบความสำเร็จตามเจตนารมณ์ของชุมชนในการจัดตั้งป่าชุมชนโดยมีการดำเนินงานด้วยคณะกรรมการป่าชุมชนที่เข้มแข็ง เอาใจจริงเอาใจในการพัฒนาในเชิงพื้นที่เพราะคณะกรรมการป่าชุมชนนั้นเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่นั่นเอง การอนุรักษ์ พื้ทกัษ์ คຸ້มครอง รักษาพื้นที่ป่าไว้ ก็เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติที่จะส่งต่อแก่อุชนคนรุ่นหลังต่อไป

ในการดำเนินงานนั้น คณะกรรมการป่าชุมชนจะเป็นผู้ทำหน้าที่กำหนดระเบียบป่าชุมชน และกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจนไว้โดยสมาชิกป่าชุมชนล้วนมีความเห็นชอบยอมรับ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานปกครองของรัฐให้การรับรอง เปรียบเสมือนการมีรั้วป้องกัน พื้ทกัษ์ รักษาป่าชุมชนไว้ด้วย ๔ รั้วชั้นหรือกั้นแพง ๔ ชั้น คือ

รั้วชั้นที่ ๑ เรียกว่า “รั้วชุมชน” คือ ประชาชนในชุมชนทุกคนล้วนเป็นสมาชิกชุมชน มีหน้าที่เป็นหูเป็นตาสอดส่องดูแล อนุรักษ์ พื้ทกัษ์ รักษาป่าชุมชนร่วมกันในเบื้องต้น

รั้วชั้นที่ ๒ เรียกว่า “รั้วคนนำ” คือ คณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่ประชาชนในพื้นที่ให้การยอมรับให้เป็นผู้นำ ทั้งที่เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการและได้รับแต่งตั้ง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำตามธรรมชาติเช่น ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ที่ได้นำความรู้ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ฝ่าพิธีกรรม พิธีการ ต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนของตน ให้ชุมชนเกิดความสำนึกในการดูแล อนุรักษ์ พื้ทกัษ์ รักษาป่าชุมชนของตนร่วมกัน

รั้วชั้นที่ ๓ เรียกว่า “รั้วรัฐ” คือ การได้รับการสนับสนุนและรับรองจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง)

รั้วชั้นที่ ๔ เรียกว่า “รั้วมวลชน” คือ การที่องค์กรภาคธุรกิจเอกชน องค์กร ชุมชนต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้ามาสนับสนุนด้านต่าง ๆ หรือ มาร่วมจัดกิจกรรมในพื้นที่ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของตนเอง เป็นรั้วที่ ๔ โดยรั้วทั้ง ๔ ชั้นนี้ มีการทำงานด้านการอนุรักษ์ พื้ทักษ์ รักษาป่าชุมชนในลักษณะเป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกัน และถึงแม้รั้วทั้ง ๔ จะมีเป้าหมายที่ต่างกันไปก็ตาม แต่การทำงานที่เข้มแข็งนั้นคือการที่ชุมชนมีแผนงานและยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่ชัดเจน โดยชุมชนจะมีการกำหนดแผนงานและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานโครงการป่าชุมชนที่ชัดเจน

๒. ประชาชนจิตอาสาสากลุ่มรอง ประชาชนจิตอาสาสากลุ่มรอง ได้แก่ สำนักงานทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) องค์กรบริหารส่วนตำบลพิชัย กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ประชาชนจิตอาสาสากลุ่มนี้ จะทำหน้าที่ในการให้ ความช่วยเหลือ สนับสนุนการอนุรักษ์ป่าชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การติดต่อประสานงานกับส่วนงาน ต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นพี่เลี้ยงอบรมให้ ความรู้เกี่ยวกับหลักการ วิธีการจัดการป่าชุมชนที่ได้มาตรฐาน สนับสนุนวิทยากรความรู้ที่เกี่ยวกับการ อนุรักษ์ป่าชุมชน เช่น อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายหรือระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่า ชุมชน อีกทั้งเป็นผู้คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการขับเคลื่อนงานจัดการป่าชุมชนให้สอดคล้องกับแผน นโยบายในระดับต่าง ๆ เช่น แผนยุทธศาสตร์ตำบล แผนยุทธศาสตร์จังหวัด แผนจัดการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ รวมไปถึงให้การหาเครือข่ายผู้สนับสนุนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่น อุปกรณ์ป้องกันไฟป่า เป็นต้น

๓. ประชาชนจิตอาสาแต่ละกลุ่มสนับสนุน ประชาชนจิตอาสาสากลุ่มสนับสนุนนี้ ได้แก่ กลุ่มองค์กรชุมชนต่าง ๆ เช่น โรงเรียนบ้านไร่ศิลาทอง วัดบ้านไร่ศิลาทอง กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์รักษาป่า กลุ่มอาสาป้องกันไฟป่า รวมถึงภาคเอกชน หรือ บริษัทที่มีนโยบายส่งเสริมการดำเนินงานเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมและ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดย ประชาชนจิตอาสาปากกลุ่มนี้ แสดงบทบาทเป็นนักประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ เป็นผู้สร้างทีมงาน หามวลชนกลุ่ม คนเข้ามาร่วมในการจัดกิจกรรมคือเป็นผู้ประสานงานและหาเครือข่ายกิจกรรม บางครั้งยังได้หน้าที่ เป็นพี่เลี้ยงในการนำจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นผู้ให้การสนับสนุนแรงงานในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนที่สำคัญ เป็นต้น

๔.๒.๒ คุณสมบัติของประชาชนจิตอาสาบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

จากการศึกษาข้อมูลในการลงพื้นที่ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบการมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม พบองค์ประกอบ หรือคุณสมบัติของประชาชนจิตอาสา

บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางต้องมีหลักธรรมอยู่ในใจเสมอ นั่นคือ หลักอปริหานิยธรรม เป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ ซึ่งธรรม ๗ ประการนี้เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมดังนี้คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ การอยู่ร่วมกันการทำงานของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะประชุมหารือกันสม่ำเสมอเพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกันของคนในสังคม

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจกรรมที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกันในสังคม

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ และไม่เลิกสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว บ้านเมืองจะสงบสุขได้ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ ของสังคม

๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ผู้เป็นประธานถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นผู้มีประสบการณ์มากกว่า

๕. ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรีและผู้ที่ย่อนแอกว่า ให้เกียรติให้การยกย่องปกป้องไม่ให้ใครรังแก ไม่ฉุดคร่าข่มขืนกัน

๖. สักการเคารพเจตีย์ การให้ความเคารพและปกป้องรักษาสถานที่สำคัญทางศาสนา อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน

๗. ให้การอารักขาคุ้มครองอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือ คุ้มครองบรรพชิตผู้ทรงศีลซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป

นอกจากจะนำหลักอปริหานิยธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้แล้ว ประชาชนจิตอาสา ต้องมีคุณธรรมอีก ๔ ประการคือ

๑. มีน้ำใจ คณะกรรมการป่าชุมชนมีน้ำใจให้กับงานที่ทำ

๒. สามัคคี มีวินัย คณะกรรมการป่าชุมชนมีระเบียบวินัยสมัครสนานสามัคคีกัน

๓. กตัญญูรู้คุณต่อแผ่นดินที่เกิดและผู้มีพระคุณ

๔. เสียสละ ทำความดีเพื่อความดีเอื้ออาทรต่อคนหรือสังคมโดยมิได้หวังผลตอบแทน

ซึ่ง พระครูสถิตธรรมวิรัช กล่าวว่า “ประชาชนจิตอาสาต้องมีความหวังดีต่อผู้อื่น เป็นความสมัครใจ เต็มใจ ตั้งใจทำ ยากช่วยเหลือ แสดงพฤติกรรมที่อาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม งดเว้นการกระทำที่จะส่งผลให้เกิดความขำรดเสียหาย มีส่วนร่วมดูแลรักษาและเคารพสิทธิของบุคคลอื่น

ในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน^{๑๐๕} มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอก เห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ นางวัชรี บุตรทิ กล่าวว่่า “จิตอาสาเป็นการอาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน”^{๑๐๖}

จากคำกล่าวนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปให้เห็นว่า องค์ประกอบ หรือคุณสมบัติชุมชนจิตอาสาที่ประชาชนในชุมชนต้องมีจิตแห่งการให้ความดีงามทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์โดยเต็มใจ พร้อมจะเสียสละเวลา ให้ความช่วยเหลือ ร่วมมือ ลงแรง ร่วมใจ ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เพื่อช่วยลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในสังคม ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม ยกตัวอย่างเช่น การช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ การแยกขยะ เป็นต้น

สามัคคีคือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดีมีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้เป็นผู้มีเหตุ มีผล ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและ ความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

จากคำกล่าวนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปให้เห็นว่า ต้องมีความรักความปรารถนาที่จะให้ และมีจิตใจที่จะทำความดี เข้าใจ และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ คำนี้ถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง มีจิตใจเข้มแข็งและมีทัศนคติที่ดีในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวม การให้ความดีงามทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์โดยเต็มใจสมัครใจอิมใจ ซาบซึ้งใจ ปีติสุข ที่พร้อมจะเสียสละเวลา แรงกายแรงสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ในการทำกิจกรรม หรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่ง นายพยอม เตชะสืบ กล่าวว่่า “การเสียสละ เป็นผู้ที่มีความเสียสละและพร้อมที่บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม เพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เพื่อส่วนรวมตามวัตถุประสงค์”^{๑๐๗} ไม่นิ่งดูตายต่อการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมและผู้คนจนเป็นนิสัยเป็นงานที่ทำด้วยความสมัครใจ เสียสละ เพื่อผลแห่งความดี โดยไม่หวังผลตอบแทน และ ต้องเป็นคนที่มีความสำคัญของบุคคลต่อส่วนรวม เป็นจิตที่เป็นผู้ให้ คิดดี คิดทางบวก มีความหวัง

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมวิรัช, เจ้าคณะตำบลพิชัย/ เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง /ประธานกรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นางวัชรี บุตรทิ, กรรมการป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ นายพยอม เตชะสืบ, ประธานกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ดีต่อผู้อื่น เป็นความสมัครใจ เต็มใจ ตั้งใจทำ อยากช่วยเหลือ แสดงพฤติกรรมที่อาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม งดเว้นการกระทำที่จะส่งผลให้เกิดความชำรุดเสียหาย มีส่วนร่วมดูแลรักษาและเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกัน ซึ่ง นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว กล่าวว่า “การมีวินัยคือผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและข้อปฏิบัติรวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม”^{๑๐๘}

การเป็นประชาชนจิตอาสา นั้น จะต้องเป็นงานที่ทำด้วยความสมัครใจ เสียสละ เพื่อผลแห่งความดี ตระหนักรู้ตัว หรือเป็นจิต รู้ว่าทำอะไร อยู่ที่ไหน เพื่ออะไร เป็นอย่างไรขณะที่ตื่นอยู่ เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูตายต่อสังคม หรือความทุกข์ยากของผู้คน และปรารถนาเข้าไปช่วย ไม่ใช่ด้วยการให้ทานให้เงิน แต่ด้วยการสละเวลา แรง และ/หรือ สมอง เข้าไปช่วย ด้วยจิตที่เป็นสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น ไม่ใช่แค่ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นอย่างเดียว แต่เป็นการพัฒนา ‘จิตวิญญาณ’ ของเราด้วยการไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงด้วยการเรียกร้องและแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนหรือเพื่อบุคคลบางกลุ่ม ซึ่ง นางแสงเพ็ญ ปินตาดีบ กล่าวว่า “ความเสียสละ เป็นการให้ด้วยความเต็มใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่น โดยยอมเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ความเสียสละจึงเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่คนในสังคมควรยึดถือเพราะจะช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเอื้ออาทรต่อกัน”^{๑๐๙}

ดังนั้น จิตอาสา คือการเป็นผู้ที่ใส่ใจต่อสังคมสาธารณะและอาสาลงมือทำอย่างใดอย่างหนึ่ง อันมิใช่หน้าที่ของตน ด้วยความรักความสามัคคี เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น ของสังคม และของประเทศชาติ โดยมีได้หวังผลตอบแทน ทำความดีเพื่อความดี เอื้ออาทรต่อคนร่วมสังคม ทำอย่างสม่ำเสมอ จนเป็นนิสัยจึงเป็นงานเพื่อให้สังคมไทยมีจิตสำนึกในการออกมาแบบจิตอาสา ช่วยเหลือคนในสังคมมากขึ้น ทุกคนต่างมีฝีมือ มีความสามารถเฉพาะตัว ที่สามารถนำออกมาแชร์แบ่งปันช่วยเหลือส่วนรวมได้ ผลตอบแทนของอาสาสมัคร คือ ได้รับความสุข ความภาคภูมิใจที่ได้ปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ส่วนของจิตอาสา คือ การที่มีส่วนจากการให้ ที่เปี่ยมด้วยความเมตตา เพราะจิตอาสา นั้น จะมุ่งเน้นในการให้มากกว่าการรับ ช่วยให้สังคมน่าอยู่ เป็นสังคมที่มีคุณภาพที่ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง กรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นางแสงเพ็ญ ปินตาดีบ, กรรมการป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

๔.๒.๓ ความสำคัญของประชาชนจิตอาสาที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประชาชนจิตอาสาที่มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางดังนี้ เป็นตัวอย่างการทำความดี การสั่งสอนให้คนรุ่นใหม่กลายเป็นคนดี อยู่ร่วมกันในสังคมได้นั้น สิ่งที่สอนได้ดีที่สุดก็คือ การทำเป็นตัวอย่างให้เค้าดู จิตอาสา นับว่าเป็นบทเรียนครั้งสำคัญ และตัวอย่างสำคัญของคนรุ่นใหม่ด้วย

การทำให้เห็นว่าการร่วมกันทำความดีเป็นอย่างไร ได้อะไรบ้าง สิ่งเหล่านี้จะทำให้คนรุ่นใหม่มองเห็น เข้ามาสัมผัส และซึมซับด้วยตัวเองแบบไม่ต้องพูดอะไรเลย ดังคำที่ว่าตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอนมีความสำคัญต่อการมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อันเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า ซึ่ง นายเสริม เตจ๊ะสืบ กล่าวไว้ว่า “สร้างจิตสำนึก ฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าชุมชน ลดปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม สร้างคุณค่าและเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านธรรมชาติวิทยา^{๑๑๐} เสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่ เพื่อสืบสานเจตนารมณ์ แนวคิดและการดำเนินงานอย่างยั่งยืน จากคำกล่าวนี้นักวิจัยสามารถสรุปให้เห็นว่าชุมชนจิตอาสา มีความสำคัญอย่างยิ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในเขตป่าชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

จิตอาสาที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การได้ทำโครงการแบบนี้จะทำให้เราเห็นว่าแท้จริงแล้วสังคมไทยเรายังมีมุมดีอีกเยอะมาก การได้ออกมาทำอะไรร่วมกันเพื่อสังคมเป็นข่าวดี เป็นเรื่องราวที่สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารต่อคนในสังคมเพื่อให้รู้สึกได้ว่า สังคมเราน่าอยู่ เชื่อว่าคนที่ไปเข้าโครงการจิตอาสาเวลาไปป่า หรือ เที่ยอะไร เค้าจะคิดทุกครั้งก่อนจะทำลายธรรมชาติว่าสิ่งที่เราทำนั้นไม่ถูก

สิ่งที่ทำให้ประเทศชาติแข็งแกร่งที่สุดก็คือ ความสามัคคีของคนในชาตินี้แหละไม่ใช่อาวุธยุทธโปกรณ์ที่ไหนเลย ถ้าคนในชาติสามัคคีกันก็ยากที่ใครจะทำอะไรได้ ความสามัคคีเกิดจากการที่คนในชาติร่วมมือกันทำอะไรบางอย่าง ซึ่งการเป็นจิตอาสาที่ทำพร้อมกันนี้แหละจะเป็นตัวกลางสำคัญในการส่งเสริมความสามัคคีของคนในชาติ

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นายเสริม เตจ๊ะสืบ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

๔.๒.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่าประชาชนจิตอาสามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางดังนี้

นางวัชรีย์ บุตรทิ กล่าวว่่า “มีส่วนร่วมในการวางแผนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สนับสนุนภารกิจด้านการจัดการทรัพยากรป่า การอนุรักษ์ ป่า และกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง เฝ้ารอวังและรายงานข้อมูลสถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช”^{๑๑๑} และนายภิกพ มโนนัย กล่าวว่่า “มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่น กิจกรรมการปลูกป่า การทำแนวป้องกันไฟไหม้ป่าในหน้าแล้ง กิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำ กิจกรรมพิธิบวชป่า เป็นต้น^{๑๑๒}มีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้บางที่คนอื่นๆ ยังไม่เข้าใจว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้คืออะไร การรณรงค์หรือบอกกล่าวถึงความสำคัญในการมีต้นไม้ในป่าชุมชนของเราเองให้ทุกๆ คนได้รับรู้ถือเป็นอีกแรงสำคัญที่ช่วยให้ทุกคนตระหนักในความสำคัญจากสิ่งเหล่านี้ อย่างน้อยๆ มีคนทำได้เพิ่มอีก ๑ คน ก็ยังดีกว่าไม่ทำอะไรเลย มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลที่เกิดจากการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ซึ่ง นายเสริม เตจ๊ะสืบ กล่าวว่่า “มีการติดตามและประเมินผล ร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่า ส่วนจัดการป่าไม้ติดตามความก้าวหน้าการปฏิบัติงานของชุมชนและ ตามกิจกรรมป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้และลงพื้นที่ติดตามการปฏิบัติงานตามกิจกรรมการปลูกป่าทดแทน พร้อมทั้งเฝ้ารอวังและรายงานข้อมูลสถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้”^{๑๑๓} นายภิกพ มโนนัย กล่าวว่่า “มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งป่าไม้ให้ประโยชน์แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนี้ ประโยชน์ทางตรง เช่น ด้านเศรษฐกิจ สิ่งต่างๆ ที่ได้จากป่าไม้สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิต หรือทำเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ เช่น เนื้อไม้ นำมาแปรรูปใช้ในการก่อสร้าง ทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ทำเยื่อกระดาษ”^{๑๑๔} ทรัพยากรป่าไม้ช่วยในการอนุรักษ์น้ำและดิน ต้นไม้จะลดความรุนแรงของเม็ดฝนที่ตกลงมาสู่ดิน ถ้าดินขาดสิ่งปกคลุมดินหรือต้นไม้ นายเจริญ คำบุญทา กล่าวว่่า “ความรุนแรงของเม็ดฝนจะทำให้ดินเกิดกษัยการทำให้

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นางวัชรีย์ บุตรทิ, กรรมการป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ นายภิกพ มโนนัย, กรรมการป่าชุมชน, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นายเสริม เตจ๊ะสืบ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง, กรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นายภิกพ มโนนัย, กรรมการป่าชุมชน, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๔.

หน้าดินถูกพัดพาไปกับน้ำฝน และป่ายังชะลอการไหลของน้ำฝนในที่ที่มีความลาดชัน รวมทั้งทำให้มีน้ำซึ่งรากของพืชดูดซึมไว้ ทำให้ป่าชุ่มชื้น และมีน้ำไหลตลอดปีด้วย”^{๑๑๕}

จากคำกล่าวนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปให้เห็นว่าประชาชนจิตอาสา มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งการแสดงออกของทุกคนควรมีส่วนร่วม ดูแลสิ่งแวดล้อม ต่างๆ รอบๆ ตัว ร่วมกัน ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งดีๆ ทำดีให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ไม่เพียงแต่รอดูว่าใครจะรับผิดชอบเรื่องอะไร แต่ออกมามีส่วนร่วมรับผิดชอบด้วยกัน ๑ กระบวนส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

สรุปผลการวิเคราะห์บทบาทประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการศึกษาข้อมูลในพื้นที่จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ และการเชื่อมโยงข้อมูลตั้งแต่มาตรฐานการพัฒนาป่าชุมชน รูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชน บทบาทของกลุ่มผู้จัดการป่าชุมชนที่เรียกว่า “ประชาชนจิตอาสา” แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่ทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรม เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ ประสบความสำเร็จในเชิงประจักษ์ได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ สิ่งสำคัญยิ่งคือการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะของถวิลวดี บุรีกุล และคณะ ที่ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ ๔ กระบวนการ ประกอบด้วย

กระบวนการที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการวางแผน ได้แก่ การรับรู้ เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม

กระบวนการที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการ ได้แก่การเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ

กระบวนการที่ ๓ มีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์ หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

กระบวนการที่ ๔ มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ได้แก่ความพยายามที่จะประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลของโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป

ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับการกำหนดเกณฑ์การประเมินหรือกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย ซึ่งผลการประเมินนี้ ก็จะกลายเป็นปัจจัยในกระบวนการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการวางแผนต่อไปซึ่งแนวคิดดังกล่าวประกอบด้วย ๔ กระบวนการ คือ

๑. การส่งเสริมประชาสัมพันธ์

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายเจริญ คำบุญทา, กรรมการป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

๒. การจัดตั้งป่าชุมชน
๓. การฝึกอบรมบุคลากรและราษฎร
๔. การบริหารจัดการป่าโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ
๕. การติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงาน
๖. ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงาน
๗. ปัญหา/อุปสรรค ในการดำเนินงานและแนวทางการแก้ไข
๘. ความร่วมมือกับเครือข่ายภาคประชาชน
๙. วิธีการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้

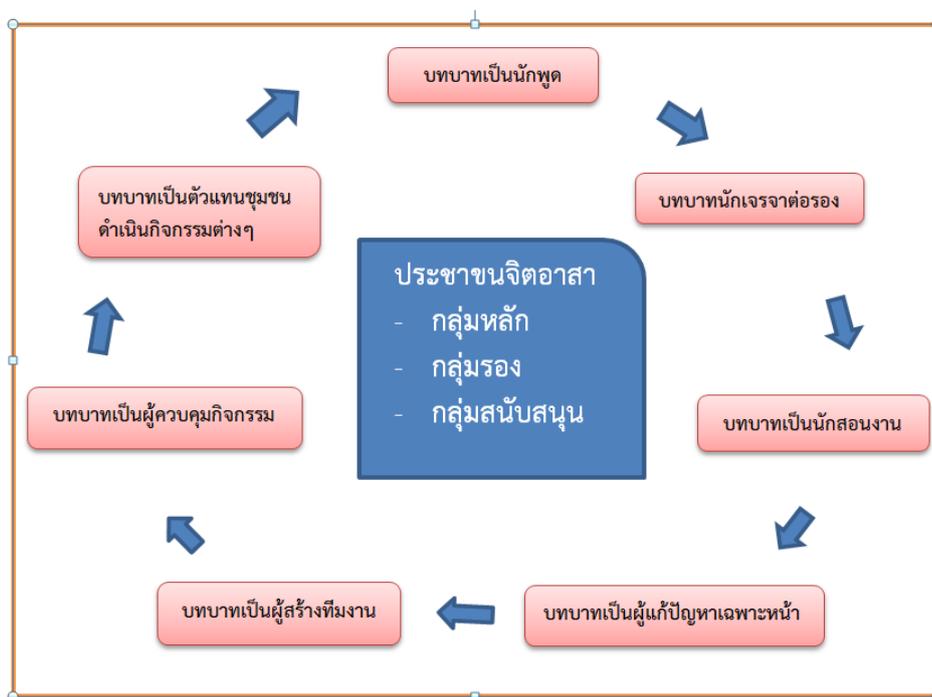
บทบาทของประชาชนจิตอาสาในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

บทบาทของประชาชนจิตอาสาในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย ๗ บทบาทด้วยกัน คือ ๑. บทบาทเป็นตัวแทนของ ชุมชนในการดำเนินการต่าง ๆ ๒. บทบาทเป็นนักพูด คือการจูงใจให้ประชาชนในพื้นที่เห็นความสำคัญ ของป่าและเข้ามามีส่วนร่วม ๓. เป็นนักเจรจาต่อรอง เพื่อรักษาผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับป่าเป็นสำคัญ ๔. บทบาทเป็นนักสอนงาน คือ การเป็นผู้ให้ความรู้แก่สมาชิกในการจัดการป่าชุมชนให้ได้มาตรฐาน ๕. บทบาทเป็นผู้สร้างทีมงาน ๖. บทบาทเป็นผู้แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ที่สามารถวินิจฉัย สั่งการ ดำเนินการจัดการปัญหาต่าง ๆ ได้ทันที่ ๗. บทบาทเป็นผู้ควบคุมกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของประชาชนจิตอาสาต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชน โดยปัจจุบันป่าชุมชนแห่งนี้ มีกลุ่มผู้รับผิดชอบหลัก คือ

๑. กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง คือ คณะกรรมการป่าชุมชน และประชาชนในพื้นที่

๒. กลุ่มรอง ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียรอง คือ กรมป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล

๓. กลุ่มสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้รับผลกระทบ คือ เครือข่ายร่วมอนุรักษ์หรือจัดการป่าชุมชน เช่น สถานศึกษาต่าง ๆ วัด เครือข่ายองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน กลุ่มอาสาสมัครป้องกันทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่ให้การสนับสนุน ดังแสดงด้วยแผนภูมิดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ การแสดงบทบาทของประชาชน

โดยมีแผนงานและยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานโครงการป่าชุมชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าด้วยการควบคุมดูแลพิทักษ์ บำรุงรักษา และฟื้นฟูป่า เป็นไปตามยุทธศาสตร์การดำเนินงานป่าชุมชน ๘ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนและบุคคลทั่วไปได้ทราบภารกิจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน ผู้รับผิดชอบโครงการ ขอบเขตการดำเนินงาน และขอบเขตพื้นที่ป่าชุมชน โดยผ่านทางสื่อชนิดต่าง ๆ เช่น สื่อเอกสารสิ่งพิมพ์ ป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์ ป้ายโครงการป่าชุมชน รวมทั้งป้ายแสดงแนวเขตป่าชุมชน ประสานงานและสร้างเครือข่ายคนรักป่าชุมชนในจังหวัดลำปาง เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชน การดูแลต้นไม้และฐานทรัพยากรชีวภาพอื่น ๆ อันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชน และการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อเป็นการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เช่น แหล่งศึกษาเรียนรู้ทางชุมชน หรือเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้การบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่สมาชิกในชุมชน

๒. ด้านการป้องกันรักษาป่า เพื่อเป็นการดูแลรักษาป่ามิให้ถูกบุกรุกทำลายหรือยึดทำลายโดยมนุษย์หรือภัยธรรมชาติ เช่น ไฟป่า ให้ทรัพยากรป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม หรือมากขึ้นกว่าเดิม ลาดตระเวนป้องกันและควบคุมมิให้เกิดไฟป่าในพื้นที่แปลงป่าชุมชนดั้งเดิมและ พื้นที่ป่าที่ปลูกขึ้นมาใหม่รวมถึงการบุกรุกแผ้วถาง การลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและล่าสัตว์ป่า โดยอาสาสมัครชาวบ้านจากหมู่บ้านต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันออกไปดำเนินการ

๓. กำหนดกฎกติกาและข้อบังคับ สำหรับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองให้คนในชุมชนและหมู่บ้านอื่นได้รับทราบและปฏิบัติตามโดยประชาคมของหมู่บ้านแล้วนำผลของความเห็นชอบจากองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยโดยกฎกติกาและข้อบังคับดังกล่าวจะไม่ขัดต่อกฎหมายด้านป่าไม้และกฎหมายอื่น

๔. ทำการติดป้ายไม้แนวเขตป่าชุมชนและป้ายบอกกฎกติกาข้อบังคับ สำหรับการใช้ประโยชน์จากป่าไว้รอบป่าให้คนทั่วๆไปได้รู้และปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องรวมทั้งกำหนดขอบเขตของป่าชุมชนให้ชัดเจนด้วย

๕. ด้านการทำนุบำรุงฟื้นฟูป่า เพื่อเป็นการปรับปรุงพื้นที่ป่าที่เคยถูกบุกรุกทำลายให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น หรือเป็นการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ให้มีความหลากหลายทั้งจำนวนและชนิดพันธุ์พืชให้เหมาะสมพอเพียงต่อการยังประโยชน์ต่อชุมชน รวมทั้งการจัดการเพื่อให้ป่าชุมชนเกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมป่าชุมชน

๖. ด้านกิจกรรมการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยทำการปลูกเสริมป่าที่เสื่อมสภาพในรูปแบบไม้ใช้สอยและจัดทำป่าพื้นบ้าน-อาหารชุมชน โดยให้คนในชุมชนทุกคนช่วยกันปลูกและบำรุงรักษา การสร้างฝายชะลอน้ำ การสร้างฝายต้นน้ำลำธาร การปลูกป่า การบวชป่า การทำแนวกันไฟในฤดูแล้ง ดังนี้

๑) โดยการจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชน โดยจะพิจารณาคัดเลือกจากบุคคลที่ในชุมชนยอมรับและสามารถปฏิบัติงานร่วมกันได้รวมทั้งมีแนวคิดและอุดมการณ์ในการรักษาป่าชุมชนเพื่อทำหน้าที่ควบคุมและบริหารงานป่าชุมชน

๒) จัดทำแผนพัฒนาป่าชุมชนในแต่ละกิจกรรมแต่ละปีเสนอของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยเพื่อที่จะได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานโดยความเห็นชอบของประชาคมหมู่บ้านรวมทั้งขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นกรมป่าไม้ กรมชลประทาน กรมส่งเสริมการเกษตร

๓) ทำการปลูกป่า โดยปลูกป่าเสริมและฟื้นฟูสภาพป่าตามธรรมชาติ ในพื้นที่ป่าชุมชนในแต่ละปีโดยจัดกิจกรรมในวันสำคัญ โดยอาศัยแรงงานจากคนในชุมชนร่วมกันดำเนินงาน

๔) จัดประชุมหรือจัดอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนโดยเรียนเชิญเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้มาทำการฝึกอบรมให้

๕) รมรณรงค์ให้สมาชิกสร้างและพัฒนาศักยภาพสมาชิกและคนในชุมชนเกิดจิตสำนึกที่ดีรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นสมบัติของชาติ ให้มีความสามารถในการเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ให้แก่ประชาชนบ้านไร่ศิลาทองและจังหวัดลำปาง

๖) ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน โดยคณะกรรมการ อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

ตารางที่ ๔.๑ กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง

ช่วงเวลา	กิจกรรมการมีส่วนร่วม	หน่วยงานที่สนับสนุน
ปีพ.ศ. ๒๕๕๙	ปักป้ายกฎระเบียบป่าชุมชนโดยทำป้ายกฎระเบียบระดับตำบลและนำไปปักปักตามจุดต่าง ๆ	ประชาชนจิตอาสา
ปีพ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๑	ปักเสาหินเพื่อให้แนวเขตป่าชุมชนให้ชัดเจน	ประชาชนจิตอาสา
ช่วงเดือน มกราคม - กุมภาพันธ์	ทำแนวกันไฟ สร้างฝายชะลอน้ำ	ประชาชนจิตอาสา
ช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน ของทุกปี	เผ่าระวังไฟป่า คณะกรรมการจะเดินสำรวจหรือสังเกตการณ์ตามป่า โดยจะแบ่งเป็น ๒ ช่วงคือ กลางวันและกลางคืน คนที่ไปส่วนมากจะเป็นผู้นำชุมชน อบต. อปพร. เป็นต้น	กรมป่าไม้
ช่วงปลายเดือน พฤษภาคม-ต้นเดือน กรกฎาคม ของทุกปี	บวชป่า ซึ่งถือเป็นงานประจำปีของป่าชุมชน จะทำในช่วงเดือนเจ็ด (พฤษภาคม) ต้นของทุกปี	ประชาชนจิตอาสา
เดือนกรกฎาคมของทุกปี	สำรวจป่า ทำปีละ ๑ ครั้ง โดยทีมสำรวจจะประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ตำบล ท้องถิ่น สมาชิก อบต. พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ละครั้งมีผู้เข้าร่วมประมาณ ๘๐ คน	ประชาชนจิตอาสา

ช่วงเวลา	กิจกรรมการมีส่วนร่วม	หน่วยงานที่สนับสนุน
เดือนสิงหาคมของทุกปี	ปลูกป่าทดแทน พื้นที่ป่าที่เสียไป แต่กิจกรรมปลูกป่านาน ๆ จะทำที เนื่องจากชุมชนเน้นเรื่องการฟื้นฟูมากกว่าโดยปล่อยให้ป่าขึ้นเอง	ประชาชนจิตอาสา

๗) ด้านผลประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติที่มีในป่าและประโยชน์จากป่า

ในกรณีป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ป่าเป็นดินลูกรัง มีลักษณะเป็นป่าเต็งรังซึ่งไม้หลักที่พบคือไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้มะค่า และพบไม้สักบ้าง การเข้าไปใช้ประโยชน์ ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ทั้งปีทั้งหน้าฝนและหน้าแล้ง ส่วนมากชาวบ้านจะไปเก็บหาผลผลิตจากป่า ซึ่งมีอาหารให้เก็บหาหมุนเวียนแตกต่างกันไปตามฤดู เช่น เห็ด มดแดง หน่อไม้ ตอผึ่ง หรือ สมุนไพร เช่น มะขามป้อม มะขามเครือ เป็นต้น ซึ่งป่าลักษณะเช่นนี้พืชในป่าที่เป็นฝักตามฤดูกาลจะมีน้อยที่พบเห็นส่วนมากจะเป็น ฝักก้อแก้ว (ฝักพ้อค่าตีเมีย) เป็นต้น กลุ่มคนที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนส่วนมากจะเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เมื่อหามาได้นอกจากกินในครัวเรือนแล้วก็ขายในหมู่บ้าน ส่วนเห็ดจะมีพ่อค้าเข้ามารับซื้อ ในป่าก็มีสมุนไพรมากมายหลายชนิด ซึ่งหามาใช้ในหมู่บ้าน ไม่ได้หาเพื่อเอาไปขาย เช่น อ้อสะพายควาย มะขามป้อม นอกจากคนในชุมชนแล้ว คนหมู่บ้านอื่นก็เข้ามาใช้ประโยชน์ในป่าเยอะเหมือนกัน นอกจากนี้ป่ายังเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของชุมชน เช่น ลำห้วยไฉ้ ห้วยผาดั้น เป็นต้น

นอกจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากการเก็บของป่าของป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองแล้ว ชาวบ้านยังนิยมนำสัตว์ไปเลี้ยงและเข้าไปหาอาหารจากป่าชุมชนนี้ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ทำให้ชาวบ้านหลายคนยึดอาชีพหลักในการเก็บหาของป่าขายโดยไม่ต้องทำนา ซึ่งมีรายได้ดีสามารถเลี้ยงครอบครัวและส่งลูกเรียนได้ โดยจะเห็นได้ว่าในช่วงฤดูเก็บเห็ดจะมีรถจักรยานยนต์ชาวบ้านสิบล้อคันจอดตามริมป่าเพื่อเข้าไปเก็บเห็ดโดยเฉพาะเห็ดเผาะ

๘. ด้านการศึกษาและการถ่ายทอดองค์ความรู้

ด้านการศึกษาและการถ่ายทอดองค์ความรู้ ในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ใช้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางชุมชน หรือเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้การบริหารจัดการป่าไม้แก่สมาชิกในชุมชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่น

จัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ น้ำ ดิน และฐานทรัพยากรชีวภาพอื่นๆ (เช่น เห็ดป่า มดแดง แมลง ผีเสื้อ ฯลฯ) เช่น เวทีเสวนา การเดินสำรวจป่าชุมชน และการบันทึกข้อมูลฐานชีวภาพ เป็นต้น

เป็นตัวอย่างให้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน และการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

ความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการป่าชุมชนซึ่งความรู้เกิดมาจากการเรียนรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าไม้อย่างใกล้ชิดมาอย่างยาวนาน ชาวบ้านต้องพึ่งพาทรัพยากรจากป่าทั้งเรื่องการใช้ประโยชน์โดยตรงจากทรัพยากรต่าง ๆ จากป่าโดยเฉพาะปัจจัยสี่อย่างเช่นอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค และการพึ่งพิงประโยชน์ทางอ้อมจากป่า เช่น น้ำในการเกษตร ความปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น ซึ่งการพึ่งพิงทรัพยากรต้องเป็นไปพร้อมกับการเรียนรู้สั่งสมและสืบทอดในรูปของความรู้พื้นบ้านระดับต่าง ๆ รวมไปถึงกฎระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ซึ่งความรู้ท้องถิ่น (local knowledge) ในการจัดการหรือเสริมสร้างกระบวนการในการจัดการป่า

รูปแบบการอนุรักษ์ที่เรียกว่า “แบบดั้งเดิม” หรือ “รูปแบบการอนุรักษ์ตามจารีตประเพณี” คือ การอนุรักษ์พิทักษ์ ปกป้องรักษาป่าชุมชนที่ชุมชนดำเนินการด้วยองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ความศรัทธา กฎกติกาที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีตั้งแต่อดีต เช่น การเช่นไหว้ผี การบวชป่า การเช่นไหว้เจ้าป่า เจ้าเขา การเลี้ยงผีผาย การสืบทอดตาป่า การบายศรีสู่ขวัญข้าวส่งผลให้เกิดการพิทักษ์รักษาพื้นที่ป่าชุมชนสืบทอดต่อมาได้ ซึ่งป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนด้วยแนวคิด ภูมิปัญญา จารีต ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า จารีตประเพณี มีความเชื่อ และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านใช้ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการผลิตเกี่ยวกับการจัดการป่า

ความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการป่าชุมชนซึ่งความรู้เกิดมาจากการเรียนรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าไม้อย่างใกล้ชิดมาอย่างยาวนาน ชาวบ้านต้องพึ่งพาทรัพยากรจากป่าทั้งเรื่องการใช้ประโยชน์โดยตรงจากทรัพยากรต่าง ๆ จากป่าโดยเฉพาะปัจจัยสี่อย่างเช่นอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค และการพึ่งพิงประโยชน์ทางอ้อมจากป่า เช่น น้ำในการเกษตร ความปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น ซึ่งการพึ่งพิงทรัพยากรต้องเป็นไปพร้อมกับการเรียนรู้สั่งสมและสืบทอดในรูปของความรู้พื้นบ้านระดับต่าง ๆ รวม

ไปถึงกฎระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ซึ่งความรู้ท้องถิ่น (local knowledge) ในการจัดการหรือเสริมสร้างกระบวนการในการจัดการป่าแบ่งออกเป็น ๔ ระดับ คือ

๑) ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้แต่ละอย่าง เช่น ความรู้ของชาวบ้าน บ้านไร่ ศิลาทองในการเก็บหาพืชแต่ละชนิดในป่าชุ่มน้ำ

๒) ความรู้เชิงระบบในการใช้และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ความรู้ในการทำนาของชาวบ้านที่ต้องอาศัยความรู้หลายอย่างประกอบกันทั้งเรื่องเมล็ดพันธุ์ข้าว แมลง ดิน ฤดูกาล ทรัพยากรน้ำทั้งน้ำฝนและน้ำที่มาจากป่าต้นน้ำรวมถึงน้ำป่าที่อาจจะเอ่อท่วม

๓) ความรู้เชิงสถาบันทางสังคม ที่ใช้คิด วิเคราะห์ และจัดการเชิงสังคม เช่น การวางกฎระเบียบและกรรมการในการอนุรักษ์ป่า และ

๔) ความรู้เชิงโลกทัศน์ ทั้งศาสนา ความเชื่อ ที่ถูกหลอมรวมเป็นประเพณีวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเจ้าป่า เจ้าเขาของชาวบ้าน ในการจัดการป่าชุมชนต้องใช้องค์ความรู้ทั้ง ๔ ระดับประกอบกัน ซึ่งความรู้เหล่านี้จะมีปฏิสัมพันธ์ (interaction) กับบริบทที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลาของพื้นที่นั้น ๆ ปรับเปลี่ยนเป็นความรู้ท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสถานการณ์หรือบริบทนั้น ๆ (situated knowledge)

ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรป่าไม้ในหลายมิติทั้งด้านทรัพยากรและด้านวัฒนธรรมความเชื่อ ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมและตำนานความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านไร่ ศิลาทองซึ่งชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทางอ้อมจากน้ำ และประโยชน์ทางตรงจากการเข้าไปหาอาหารจากป่า ในเรื่องประโยชน์โดยตรงจากการเป็นแหล่งอาหารและวัตถุดิบ ชาวตำบลบ้านเหล่ามีการแบ่งแหล่งของอาหารในป่าตามภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๔ แหล่งคือ

๑) อาหารจากใต้ดิน เช่น แมลง เห็ด ฝัก มด พืชหัวต่าง ๆ

๒) จากในน้ำ เช่น ปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ

๓) จากบนดิน เช่น พืชและสัตว์ชนิดต่าง ๆ

๔) จากในอากาศ เช่น แมงมัน เห็ด ผัก มดแดง ผึ้ง ต่อ

ความรู้เรื่องพืชอาหารเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าที่เป็นฐานของการจัดการป่า ชาวบ้านรู้จักพืชอาหารซึ่งรวมถึงผลไม้ที่หาได้ในป่าชุมชน และพื้นที่ธรรมชาติโดยรอบหลากหลาย ชนิดซึ่งยังไม่รวมถึงพืชจำพวกสมุนไพร ในการเก็บหาพืชธรรมชาติเหล่านี้มาบริโภค ชาวบ้านต้องมีความรู้ประกอบกันหลายด้าน เช่น ต้องรู้ว่ามันกินได้หรือมีพิษ เกิดที่ระบบนิเวศแบบไหน หาเก็บได้ในช่วงฤดูอะไร มีคุณค่าทางโภชนาการอย่างไร มีเคล็ดลับการปรุงอย่างไรให้อร่อย ได้คุณค่า หรือลดสารพิษในพืช ต้องถนอมอาหารอย่างไร รวมไปถึงความรู้ในการนำไปขายในตลาด

ชาวบ้านมีความเชื่ออยู่หลายเรื่อง ด้วยความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านจึงได้มีการประกอบพิธีกรรมเพื่อการเคารพบูชาอย่างต่อเนื่อง มีพิธีเลี้ยงเจ้าป่า เจ้าเขา เลี้ยงผีขุนห้วย และสืบทอดประเพณีการบูชา บูชา จัดขึ้นในเดือน ๙ ขึ้น ๙ ค่ำของทุกปีซึ่งจะมีการเชิญพระสงฆ์จากทุกวัดมาร่วมทำบุญพร้อมกับประกอบกิจกรรมต่าง ๆ คือ

๑) การสืบทอดให้ขุนน้ำและลำน้ำห้วย ซึ่งอิงอาศัยหลักความเชื่อแต่เก่าของบรรพชนสู่การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๒) พิธีกรรมปลาช่อน ซึ่งเป็นรูปแบบการอนุรักษ์ตามจารีตประเพณีของผู้ที่เคารพในนิทานพื้นบ้านเกี่ยวกับการทำให้ฝนตกตามฤดูกาล

๓) ทำบุญตานก้วยสลากแต่เทวดาผู้พิทักษ์รักษาดิน น้ำ ป่า เป็นความศรัทธาต่อธรรมชาติที่ต่อยอดด้วยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

๔) พิธีเลี้ยงผีผายด้วยการบูชาด้วยหมู ๑ ตัว เป็นประเพณีที่ทำสืบกันมาถึงปัจจุบัน

ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องผี เช่น ผีต้นน้ำและผีเจ้าบ้าน มีประเพณีเลี้ยงผีต้นน้ำทุกปีซึ่งเป็นพื้นที่ทางความเชื่อของชาวบ้าน ที่นับถือกันมากกว่า ๑๐๐ ปี และในทุกปีชาวบ้านจะทำพิธีเลี้ยงดวงในช่วงเดือนเก้าเหนือ (กรกฎาคม) โดยเลี้ยงวัว ๑ ตัวและมีการทำพิธีสร้างทรง มีการเลี้ยงผีเจ้าบ้านที่หอยผีทุกปีช่วงเดือนกรกฎาคมโดยทำพิธีเลี้ยงพร้อมเลี้ยงผีขุนน้ำ โดยการหอม (เรียไร) เงินจากชาวบ้านความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งกำกับให้คนเคารพรักษาป่า ชุมชนมีการแบ่งกลุ่มคนออกหลายกลุ่ม ในการจัดพิธีกรรมไหว้ผีขุนห้วยแต่ละปีตามประเพณีที่สืบทอดกันมาชุมชนก็ใช้ความรู้ทางสังคมและการบริหารจัดการในการแบ่งงานกันทำ

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ(Focus Group) จนได้รูปแบบการพัฒนาของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง คือ

๑. ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านเชื่อท้องถิ่นที่มีมาอย่างยาวนาน

๒. ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนใน ด้านการมีข้อตกลงร่วมกัน

๓. ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการมีจิตสาธารณะ

๔. ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

๖) แบบประสมประสานวิธีการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่มีหน่วยงานภาครัฐ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาเป็นเจ้าของและจัดการป่าชุมชนด้วยตนเองและทำงานร่วมกัน รักษาป่าไม้ร่วมกัน เกิดการใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบ โดยภาครัฐจะเข้ามากำกับดูแลการจัดการให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ โดยข้อตกลงที่ทำร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของภาครัฐ ที่สำคัญคือการนำหลักคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามแนว

พระราชดำริ จัดการปลูกป่าตามโครงการต่างๆ นำไปสู่การขยายเป็นเครือข่ายป่าชุมชนและร่วมขับเคลื่อนให้เกิด พรบ.ป่าชุมชน เพื่อให้เกิดการทำงานที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

รูปแบบการอนุรักษ์แบบประสมประสานวิธีของชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ เป็นรูปแบบการอนุรักษ์แบบสมัยใหม่หรือแบบประยุกต์ของป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง มีรูปแบบการอนุรักษ์โดยประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดสูงสุด “ป่ายั่งยืน ชุมชนได้ประโยชน์” โดยมีการสร้างเครือข่ายจัดการป่าชุมชนร่วมกัน

นำโดยภาคชุมชนคือคณะกรรมการป่าชุมชน องค์การภาครัฐ เช่น สำนักทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) องค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย องค์การชุมชน เช่น วัด โรงเรียน และภาคธุรกิจเอกชน อาจเรียกได้ว่า มีรูปแบบการอนุรักษ์เป็น “ประชารัฐ” อย่างชัดเจน ซึ่งแต่ละหน่วยงานต่างมีแผนจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ชัดเจน และหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายก็ทำหน้าที่ร่วมกันสนับสนุน เช่น สนับสนุนแรงงาน สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น

จึงทำให้การจัดการป่าชุมชนเกิดขึ้นโดยโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วมในการท างานที่เสริมสร้างฐานรากของระบบประชาธิปไตย เนื่องจากการมีส่วนร่วมช่วยให้กระบวนการจัดการมีความเป็นธรรมและเท่าเทียมกันของการใช้ทรัพยากรของคนในท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นสร้างจิตสำนึกให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างความรู้ให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การที่มีหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมป่าไม้ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาเป็นเจ้าของและจัดการป่าชุมชนด้วยตนเองและทำงานร่วมกัน โดยภาครัฐจะเป็นผู้กำกับดูแลการจัดการให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ และมีการนำหลักคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างฉลาดเป็นการผสมผสานแนวความคิดสมัยโบราณจากข้างต้นเข้าด้วยกันซึ่งจะต้องมีการวางแผนจัดการทรัพยากรบนพื้นฐานจากการสำรวจที่แม่นยำและมีการวางแผนการปกป้องกันเพื่อให้แน่ใจได้ว่าทรัพยากรจะไม่ถูกใช้ให้หมดสิ้นไปบางครั้งคำว่า “การอนุรักษ์” เป็นการเก็บทรัพยากรไว้โดยชนชั้นสูงที่มีเวลาชื่นชมความงามธรรมชาติเป็นกิจกรรมเห็นแก่ตัวที่ขาดเสียมิได้และขัดขวางการพัฒนา แต่ในทางกลับกันเป็นที่ยอมรับกันว่าพื้นที่คุ้มครองที่มีการวางแผนและการจัดการอย่างเหมาะสมได้ให้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ในพ.ศ. ๒๕๔๐ โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ได้เข้าไปทำงานร่วมกับชาวบ้านในการศึกษาปัญหาของพื้นที่และเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน

พร้อมทั้งประเมินความต้องการของชุมชนและสร้างจิตสำนึกร่วมให้คนในชุมชนเกิดความหวงแหนป่า ประสมประสานวิธีการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมเป็นรูปธรรมมากขึ้น

การทำงานร่วมกันของชาวบ้านและคณะทำงานของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ในปีนั้นทำให้ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และแกนนำป่าชุมชนในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง รวมกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ลำห้วยโจ้ และห้วยผาดัน เพื่อทำงานด้านการอนุรักษ์ มีการตั้งคณะกรรมการกลางของตำบลขึ้นมา ๑ ชุด ปีพ.ศ. ๒๕๔๑มีการร่างระเบียบป่าชุมชนขึ้น มีป่าชุมชนที่ร่วมกันดูแลรักษาในขณะนั้นคือ ป่าชุมชนในเขตป่าบ้านไร่ศิลาทองที่เตรียมประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ๑๓,๘๓๔ ไร่ นอกจากงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนแล้วกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำห้วยโจ้ และห้วยผาดัน ได้ร่วมผลักดันร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการสนับสนุนให้ป่าในตำบลบ้านเหล่าขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ทำการติดป้ายป่าชุมชนตามริมป่าที่ขึ้นทะเบียนแล้ว

ต่อมาในพ.ศ. ๒๕๔๗ ผู้นำชาวบ้านบ้านไร่ศิลาทอง ได้ยื่นหนังสือต่อองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อยกป่าชุมชนให้อยู่ในการดูแลของตำบล เป็นก้าวแรกในการประสมประสานวิธีการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทในโครงการ เนื่องจากชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์และดูแลไม่ทั่วถึง อีกทั้งไม่มีงบประมาณในการดูแลรักษา หากดูแลโดยแค่ชาวบ้าน บ้านไร่ศิลาทองอาจจะไม่ทั่วถึง กรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ได้ยื่นหนังสือต่อองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เพื่อยกป่าชุมชนให้อยู่ในการดูแลของตำบล เนื่องจากชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์กันมาก มีการจับจองพื้นที่ ทำการเกษตร และใช้เป็นที่อยู่อาศัยทำให้ดูแลไม่ทั่วถึง งบประมาณในการดูแลรักษา ก็ไม่มี ซึ่งต่อมาก็ได้รับการอนุมัติในปีพ.ศ. ๒๕๕๒

ในพ.ศ. ๒๕๕๓ แกนนำชาวบ้านได้ประสานงานกับกรมป่าไม้เพื่อขอให้มาจับพิกัดพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อความชัดเจนของขอบเขตและออกเอกสารขึ้นทะเบียนอย่างเป็นทางการ

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๕๕ ได้มีการทวงคืน ขอคืนพื้นที่ป่าชุมชนที่ถูกบุกรุก ผักไถง จับจอง ยึดครอง โดยผู้นำชุมชน มีกระบวนการคือ

- ๑) ประณิประนอมหาข้อตกลงร่วมกัน โดยการประชุมประชาคมหมู่บ้าน
- ๒) เกรงใจต่อรองโดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้จัดการ
- ๓) ดำเนินการฟ้องร้อง เรียกร้องทวงคืนตามกฎหมาย

ปีพ.ศ. ๒๕๕๙ มีการจัดประชุมผู้นำชุมชนขึ้นอีกครั้ง เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๙ ซึ่งเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของการทำวิจัยชิ้นนี้เพื่อระดมข้อมูลที่เกี่ยวข้องและปรึกษาหารือในการทำงานร่วมกันของเครือข่ายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า การประชุมครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกที่มีการพูดคุยโดยตรงเรื่องป่าชุมชนโดยมีภาครัฐเข้ามาร่วมประชุมหารืออย่างเป็นทางการ

การผลักดันด้านการรักษาป่าเป็นวาระแห่งชาติพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะโดยน้อมนำพระราชเสาวนีย์ และทำงานแบบบูรณาการพัฒนา/ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ รวมถึงการบังคับใช้กฎหมาย และการดำเนินคดีให้รวดเร็ว จัดตั้งกองทุนป้องกันพื้นที่ป่า เสริมสร้างการมีส่วนร่วม และเครือข่ายความร่วมมือ สนับสนุนเครื่องมือจากภาครัฐ พัฒนาสารสนเทศทางภูมิศาสตร์รวมถึงการนำ Social Network และเทคโนโลยีการสื่อสารในการป้องกันส่งเสริมความก้าวหน้าในสายงานป้องกัน เช่น ส่งเสริมการปลูกป่า ปรับปรุงหน่วยงานให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการอนุรักษ์ป่าไม้

ดังนั้น การประสมประสานวิธีการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาเป็นแม่ข่ายขับเคลื่อนโครงการ เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาเป็นเจ้าของและจัดการป่าชุมชนด้วยตนเอง และทำงานร่วมกันกับหน่วยงานของรัฐที่ถือเป็นเจ้าของพื้นที่ตามกฎหมาย รักษาป่าไม้ร่วมกัน เกิดการใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบ โดยภาครัฐจะเข้ามากำกับดูแลการจัดการให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ โดยข้อตกลงที่ทำร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของภาครัฐ การน้อมนำหลักคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ นำไปสู่การขยายเป็นเครือข่ายป่าชุมชนและร่วมขับเคลื่อนให้เกิด พรบ.ป่าชุมชน เพื่อให้เกิดการทำงานที่มีความเข้มแข็งและมีอำนาจต่อรองจากคนในชุมชน

รูปแบบการอนุรักษ์ที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากรและการขยายอิทธิพลทางการเมือง ปัญหาการแย่งชิงพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนได้เสียในพื้นที่ป่าไม้ เกิดการต่อรองที่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามา คือ อปรีหานियธรรม

จากการศึกษาข้อมูลในการลงพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบการมีส่วนร่วม พบองค์ประกอบ หรือคุณสมบัติของประชาชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นั่นคือหลักอปรีหานियธรรม เป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ ซึ่งธรรม ๗ ประการนี้เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ดังนี้คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การอยู่ร่วมกันการทำงานของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะประชุมหารือกันสม่ำเสมอเพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกันของทุกคนในสังคมการอนุรักษ์ที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจกรรมที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมการอนุรักษ์ที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ และไม่เลิกสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว บ้านเมืองจะสงบสุขได้ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ ของการอนุรักษ์ที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง

๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ผู้เป็นประธานถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นผู้มีประสบการณ์มากกว่าในการอนุรักษ์ที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง

๕. ไม่ข่มเหงล่วงเกินผู้ที่อ่อนแอกว่า ให้เกียรติให้การยกย่องปกป้องไม่ให้ใครรังแก ในการอนุรักษ์ที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง

๖. สักการเคารพเจตีย์ การให้ความเคารพและปกป้องรักษาสถานที่สำคัญทางศาสนา อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันเพื่อการอนุรักษ์ที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง

๗. ให้การอารักขาคุ้มครองอันชอบธรรมแก่ผู้มีธรรมประจำใจ คือ คัมภีร์ผู้ปกครองบ้านเมืองหรือชุมชนผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในการอนุรักษ์พื้นป่า ซึ่งเป็นผู้สืบทอดป่าชุมชนให้คงอยู่ตลอดไปเป็นการอนุรักษ์ที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง

นอกจากจะนำหลักอภิธานิธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้แล้ว หลักการพัฒนาที่ดี ควรมีคุณธรรมอีก ๔ ประการคือ

๑. มีน้ำใจ คณะกรรมการป่าชุมชนมีน้ำใจให้กับงานที่ทำ

๒. สามัคคี มีวินัย คณะกรรมการป่าชุมชนมีระเบียบวินัยสมัครสนานสามัคคีกัน

๓. กตัญญูรู้คุณต่อแผ่นดินที่เกิดและผู้มีพระคุณ

๔. เสียสละ ทำความดีเพื่อความดีเอื้ออาทรต่อคนหรือสังคมโดยมิได้หวังผลตอบแทน

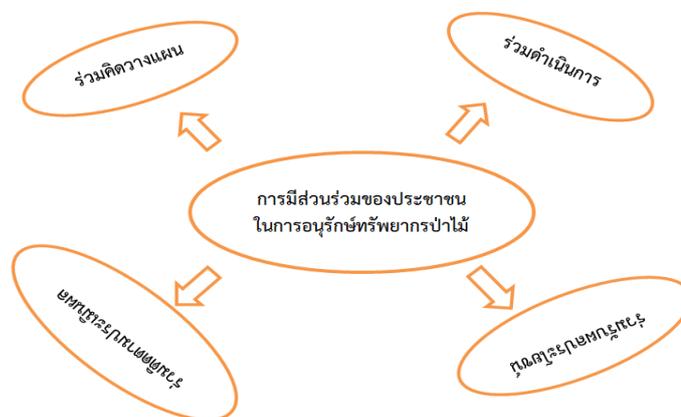
มีความหวังดีต่อผู้อื่น เป็นความสมัครใจ เต็มใจ ตั้งใจทำ ออยากช่วยเหลือ แสดงพฤติกรรมที่จะอนุรักษ์พื้นป่าทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม งดเว้นการกระทำที่จะส่งผลให้เกิดความชำรุดเสียหาย มีส่วนร่วมดูแลรักษาและเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกัน^{๑๖} มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อนุรักษ์ช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละ ความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอกเห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในป่าชุมชน

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมวิรัช, เจ้าคณะตำบลพิชัย/ เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง /ประธานกรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๔.

๔.๓ การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ของประชาชนจิตอาสา กำหนดประเด็นหลัก คือ

๑. ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนใน ด้านการคิดวางแผน
๒. ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนใน ด้านการร่วมดำเนินการ
๓. ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการติดตามและประเมินผล
๔. ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการรับผลประโยชน์

แผนภาพที่ ๔.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชน

๔.๓.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ด้านการคิดวางแผน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

ในด้านการวางแผนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทองจำเป็นต้องมีการวางแผนระยะยาว ซึ่งมีผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้กล่าวไว้ว่า “การวางแผนระยะยาวคือ ส่งเสริมประชาสัมพันธ์ ให้การศึกษา ให้เยาวชนและประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และช่วยกันดูแลในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ เหมือนกับที่เรารักษาและหวง

แหล่งซึ่งเป็นสมบัติของเราเอง”^{๑๓๗} พร้อมกับปลูกป่าทดแทนต้นไม้ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ร่วมสนทนากล่าวไว้ว่า “การวางแผนในการปลูกป่า เป็น การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างหนึ่ง เมื่อป่าไม้ในพื้นที่ถูกตัดฟันลงไม่ว่ากรณีใดก็ตามนโยบายการรักษาป่าไม้จะกำหนดให้มีการปลูกป่าขึ้นทดแทนและส่งเสริมให้มีการ ปลูกสร้างสวนป่าทุกรูปแบบร่วมด้วยช่วยกันปลูกป่าคืนต้นไม้ให้ธรรมชาติ เป็นการนำต้นไม้ปลูกใหม่เข้ามาทดแทนกับป่าไม้เก่าที่ถูกโค่นทำลายไป”^{๑๓๘} นอกจากการปลูกในป่าแล้วเรายังสามารถปลูกได้ทุกที่ไม่เว้นแม้กระทั่งบริเวณรอบๆ บ้านของเรา การทำแบบนี้จะช่วยคืนต้นไม้ให้กับธรรมชาติและช่วยให้ต้นไม้เยอะมากขึ้นกว่าเดิม พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เพื่อทดแทนพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย อีกประการหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง การป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า จึงต้องมีการวางแผนในการป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า เพราะไฟไหม้ป่าถือว่าเป็นอันตรายร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับป่าไม้การฟื้นฟูกระทำได้อย่างมาก ไฟไหม้ป่าเกิดจากการกระทำของมนุษย์ จากความประมาทเลินเล่อ ทำให้ต้นไม้บางส่วนอาจตาย บางส่วนอาจชะงักการเจริญเติบโต และบางแห่งอาจตายหมด หากเกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนพืชหมดโอกาสแพร่พันธุ์ได้ ไฟมาป่าหมดเป็นสิ่งที่ทุกคนรู้ดี ขบวนการของไฟป่าหลายครั้งมาจากการเผาของชาวบ้านแบบไม่ระมัดระวังดังนั้นลดการทำสิ่งดังกล่าวพร้อมป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าเกิดขึ้นจะช่วยอนุรักษ์ป่าไม้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ร่วมสนทนากลุ่ม กล่าวไว้ว่า “ชุมชนต้องมีการวางแผนในการป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า เพราะไฟไหม้ป่าถือว่าเป็นอันตรายร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับป่าไม้ซึ่ง ไฟไหม้ป่าเกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่ที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจหรือเกิดจากความประมาทเลินเล่อบ้าง พวกเราต้องช่วยกันป้องกันไฟป่าให้มาก”^{๑๓๙}

นอกจากนี้แล้วควรมีการวางแผนในการการป้องกันการบุกรุกทำลายป่า พยายามรณรงค์หรือทำสิ่งใดก็ตามเพื่อไม่ต้องการให้มนุษย์เข้าไปทำลายป่าคืออีกแนวทางที่จะช่วยให้ทรัพยากรป่าไม้เติบโตมากขึ้นกว่าเดิม การบุกรุกการทำลายป่าไม้ในปัจจุบัน จะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น การป้องกันทำได้โดย การทำหลักเขตป้ายหรือเครื่องหมายให้ชัดเจนเพื่อบอกให้รู้ว่า เป็นเขตป่าชุมชน การแก้ปัญหาที่สำคัญที่สุดอยู่ที่การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เกิดการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้กล่าวไว้ว่า “การบุกรุกการทำลายทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบัน เพิ่มความรุนแรงมากขึ้นทุกที การแก้ปัญหาที่สำคัญที่สุดอยู่ที่การสร้างจิตสำนึกของคนใน

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นายเสริม เตจ๊ะสีบ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมวิรัช, ที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นายจรัสศักดิ์ ปันลำ, รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ชุมชนให้เกิดการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลในการรักษาทรัพยากรป่าไม้^{๑๒๐} ใช้ทรัพยากรป่าให้คุ้มค่า และหาวัสดุอื่นมาทดแทนการใช้ไม้ เช่น วางแผนในการใช้วัสดุทดแทนไม้ แม้ว่าไม้จะถูกเป็นวัสดุสำคัญในการทำสิ่งต่าง ๆ เช่น สร้างบ้าน แต่จริงแล้วเราสามารถเลือกใช้วัสดุอื่นๆ แทนไม้ได้เพื่อให้ทรัพยากรป่าไม้ยังคงอยู่ต่อไปเรื่อยๆ เช่น ปูนซีเมนต์, พลาสวูด, เหล็ก, อลูมิเนียม เป็นต้น วัสดุเหล่านี้ก็มีจุดเด่นต่างกันออกไป ในการก่อสร้างต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นบ้านเรือน หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่เคยใช้ไม้ดั้งเดิมเช่น การสร้างสะพานเพื่อทดแทนสะพานเก่าที่ชำรุด ควรจะใช้เหล็กทำสะพานให้รถวิ่งชั่วคราว ก่อนจะมีสะพานใหม่ที่ถาวรและสร้างได้ด้วยวัสดุอื่นแทนไม้เลือกใช้วัสดุอื่นทดแทนการใช้ไม้^{๑๒๑} วางแผนในการใช้ไม้ให้มีประสิทธิภาพ และประหยัด เป็นการนำเนื้อไม้มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด โดยใช้ทุกส่วนของต้น เช่น นำไม้ที่เหลือจากการแปรรูป นำมาใช้เป็นวัสดุก่อสร้างแล้วสามารถนำไปเป็นวัตถุดิบทำไม้อัด ไม้ปาร์เก้ ไม้ชี้นไม้สับ (Chip board) ไม้ประสาน (Particle board) ทำเครื่องใช้ขนาดเล็ก เช่น แจกัน ที่เชียบูหรี ของชำร่วย เป็นต้น^{๑๒๒} ส่วนไม้ที่นำมาแปรรูปเพื่อใช้ในการก่อสร้างหรือเพื่อการอื่น ควรปรับปรุง คุณภาพไม้ ก่อนนำมาใช้ประโยชน์ เช่น การอาบน้ำยาไม้อบให้แห้งเพื่อยืดอายุการใช้งานให้ยาวนานออกไป การพยายามนำไม้ที่ไม่เคยใช้ประโยชน์มาใช้ ไม้ที่ไม่เคยนำมาใช้ประโยชน์มาก่อน เช่น ไม้มะพร้าว ต้นตาล ไม้ยางพารา นำมาทำเครื่องใช้ในครัวเรือนได้หลายชนิด อาทิ ตู้ เตียง โต๊ะ ก่อนนำมาใช้ประโยชน์ ควรปรับปรุงคุณภาพไม้ก่อน^{๑๒๓}

แนวทางในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในด้านการมีส่วนร่วมคิดวางแผน เป็นการแสดงออกถึง การเสียสละและมีความสามัคคี การยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย เป็นการเปิดใจกว้าง พร้อมทั้งจะร่วมกันแก้ไขปัญหาและการเสริมสร้างการมีระเบียบวินัยให้กับตนเอง มีจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในชุมชนและประเทศชาติ

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ นางปัทมา สายอุปราข, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ นายศรีมูล เกตุพรหม, กรรมการป่าชุมชน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว, กรรมการป่าชุมชน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ ดร. อาภากร ปัญญา, อาจารย์พิเศษ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

๔.๓.๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ด้านการร่วมดำเนินการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ด้านการร่วมดำเนินการ ทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางเริ่มมีการจัดการพร้อมกับประสานงานกับทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดลำปางเพื่อจัดทำเป็นป่าชุมชนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๖๐^{๑๒๔} ในช่วงแรกมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้การสนับสนุนหลายหน่วยงาน เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำปาง ที่เข้ามาให้ความรู้เรื่องการสร้างป่าชุมชน ร่วมจัดทำแนวเขต สนับสนุนกล้าไม้เพื่อปลูกในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยที่เข้ามาให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การสนับสนุนพันธุ์ไม้ และสำนักงานป่าไม้อำเภอ ที่เข้ามาให้ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ปัจจุบันมีกรรมการป่าชุมชน มีทั้งหมด ๓๒ รูป/คน ประกอบด้วย เจ้าคณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง ๑ รูป ผู้ใหญ่บ้าน ๑ คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๒ คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ ๑ คน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย ๑ คน ประธานชมรมผู้สูงอายุ ๑ คนและกรรมการหมู่บ้าน ๑๕ คน ที่ผ่านมามีการดำเนินกิจกรรมดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ การมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง^{๑๒๕}

ช่วงเวลา	กิจกรรม	หน่วยงานที่สนับสนุน
ไม่แน่นอน แต่ต้องมีการประชุมทุกปี	การประชุมกรรมการป่าชุมชน จะประชุมทุกปี ปีละ ๒-๓ ครั้งเมื่อมีกิจกรรมที่ต้องทำหรือมีหน่วยงานอื่นเข้ามาทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับป่าชุมชน คณะกรรมการและชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะมาประชุมร่วมกัน	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำปาง, อบต.พิชัย
เดือนกุมภาพันธ์	ทำแนวกันไฟ คือกำจัดเชื้อเพลิงที่จะทำให้เกิดไฟป่าออกไป โดยจัดให้มีกิจกรรมกำจัดเศษวัชพืชและเศษใบไม้แห้งที่เป็นแหล่งเชื้อเพลิงตามหลักวิชาการ โดยทำการชิงเผา	อุทยานแห่งชาติฯ

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมวิรัช, เจ้าคณะตำบลพิชัย ที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน, อ่างแล้ว

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นายพะยอม เตจ๊ะสืบ, ประธานกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ช่วงเวลา	กิจกรรม	หน่วยงานที่สนับสนุน
เดือนมีนาคม- เดือนเมษายน	การเผาระวังไฟป่า กรรมการป่าชุมชนประมาณ ๕-๑๐ คนจะออกเดินตรวจป่าทั้งกลางวันและกลางคืน ในช่วงแล้งคือช่วง ๖๐ วันอันตราย ประมาณ ๒-๓ วันต่อครั้ง	กรมป่าไม้
เดือนพฤษภาคม- เดือนมิถุนายน	การสร้างฝายชะลอน้ำ การก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร	องค์การบริหารส่วน ตำบลพิชัย
เดือนมิถุนายน- เดือนสิงหาคม	การปลูกป่า จะปลูกทุกปีซึ่งไม่ได้ปลูกแค่ในป่าชุมชนแต่จะปลูกตามแนวสันเขาและพื้นที่อื่น ๆ ที่มีต้นไม้้น้อยด้วย ปีที่แล้วปลูกไป ๒-๓ ไร่	กรมป่าไม้
เดือนกรกฎาคม	บวชป่า ชาวบ้านร่วมใจกัน จัดพิธีบวชป่าขึ้นทุกๆ ปี ซึ่งพิธีกรรมทางศาสนา ชาวบ้านจัดพิธีกรรมบวชป่า เพื่อแสดงเจตนารมณ์ในการปกป้อง รักษาป่า	กรมป่าไม้
เดือนสิงหาคม- เดือนกันยายน	การลงหลักปักเขตป่าชุมชน คณะทำงานได้ทำมาแล้ว ๒-๓ ครั้ง ปีที่ผ่านมาเพิ่งปักเสาปูนไป ๑๐๐ ต้น ซึ่งเพียงพอแล้ว	กรมป่าไม้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวว่า “ในแต่ละปีจะมีการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนทุกปี ปีละ ๒-๓ ครั้งเมื่อมีกิจกรรมที่ต้องทำหรือมีหน่วยงานอื่นเข้ามาทำร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับป่าชุมชน คณะกรรมการและชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะมาประชุมร่วมกัน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำปาง, อบต.พิชัย”^{๑๒๖}เข้ามาร่วมประชุมมีการวางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำแนวกันไฟ การก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร การสร้างฝายชะลอน้ำ การปลูกป่า บวชป่า การเผาระวังไฟป่า การลงหลักเขตป่าชุมชน เป็นต้น ดังนี้

การสร้างฝายชะลอน้ำในพื้นที่ต้นน้ำเช่น การสร้างฝายชะลอน้ำ ที่บริเวณลำห้วยผาดั้น ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ต.พิชัย อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง เพื่อสร้างความตระหนักแก่ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชน ให้ได้เห็นถึงความสำคัญของฝาย ที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับใช้ช่วยกักเก็บน้ำ ช่วยชะลอการไหล ลดความรุนแรงของกระแสน้ำในลำธาร บรรเทาปัญหาน้ำหลากในช่วงฤดูฝน และทำให้

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ นายบุญหา กัลยา, ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๔.

น้ำซึมซับลงสู่พื้นดินได้มากขึ้น ช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับผืนป่า^{๑๒๗} และยังช่วยกักเก็บตะกอนน้ำไม่ให้ไหลลงไปสู่บริเวณลุ่มน้ำตอนล่าง ลดการสูญเสียการชะล้างและการพังทลายของหน้าดิน อีกทั้งยังเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติสำหรับใช้ในการอุปโภค บริโภค ของมนุษย์และสัตว์ป่า เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรทางธรรมชาติ สร้างที่เก็บน้ำ ช่วยสัตว์ป่า คินแหล่งน้ำให้ป่าไม้ เป็นหลักการหนึ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือ การทำฝายชะลอน้ำ หรือฝายชะลอความชุ่มชื้น ซึ่งหมายถึง สิ่งก่อสร้างที่ขวางทางกั้นลำน้ำขนาดเล็กในบริเวณต้นน้ำ หรือพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง เพื่อให้หน้าที่ไหลมาแรงสามารถที่จะชะลอการไหลช้าลงและเก็บกักตะกอน เพื่อไม่ให้ลงสู่บริเวณลุ่มน้ำตอนล่าง โดยปกติมักจะกั้นลำห้วย ลำธารขนาดเล็กในบริเวณที่เป็นต้นน้ำ หรือ พื้นที่ที่มีความลาดชันสูงให้สามารถกักตะกอนอยู่ได้ และหากเป็นช่องที่น้ำไหลแรงก็สามารถช่วยในการชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลงด้วย เพื่อการกักเก็บตะกอนเอาไว้ไม่ให้ไปทับถมลำน้ำตอนล่าง อันเป็นเป็นวิธีการอนุรักษ์ดินและแหล่งน้ำ การสร้างฝายชะลอน้ำในพื้นที่ต้นน้ำที่แห้งและเสื่อมโทรม โดยมักจะสร้างในบริเวณร่องน้ำ เมื่อฝนตกฝายจะทำการชะลอน้ำไม่ให้ไหลเร็วจนเกินไป ทำให้ในบริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์ ดินเกิดการอุ้มน้ำ ต้นไม้เจริญเติบโตได้ดียิ่งขึ้น พื้นที่ที่มีความชุ่มชื้น อันจะส่งผลดีต่อบริเวณโดยรอบ

อีกประการหนึ่งคือ การก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร ปัจจัยสำคัญที่ควรคำนึงถึงคือ ประโยชน์ที่จะได้รับจากฝาย ไม่ว่าจะเป็น ด้านการอนุรักษ์ต้นน้ำ ด้านนิเวศวิทยาป่าไม้ ด้านเกษตรกรรม ตลอดจนด้านชุมชน นอกจากนี้การกำหนดพื้นที่ที่จะก่อสร้าง ยังต้องขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ความจำเป็น และความเหมาะสมอื่น ๆ ประกอบอีกด้วย ซึ่งรูปแบบของฝายต้นน้ำลำธารสามารถแบ่งแยกออกตามวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเป็น ๒ แบบด้วยกัน คือ วัสดุที่หาได้จากธรรมชาติ เช่น เศษไม้ ปลายไม้ และเศษวัชพืช หินขนาดต่าง ๆ ที่หาได้ในพื้นที่ และวัสดุที่จะต้องจัดซื้อ เช่น ปูนซีเมนต์ เหล็กเส้น กรวด หวาย การเลือกวัสดุแต่ละชนิดขึ้นอยู่กับชนิด ขนาดและวัตถุประสงค์รวมทั้งสภาพพื้นที่ ปริมาณน้ำ และปัจจัยต่างๆ ในแต่ละจุด และการก่อสร้างฝายแต่ละฝายขึ้นอยู่กับชนิดและวัสดุที่ใช้ ถ้าเป็นฝายผสมผสาน เช่น ฝายเศษไม้ และฝายกระสอบทราย เป็นเพียงการนำวัสดุดังกล่าวมาวางกองรวมกันเพื่อขวางร่องห้วย โดยใช้หลักเสาไม้ หรือเสาคอนกรีตปักยึดให้ลึกลงสมควรรก็เพียงพอ เนื่องจากฝายดังกล่าวส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับต้น ๆ ของลำห้วย ซึ่งมีปริมาณน้ำและความรุนแรงของการไหลไม่มาก จึงไม่จำเป็นต้องการความแข็งแรงนัก ประกอบกับฝายดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อกรองตะกอนไว้เพียงบางส่วนเท่านั้น ไม่มีการเก็บกักน้ำ จึงสามารถสร้างได้ทั่ว ๆ

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายทองสุข ปินตาดีบ, สมาชิกสภา อบต. กรรมการป่าชุมชน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ไปไม่มีข้อกำหนดมากนัก^{๑๒๘} ส่วนฝายกึ่งถาวร และฝายถาวร เช่น ฝายหินเรียงและฝายคอนกรีตเสริมเหล็กนั้น ในการก่อสร้างควรเน้นเรื่องความแข็งแรงเป็นหลัก ควรมีการวางฐานรากที่แข็งแรงให้เพียงพอ โดยการเจาะลึกลงไปในพื้นที่ร่องห้วยให้ถึงดินแข็งหรือชั้นหินประมาณ ๑ เมตร และมีสันฝายลึกเข้าไปในผนังร่องห้วยทั้งสองด้านอย่างน้อยข้างละ ๑.๐๐ - ๑.๕๐ เมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของดินในแต่ละห้วยด้วย หรืออาจใช้วิธีการอย่างอื่นเพื่อเสริมความแข็งแรงของตัวฝายให้มากขึ้นก็ได้

นอกจากนี้การปลูกป่า เราได้น้อมนำพระราชดำริการพัฒนาป่าไม้ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในการผสมผสานการอนุรักษ์ ดิน น้ำ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่กับความต้องการด้านเศรษฐกิจหลักการปลูกป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง^{๑๒๙}

ปลูกป่า ๓ อย่างคือ ๑) ป่าไม้ใช้สอย คือ ไม้โตเร็ว เช่น สะเดา ไม้ไผ่ ๒) ป่าไม้เศรษฐกิจ คือ เช่น ไม้สัก ประดู่ พะยูง ๓) ป่าไม้กินได้ คือ ไม้ผล เช่น กล้วย มะม่วง และผักกินใบต่าง ๆ

ได้ประโยชน์ ๔ อย่างคือ ๑. ไม้ใช้สอย สำหรับใช้ในครัวเรือน เช่น นำมาสร้างบ้าน ทำเล้าเปิด เล้าไก่ ดำจอบเสียม ทำหัตถกรรม หรือกระทั่งใช้เป็นเชื้อเพลิง (ฟืน) ในการหุงต้ม ๒. เป็นแหล่งรายได้ของครัวเรือน เป็นพืชที่สามารถนำมาจำหน่ายได้ ซึ่งควรปลูกพืชหลากหลายชนิดเพื่อลดความเสี่ยงเรื่องราคาตกต่ำและไม่แน่นอน ๓. นำมาเป็นอาหาร นำมาเป็นอาหาร ทั้งพืชกินใบ กินผล กินหัว และเป็นยาสมุนไพร ๔. ประโยชน์ในการช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ การปลูกพืชที่หลากหลายอย่างเป็นระบบ จะช่วยสร้างสมดุลของระบบนิเวศ ช่วยปกป้องผิวดินให้ชุ่มชื้น ดูดซับน้ำฝน รวมถึงได้นำเทคนิคการปลูกป่า แบ่งป่าออกเป็น ๕ ระดับ ตามชั้นความสูงของต้นไม้และระบบนิเวศของป่าดังนี้

๑. ไม้ระดับสูง อาทิ ตะเคียน ยางนา มะค่าโมง สะตอ มะพร้าว ฯลฯ
๒. ไม้ระดับกลาง อาทิ ผักหวานป่า ติ้ว พลู กำลังเสือโคร่ง กล้วย ฯลฯ
๓. ไม้พุ่มเตี้ย อาทิ ผักหวานบ้าน มะนาว พริกไทย, ย่านาง, เสาวรส ฯลฯ
๔. ไม้เรี่ยดิน อาทิ หน้าวัว ผักเสี้ยน มะเขือเทศ สะระแหน่ ฯลฯ
๕. ไม้หัวใต้ดิน อาทิ ข่า ตะไคร้ ขมิ้น ไพล เหือก มัน บุก กลอย ฯลฯ^{๑๓๐}

^{๑๒๘} สทนากลุ่ม ดร.อนุกุล ศิริพันธ์, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๒๙} สทนนา พระครูสถิตธรรมวิรัช, เจ้าคณะตำบลพิชัย/ เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง /ประธานกรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ข้อคำนึงในการปลูกป่า ๓ อย่าง ๑) การปลูกช่วงแรกควรเลือกปลูกไม้เบิกนำ เช่น แค มะรุ้ม สะเดา กล้าย อ้อย ไม้ ข้าวและพืชผัก ทั้งนี้ เพราะเป็นพืชอาหารและไม้ใช้ สอยเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่โตและให้ผลผลิตเร็ว สามารถคลุมดินและดูดซับ ความชุ่มชื้น โดยควรเน้นปลูกพืชกินได้ ที่โตไวเพื่อ เป็นแหล่งอาหาร และไม้ใช้สอย ๒) ไม้ปลูกเพื่ออยู่อาศัย หรือไม้เศรษฐกิจขนาดใหญ่ หรือไม้ระดับสูง ควรปลูกในปีที่ ๒ และ๓) ไม้สมุนไพร ส่วนใหญ่จะเป็นไม้พุ่มเตี้ย ไม้เรียดิน และไม้หัวใต้ดิน มักจะ เจริญเติบโตได้ดี ในที่ร่มและร่มรำไร^{๑๓๑}

พิธีบวชป่า กว่า ๑๐ ปีมาแล้ว ที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปางได้ร่วมใจกันจัดพิธีบวชป่าขึ้นทุกๆ ปี ซึ่งพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งชาวบ้านจัดพิธีกรรมบวช ป่ามากันอย่างต่อเนื่อง เพื่อแสดงเจตนารมณ์ในการปกป้องป่า และทรัพยากรธรรมชาติ ที่ชาวบ้านได้ ใช้ประโยชน์มาโดยตลอด ทั้งผัก เห็ด หน่อไม้ สมุนไพร จนชาวบ้านถือว่าเป็นซูเปอร์มาร์เก็ต (supermarket) ของชุมชน ต้องช่วยกันรักษา เราพร้อมใจกันปฏิบัติสืบมาจนกลายเป็นประเพณีของ ชุมชนไปแล้ว^{๑๓๒} สำหรับบรรยากาศของการทำพิธีบวชป่าในช่วงเช้าได้มีพิธีนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมสวด มนต์ขอมาป่าไม้ หลังจากนั้นก็แห่กลองยาวโดยมีผู้ใหญ่อยู่เชิญจิ๋ว (ผ้าเหลือง) ใส่พานทองเดินนำ ขบวนมายังป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ก่อนที่จะให้ชาวบ้าน เยาวชน ผู้นำชุมชน นักท่องเที่ยวพร้อมกันลง ไปบวชต้นไม้ ขณะที่นักเรียน เยาวชนมีส่วนร่วมในการบวชป่าต่างมีรอยยิ้มที่สดใส และมีความหวัง แห่นทรัพยากรป่าไม้มากยิ่งขึ้นไป เพราะการบวชต้นไม้ ยังคงเน้นย้ำว่า เพื่อธรรงค์ และส่งเสริมให้ ชุมชน นักท่องเที่ยวพร้อมกันอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เห็นความสำคัญของป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ไปพร้อมการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพราะป่าอยู่คู่ชุมชน ชุมชนอยู่คู่ป่าไม้^{๑๓๓}

เมื่อพิธีกรรมทางศาสนาเสร็จสิ้น ชาวบ้านแต่ละคนก็ได้นำผ้าเหลืองที่เตรียมมา ไปมัดยัง ต้นไม้ ที่ชาวบ้านเรียกว่าป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ซึ่งมีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น เพื่อเป็น การแสดงให้เห็นว่า ต้นไม้ต้นนี้ ป่าแห่งนี้ ได้บวชแล้ว เปรียบเสมือนผู้ชายเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ก็ จะบวชเป็นพระสงฆ์เพื่อสนองพระคุณพ่อแม่ และสานต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นกุศลบายที่บอก ถึงการปกป้องรักษาต้นไม้ รักษาป่าชุมชนแห่งสุดท้ายของประเทศนี้ไว้ ใครจะมาตัดทำลายมิได้ เพราะ

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ นายสนอง วรรณรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ นายทองสุข ปัญญาดี, สมาชิกสภา อบต. คณะกรรมการป่าชุมชน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ นายสงวน คำเครือ, คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๔.

เปรียบเสมือนทำลายพระสงฆ์ และทำลายพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้กล่าวไว้ นายเสริม เตชะสีบ กล่าวถึงการสืบเนื่องในพิธีกรรมบวชป่าของชาวบ้าน บ้านไร่ศิลาทองว่า “เราต้องการที่จะแสดงให้เห็นสังคมได้รับรู้ว่าที่ป่าชุมชนแห่งนี้ เป็นป่าไม้ผืนสุดท้ายของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ชาวบ้านทุกคนควรเห็นคุณค่า ความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ แม่น้ำ และให้การสนับสนุนการรักษาป่า รักษาแม่น้ำร่วมกับชุมชนบ้านไร่ศิลาทองให้ถึงที่สุด”^{๑๓๔}ภารกิจในการปกป้องป่า ปกป้องแม่น้ำ ของชาวบ้านในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ยังคงสืบต่อเนื่องไป เพราะนี่คือประเพณีของชุมชน นี่คือนโยบายของชาวบ้านและชุมชนที่ต้องสานต่อ ตลอดรุ่นลูกรุ่นหลานสืบต่อไป

วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อีกวิธีหนึ่งที่ ทุกคนต้องตระหนักถึงคือ ในห้วงฤดูแล้งของทุกปี จะมีการลักลอบจุดไฟเผาป่า สาเหตุมาจากราษฎรยากจนที่อาศัยอยู่ในป่าต้องเก็บหาเห็ดและของป่าในช่วงต้นฤดูฝน ทำให้มีการลอบเผาป่า หรือเผาป่าแต่ไม่ได้ทำแนวกันไฟให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ส่งผลให้ไฟป่าลุกลามเป็นบริเวณกว้าง กระทบต่อสุขภาพ การท่องเที่ยว และระบบนิเวศน์ การเร่งทำแนวกันไฟและการรณรงค์ให้ราษฎรช่วยกันป้องกันไฟป่า จะเป็นแนวทางที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาไฟป่ากิจกรรมการทำแนวกันไฟ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวไว้ว่า

“ ในช่วงหน้าแล้ง การทำแนวกันไฟโดยทั่วไป คือการทำแนวที่มีการกำจัดเชื้อเพลิงที่จะทำให้เกิดไฟป่าออกไป โดยจัดให้มีกิจกรรมกำจัดเศษวัชพืชและเศษใบไม้แห้งที่เป็นแหล่งเชื้อเพลิงตามหลักวิชาการ โดยทำการชิงเผาและทำแนวกันไฟ เป็นการป้องกันจุดเสี่ยงทำให้เกิดไฟป่า”^{๑๓๕} เพราะในช่วงฤดูแล้ง บริเวณแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง เพื่อป้องกันไฟป่าที่มักจะเกิดขึ้นในช่วงหน้าแล้ง โดยได้จัดการทำลายวัสดุ กิ่งไม้ ใบไม้ ที่จะเป็แหล่งเชื้อเพลิงการเกิดไฟป่า โดยการนำไปทำเป็นปุ๋ยหมักเพื่อป้องกันการเกิดไฟป่าในพื้นที่ ซึ่งแต่ละครั้งที่เกิดไฟป่า ทำให้ป่าไม้เสียหายเป็นบริเวณกว้าง และยังทำให้แหล่งอาหารของสัตว์ป่าตามธรรมชาติ ถูกทำลายไปด้วย และยังทำให้เกิดมลภาวะ มีหมอกควันจากไฟป่าปกคลุม ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในป่า และชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงด้วย

การสร้างแนวกันไฟโดยทั่วไปจะประกอบด้วยแนว ๒ ชั้นคือชั้นนอกเป็นแนวกว้างที่กำจัดไม้พุ่มและไม้พื้นล่างออกจนหมดและชั้นในซึ่งเป็นแนวที่แคบลงอยู่ในแนวแรกอีกทีหนึ่งซึ่งจะกำจัดเชื้อเพลิงออกทั้งหมดจนถึงชั้นผิวหน้าดิน แนวกันไฟป่าของชุมชนบ้านไร่ศิลาทองสามารถสร้างได้ ๒

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นายเสริม เตชะสีบ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ นายศรีมูล เกตุพรหม, ประธานชมรมผู้สูงอายุ คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๕.

วิธีคือ ๑) วิธีการเผา โดยการเผาพื้นที่ ที่เป็นแนวเพื่อกำจัดวัชพืชและเป็นการกระตุ้นการงอกของพืชใหม่และหญ้าสดซึ่งไม่ติดไฟเป็นการทำแนวกันไฟด้วยวิธีการนี้ใช้มานานแล้วตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายสืบทอดต่อกันมา และแพร่หลายมากในชุมชนบ้านไร่ศิลาทองเนื่องจากเสียค่าใช้จ่ายและแรงงานน้อยที่สุดและได้แนวการไฟที่มีประสิทธิภาพสูง ในประเทศไทยเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้การเผาไปทำแนวกันไฟป้องกันบ้านเรือนและเรือสวนไร่นาหากแต่การใช้วิธีนี้จะต้องมีมาตรการควบคุมเป็นอย่างดี มิฉะนั้นแล้วฝ่ายอนุกรมออกนอกพื้นที่ได้ ๒) ใช้แนวธรรมชาติ ในหลายๆโอกาสสามารถจะใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติเช่น ลำห้วย แนวผาหินหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเช่น ถนน มาปรับปรุงและตัดแปลงให้เป็นแนวกันไฟได้ โดยไม่ต้องสร้างแนวกันไฟขึ้นใหม่แต่อย่างใด ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวไว้ว่า “การสร้างแนวกันไฟ จะประกอบด้วยแนว ๒ ชั้นคือ ชั้นนอกและชั้นใน โดยแนวกันไฟป่าของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ใช้ ๒ วิธีคือ ๑) วิธีการเผา ๒) ใช้แนวธรรมชาติ เป็นการทำแนวกันไฟที่ใช้มานานแล้วตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายสืบทอดต่อกันมา เนื่องจากเสียค่าใช้จ่ายและแรงงานน้อย”^{๑๓๖}

เนื่องจากไฟป่า มีผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้และสิ่งต่างๆมากมาย จึงต้องหาวิธีป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าขึ้นในป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง เพราะไฟป่ามีผลกระทบดังนี้

ผลกระทบจากไฟป่าต่อสังคมพืช เช่น ขาดช่วงการสืบพันธุ์ทดแทนตามธรรมชาติ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างป่า ลดการเจริญเติบโตและคุณภาพของเนื้อไม้ ซึ่ง นายเจริญ คำบุญทา กล่าวว่า “ทันทีที่เกิดไฟป่าขึ้นความร้อนและเปลวไฟจากป่าจะทำลายลูกไม้ กล้าไม้เล็กๆในป่าหมดโอกาสเติบโตเป็นไม้ใหญ่ ส่วนต้นไม้ใหญ่หยุดการเจริญเติบโตเนื้อไม้เสื่อมคุณภาพลงเป็นแผลเกิดเชื้อโรคและแมลงเข้ากัดทำลายเนื้อไม้”^{๑๓๗} สภาพอากาศที่อุดมสมบูรณ์เปลี่ยนสภาพเป็นทุ่งหญ้าไปในที่สุด

ผลกระทบจากไฟป่าต่อสัตว์ป่าและสิ่งมีชีวิตเล็กๆ เช่น ทำอันตรายต่อสัตว์ สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในป่า ทำลายแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ทำอันตรายต่อชีวิตของสัตว์เล็กๆ และจุลินทรีย์ในดิน ซึ่ง นายสงวน คำเครือ กล่าวว่า “ไฟป่าส่งผลให้สัตว์ป่าได้รับบาดเจ็บ ล้มตายเพราะหนีไฟไม่ทัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกอ่อนและสัตว์ที่เคลื่อนไหวช้า ที่หนีรอดก็ขาดที่อยู่อาศัยรวมไปถึงอาหารในที่สุดก็อาจต้องตายเช่นเดียวกัน”^{๑๓๘}

ผลกระทบจากไฟป่าต่อดิน เช่น การสูญเสียหน้าดินในการกักเซาะและการพังทลาย เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของดิน ทั้งคุณสมบัติทางกายภาพและคุณสมบัติทางเคมี ไฟป่าเผาทำลายสิ่ง

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ นายเจริญ คำบุญทา, คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๕.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นายเจริญ คำบุญทา, คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๕.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ นายสงวน คำเครือ, คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ปกคลุมดิน ซึ่ง นายทองสุข ปัญญาดีบ กล่าวว่่า “หน้าดินจึงเปิดโล่งเมื่อฝนตกลงมาเมื่อดฝนก็จะตก กระแทกกับหน้าดินโดยตรงเกิดการชะล้างพังทลายของดินได้ง่ายทำให้น้ำที่ไหลบ่าไปตามหน้าดิน พัดพาหน้าดินอันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยและดินอัดตัวแน่นที่บขึ้น”^{๑๓๙} การขมิ้นน้ำไม่ดีทำให้การอุ้มน้ำและดูดซับความชื้นของดินลดลงไม่สามารถเก็บกักน้ำและธาตุอาหารที่จำเป็นต่อพืชได้

ผลกระทบจากไฟป่าต่อน้ำ เช่น สมดุลของน้ำเปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดอุทกภัยและภัยแล้ง เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของน้ำ น้ำที่เต็มไปด้วยตะกอนและซี้เถ้าจากผลของไฟป่าจะไหลลงสู่ลำห้วย แม่น้ำลำธารทำให้ลำห้วยชุ่มชื้นมีสภาพไม่เหมาะต่อการใช้อีกต่อไป เมื่อดินตะกอนไปทับถมในแม่น้ำ มากขึ้นลำน้ำก็จะตื้นเขินจนน้ำได้น้อยลงเมื่อฝนตกลงมาก็จะทำให้น้ำเอ่อล้นท่วม ๒ ฟังเกิดเป็นอุทกภัย ที่สร้างความเสียหายในด้านการเกษตร การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์และสร้างความเสียหายต่อทรัพย์สินเมื่อน้ำทะลักเข้าท่วมบ้านเรือนทำให้ทรัพย์สินได้รับความเสียหาย ซึ่ง นายสนอง วรรณรัตน์ กล่าวว่่า “หน้าแล้งพื้นดินที่มีแต่กรวดทรายและชั้นดินแน่นที่บจากผลของไฟป่าไม่สามารถเก็บน้ำ ในช่วงฤดูฝนเอาไว้ได้ ทำให้น้ำแห้งขอดเกิดสภาวะแห้งแล้งขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค และเพื่อการเกษตร”^{๑๔๐}

ผลกระทบจากไฟป่าต่อทรัพย์สิน สุขภาพและชีวิตของมนุษย์ เช่น ในพื้นที่ที่เกิดไฟป่าส่วนใหญ่จะทำความเสียหายให้กับบ้านเรือนของราษฎรที่อาศัยอยู่บริเวณชายป่า ทั้งบ้านเรือนที่ถูกไฟไหม้ พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายหรือแม้แต่วิตชีวิตของชาวบ้าน ซึ่ง นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว กล่าวว่่า “หมอกควันที่เกิดจากไฟป่ามีผลกระทบโดยตรงที่จะส่งผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจ รวมทั้งมีผลทำให้ประชาชนในบริเวณดังกล่าวจำนวนมากป่วยเป็นโรคระบบทางเดินหายใจ”^{๑๔๑}

สรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ด้านการร่วมดำเนินการ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ร่วมสนทนากลุ่ม และสังเกตกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ให้ทราบถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ด้านการร่วมดำเนินการ ดังนี้ ในแต่ละปีจะมีการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนทุกปี ปีละ ๒-๓ ครั้งเมื่อมีกิจกรรมที่ต้องทำหรือมีหน่วยงาน

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นายทองสุข ปัญญาดีบ, สมาชิกสภา อบต. คณะกรรมการป่าชุมชน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นายสนอง วรรณรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

อื่นเข้ามาทำร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับป่าชุมชน คณะกรรมการและชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะมาประชุมร่วมกัน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำปาง องค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย เป็นต้นเข้ามาร่วมประชุม มีการวางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำแนวกันไฟ การก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร การสร้างฝายชะลอน้ำ การปลูกป่า บวชป่า การเฝ้าระวังไฟป่า การลงหลักเขตป่าชุมชน

๔.๓.๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ด้านการติดตามและประเมินผล

จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในด้านการมีส่วนร่วม ประเมินและติดตามผล ดังนี้ ได้แก่ ความพยายามที่จะประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลของโครงการ หรือกิจกรรมต่าง ๆ และพิจารณาวิธีการที่จะ ดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วม หรือเกี่ยวข้องกับการกำหนดเกณฑ์ การประเมินหรือกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย ซึ่งผลการประเมินนี้ ก็จะกลายเป็นปัจจัยในกระบวนการมีส่วนร่วม ในแต่ละขั้นตอนของการวางแผนเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกร่วม คือการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า และการทวนการปฏิบัติงานที่ผ่านมาว่าสามารถ ปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด ในการประเมินผลเป็นการหาจุดบกพร่องของ กิจกรรมที่ทำและยังเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสวนาหาข้อสรุปในกิจกรรมที่ทำได้อีกด้วย นอกจากนั้นยังสามารถนำผลที่ได้ไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหาแนวทางวิธีการใหม่ๆ เพื่อให้การ ปฏิบัติงาน มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางของประชาชนในรูปแบบ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ตามหลักธรรมอุปทานิยธรรม ด้านการมีส่วนร่วมติดตาม ประเมินผล พบว่า ในข้อที่ว่า เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกและรู้สึกรหวง แหวนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมป่าไม้ได้อย่างเป็นระบบ ได้สอดคล้องจากคำกล่าวของพระครู สติธรรมวิรัชว่า “การประเมินประเมินผลการดำเนินงานให้รับทราบปัญหา และนำปัญหาไป ปรับปรุงแก้ไขโดยมีส่วนร่วมของทุกคน” และ “การบุกกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้สามารถป้องกันได้ถ้า หากรับทราบถึงปัญหาอย่างแท้จริง”^{๑๔๖}

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ พระครูสติธรรมวิรัช, เจ้าคณะตำบลพิชัย/ เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง /ประธาน กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ส่วนร่วมประเมิณผล กล่าวคือ การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆในด้านการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้แล้ว จะต้องมีการสำรวจพื้นที่เป็นประจำอย่างต่อเนื่องเพื่อนำผลการดำเนินงานมาวิเคราะห์ปัญหาสรุปผลร่วมกันทั้งส่วนของภาครัฐและประชาชน เพื่อนำไปสู่ ผลสัมฤทธิ์การดำเนินงานในการมีส่วนร่วม ด้วยช่วยกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

๔.๓.๔. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ด้านการร่วมรับผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ด้านการร่วมรับผลประโยชน์ ป่าไม้จะให้ประโยชน์แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม สอดคล้องกับ พระครูสถิตธรรมวิรัช ได้กล่าวไว้ “ทรัพยากรป่าไม้นับว่าเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่งสำหรับชุมชน มีคุณค่า และความสำคัญ ที่ให้ประโยชน์แก่มนุษยชาติ ทั้งทางตรง และทางอ้อมมอเนกประการ”^{๑๔๓} โดยเฉพาะประโยชน์ทางอ้อมนั้นน้อยคนนักที่จะเห็นความสำคัญ บางทีอาจจะไม่รู้ หรือคิดไม่ถึง ซึ่งความจริงแล้ว ประโยชน์ทางอ้อม มีไม่น้อยไปกว่าประโยชน์ทางตรงป่าไม้เป็นแหล่งผลิตไม้โดยตรงและยังมีความ สำคัญในด้านนิเวศวิทยาอีกด้วย สอดคล้องกับ นางศรีรัตน์ เขียวงาม กล่าวว่า “ถ้าคนในชุมชนไม่ตระหนักคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ โดยการอนุรักษ์ผืนป่าให้อยู่คู่ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ หรือ ปลูกป่าเพิ่มเติม เพื่อไม่ให้จำนวนผืนป่าลด และเสื่อมโทรมลง คุณประโยชน์ของป่าที่มากมายต่อทุกมวลชีวิตบนโลกก็ย่อมอยู่ต่อไปได้อีกยาวนาน”^{๑๔๔} ดังนั้น ป่าไม้จึงให้ประโยชน์แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนี้

ประโยชน์ทางตรง มีทั้งด้านเศรษฐกิจ และด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ กล่าวคือ

ด้านเศรษฐกิจ สิ่งต่างๆ ที่ได้จากป่าไม้สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิต หรือทำเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ เช่น เนื้อไม้ นำมาแปรรูปใช้ในการก่อสร้าง ทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ทำเยื่อกระดาษ เป็นต้น ชาวบ้านในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง และชุมชนใกล้เคียงแต่ละปีได้ใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งสอดคล้องกับ นางแสงเพ็ญ ปินตาดีบ ได้กล่าวไว้ “ชาวบ้านได้เข้าไปหาเศษต่อไม้ กิ่งไม้ นำมาขาย หรือนำนำมาแปรรูปใช้ ทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ หรือนำในการก่อสร้าง สามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว พอเลี้ยงชีพได้”^{๑๔๕}

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมวิรัช, เจ้าคณะตำบลพิชัย/ เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง /ประธานกรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ นางศรีรัตน์ เขียวงาม, ประธาน อสม., คณะกรรมการป่าชุมชน, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ นางแสงเพ็ญ ปินตาดีบ, คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

ด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ ป่าไม้ทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ช่วยทำให้ดินดีขึ้น จากอินทรีย์วัตถุ และสิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ ที่สะสมปกคลุมผิวดิน ป้องกันแม่น้ำลำธารไม่ให้ตื้นเขิน สามารถป้องกันการกัดเซาะและพังทลายของหน้าดิน ลดตะกอนที่ไหลมากับน้ำ ทำให้แหล่งน้ำต่างๆ มีการตกตะกอนน้อย ช่วยเพิ่มปริมาณอาหารให้แก่สัตว์น้ำในแหล่งน้ำตอนล่าง เพราะน้ำที่ไหลจากป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารปะปนกับน้ำเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับ ป่าไม้เปรียบเสมือนอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ช่วยดูดซับและกักเก็บน้ำ โดยเฉพาะกบใบไม้ และกิ่งไม้ตามพื้นป่าเปรียบเสมือนฟองน้ำช่วยซับน้ำแล้วระบายลงไปเก็บไว้ในพื้นดิน ซึมลงไปเป็นน้ำใต้ดิน และค่อยๆ ระบายลงสู่ลำห้วยลำธารอย่างช้าๆ ทำให้มีน้ำไหลในลำธารตลอดปี ดัง นางแสงเพ็ญ ปินตาดีบ กล่าวว่า “เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นทั้งแหล่งอาหาร ที่สร้างรัง สร้างเขตแดน วางไข่ และหลบภัย เป็นแหล่งป้องกันภัยธรรมชาติ ช่วยลดความรุนแรงจากน้ำท่วมด้วยการชะลอความเร็วของน้ำไหลบ่าจากแนวป่าไม้ชะลอความเร็วของน้ำได้ และช่วยลดกำลังของลมพายุได้เป็นอย่างดี และใช้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ”^{๑๔๖}

ป่าไม้ทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ช่วยทำให้ดินดีขึ้น จากอินทรีย์วัตถุ และสิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ ที่สะสมปกคลุมผิวดิน ป้องกันแม่น้ำลำธารไม่ให้ตื้นเขิน สามารถป้องกันการกัดเซาะและพังทลายของหน้าดิน ลดตะกอนที่ไหลมากับน้ำ ทำให้แหล่งน้ำต่างๆ มีการตกตะกอนน้อย ช่วยเพิ่มปริมาณอาหารให้แก่สัตว์น้ำในแหล่งน้ำตอนล่าง ดัง นายทองสุข ปินตาดีบ กล่าวว่า “น้ำที่ไหลจากป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารปะปนกับน้ำเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของสัตว์น้ำชนิดต่างๆ”^{๑๔๗} จากคำกล่าวนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปให้เห็นว่า ผลประโยชน์โดยตรงจากไม้ในป่าในแง่ของปัจจัยสี่ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และ ยารักษาโรค เหล่านี้ล้วนได้จากป่าไม้โดยตรง และยังใช้ผลิตภัณฑ์ซึ่งแปรรูปมาจากเนื้อไม้ อีก เช่น น้ำมันเชื้อเพลิง ยาง สารเคมี เป็นต้น

ประโยชน์ทางอ้อม ป่าไม้ช่วยให้ชุมชนอยู่ได้อย่างปกติหรือสมดุลธรรมชาติ ช่วยลดความรุนแรงของมลพิษด้านต่าง ๆ ผลพลอยได้จากป่าซึ่งมีค่ามากไม่แพ้ประโยชน์ทางตรงเลย ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๑. ช่วยในการอนุรักษ์น้ำและดิน ต้นไม้จะลดความรุนแรงของเม็ดฝนที่ตกลงมาสู่ดิน ถ้าดินขาด สิ่งปกคลุมดินหรือต้นไม้ ความรุนแรงของเม็ดฝนจะทำให้ดินเกิดการกัดเซาะทำให้หน้าดินถูกพัด

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ นางแสงเพ็ญ ปินตาดีบ, คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ นายทองสุข ปินตาดีบ, สมาชิกสภา อบต. คณะกรรมการป่าชุมชน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

พาไปกับน้ำฝน ซึ่ง นางศรีรัตน์ เขียวงาม กล่าวว่า “*ป่ายังชะลอการไหลของน้ำฝนในที่ที่มีความลาดชัน รวมทั้งทำให้มีน้ำซึ่งรากของพืชดูดซึมไว้ ทำให้ป่าชุ่มชื้น และมีน้ำไหลตลอดปีด้วย*”^{๑๔๘}

๒. ช่วยป้องกันการเกิดอุทกภัย เมื่อไม่มีป่าไม้การเกิดกษัยการของดิน ก็มีมากขึ้นทำให้ผลกระทบที่ตามมา คือดินพังทลาย ทำให้แม่น้ำตื้นเขิน และถ้าไม่มีป่าไม้ น้ำจะไหลบ่าอย่าง รวดเร็วทำให้เกิดอุทกภัยได้ ป่าไม้ยังช่วยให้บรรยากาศมีความชุ่มชื้น ในบรรยากาศที่มีป่าคลุมจะมีไอน้ำในบรรยากาศมาก เนื่องจากน้ำที่ระเหยจากพื้นดิน น้ำที่ค้างอยู่บนใบไม้ และน้ำจากการคายน้ำของพืชที่ระเหยไปในอากาศ เมื่อ กระทบอุณหภูมิที่เย็นลงจะกลั่นตัวเป็นหยดน้ำหมุนเวียนตลอดไป ซึ่ง นายทองสุข ปินตาตีบ กล่าวว่า “*ป่าจึงเป็นตัวการที่ทำให้ฝนตกต้อง ตามฤดูกาล ทำให้ภูมิอากาศไม่ร้อนและหนาวจนเกินไป*”^{๑๔๙}

ป่าไม้ช่วยเพิ่มปริมาณออกซิเจนในบรรยากาศ เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าการสังเคราะห์แสง ของพืชจะใช้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO) และได้ก๊าซออกซิเจน (O) ออกมา ดังนั้น ถ้ามีป่าไม้หรือไม้จำนวนมาก ก็จะทำให้ได้ก๊าซออกซิเจนมากตามไปด้วย ดังนั้น ป่าจึงช่วยลดคาร์บอนไดออกไซด์และเพิ่มออกซิเจน ทำให้ อากาศสดชื่น ป่าไม้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ป่าไม้ตามธรรมชาติมักมีแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ เช่น มีน้ำตก หน้าผา ลำธาร มีสัตว์ป่าที่สวยงาม มีคุณค่าทางด้านจิตใจ รวมทั้งพืชพรรณไม้ที่หาได้ยาก การอยู่ร่วมกันของ พืชพรรณและสัตว์ป่าซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติอันแท้จริง ทิวเขาที่สลับซับซ้อน การได้ยินเสียงสรรพสัตว์ทั้งหลาย ในป่า ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน รวมทั้งการศึกษาธรรมชาติของป่าด้วย และป่าไม้ยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ซึ่ง นายพยอม เตชะสีบ กล่าวว่า “*ป่าไม้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย หลบซ่อนภัย และแหล่งอาหารของ สัตว์ป่า ที่ได้มีป่าที่นั่นย่อมมีสัตว์ป่า ดังนั้น เมื่อป่าไม้ถูกทำลาย จะส่งผลทำให้สัตว์ป่าสูญเสียชีวิต*”^{๑๕๐}

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีในป่าและประโยชน์จากป่า

ในกรณีป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ป่าเป็นดินลูกรัง มีลักษณะเป็นป่าเต็งรังซึ่งไม้หลักที่พบคือไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้มะค่า และพบไม้สักบ้าง การเข้าไปใช้ประโยชน์ ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ทั้งปี ทั้งหน้าฝนและหน้าแล้ง ส่วนมากชาวบ้านจะไปเก็บหาผลผลิตจากป่า ซึ่งมีอาหารให้เก็บหาหมุนเวียนแตกต่างกันไปตามฤดู เช่น เห็ด มดแดง หน่อไม้ ต่อผึ่ง หรือ สมุนไพร เช่น มะขามป้อม มะขามเครือ เป็นต้น ซึ่งป่าลักษณะเช่นนี้พืชในป่าที่เป็นผักตาม

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ นางศรีรัตน์ เขียวงาม, ประธาน อสม. คณะกรรมการป่าชุมชน, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ นายทองสุข ปินตาตีบ, สมาชิกสภา อบต. คณะกรรมการป่าชุมชน, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ นายพยอม เตชะสีบ, ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ฤดูกาลจะมีน้อยที่พบเห็นส่วนมากจะเป็น ผักก้อแก่ (ผักพ้อค่าตีเมีย) เป็นต้น กลุ่มคนที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนส่วนมากจะเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เมื่อหามาได้นอกจากกินในครัวเรือนแล้วก็ขายในหมู่บ้าน ส่วนเห็ดจะมีพ้อค่าเข้ามารับซื้อ ในป่าก็มีสมุนไพรมากมายหลายชนิด ซึ่งหามาใช้ในหมู่บ้าน ไม่ได้หาเพื่อเอาไปขาย เช่น ฮ้อสะพายควาย มะขามป้อม นอกจากคนในชุมชนแล้ว คนหมู่บ้านอื่นก็เข้ามาใช้ประโยชน์ในป่าเยอะเหมือนกัน นอกจากนี้ป่ายังเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของชุมชน เช่น ลำห้วยโจ้ ห้วยผาดัน เป็นต้น

นอกจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากการเก็บของป่าของป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองแล้ว ชาวบ้านยังนิยมนำสัตว์ไปเลี้ยงและเข้าไปหาอาหารจากป่าชุมชนนี้ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ทำให้ชาวบ้านหลายคนยึดอาชีพหลักในการเก็บหาของป่าขายโดยไม่ต้องทำนา ซึ่งมีรายได้ดีสามารถเลี้ยงครอบครัวและส่งลูกเรียนได้ โดยจะเห็นได้ว่าในช่วงฤดูเก็บเห็ดจะมีรถจักรยานยนต์ชาวบ้านลือรือยคันจอดตามริมป่าเพื่อเข้าไปเก็บเห็ดโดยเฉพาะเห็ดเผาะ ในแต่ละปีชาวบ้านจะมีรายได้จากการเก็บเห็ดเผาะขาย เฉลี่ย ปีละ ๑๕,๐๐๐ - ๒๐,๐๐๐ บาทต่อปี

การการใช้ประโยชน์จากการอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นการที่ใช้ประโยชน์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง หรือเพียงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้และการเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนเป็นการไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ให้หมดไป ประชาชนจะได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ผู้วิจัยสามารถสรุปให้เห็นว่า เมื่อในพื้นที่มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ก็จะทำให้ คนในพื้นที่ได้รับประโยชน์จากการมีแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้การเพาะปลูกในด้านทำการเกษตร มีแหล่งท่องเที่ยว มีแหล่งอาหาร แหล่งเรียนรู้ศึกษาวิจัยเป็นแหล่งทำให้คนในพื้นที่มีรายได้และประหยัดรายจ่าย มีแหล่งพันธุ์ไม้นานาชนิดมีอากาศที่บริสุทธิ์ ทรัพยากรป่าไม้มีความผูกพันและ มีความสำคัญ ต่อการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่มาก ประชาชนในพื้นที่ได้รับประโยชน์จากทรัพยากร ป่าไม้ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม หากพื้นที่ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้มีระบบนิเวศที่มีความสมดุล สภาพแวดล้อมดีสามารถใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรได้ผลผลิตดีมีคุณภาพนำไปขายได้ราคา รายได้เพิ่ม รวมทั้งเป็นการป้องกันกันภัยพิบัติจากธรรมชาติได้เป็นอย่างดีด้วย ดัง พระครูสถิตธรรมวิรัช กล่าวว่า “ป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต จงอย่าคิดบุกรุกทำลาย”^{๑๕๑} จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ป่าไม้มีคุณประโยชน์และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสรรพสิ่งทั้งหลายที่อาศัยอยู่กับป่าอยู่กับธรรมชาติ ป่าไม้เป็นแหล่งผลิตอาหาร เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และยังเป็นแหล่งขยายแพร่พันธุ์ของพืชและสัตว์หลาย และป่าไม้ยังให้โทษ อีกมากมายหากทุกคนไม่ร่วมกันรักษาป่าและคอย

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมวิรัช, เจ้าคณะตำบลพิชัย/ เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง /ประธานกรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๔.

แต่จะทำลายป่าแล้ว สักวันหนึ่งภัยธรรมชาติต่างๆจะกลับมาลงโทษสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวไว้ว่า “สิ่งใดก็ตามที่ทำให้คุณประโยชน์มากมายอนันต์ สิ่งนั้นก็ย่อมให้โทษมหันต์ได้เหมือนกัน” จากคำกล่าวนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปให้เห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ คือ คนในพื้นที่ต่างมีความผูกพันต่อทรัพยากรป่าไม้อยู่ตลอดเวลา เพราะทรัพยากรป่าไม้ให้ประโยชน์ ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม หากในพื้นที่มีทรัพยากรป่าไม้ที่สมบูรณ์ทำให้เกิดการสร้าง ความสมดุลของระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติ ก็จะทำให้ราษฎรได้รับผลผลิตทางการเกษตรที่มีประสิทธิภาพ มีราคามีรายได้เพิ่มขึ้นและมีฐานะการเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข ป่าไม้เป็นแหล่งศูนย์รวมแห่งปัจจัย ๔ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ทั้งของพืชและสัตว์ ทำให้ลมมลภาวะทางอากาศ ป่าไม้เมื่อมีคุณอนันต์ ก็ย่อมมีภัยมหันต์ด้วย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญพบว่า แนวทางในการพัฒนากิจกรรมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีความเหมาะสมกับบริบทชุมชนและมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ หน่วยงานหรือองค์กร ที่เกี่ยวข้อง มุ่งเน้นดำเนินการทั้งในด้านเชิงรุกและเชิงรับ จัดให้มีการรณรงค์การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ดัง ซึ่ง นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว กล่าวว่า “บวร มีบ้าน วัด โรงเรียนหรือราชการ โดยให้ผู้นำด้านศาสนาเข้ามาสร้างจิตสำนึก ให้กับประชาชนและเยาวชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้ การดำเนินการรักษาป่าโดยมีการกำหนดระยะเวลาการทำงานเป็นช่วงๆ”^{๑๕๒}

จากคำกล่าวนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปให้เห็นว่า การจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันรักษาป่า ควรกำหนดระยะเวลาเป็นช่วง ๆ เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมมีความจำเป็นที่จะต้องหาช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมต่อการดำเนินกิจกรรม หากไม่หาเวลาที่เหมาะสมแล้ว บางครั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมทำให้เกิดปัญหาในด้านระยะเวลาการทำงาน อาจส่งผลกระทบต่อการทำงานหาเลี้ยงชีพได้ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จะไม่ประสบผลสำเร็จได้เท่าที่ควร ซึ่ง นายเสริม เตจ๊ะสืบ กล่าวว่า “ดำเนินการตัดป่าแนวเขตระหว่างเขตป่ากับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านเพื่อป้องกันการบุกรุกและการขยายพื้นที่”^{๑๕๓}

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ นายเสริม เตจ๊ะสืบ, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

จากคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การบุกรุกทำลายป่าและการขยายที่ทำกินของชาวบ้านรุกล้ำเข้าไปในเขตป่า เนื่องจากการกำหนดแนวเขตป่าไม่มีความชัดเจน ไม่มีการปิดป้ายประกาศกำหนดแนวเขตป่าให้ชาวบ้านได้รู้เห็น จึงเป็นปัญหาหนึ่งในทางป้องกันป่า และมักอ้างว่าไม่ทราบถึงแนวเขตป่าอยู่ตรงไหน ดังนั้น ต้องมีการดำเนินการทำแนวเขตป่ากับเขตที่ทำกินของชาวบ้านให้มีความชัดเจน โดยการทำป้ายหรือเครื่องหมายแสดง เช่น ปลูกไม้ป่าตามแนวเขตกันชนระหว่างเขตป่ากับที่ทำกินของชาวบ้าน

สรุปผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับผลประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง หลังจากมีการอนุรักษ์ทรัพยากร รักษาดูแลอย่างต่อเนื่อง กระทั่งในปีพ.ศ.๒๕๖๐ ได้รับอนุมัติขึ้นทะเบียนโครงการป่าชุมชนจากกรมป่าไม้ เป็นต้นมาชุมชนมีการบริหารจัดการป่าอย่างเป็นระบบ และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดังนี้

๑. การใช้ทรัพยากรป่าแบบยั่งยืน ในด้านการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนนั้น การที่ชุมชนโดยรอบป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีเป้าหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนก็เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทรัพยากรป่าไม้มีความมีการดูแลรักษาจากชุมชนเกิดความอุดมสมบูรณ์และยังประโยชน์ให้เกิดอย่างยั่งยืน อีกทั้งเพื่อต้องการให้ทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นปากท้อง เป็นปอด เป็นกระเปาะเศรษฐกิจที่สำคัญ ของชุมชนมาตั้งแต่บรรพบุรุษนั้นในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าแห่งนี้ นั้นมีการใช้ประโยชน์ทั้งทางตรง และทางอ้อม เช่น การใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืนโดยตรง ได้แก่ การจัดการให้ดูแลรักษาป่าชุมชนให้เป็นแหล่งผลิตไม้ใช้สอย อาหารสมุนไพร และของป่า โดยมีการ “อนุรักษ์ป่าเดิม เติมน้ำใหม่ สานสายใยให้ชุมชน”

๑.๑ ด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่า คณะกรรมการป่าชุมชน และชุมชนในพื้นที่ได้มีการร่วมกันกำหนดใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกัน ได้ร่วมการดูแลรักษาและฟื้นฟูป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ช่วยดูแลรักษาระบบนิเวศของชุมชน อีกทั้งยังได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง มีการจำแนกป่า ๓ อย่างคือ ป่าไม้ใช้สอย ป่าไม้กิน และป่าไม้เศรษฐกิจ ซึ่งช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธาร เพื่อร่วมฟื้นฟูและเพิ่มพื้นที่ให้มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนได้ประโยชน์ ๔ อย่างคือ

๑. ไม้ใช้สอย ไม้ใช้สอย สำหรับใช้ในครัวเรือน เช่น นำมาสร้างบ้าน ทำเก้าอี้ เก้าอี้เท้ามัจฉา ทำหัตถกรรม หรือกระทั่งใช้เป็นเชื้อเพลิง (ฟืน) ในการหุงต้ม

๒. เป็นแหล่งรายได้ของครัวเรือน เป็นพืชที่สามารถนำมาจำหน่ายได้ ซึ่งควรปลูกพืชหลากหลายชนิดเพื่อลดความเสี่ยงเรื่องราคาตกต่ำและไม่แน่นอน

๓. นำมาเป็นอาหาร นำมาเป็นอาหาร ทั้งพืชกินใบ กินผล กินหัว และเป็นยาสมุนไพร

๔. ประโยชน์ในการช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ การปลูกพืชที่หลากหลายอย่างเป็นระบบ จะช่วยสร้างสมดุลของระบบนิเวศ ช่วยปกป้องผิวดินให้ชุ่มชื้น ดูดซับน้ำฝน ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองจึงเป็นสิ่งกำหนดวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์และรักษาไว้เพื่อเป็นแหล่งป่าไม้ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามฤดูกาล การใช้แหล่งป่าไม้เพื่อเป็นแหล่ง ต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน การใช้แหล่งป่าไม้เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร เป็นจุดที่ประชาชนจะรวมตัวกันในการรักษาไว้ตั้งแต่เดิมมา ทั้งนี้ ก็เพื่อการใช้สอยร่วมกันหรือเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์สรุปได้คือ

๑. เพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้

๒. เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมรวมทั้งขยายผลไปยังชุมชนโดยรอบ และ

๓. เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและพัฒนาไปสู่การสร้างเครือข่ายป่าชุมชนที่ยั่งยืน ในด้านการทำนุบำรุงฟื้นฟูป่า เพื่อเป็นการปรับปรุงพื้นที่ป่าที่เคยถูกบุกรุกทำลายให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น หรือเป็นการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ให้มีความหลากหลายทั้งจำนวนและชนิดพันธุ์พืชให้เหมาะสมพอเพียงต่อการยังประโยชน์ต่อชุมชน รวมทั้งการจัดการเพื่อให้ป่าชุมชนเกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง มีจุดเด่นอีกประการหนึ่งคือด้านการศึกษาและการถ่ายทอดองค์ความรู้ เนื่องจากมี “ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ” เป็นการส่งเสริมการศึกษาและการถ่ายทอดองค์ความรู้การจัดการทรัพยากรป่าไม้ เช่น แหล่งศึกษาเรียนรู้ทางชุมชน หรือเป็นการจัดการองค์ความรู้เรื่องการบริหารจัดการป่าไม้ให้กับสมาชิกในชุมชนและผู้สนใจ ขยายผลเป็นเครือข่าย เรียกว่า “เครือข่ายป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง”

๑.๒ ด้านเชื้อเพลิงและการก่อสร้าง ประชาชนหรือชาวบ้านในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ เพื่อเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มที่ได้จากตอไม้ กิ่งไม้ที่ตายแล้วหรือตอไม้ กิ่งไม้ที่แห้ง โดยพบว่า ชาวบ้านหรือประชาชนบ้านไร่ศิลาทองถึงแม้จะใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า และ แก๊ส หุงต้มเป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังมีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่ยังนิยมใช้ฟืนหรือถ่านมาเป็นเชื้อเพลิงและพลังงานเพื่อการหุงต้ม หรือการใช้ในการประกอบอาหารอยู่ในชีวิตประจำวัน เพราะเป็นการประหยัดพอเพียง ตามวิถีการดำรงชีวิตของชาวชนบทเช่นเดิม

๑.๓ ด้านการเลี้ยงสัตว์ นอกจากชุมชนบ้านไร่ศิลาทองจะใช้ประโยชน์จากป่าในเรื่องที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ชาวบ้านในชุมชนที่มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ ยังสามารถใช้พื้นที่ป่าชุมชนเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์คือ วัว ควาย ได้ตลอดปี อีกทั้งเป็นที่ได้รับประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือชาวบ้านได้รับประโยชน์ในการไม่ต้องหาอาหารให้สัตว์กิน เพราะในป่าชุมชนมีอาหารมากพอ ด้านป่าชุมชนยังได้รับประโยชน์

จากมูลสัตว์ที่ช่วยในการปรับสภาพดิน และช่วยในการสร้างธาตุอาหารให้เกิดกับดินและพืชในป่า ได้รับประโยชน์

๑.๔ ด้านการส่งเสริมอาชีพ เมื่อมีการบริหารจัดการดูแลรักษาป่าชุมชนจนประสบความสำเร็จ จนทำให้มีองค์กรจากภายนอกได้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน ทำให้มีองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาศึกษาดูงานจากป่าชุมชนแต่ละครั้ง เมื่อมีกลุ่มเข้ามาศึกษาดูงาน ชาวบ้านก็จะได้รับประโยชน์ตามมาคือ กลุ่มอาชีพต่างๆในชุมชน ได้ขายสินค้าเกิดเป็นรายได้กลุ่มอาชีพ อีกทั้งชาวบ้านยังมีรายได้ในการทำอาหารเลี้ยงกลุ่มที่เข้ามาศึกษาดูงาน โดยกลุ่มชาวบ้านจะได้รับเป็นค่าตอบแทนในการทำอาหาร นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีรายได้จากการหาเก็บของป่าขาย เช่น ยอดผักต่างๆ เห็ด ซึ่งเป็นรายได้เฉลี่ยเดือนละ ๑,๐๐๐-๑,๒๐๐ บาทต่อเดือน โดยการเก็บของป่าขาย แต่จะเป็นการเก็บตามฤดูกาลเท่านั้น

ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยภาพรวมเมื่อพิจารณาจากการพัฒนา องค์ประกอบการจัดการ วิธีการดำเนินงานและบทบาทของกลุ่มผู้นำกิจกรรมแล้วอาจแบ่งรูปแบบการจัดการป่าชุมชนออกเป็นได้ ๓ รูปแบบสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการป่าชุมชนของเสน่ห์ จามริก และคณะ คือ รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ และรูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมืองและส่วนวิธีการจัดการของป่าชุมชนนั้น ก็สามารถสรุปได้ใน ๔ ลักษณะที่สำคัญ คือ

๑. ด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่า การใช้แหล่งป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน การใช้แหล่งป่าไม้เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร เป็นจุดที่ประชาชนจะรวมตัวกันในการรักษาป่านั้น ๆ ไว้เพื่อการใช้สอยร่วมกันหรือเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมรวมทั้งขยายผลไปยังชุมชนโดยรอบ และ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและพัฒนาไปสู่การสร้างเครือข่ายป่าชุมชนที่ยั่งยืน

๒. ด้านการมีระเบียบ และกฎเกณฑ์ ชุมชนพื้นที่ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ได้ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบสำหรับการจัดการป่าชุมชนไว้โดยความเห็นชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยโดยกฎระเบียบนี้ มีไว้เพื่อควบคุมกันเองระหว่างประชาชนในหมู่บ้านและผู้เข้ามาใช้ประโยชน์ การลงโทษผู้กระทำความผิดให้อยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการป่าชุมชน

๓. ด้านการมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชน การมีศูนย์การเรียนรู้ “ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริตำบลพิชัย” เป็นศูนย์กลางในการบูรณาการงานพัฒนาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เปิดโอกาสหรือเป็นเวทีให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการเมื่อประชาชนเห็นประโยชน์ที่ยั่งยืนตรงนี้ ก็เกิดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

๔. **ด้านการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก** การดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนและการพัฒนา ศูนย์เรียนรู้ ที่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งเป็นหน่วยงาน ภายนอก ซึ่ง นายเสริม เตจ๊ะสืบ กล่าวว่า “การสนับสนุนทางวิชาการ การสนับสนุนอุปกรณ์ และวัสดุที่ จำเป็นต่อการป่าให้เกิดประโยชน์ยั่งยืน”^{๑๕๔} การสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานนั้นสิ่งสำคัญ ประการหนึ่งคือจะต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก เช่น การขยายเครือข่ายความร่วมมือ ร่วมกิจกรรม การส่งเสริมการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล และการรับ ผลที่เกิดขึ้น ป่าชุมชนแห่งนี้ มีกลุ่มเอกชนที่มีนโยบายด้านการอนุรักษ์ป่า เช่นการสร้างฝายชะลอน้ำ อย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี จนกลายเป็นพันธมิตรที่เข้มแข็งของป่าชุมชนแห่งนี้เมื่อสรุปโดยภาพจาก การจัดการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง พบว่า ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีการรักษามาตรฐานการจัดการป่า ชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีองค์ประกอบในการจัดการที่เหมาะสมโดยมุ่งให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการ ดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ทรัพยากรป่าไม้มีความมีการดูแลรักษาจากชุมชนอย่างยั่งยืนใน รูปแบบการจัดการเป็นแบบผสมผสาน คือการขยายการทำงานที่เป็นเครือข่าย ประกอบด้วยภาค ประชาชน คือคณะกรรมการป่าชุมชน องค์กรภาครัฐ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลพิชัย องค์กรภาค ประชาชน สถานศึกษา องค์กรภาคธุรกิจ ได้ร่วมเป็นเครือข่ายดำเนินการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า ชุมชนบ้านไร่ศิลาทองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน ส่งผลในด้านต่าง ๆ คือ

๑) ผลด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า : ป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีความ อุดมสมบูรณ์มากขึ้น หากไม่มีการบุกรุก แผ้วถางพื้นที่ป่า และรักษาไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่า ต้นไม้ก็มีความ อุดมสมบูรณ์ตามสภาพสิ่งแวดล้อม ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากป่า ซึ่ง นายสนอง วรรณรัตน์ กล่าวว่า “เห็น ชนิตต่าง ๆ ผักป่า สมุนไพร เช่น กลุ่มลูกปะคบสมุนไพร หมู่ ๕ บ้านหนองม่วง ผลิตภัณฑ์ลูกปะคบ สมุนไพรที่แสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ของป่าที่เกิดขึ้น”^{๑๕๕}

๒) ผลความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากร : ประชาชนป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองได้ตระ หนักถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยร่วมกันตั้งกฎกติกาต่างๆ ขึ้นทั้งนี้ เกิดจากการหวง แหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่ง นายพยอม เตจ๊ะสืบ กล่าวว่า “ประชาชนในพื้นที่ร่วมกัน เป็นหูเป็นตาช่วยการดูแลรักษาป่า ตั้งแต่จดทะเบียนป่าชุมชนเป็นต้นมา (๒๕๖๐) ไม่ปรากฏมีคดี ความเกี่ยวกับการบุกรุกป่าชุมชนเลย”^{๑๕๖}

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ นายเสริม เตจ๊ะสืบ, ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ นายสนอง วรรณรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการป่าชุมชน, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ นายพยอม เตจ๊ะสืบ, ประธานกรรมการป่าชุมชน, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔.

๓) ผลต่อความเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตชุมชน : ประชาชนป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองยังคงรักษาจารีต ประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่ชุมชนโดยมากเกิดจากสังคมภายนอกและปัจจัยต่างๆเช่น เทคโนโลยี ระบบทุนนิยม และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร จึงเป็นโอกาสในการเสริมสร้างความเข้มแข็งสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก อีกทั้งเสริมสร้างความสามัคคีแก่คนในชุมชน ซึ่ง นางวัชรี บุตรทิ กล่าวว่ “ได้ร่วมกันจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริตำบลพิชัย” เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เผยแพร่ภูมิปัญญาการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตวิถีเกษตร วิถีพอเพียง อันเป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปู่ ยา ตา ยาย และเป็นความยั่งยืนตามแนวพระราชดำริที่พ่อหลวง ร.๙ ได้มอบไว้ให้เรายึดถือดำเนินตาม”^{๑๕๗}

๔) ผลในด้านการปรับตัวของคนในชุมชน : ประชาชนในชุมชนบ้านไร่ศิลาทองยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนอยู่ เช่น การทำไร่ ทำนาในพื้นที่ซึ่งพึ่งพาสารเคมี แต่ในปัจจุบันชาวบ้านได้ตื่นตัวมาให้ความสำคัญกับดิน และได้เริ่มใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในนาข้าวควบคู่กันไปด้วย ซึ่ง นายภิกพ มโนมัย กล่าวว่ “มีการตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มไร่นาสวนผสม ขึ้นโดยการส่งเสริมขององค์การบริหารส่วนตำบลพิชัยและเกษตรอำเภอ”^{๑๕๘}

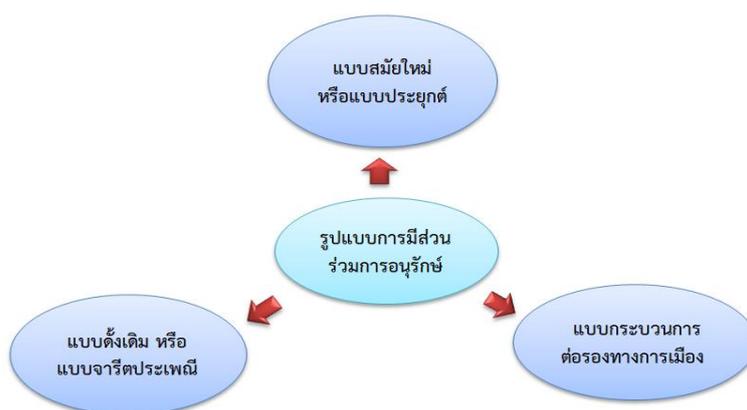
๕) ผลในด้านธรรมาภิบาล : ประชาชนในชุมชนบ้านไร่ศิลาทองการบริหารงานต่างเกิดขึ้นโดยโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วมในการท างานเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการจัดการป่าไม้ คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าการรับรองสิทธิของคนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เป็นเสมือนการเสริมสร้างฐานรากของระบบประชาธิปไตย เนื่องจากการมีส่วนร่วมช่วยให้กระบวนการจัดการมีความเป็นธรรมและเท่าเทียมกันของการใช้ทรัพยากรของคนในท้องถิ่น

๖) ผลในด้านเกิดขบวนการสืบทอดของคนรุ่นใหม่และเยาวชน : จัดกิจกรรมในเบื้องต้นคือการปลูกป่า ในพื้นที่ป่าชุมชน โดยประสานไปยังโรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลพิชัย โดยเริ่มจากเยาวชนจากโรงเรียนบ้านไร่ศิลาทอง เพื่อให้เยาวชนได้รับความรู้ความเข้าใจและตระหนักใน ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ก่อให้เกิดจิตสำนึกและความร่วมมือในการปกป้องดูแลรักษาป่า เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนในการรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องพรรณพืชและการใช้ประโยชน์จากพืช เป็นต้น

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ นางวัชรี บุตรทิ, กรรมการป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ นายภิกพ มโนมัย, กรรมการป่าชุมชน, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๔.

สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางที่เหมาะสม จากการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยใช้เทคนิค A-I-C คือการเปิดโอกาสให้บุคคล และผู้แทนของกลุ่มองค์กร ต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น กระบวนการ A - I - C ช่วยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในการวางแผนและการตัดสินใจ ร่วมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน สร้างการยอมรับ ความรับผิดชอบ ในฐานะ สมาชิกของชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชน จึงเกิดความต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความสำเร็จสูง สามารถช่วยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนมากขึ้น

ภาพที่ ๔.๕ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๔.๔ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

สำหรับรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เมื่อวันที่ ๒๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๔ ณ. วัดบ้านไร่ศิลาทอง

ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เริ่มเวลา ๑๓.๐๐ น. มีผู้เข้าร่วมจำนวน ๑๑ รูป/คน ได้แก่

๑. พระครูสถิตธรรมวิรัช เจ้าคณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง ผู้ทรงคุณวุฒิ
๒. ดร.จิรศักดิ์ ปิ่นลารอง ผู้อำนวยการฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ผู้ทรงคุณวุฒิ
๓. ดร.อาภากร ปัญญาอาจารย์พิเศษ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง นักวิชาการ
๔. ดร.อนุกุล ศิริพันธ์ ประธานสภาวัฒนธรรม จังหวัดลำปาง นักวิชาการ
๕. นายเสริม เตจ๊ะสีบ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง ผู้นำชุมชน
๖. นางปัทมา สายอุปราษ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ นักวิชาการ
๗. นายพยอม เตจ๊ะสีบ ประธานกรรมการป่าชุมชน ผู้นำชุมชน
๘. นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง ผู้นำชุมชน
๙. นายสนอง วรรณรัตน์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง กรรมการป่า
๑๐. นายศรีมูล เกตุพรหม ประธานชมรมผู้สูงอายุ บ้านไร่ศิลาทอง กรรมการป่า
๑๑. นายทองสุข ปินตาดีบ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย ผู้นำชุมชน

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ(Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิทำให้ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ทั้งนี้ ผู้วิจัย ได้นำผลการวิจัยที่ค้นพบจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ด้วยประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และนำข้อมูลดังกล่าวมากำหนดเป็นประเด็นสำคัญในการสนทนา กลุ่มเฉพาะเพื่อให้ทราบถึงรูปแบบรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ดังนี้

๑) การนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ดังนี้ บทบาทของประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยแบ่งกลุ่มประชาชนจิตอาสา ออกเป็น ๓ กลุ่มตามหลักการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

๑.๑) กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง คือ คณะกรรมการป่าชุมชน และประชาชนในพื้นที่ ๒) กลุ่มรอง ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียรอง คือ กรมป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ๓) กลุ่มสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่มีผลกระทบ คือ เครือข่ายร่วมอนุรักษ์หรือจัดการป่าชุมชน เช่น สถานศึกษาต่าง

ๆ วัด กลุ่มองค์กรชุมชน ภาคเอกชน ในการแสดงบทบาทของประชาชนจิตอาสาแต่ละกลุ่ม นั้นจะมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ในลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมปฏิบัติการร่วมกัน แต่ละกลุ่มจะมีการแสดงบทบาทของตนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนางานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยการบทบาทของประชาชนจิตอาสานั้นเป็นการแสดงภาวะผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ประกอบด้วยภูมิความรู้ ภูมิธรรม และคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธผู้ประกอบด้วยอุปทานิยธรรม ๗ คือ การนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ด้วยบทบาท ๗ ประการ

๑.๒) บทบาทเป็นตัวแทนของชุมชนในการดำเนินการต่าง ๆ ในฐานะประชาชนจิตอาสาหรือผู้นำกลุ่ม ๒) บทบาทเป็นนักพูด คือการจูงใจให้ประชาชนในพื้นที่เห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้และเข้ามามีส่วนร่วม ๓) เป็นนักเจรจาต่อรอง เพื่อรักษาผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับป่าเป็นสำคัญ ๔) บทบาทเป็นนักสอนงาน คือ การเป็นผู้ให้ความรู้แก่สมาชิกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองให้ได้มาตรฐาน ๕) บทบาทเป็นผู้สร้างทีมงาน คือ รวมกลุ่มสมาชิกของชุมชนให้เกิดกำลังทำงาน ๖) บทบาทเป็นผู้แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ที่สามารถวินิจฉัย สั่งการ ดำเนินการจัดการปัญหาต่างๆ ได้ทันทั่วทั้ง ๗) บทบาทเป็นผู้ควบคุมกิจกรรม แสดงให้เห็นถึงบทบาทของประชาชนจิตอาสาต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชน แสดงให้เห็นถึงบทบาทของประชาชนจิตอาสาต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชน รวมทั้งเป็นผู้ปลูกฝังวัฒนธรรมพื้นบ้านอีกด้วย

ความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนซึ่งเกิดมาจากการเรียนรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า องค์ความรู้ของชาวบ้านในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ไม่เกิดโรคภัยไข้เจ็บหรือภัยอันตราย ต้องใช้ความรู้หลายอย่างประกอบกัน เช่นเดียวกันกับการพึ่งพาทรัพยากรจากป่าทั้งเรื่องการใช้ประโยชน์โดยตรงจากทรัพยากรต่างๆ จากป่าโดยเฉพาะปัจจัยสี่อย่างเช่นอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค และการพึ่งพิงประโยชน์ทางอ้อมจากป่า เช่น น้ำในการเกษตร ความปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ ทั้งจากสัตว์ป่าและแมลง โรคระบาด น้ำป่า รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งการพึ่งพิงทรัพยากรต้องเป็นไปพร้อมกับการเรียนรู้สั่งสมและสืบทอดในรูปของความรู้พื้นบ้านระดับต่างๆ รวมไปถึงกฎระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ

องค์ความรู้ในการพัฒนารูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ความรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติแต่ละชนิดและการใช้ประโยชน์ ความรู้ดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนในการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าไม้และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง เป็นฐานสำคัญของการคิดวิเคราะห์ถึงปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขที่ถูกต้องตรงกับบริบทของแต่ละพื้นที่และยุคสมัย ตัวอย่างของความรู้ประเภทนี้ เช่น ชาวบ้านในชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีการแบ่งแหล่งอาหารในป่าตามภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๔ แหล่งคือ ๑) อาหารจากใต้ดิน ๒) จากในน้ำ ๓) จากบนดิน และ ๔) จากในอากาศ ทุกชุมชนจะมีความรู้เรื่องพืชในป่าทั้งพืชที่ใช้เป็นอาหารและเป็นสมุนไพร ชาวบ้านตำบลบ้านเหล่ารู้จักพืชอาหารซึ่งรวมถึงผลไม้ที่หาได้ในป่าอุทยานแห่งชาติ ป่าสงวนฯ ป่าชุมชน และพื้นที่ธรรมชาติโดยรอบอย่างน้อย ๑๐๐ ชนิดซึ่งยังไม่รวมถึงพืชจำพวกสมุนไพร ในการเก็บหาพืชธรรมชาติเหล่านี้มาบริโภคชาวบ้านต้องมีความรู้ประกอบกันหลายด้าน

๒) ความรู้เชิงสังคม วัฒนธรรมและความเชื่อ ชุมชนจะสร้างวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับป่าไม้พร้อมไปกับประเพณีความเชื่อที่ผลิตไว้กำกับความสัมพันธ์ชุมชนและป่าไม้ ซึ่งความรู้นี้รวมไปถึงการจัดการทางสังคม การสร้างเป้าหมายและแรงบันดาลใจร่วมกัน การวางกฎระเบียบ การสื่อสาร การจัดสรรผลประโยชน์ การแบ่งงานหรือบทบาทหน้าที่ กรณี การเลี้ยงผีเจ้าที่ การเลี้ยงผีเจ้าป่า-เจ้าเขา เป็นตัวอย่างสำคัญอย่างหนึ่งของความรู้ประเภทนี้ ความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งกำกับให้คนเคารพรักษาป่า เป็นแรงบัลดาลใจเป็นสำนึกหรือเป้าหมายร่วมของชุมชน ชุมชนมีการแบ่งกลุ่มคนออกหลายกลุ่ม ในการจัดพิธีกรรม การเลี้ยงผีเจ้าที่ การเลี้ยงผีเจ้าป่า-เจ้าเขา แต่ละปีตามประเพณีที่สร้างขึ้นและสืบทอดกันมา ชุมชนก็ใช้ความรู้ทางสังคมในการการบริหารจัดการ แบ่งงานกันทำ สื่อสาร เรียไร

ความรู้ทั้ง ๒ ประเภทนี้เป็นฐานสำคัญในการที่จะมองเห็นความเชื่อมโยงและเกื้อกูลกันของธรรมชาติและระบบของสังคมหรือชุมชน เมื่อเกิดปัญหาก็จะเป็นฐานสำคัญของชุมชนในการพัฒนาทักษะ สร้างทัศนคติ และแรงจูงใจร่วมกัน

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยวิธีวิจัยลำปาง ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ / ภาคสนาม (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) และศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา

ผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การศึกษาข้อมูลในพื้นที่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จึงรวบรวมสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยและ สามารถนำไปเป็น องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๑) ทำให้ทราบถึงบทบาทประชาชนจิตอาสาในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๒) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๓) และองค์ความรู้ที่ได้จากการพัฒนารูปแบบของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. บทบาทของประชาชนจิตอาสาในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยได้แบ่งกลุ่มประชาชนจิตอาสา ออกเป็น ๓ กลุ่มตามหลักการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย(Stakeholders)ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๑. กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง คือ คณะกรรมการป่าชุมชน และประชาชนในพื้นที่

๒. กลุ่มรอง ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียรอง คือ กรมป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล

๓. กลุ่มสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่มีผลกระทบ คือ เครือข่ายร่วมอนุรักษ์หรือจัดการป่าชุมชน เช่น สถานศึกษาต่าง ๆ วัด กลุ่มองค์กรชุมชน ภาคเอกชน โดยในแต่ละกลุ่ม ได้แสดงบทบาท ดังนี้คือ

๑) แสดงบทบาทเป็นผู้นำคือเป็นตัวแทนของกลุ่ม เป็นผู้นำทำกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ป่าชุมชน เป็นผู้กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่า รวมทั้งวางแผนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน

๒) เป็นตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐหรือแหล่งทุนอื่น ๆ เป็นนักเจรจาต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของป่าและของชุมชน

นอกจากนั้นยังแสดงบทบาทเป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้แก่ผู้เข้ามาเรียนรู้ ณ “ศูนย์การเรียนรู้ตามกลุ่มอาชีพต่างๆด้วย และเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และ ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นผู้สนับสนุนการสร้างทีมงานในการร่วมกันจัดการป่าชุมชน เช่น อาสาสมัครป้องกันไฟป่า เป็นผู้วินิจฉัย แก้ปัญหาต่าง ๆ เช่น เมื่อมีเหตุการณ์มีผู้ทำผิดระเบียบป่า

ประชาชนจิตอาสาสาขากลุ่มนี้ ก็จะแสดงบทบาทเป็นผู้ไกล่เกลี่ย หรือประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อมีการกระทำผิดที่ร้ายแรง

อีกทั้งประชาชนจิตอาสาสาขากลุ่มนี้ยังเป็นผู้ทรงภูมิความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นที่ปรึกษาในการอนุรักษ์ป่าแก่ประชาชนจิตอาสาบ้านไร่ศิลาทอง มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นกำลังหลักของชุมชนในการดูแลรักษาป่า มีจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชในเขตป่าชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดี ที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการและการพัฒนาป่าชุมชนให้ประสบความสำเร็จตามเจตนารมณ์ของชุมชนในการจัดตั้งป่าชุมชนโดยมีการดำเนินงานด้วยคณะกรรมการป่าชุมชนที่เข้มแข็ง เอาจริงเอาจังในการพัฒนาในเชิงพื้นที่เพราะคณะกรรมการป่าชุมชนนั้นเป็นผู้อยู่ในพื้นที่นั่นเอง การอนุรักษ์ พิทักษ์ คุ้มครอง รักษาพื้นที่ป่าไว้ ก็เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติที่จะส่งต่อแก่นุชนคนรุ่นหลังต่อไป

๒. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง สรุปได้ ๓ รูปแบบ คือ

๑. แบบดั้งเดิม หรือแบบตามจารีตประเพณี คือ การจัดการอนุรักษ์ พิทักษ์ป่าชุมชนที่ดำเนินการ เช่น การเช่นไหว้ผีป่า เช่นไหว้ผีขุนห้วย การบวชป่า การสืบชาติป่า ส่งผลให้เกิดการพิทักษ์รักษาพื้นที่ป่าชุมชนสืบทอดกันมาถึงยุคปัจจุบัน

๒. แบบประยุกต์หรือแบบสมัยใหม่ คือ การอนุรักษ์แบบประยุกต์ผสมประสานวิธีการพิทักษ์ป่าชุมชนที่มีหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมป่าไม้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาเป็นเจ้าของและจัดการป่าชุมชนด้วยตนเองและทำงานร่วมกัน ร่วมกันรักษา ร่วมกันใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบ โดยภาครัฐจะเป็นผู้กำกับดูแลการจัดการให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้และมีการนำหลักคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามแนวพระราชดำริเช่น การปลูกป่าตามโครงการต่างๆ การปลูกป่า ๓ อย่างให้ประโยชน์ ๔ อย่าง, อีกทั้งมีการต่อยอดพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้อนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้เกิดการอนุรักษ์ในเชิงพื้นที่จนประสบความสำเร็จอย่างชัดเจน นำไปสู่การขยายเป็นเครือข่ายป่าชุมชนและร่วมขับเคลื่อนให้เกิด พรบ.ป่าชุมชน เพื่อให้เกิดการทำงานที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

๓. รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง ของป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากรและการขยายอิทธิพลทางการเมือง ปัญหาการแย่งชิงพื้นที่

สาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุนบางครั้งรูปแบบของการจัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชนและต่อต้านนโยบายของรัฐ โดยป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง เดิมทีแม้จะมีปัญหาด้านการจับจองพื้นที่อยู่บ้าง เมื่อคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งโดยมากเป็นผู้นำชุมชนได้ทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนให้เห็นถึงประโยชน์ของส่วนรวม แล้วประชาชนในพื้นที่ที่จับจองพื้นที่ต่างยินยอมคืนพื้นที่ด้วยดี อาจมีข้อขัดแย้งอยู่บ้างเป็นบางรายโดยมากเป็นคนที่ย้ายมาจากพื้นที่อื่นก็จะเข้าสู่กระบวนการไกลเกลี่ยของชุมชน

๓. องค์ความรู้ในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ชาวบ้านชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีความสัมพันธ์กับป่าในหลายมิติทั้งด้านทรัพยากรและด้านวัฒนธรรมความเชื่อ ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมและตำนานความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับป่าต้นน้ำห้วยใจ ห้วยต้น ซึ่งเดิมป่าเป็นผืนเดียวกันและปัจจุบันก็ยังคงเชื่อมโยงกันอยู่ทั้งในเรื่องความเชื่อ ประโยชน์ทางอ้อมจากน้ำ และประโยชน์ทางตรงจากการเข้าไปหาอาหารจากป่าที่เชื่อมกับการเห็นความสำคัญของป่าชุมชนที่ต้องรักษาไว้เป็นป่ากันชน

ในเรื่องประโยชน์โดยตรงจากการเป็นแหล่งอาหารและวัตถุดิบ ชาวบ้าน ชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีการแบ่งแหล่งของอาหารในป่าตามภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๔ แหล่งคือ ๑) อาหารจากใต้ดิน เช่น แมลง เห็ด กิ่งไม้ พืชหัวต่าง ๆ ๒) จากในน้ำ เช่น ปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ ๓) จากบนดิน เช่น พืชและสัตว์ชนิดต่าง ๆ และ ๔) จากในอากาศ เช่น แมงมัน มดแดง ผึ้ง ต่อ

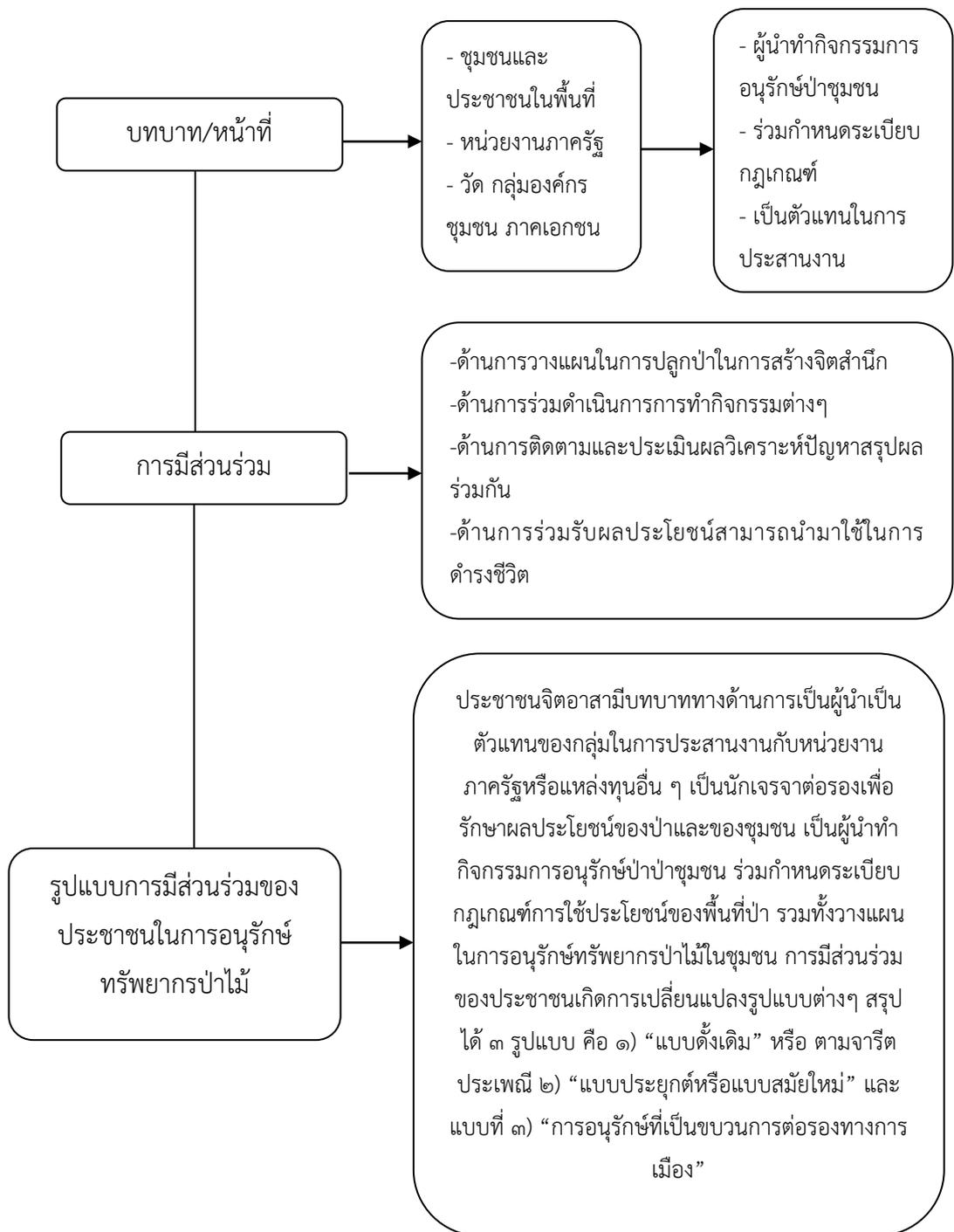
ความรู้เรื่องพืชอาหารเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าที่เป็นฐานของการจัดการป่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง รู้จักพืชอาหารซึ่งรวมถึงผลไม้ที่ทำได้ในป่าอุทยานแห่งชาติ ป่าสงวนฯ ป่าชุมชน และพื้นที่ธรรมชาติโดยรอบอย่างน้อย ๑๐๐ ชนิด ซึ่งยังไม่รวมถึงพืชจำพวกสมุนไพร ในการเก็บหาพืชธรรมชาติเหล่านี้มาบริโภคชาวบ้านต้องมีความรู้ประกอบกันหลายด้าน เช่น ต้องรู้ว่ามันกินได้หรือมีพิษ เกิดที่ระบบนิเวศแบบไหน หาเก็บได้ในช่วงฤดูอะไร มีคุณค่าทางโภชนาการอย่างไร มีเคล็ดลับการปรุงอย่างไรให้อร่อย ได้คุณค่า หรือลดสารพิษในพืช ต้องถนอมอาหารอย่างไร รวมไปถึงความรู้ในการนำไปขายในตลาด

๑. ความรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติแต่ละชนิดและการใช้ประโยชน์ ความรู้ดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนในการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าไม้และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง เป็นพื้นฐานสำคัญของการคิดวิเคราะห์ถึงปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขที่ถูกต้องตรงกับบริบทของแต่ละพื้นที่และยุคสมัย เช่น ชาวบ้านในชุมชนบ้านไร่ศิลาทองมีการแบ่ง

แหล่งอาหารในป่าตามภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๔ แหล่งคือ ๑) อาหารจากใต้ดิน ๒) จากในน้ำ ๓) จากบนดิน และ ๔) จากในอากาศ ชาวบ้านจะมีความรู้เรื่องพืชในป่าทั้งพืชที่ใช้เป็นอาหารและเป็นสมุนไพร รู้จักพืชอาหารซึ่งรวมถึงผลไม้ที่หาได้ในป่าชุมชน และพื้นที่ธรรมชาติโดยรอบอย่างน้อย ๑๐๐ กว่าชนิดซึ่งยังไม่รวมถึงพืชจำพวกสมุนไพร ในการเก็บหาพืชธรรมชาติเหล่านี้มาบริโภคชาวบ้าน ต้องมีความรู้ประกอบกันหลายด้าน

๒. ความรู้เชิงสังคม วัฒนธรรมและความเชื่อ ชุมชนจะสร้างวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับป่าไม้พร้อมไปกับประเพณีความเชื่อที่ผลิตไว้กำกับความสัมพันธ์ชุมชนและป่าไม้ ซึ่งความรู้นี้รวมไปถึงการจัดการทางสังคม การสร้างเป้าหมายและแรงบันดาลใจร่วมกัน การวางกฎระเบียบ การสื่อสาร การจัดสรรผลประโยชน์ การแบ่งงานหรือบทบาทหน้าที่ กรณี การเลี้ยงผีเจ้าที่ การเลี้ยงผีเจ้าป่า-เจ้าเขา เป็นตัวอย่างสำคัญอย่างหนึ่งของความรู้ประเภทนี้ ความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งกำกับให้คนเคารพรักษาป่า เป็นแรงบัลดาลใจเป็นสำนึกหรือเป้าหมายร่วมของชุมชน ชุมชนมีการแบ่งกลุ่มคนออกหลายกลุ่ม ในการจัดพิธีกรรม การเลี้ยงผีเจ้าที่ การเลี้ยงผีเจ้าป่า-เจ้าเขา แต่ละปีตามประเพณีที่สร้างขึ้นและสืบทอดกันมา ชุมชนก็ใช้ความรู้ทางสังคมในการการบริหารจัดการ แบ่งงานกันทำ สื่อสาร เรียไร

ความรู้ทั้ง ๒ ประเภทนี้เป็นฐานสำคัญในการที่จะมองเห็นความเชื่อมโยงและเกี่ยวคู่กันของธรรมชาติและระบบของสังคมหรือชุมชน เมื่อเกิดปัญหาก็คจะเป็นฐานสำคัญของชุมชนในการพัฒนาทักษะ สร้างทัศนคติ และแรงจูงใจร่วมกัน

แผนภาพที่ ๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ” ผู้วิจัยที่ได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง และ) เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In- depth Interview) จำนวน ๑๕ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Grup) ร่วมกับผู้นำชุมชน นักวิชาการ คณะกรรมการป่าชุมชนจำนวน ๑๑ รูป/คน และเข้าร่วมสังเกตกิจกรรม แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์และผลการศึกษาได้เสนอตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๕.๑.๑ บทบาทของประชาชนจิตอาสาในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ประชาชนจิตอาสา มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยแบ่งกลุ่มประชาชนจิตอาสา ออกเป็น ๓ กลุ่มตามหลักการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้ ๑) กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง คือ คณะกรรมการป่าชุมชน และ

ประชาชนในพื้นที่ ๒) กลุ่มรอง ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียรอง คือ กรมป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ๓) กลุ่มสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่มีผลกระทบ คือ เครือข่ายร่วมอนุรักษ์หรือจัดการป่าชุมชน เช่น สถานศึกษาต่าง ๆ วัด กลุ่มองค์กรชุมชน ภาคเอกชน ในการแสดงบทบาทของประชาชนจิตอาสาแต่ละกลุ่ม นั้นจะมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ในลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมปฏิบัติการร่วมกัน แต่ละกลุ่มจะมีการแสดงบทบาทของตนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนางานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

คุณสมบัติของประชาชนจิตอาสาบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางมีหลักธรรมอยู่ในใจเสมอ นั่นคือหลักอปริหานิยธรรม เป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ ซึ่งธรรม ๗ ประการนี้เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมดังนี้คือหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ เคารพนับถือผู้ใหญ่ ไม่ชมแห่งล่วงเกินสตรีและผู้ที่ย่อมแอกกว่า สักการเคารพเจดีย์ และให้การอารักขาคุ้มครองอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์

ความสำคัญของประชาชนจิตอาสาที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จิตอาสาที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การได้ทำโครงการแบบนี้จะทำให้เราเห็นว่าแท้จริงแล้วสังคมไทยเรายังมีมุมดีอีกเยอะมาก การได้ออกมาทำอะไรร่วมกันเพื่อสังคมเป็นชาติ เป็นเรื่องราวที่สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารต่อคนในสังคมเพื่อให้รู้สึกว่าคุณค่าของเราอยู่ เชื่อว่าคนที่ไปเข้าโครงการจิตอาสาเวลาไปป่า หรือ เที่ยวอะไร ค่าจะคิดทุกครั้งก่อนจะทำลายธรรมชาติว่าสิ่งที่เราทำนั้นไม่ถูก สิ่งที่ทำให้ประเทศชาติแข็งแกร่งที่สุดก็คือ ความสามัคคีของคนในชาตินี้แหละไม่ใช่อาวุธยุทธโปกรณ์ที่ไหนเลย ถ้าคนในชาติสามัคคีกันก็ยากที่ใครจะทำอะไรได้ ความสามัคคีเกิดจากการที่คนในชาติร่วมมือกันทำอะไรบางอย่าง ซึ่งการเป็นจิตอาสาที่ทำพร้อมกันนี้แหละจะเป็นตัวกลางสำคัญในการส่งเสริมความสามัคคีของคนในชาติ

การมีส่วนร่วมของประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่ทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรม เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ ประสบความสำเร็จในเชิงประจักษ์ได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ สิ่งสำคัญยิ่งคือการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะของถวิลวดี บุรีกุล และคณะ ที่ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ ๔ กระบวนการ ประกอบด้วย

กระบวนการที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการวางแผน ได้แก่ การรับรู้ เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม

กระบวนการที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการ ได้แก่การเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ

กระบวนการที่ ๓ มีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์ หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

กระบวนการที่ ๔ มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ได้แก่ความพยายามที่จะประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลของโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป

๕.๑.๒ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย ๔ ด้าน คือ

๑) ด้านการคิดวางแผน เป็นการแสดงออกถึง การเสียสละและมีความสามัคคี การยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย เป็นการเปิดใจกว้าง พร้อมทั้งจะร่วมกันแก้ไขปัญหาและการเสริมสร้างการมีระเบียบวินัยให้กับตนเอง มีจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในชุมชนและประเทศชาติ

๒) ด้านการร่วมดำเนินการ ในแต่ละปีจะมีการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนทุกปี ปีละ ๒-๓ ครั้งเมื่อมีกิจกรรมที่ต้องทำหรือมีหน่วยงานอื่นเข้ามาทำร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับป่าชุมชน คณะกรรมการและชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะมาประชุมร่วมกัน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำปาง องค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย เป็นต้นเข้ามาร่วมประชุม มีการวางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆเข้า การทำแนวกันไฟ การก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร การสร้างฝายชะลอน้ำ การปลูกป่า บวชป่า การเฝ้าระวังไฟป่า การลงหลักเขตป่าชุมชน

๓) ด้านการติดตามและประเมินผล การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆในด้านการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้แล้ว จะต้องมีการสำรวจพื้นที่เป็นประจำอย่างต่อเนื่องเพื่อนำผลการดำเนินงานมาวิเคราะห์ปัญหาสรุปผลร่วมกันทั้งส่วนของภาครัฐและประชาชน เพื่อนำไปสู่ ผลสัมฤทธิ์การดำเนินงานในการมีส่วนร่วม ด้วยช่วยกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

๔) ด้านการรับผลประโยชน์ ป่าไม้จะให้ประโยชน์แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะประโยชน์ทางอ้อมนั้นน้อยคนนักที่จะเห็นความสำคัญ บางทีอาจจะไม่รู้ หรือคิดไม่ถึง ซึ่งความจริงแล้ว ประโยชน์ทางอ้อม มีไม่น้อยไปกว่าประโยชน์ทางตรงป่าไม้เป็นแหล่งผลิตไม้โดยตรง และยังมีความ สำคัญในด้านนิเวศวิทยาอีกด้วย

การพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยใช้เทคนิค A-I-C คือการเปิดโอกาสให้บุคคล และผู้แทนของกลุ่มองค์กร ต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาแบบการอนุรักษ์ ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น กระบวนการ A - I - C ช่วยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในการวางแผนและการตัดสินใจ ร่วมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน สร้างการยอมรับ ความรับผิดชอบในฐานะ สมาชิกของชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชน จึงเกิดความต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความสำเร็จสูง สามารถช่วยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนมากขึ้น

๕.๑.๓ การนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑) การนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ดังนี้ บทบาทของประชาชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยแบ่งกลุ่มประชาชนจิตอาสา ออกเป็น ๓ กลุ่มตามหลักการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

๑.๑) กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง คือ คณะกรรมการป่าชุมชน และประชาชนในพื้นที่ ๒) กลุ่มรอง ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียรอง คือ กรมป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ๓) กลุ่มสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่มีผลกระทบ คือ เครือข่ายร่วมอนุรักษ์หรือจัดการป่าชุมชน เช่น สถานศึกษาต่าง ๆ วัตถุประสงค์ของชุมชน ภาคเอกชน ในการแสดงบทบาทของประชาชนจิตอาสาแต่ละกลุ่ม นั้นจะมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ในลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมปฏิบัติการร่วมกัน แต่ละกลุ่มจะมีการแสดงบทบาทของตนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนางานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยการบทบาทของประชาชนจิตอาสาอันเป็นการแสดงภาวะผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ประกอบด้วยภูมิความรู้ ภูมิธรรม และคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธผู้ประกอบด้วยอุปนิสัยธรรม ๗ คือ การนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ด้วยบทบาท ๗ ประการ

๑.๒) บทบาทเป็นตัวแทนของชุมชนในการดำเนินการต่าง ๆ ในฐานะประชาชนจิตอาสา หรือผู้นำกลุ่ม ๒) บทบาทเป็นนักพูด คือการจูงใจให้ประชาชนในพื้นที่เห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้และเข้ามามีส่วนร่วม ๓) เป็นนักเจรจาต่อรอง เพื่อรักษาผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับป่าเป็นสำคัญ ๔) บทบาทเป็นนักสอนงาน คือ การเป็นผู้ให้ความรู้แก่สมาชิกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทองให้ได้มาตรฐาน ๕) บทบาทเป็นผู้สร้างทีมงาน คือ รวมกลุ่มสมาชิกของชุมชน

ให้เกิดกำลังทำงาน ๖) บทบาทเป็นผู้แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ที่สามารถวินิจฉัย สั่งการ ดำเนินการ จัดการปัญหาต่าง ๆ ได้ทันท่วงที ๗) บทบาทเป็นผู้ควบคุมกิจกรรม แสดงให้เห็นถึงบทบาทของ ประชาชนจิตอาสาต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ในป่าชุมชน แสดงให้เห็นถึงบทบาทของประชาชนจิตอาสาต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชนรวมทั้งเป็นผู้ปลูกฝังวัฒนธรรม พื้นบ้านอีกด้วย

๕.๑.๔. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง องค์ความรู้ในการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ คือ

ความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งเกิดมาจากการเรียนรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า องค์ความรู้ของชาวบ้านในการพึ่งพา ทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ไม่เกิดโรคภัยไข้เจ็บหรือภัย อันตราย ต้องใช้ความรู้หลายอย่างประกอบกัน เช่นเดียวกันกับการพึ่งพาทรัพยากรจากป่าทั้งเรื่องการ ใช้ประโยชน์โดยตรงจากทรัพยากรต่างๆจากป่าโดยเฉพาะปัจจัยสี่อย่างเช่นอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค และการพึ่งพิงประโยชน์ทางอ้อมจากป่า เช่น น้ำในการเกษตร ความ ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆทั้งจากสัตว์ป่าและแมลง โรคระบาด น้ำป่า รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งการ พึ่งพิงทรัพยากรต้องเป็นไปพร้อมกับการเรียนรู้สั่งสมและสืบทอดในรูปของความรู้พื้นบ้านระดับต่างๆ รวมไปถึงกฎระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ

องค์ความรู้ในการพัฒนารูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ความรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติแต่ละชนิดและการใช้ประโยชน์ ความรู้ดังกล่าวนี้เป็น พื้นฐานสำคัญของอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนในการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าไม้และ องค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง เป็นฐานสำคัญของการคิดวิเคราะห์ถึงปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขที่ ถูกต้องตรงกับบริบทของแต่ละพื้นที่และยุคสมัย ตัวอย่างของความรู้ประเภทนี้ เช่น ชาวบ้านในชุมชน บ้านไร่ศิลาทองมีการแบ่งแหล่งอาหารในป่าตามภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๔ แหล่งคือ ๑) อาหาร จากใต้ดิน ๒) จากในน้ำ ๓) จากบนดิน และ ๔) จากในอากาศ ทุกชุมชนจะมีความรู้เรื่องพืชในป่าทั้ง พืชที่ใช้เป็นอาหารและเป็นสมุนไพร ชาวบ้านตำบลบ้านเหล่ารู้จักพืชอาหารซึ่งรวมถึงผลไม้ที่ทำได้ใน ป่าอุทยานแห่งชาติ ป่าสงวนฯ ป่าชุมชน และพื้นที่ธรรมชาติโดยรอบอย่างน้อย ๑๐๐ ชนิดซึ่งยังไม่

รวมถึงพืชจำพวกสมุนไพร ในการเก็บหาพืชธรรมชาติเหล่านี้มาบริโภคชาวบ้านต้องมีความรู้ประกอบกันหลายด้าน

๒) ความรู้เชิงสังคม วัฒนธรรมและความเชื่อ ชุมชนจะสร้างวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับป่าไม้พร้อมไปกับประเพณีความเชื่อที่ผลิตไว้กำกับความสัมพันธ์ชุมชนและป่าไม้ ซึ่งความรู้นี้รวมไปถึงการจัดการทางสังคม การสร้างเป้าหมายและแรงบันดาลใจร่วมกัน การวางกฎระเบียบ การสื่อสาร การจัดสรรผลประโยชน์ การแบ่งงานหรือบทบาทหน้าที่ กรณี การเลี้ยงผีเจ้าที่ การเลี้ยงผีเจ้าป่า-เจ้าเขา เป็นตัวอย่างสำคัญอย่างหนึ่งของความรู้ประเภทนี้ ความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งกำกับให้คนเคารพรักษาป่า เป็นแรงบัลดาลใจเป็นสำนึกหรือเป้าหมายร่วมของชุมชน ชุมชนมีการแบ่งกลุ่มคนออกหลายกลุ่ม ในการจัดพิธีกรรม การเลี้ยงผีเจ้าที่ การเลี้ยงผีเจ้าป่า-เจ้าเขา แต่ละปีตามประเพณีที่สร้างขึ้นและสืบทอดกันมา ชุมชนก็ใช้ความรู้ทางสังคมในการการบริหารจัดการ แบ่งงานกันทำ สื่อสาร เรียไร

ความรู้ทั้ง ๒ ประเภทนี้เป็นฐานสำคัญในการที่จะมองเห็นความเชื่อมโยงและเกื้อกูลกันของธรรมชาติและระบบของสังคมหรือชุมชน เมื่อเกิดปัญหาก็จะเป็นฐานสำคัญของชุมชนในการพัฒนาทักษะ สร้างทัศนคติ และแรงจูงใจร่วมกัน

๕.๒ อภิปรายผล

๑. บทบาทของประชาชนจิตอาสาในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ประชาชนจิตอาสา มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยแบ่งกลุ่มประชาชนจิตอาสา ออกเป็น ๓ กลุ่มตามหลักการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้ ๑) กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง คือ คณะกรรมการป่าชุมชน และประชาชนในพื้นที่ ๒) กลุ่มรอง ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียรอง คือ กรมป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๓ (ลำปาง) องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ๓) กลุ่มสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่มีผลกระทบ คือ เครือข่ายร่วมอนุรักษ์หรือจัดการป่าชุมชน เช่น สถานศึกษาต่าง ๆ วัด กลุ่มองค์กรชุมชน ภาคเอกชน ในการแสดงบทบาทของประชาชนจิตอาสาแต่ละกลุ่ม นั้นจะมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ในลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมปฏิบัติการร่วมกัน แต่ละกลุ่มจะมีการแสดงบทบาทของตนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนางานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สณัฐิตา กาญจนพันธ์** ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ กรณีป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นทางการ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเหมืองฝาย เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการอนุรักษ์และการจัดการป่า

เนื่องจากกลุ่มเหล่านี้มีความผูกพันและอาศัยป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้งมาอย่างยาวนาน จึงทำให้มีจิตสำนึกอนุรักษ์รักษาและหวงแหน ในการที่จะดูแลรักษาป่าให้คงอยู่ตลอดไป^๑

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ประกอบด้วย ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการคิดวางแผน เป็นการแสดงออกถึง การเสียสละและมีความสามัคคี การยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย เป็นการเปิดใจกว้าง พร้อมทั้งจะร่วมกันแก้ไขปัญหาและการเสริมสร้างการมีระเบียบวินัยให้กับตนเอง มีจิตสำนึก การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในชุมชนและประเทศชาติ ๒) ด้านการร่วมดำเนินการ ในแต่ละปีจะมีการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนทุกปี ปีละ ๒-๓ ครั้งเมื่อมีกิจกรรมที่ต้องทำหรือมีหน่วยงานอื่นเข้ามาทำร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับป่าชุมชน คณะกรรมการและชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะมาประชุมร่วมกัน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัดลำปาง องค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย เป็นต้น เข้ามาร่วมประชุม มีการวางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำแนวกันไฟ การก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร การสร้างฝายชะลอน้ำ การปลูกป่า บวชป่า การเฝ้าระวังไฟป่า การลงหลักเขตป่าชุมชน ๓) ด้านการติดตามและประเมินผล การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ในด้านการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้แล้ว จะต้องมีการสำรวจพื้นที่เป็นประจำอย่างต่อเนื่องเพื่อนำผลการดำเนินงาน มาวิเคราะห์ปัญหาสรุปผลร่วมกันทั้งส่วนของภาครัฐและประชาชน เพื่อนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์การดำเนินงานในการมีส่วนร่วม ด้วยช่วยกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างดี ๔) ด้านการรับผลประโยชน์ ป่าไม้จะให้ประโยชน์แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะประโยชน์ทางอ้อมนั้นน้อยคนนักที่จะเห็นความสำคัญ บางทีอาจจะไม่รู้ หรือคิดไม่ถึง ซึ่งความจริงแล้ว ประโยชน์ทางอ้อม มีไม่น้อยไปกว่าประโยชน์ทางตรงป่าไม้เป็นแหล่งผลิตไม้โดยตรง และยังมีความ สำคัญในด้านนิเวศวิทยาอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศลิษา พึ่งแก้วแสง^๒ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชาวบ้านแม่เตาดิน และบ้านห้วยแก้ว ได้อาศัยพึ่งพิงป่าในการดำรงชีวิตมาเป็นเวลานาน ซึ่งชาวบ้านได้รักษาป่าบนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องการนับ

^๑ สันฐิตา กาญจนพันธ์, ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ กรณีป่าชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่, (สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

^๒ ศลิษา พึ่งแก้วแสง, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ๒๕๓๗, บทคัดย่อ.

ถือน้ำดื่ม หนึ่งเดียวกัน ป่าเป็นสิทธิร่วมกันของชุมชนไม่ใช่ของหลวง ชาวบ้านทุกคนจึงมีสำนึกร่วมกันถึงสิทธิและหน้าที่ในการจัดการและใช้ประโยชน์จากป่าไปพร้อม ๆ กัน กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านมี ๔ ขั้นตอนคือ การร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

๓. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ประชาชนจิตอาสาสมัครทางด้านการเป็นผู้นำเป็นตัวแทนของกลุ่มในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐหรือแหล่งทุนอื่น ๆ เป็นนักเจรจาต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของป่าและของชุมชน เป็นผู้นำทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ร่วมกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่า รวมทั้งวางแผนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบต่างๆ สรุปได้ ๓ รูปแบบ คือ ๑) “แบบดั้งเดิม” หรือ ตามจารีตประเพณี ๒) “แบบประยุกต์หรือแบบสมัยใหม่” และแบบที่ ๓) “การอนุรักษ์ที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง” ซึ่งรูปแบบของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาประกาศิต สิริเมโธ**^๓ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปราชญ์ป่า : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน พบว่า ๑. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน สรุปได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการจัดการที่เรียกว่า “แบบเดิม” คือ การจัดการอนุรักษ์ พืชป่าชุมชนที่ดำเนินการด้วยองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ความศรัทธา กฎกติกาที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีตั้งแต่อดีต เช่น การเซ็นไหว้ผีปู่ตา การเซ็นไหว้ผีป่า ส่งผลให้เกิดการพิทักษ์รักษาพื้นที่ป่าชุมชนสืบทอดต่อมาได้ และรูปแบบการจัดการที่เรียกว่า “แบบใหม่” คือ การจัดการอนุรักษ์ พืชป่าชุมชนที่มีหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมป่าไม้ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาเป็นเจ้าของและจัดการป่าชุมชนด้วยตนเองและทำงานร่วมกัน โดยภาครัฐจะเป็นผู้กำกับดูแลการจัดการให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ และมีการนำหลักคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ เช่น การปลูกป่าในใจคน, การปลูกป่า 3 อย่าง ให้ประโยชน์ 4 อย่าง, อีกทั้งมีการต่อยอดพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้อนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้เกิดการอนุรักษ์ในเชิงพื้นที่จนประสบความสำเร็จอย่างชัดเจน นำไปสู่การขยายเป็นเครือข่ายป่าชุมชนและร่วมขับเคลื่อนให้เกิด พบ.ป่าชุมชน เพื่อให้เกิดการทำงานที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ๒. ปราชญ์ป่าได้แสดง

^๓ พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิตีปลิทธิกร), ปราชญ์ป่า : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน, **คุณกนิษฐา**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

บทบาทต่อการพัฒนางานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ ๑) บทบาทผู้ให้ความรู้ ๒) บทบาทผู้สร้างกระบวนการจัดการ ๓) บทบาทผู้นำทางภูมิปัญญา ๔) บทบาทผู้สร้างเครือข่าย และ ๕) บทบาทผู้ประสานสัมพันธ์ จากการแสดงบทบาทของปราชญ์ป่านั้นเป็นการแสดงภาวะผู้นำในการจัดการป่าที่ประกอบด้วยภูมิความรู้ ภูมิธรรม และคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธประกอบด้วยสัปปุริสธรรม ๗ เรียกว่า คือ “ปราชญ์ป่าเชิงพุทธ” โดยปราชญ์ป่าเชิงพุทธนั้นได้นำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการจัดการอนุรักษ์พิทักษ์ป่าชุมชน คือ ๑) การหาจุดร่วม(ทิวฐีสามัญญตา) คือส่งเสริมให้ชุมชนมีความเห็นร่วมกัน มีความเห็นตรงกัน ในการเห็นถึงประโยชน์ของการจัดการป่าร่วมกัน ๒) การมีระเบียบ กฎ กติกาที่คนในชุมชนให้การยอมรับปฏิบัติเสมอกัน(สีลีสามัญญตา) คือ มีความประพฤติสุจริต ดึงตามระเบียบกติกามี เคารพในสิทธิชุมชนเสมอกัน และ ๓) การใช้ประโยชน์ร่วมกัน (สาธาณโภคี) คือ ส่งเสริมให้ได้รับประโยชน์อย่างยุติธรรมเสมอกัน จากผลที่เกิดจากการอนุรักษ์ พืชพันธุ์ พันธุ์ รักษาป่าชุมชน โดยทุกคนในชุมชนร่วมเป็นเจ้าของป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ๓. กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า มี ๕ กระบวนการ เรียกว่า “KLIPS Model = กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่า” ประกอบด้วย ๑) K = knowledge (กระบวนการให้ความรู้) ๒) L = leadership (กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำ) ๓) I = innovation (กระบวนการส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรม) ๔) P= participation (กระบวนการสร้างเสริมการมีส่วนร่วม) และ ๕) S = Social Networks (กระบวนการสานสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคม) โดยกระบวนการดำเนินการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่านั้นเริ่มจากการหาจุดร่วม มีระเบียบเสมอกัน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน คือ ส่งเสริมให้ได้รับประโยชน์อย่างยุติธรรมเสมอกัน เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนให้มีผลสมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรมก่อให้เกิดดุลยภาพแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนของการจัดการป่าชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ในด้าน ต่าง ๆ คือ ๑) ประโยชน์เกิดขึ้นกับตนเอง คือ ทำให้ผู้นำองค์กรรู้และเข้าใจธรรมชาติของเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับองค์กรของตน โดยจะทำให้สามารถประพฤติปฏิบัติตนต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงนั้นๆได้อย่างรู้เท่าทันการณ์ ๒) ประโยชน์เกิดขึ้นกับเพื่อนร่วมงานและชุมชน คือ ผู้นำองค์กรจะได้รับความไว้วางใจ เป็นที่เคารพรักของเพื่อนร่วมงานทุกคน ซึ่งจะก่อให้เกิดการทำงานแบบทีมที่มีพลัง อันจะส่งผลดีทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน และ ๓) ประโยชน์เกิดขึ้นกับงานที่รับผิดชอบ คือ การขับเคลื่อนภาระงานทุกอย่างไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างมั่นคงในที่สุด

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปใช้ ดังต่อไปนี้

ควรมีการออกแบบสอบถามความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ได้แสดงความคิดเห็นเชิงสำรวจความพึงพอใจของประชาชนต่อการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าหลังจากได้มีการดำเนินงานไปแล้วมีปัญหาหรือกระทบอย่างไรบ้าง ผลการตอบรับและความพึงพอใจด้านใดบ้าง แล้วนำผลมาวิเคราะห์ข้อมูลของการดำเนินงาน เพื่อหาข้อสรุปของปัญหามาไปสู่การปรับปรุงแก้ไข โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. รัฐควรมีการจัดทำนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บนพื้นฐานการอยู่ร่วมกันของชุมชนและการบังคับใช้กฎหมายของภาครัฐอย่างชัดเจน

๒. หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายส่งเสริมการขับเคลื่อนแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนที่สามารถทำงานประสานกันได้อย่างเป็นรูปธรรม

๓. กระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้กับองค์กรชุมชนในท้องถิ่น โดยส่งเสริมให้ตัวแทนขององค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๔. กำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้มีความสอดคล้องกับภูมิปัญญาชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น

๕. ควรนำผลการศึกษาที่ได้รับไปใช้ประกอบในการวางแผนกลยุทธ์หรือปฏิบัติงานในพื้นที่ เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

๖. ควรศึกษาถึงแผน นโยบาย ทศนคติของหน่วยงานในพื้นที่ และองค์กรร่วมต่าง ๆ เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้รับมาบูรณาการร่วม เพื่อกำหนดแนวทางในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนมีส่วนร่วมให้ไปในทิศทางเดียวกัน

๗. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์นำเสนอข้อมูลปัญหาในท้องถิ่นให้แก่สาธารณะชน และหน่วยงานภาครัฐให้รับรู้ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา

๘. มีกิจกรรมในการทรัพยากรป่าไม้และป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการประสานงานกับทุกภาคส่วน เพื่อให้มีการสนับสนุนในการดำเนินงานของชุมชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียต้องร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมดำเนินงานของภาคีเครือข่ายให้เป็นรูปธรรมและต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน

๒. ชุมชนเองควรจัดทำแผนรองรับการเข้ามามีส่วนร่วมของเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชน และมีแนวทางหรือกระบวนการทำงานที่ชัดเจน เป็นรูปธรรมสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ

๓. ยึดขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อให้การป้องกันรักษาทรัพยากรป่าไม้เป็นวิถีชีวิตของชุมชน และให้คนในชุมชนเกิดความศรัทธาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

๔. ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการป้องกันรักษาป่าของชุมชนโดยการร่วมคิดวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผล ในการป้องกันรักษาป่า สร้างจิตสำนึกการป้องกันรักษาทรัพยากรป่าไม้ ให้รับรู้ถึงคุณประโยชน์และโทษผลกระทบที่ได้รับในการรักษาป่า

๕. ผู้นำชุมชนและชาวบ้านควรได้รับการอบรมและศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ ด้านคุณประโยชน์

๖. ชาวบ้านต้องมีระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน และเป็นธรรมเพื่อจะได้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์สืบไป

๗. ผู้นำชุมชนควรประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อขอรับการสนับสนุนในการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

๘. การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ให้กับชุมชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลไกการขับเคลื่อนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ป่าชุมชนในเชิงพื้นที่ อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อขยายผลการดำเนินงานไปยังพื้นที่ป่าชุมชน ในจังหวัดหรือ พื้นที่ป่าชุมชนอื่น ๆ

๒. ควรศึกษาวิจัยการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาป่าชุมชนที่ยั่งยืนและการพัฒนาด้านอื่น ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม อันเป็นผลจากองค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้

๓. ควรศึกษาวิจัยถึงการส่งเสริมการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๔. ควรศึกษาถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ
ต่อกรมมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้าน
ไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๕. ควรศึกษาวิจัยถึงผลกระทบและแนวทางแก้ไขปัญหาคาการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้
ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

- กรมป่าไม้. **ป่าชุมชน ส่วนป่าชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่า**. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๔๑.
- โกมล แพรกทอง. **ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวความคิดป่าชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา กรมศาสนา, ๒๕๓๕.
- คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน. **แนวความคิดแนวทางปฏิบัติ และแนวนโยบายเกี่ยวกับการดำเนินการป่าชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๓.
- จำนง กันทะมาตา. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาชุมชนตำบลบ้านดงดำ อำเภอสี จังหวัดลำพูน**, มหาวิทยาลัยสงขล จังหัดลำพูน, ๒๕๕๕.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ. **ป่าชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖.
- เฉลิมชัย ปัญญาดี และเทพ พงษ์พานิช. **การวิจัยและพัฒนาศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๕.
- ชนากานต์ วงศ์วารินทร์ และคณะ. **คน น้ำ ป่า ปวงผญาพยาว: บทเรียนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงโดยองค์กรชุมชน**. พะเยา: โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๕๖.
- โชคก จรุงคนธ์, **รายงาน ผลการดำเนินการ โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และช้าง**, (สำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๘).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- พระมหาอำนาจ พุทธิเมธี, **นวโกวาท ฉบับชาวพุทธ**, กรุงเทพมหานคร: หจก. รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๔๕.
- ธันวา จิตสงวน. **“เศรษฐกิจการป่าไม้ชุมชน”**. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการป่าไม้ชุมชน, บทที่ ๑๓. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕.
- ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์. **กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม**. ขอนแก่น: โครงการจัดตั้งมูลนิธิเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชมรมนักวิชาการสาธารณสุข ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๔๔.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

นางสาวเสาวนีย์ เตือนเด่น. การมีส่วนร่วมในการทำงานของบุคลากร. กองบริการการศึกษา สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา ๒๕๕๗.

ปราณี ราชคมน์, บทเรียนการจัดการระดับชุมชน กรณีป่าชุมชนร่องบอนจังหวัดเชียงรายในป่าชุมชน กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, ๒๕๕๑.

พรณิฉัย นิติโรจน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร : ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองเขตวังทองหลาง. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (กฎหมายและการจัดการ). คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๕๘.

พระไพศาล วิสาโล, เต็มชีวิตด้วยจิตอาสา, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายพุทธิกา, ๒๕๕๗.

เพ็ญประภา ศรีจันทร์. ระบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้และไม้พิน กับวิถีชีวิตของชุมชนปกวากะเกาะญอ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๘. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

วันชัย วัฒนศัพท์ และ คณะ, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม, ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๕๑.

วินัย วีระพัฒนานนท์. วิกฤตสิ่งแวดล้อมทางตันแห่งการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม, ๒๕๔๐

ศศิธร อยู่เย็น และคณะ, การศึกษารายได้และการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนหนองสำเภาดพื้นที่บ้านม่วงไข้ บ้านเชียงเครือและบ้านคำสร้างบ่อ ตำบลกระจ่าย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๓.

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า. ชุมชนบ้านงามเมือง : การจัดการลุ่มน้ำย่อยและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ. พะเยา: โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายท้องถิ่น และหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อการจัดการลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน, ๒๕๖๑.

สัณฐิตา กาญจนพันธ์, **ความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างวัดกับรัฐ กรณีป่าชุมชนวัดพระธาตุ ดอยจอมแจ้ง** อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่, ๒๕๔๔.

เสน่ห์ จามริก และคณะ. **โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ “ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา”**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.

เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ. **ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **นวโกวาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๘๔. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

อภิชาติ ภัทรธรรม, **การป่าไม้กับการพัฒนาเศรษฐกิจ ภาควิชาการป่าไม้**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓.

อรทัย หนูสงค์. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอนุรักษ์น้ำ: กรณีศึกษา หมู่ที่ ๑ ตำบลป่าขาด อำเภอลำพูน จังหวัดสงขลา**. ๒๕๕๙.

อำนาจ ดอนนิช. **แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างป่าชุมชนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้, ๒๕๓๑.

๑.๒ บทความ

กาญจนา คุ่มทรัพย์. “การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี”, **การเกษตรราชภัฏ**, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๘

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา”. **วารสารการบริหารและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๕): ๘๗-๙๖. พวงงามขึ้น และคณะ, “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน:กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาตึก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน”, **วารสารวิจัยและพัฒนา มจร**. ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๖): ๒๑๕-๒๑๗.

กรมป่าไม้, **ป่าชุมชน ส่วนป่าชุมชน สำนักส่งเสริมการปลูกป่า,วารสาร**. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้, ๒๕๔๑: ๙.

จักรพงษ์ พวงงามขึ้น และคณะ, “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน:กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาตึก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน”, **วารสารวิจัยและพัฒนา มจร**. ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๖): ๒๑๕.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, **สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕: ๙๘.

ชาญวิทย์ ชัยกันย์. “แนวคิดการแบ่งปันผลประโยชน์ (Benefit Sharing) กับการแก้ไขปัญหาความ
ขัดแย้งทางสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายสหรัฐอเมริกา”. **วารสาร
นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๓๓.

ชุติมา สามารถ และ เกียรติวา บุญปรากร. “การจัดการดูแลป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้าน
นิคมพัฒนาที่ ๑ ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา”, **วารสารมนุษยศาสตร์
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙):
๑๙๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖):๕๖.

ฤทธิบาน สุชีวะกุล และคณะ. “รูปแบบพัฒนาการจัดการป่าชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนบน”, **วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒
(กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗): ๑๒๓- ๑๒๔.

วินิจ รักษาติ, **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม,**
เอกสารประกอบคำบรรยาย การบริหารทรัพยากรป่าไม้. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้,
(๒๕๔๔): ๖๗.

นิวัติ เรืองพานิช. **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.๒๕๕๖: ๓๔-๓๗.

วิลาวัลย์ ใจเอื้อ นาวิน พรหมใจสา และ ศิวาพร วังสมบัติ. “กลยุทธ์การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน
พื้นที่จังหวัดพะเยา”. **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย**. ปีที่ ๑๐
ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๐): ๑๑๗-๑๓๔.

สมศักดิ์ สุขวงศ์. “พื้นที่ป่าอนุรักษ์กับป่าชุมชน”. **นิกส์สรรค์สร้างโลกใบใหม่**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๙๕
(สิงหาคม ๒๕๔๐): ๖.

สุกัญญา รัตมีธรรมโชติ. “Competency : เครื่องมือการบริหารที่ปฏิเสธไม่ได้,” **Productivity**, ๙
(๕๓) (พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๔๗): ๔๘.

สุชาวลี ชูเอน. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา ตำบลวังมะปราง
อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล.
วารสารวิทยบริการ. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม, ๒๕๕๕: ๕๖.

อมร ต่อเจริญ, **เอกสารบรรยายการทบทวนยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟ
ป่า**. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๕๕: ๖๗.

๑.๓ ดุษฎีนิพนธ์

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร), ปรากฏใน : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน, **ดุษฎีนิพนธ์**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

๑.๔ วิทยานิพนธ์:

โกศล มีความดี. ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะ. **วิทยานิพนธ์** ปริญญาโท สาขาจิตวิทยาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๗.

จงรักษ์ ทรงรัตนพันธ์, “ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการป่าไม้, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕.

จำนง กันทะมาตา. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้ของตำบลดงคำ อำเภอสี จังหวัดลำพูน. **วิทยานิพนธ์**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน. ๒๕๕๗.

จำเนียร ศิลปะอาษา, การมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ อำเภอส่วนผึ้ง จังหวัดราชบุรี, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท** มหาวิทยาลัยมหิดล: จัหวดนครปฐม, ๒๕๕๐.

ทรงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของโรงเรียนล้อมแรดวิทยา อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. **วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๐.

เทพฤทธิ์ เจริญศรี, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการ จัดการอนุรักษ์ป่าลุ่มน้ำขมภู กรณีศึกษา ตำบลขมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์**, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.

ตามวรรณ วงษ์แดง, “ผลของการหมายแนวเขตพื้นที่ป่าไม้กับพื้นที่ทำกินต่อลักษณะเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการป่าไม้, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๘.

เทพฤทธิ์ เจริญศรี, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการ จัดการอนุรักษ์ป่าลุ่มน้ำขมภู กรณีศึกษา ตำบลขมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์**, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.

ประสพสุข ตีอินทร์, “การมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.

พระใบฎีกาวิเชียร ใจดี, “การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น**, สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

วินัย ปราสาทศรี, “การมีส่วนร่วมในการป้องกันทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรบ้านยาง อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, การบริหารทรัพยากรป่าไม้, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๒๕๕๓.

ศลิษา พึ่งแสงแก้ว, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗.

สุทธธัญญ์ โอบอ้อม. “การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สุรยุทธ์ หลิมตระกูล, ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณี ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท**. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๕๑.

อดิگانต์ อัครจาตะ, การมีส่วนร่วมของประชาชนหมู่บ้านกอข่อย จังหวัดลำพูน ในการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยนอร์ท – เชียงใหม่, ๒๕๕๔.

อำนวยการ แสนเสนาะ, “ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการอนุรักษ์สวนป่า โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ กรณีแปลง FPT ๒๕ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการป่าไม้, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕.

๑.๕ รายงานการวิจัย

คมกริช วงษาคำ และคนอื่นๆ. การใช้อยู่อาศัยจากป่าวัฒนธรรม(Cultural Forest) อย่างยั่งยืน. **รายงานการวิจัยมหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘.**

- จิริยา สีตื้อ. “การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้านหนองไผ่ ตำบลหนองไผ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น”. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒.
- ถิราพร ด้านศรีบุรณ์ และภนิดา พรหมประกาย. “คุณค่าของพื้นที่ป่าบุญเรือง”. รายงานการวิจัย, สาขาการจัดการทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๖๐.
- ณรงค์ วงศ์สวัสดิ์, การป้องกันรักษาป่าโดยชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่, กรุงเทพมหานคร: กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ๒๕๕๑),
- ชนชาติ มังกิตะ. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรในรูปแบบของป่าชุมชน : กรณีศึกษาบ้านขอใต้ หมู่ ๔ ตำบลบ้านขอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. งานวิจัย. สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้. ๒๕๕๒.
- ธรรมบุญ แก้วอำพุท. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาสถานีวิจัยน้ำขุนคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”. รายงานการวิจัย, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ๒๕๔๗.
- ประมวล เจริญยิ่ง และคณะ. ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนป่าละเมาะกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๙.
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพิมล ศรศักดิ์.รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๕๕๕
- ละมัย ดอกแหมกลาง. “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างป่าชุมชนกับป่าโคกใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม”. รายงานการวิจัย, โปรแกรมวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๒.
- วิชัย วงษ์อุบ, ธีรวิสิฐ มุลงามกุล.แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอวังเจ้า จังหวัดตาก. รายงานจากการประชุมสัมมนาวิชาการงานนำเสนอานวิจัยระดับชาติ(proceedings) เครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ ๑๕.
- วิชญ์ หยกจินดา. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านทุ่งกร่าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี.งานวิจัย. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา มิถุนายน ๒๕๕๗.
- วสันต์ กุ้เกียรติกุล.“องค์กรเครือข่ายชุมชนตำบลบาโจยซิแน อำเภอยะหา จังหวัดยะลา”. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, ๒๕๔๔.

วิมลลักษณ์ ชูชาติ. “การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้”. **ปริญาครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.**

ศรีธรณ์ โรจนสุพจน์ และคณะ. การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านห้วยแก้วกิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่. **สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๗.**

ศศิธร อยู่เย็น และคณะ. การศึกษารายได้และการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนหนองสำเภาดพื้นที่บ้านม่วงไข่ บ้านเชียงเครือ และบ้านคำสร้างบ่อ ตำบลกระจาย อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธร. **สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๓.**

สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง และคณะ. “โครงสร้าง ความหลากหลายทางชนิดพันธุ์ สภาพการทดแทนตามธรรมชาติ และปริมาณการเก็บกักคาร์บอนในพื้นที่ป่าชุมชนน้ำ บ้านทุ่งศรีเกิด หมู่ที่ ๓ ตำบลยางฮ่อม อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย”. **รายงานการวิจัย, ๒๕๖๑.**

สมชาย โพธิ์ตระกูล,การบริหารจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย, **รายงานวิจัยวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๘.**

สุภาวิณี ทรงพรวานิชย์. “การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนของตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน”. **รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.**

๑.๖ อีเล็ทรอนิกส์ :

ณัฐพงษ์ บุญปอง (๑๗ มีนาคม ๒๕๖๔).การใช้ทรัพยากรกับการใช้ทรัพยากร,[ออนไลน์].แหล่งที่มา: <https://aomboy.wixsite.com/kru-ohm> / [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

นันทพงษ์ ปุณชันธ์. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: **ป่าชุมชน.** <https://sites.google.com/> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕๒๕๖๕]

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. “ป่าคือบ้านและชีวิต”ปกาเกาะถูอ ห้วยหินลาดใน.บทความ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :<http://www.forest.go.th/community> / [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

ประวิตร พิสุทธิโสภณ. [ออนไลน์].แหล่งที่มา: Error! Hyperlink reference not valid. กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕].

ศูนย์สารสนเทศ สำนักแผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้,[ออนไลน์],แหล่งที่มา : <http://forestinfo.forest.go.th/> [๑๕ มกราคม ๒๕๖๕].

สมหญิง สุนทรวงษ์,ป่าชุมชนกับสังคมไทย [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.recoftc.org/thailand/> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕]

๑.๗ สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายเจริญ คำบุญทา. กรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. เป็นกรรมการที่ปรึกษาป่าชุมชน, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นายทองสุข ปินตาตีบ. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย หมู่ที่ ๑๐ บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๑๕ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นางบุหงา กัลยา.ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. เป็นกรรมการที่ปรึกษาป่าชุมชน, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมวิภาช.เจ้าคณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. เป็นกรรมการที่ปรึกษาป่าชุมชน, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นายพะยอม เตจ๊ะสีบ.ประธานกรรมการป่าชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นายภิกพ มโนมัย.กรรมการป่าชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นายทองอินทร์ ยะมอนแก้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นายนวลจันทร์ สุริยงค์.กรรมการป่าชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นายวัชรวิ บุตรทิ.กรรมการป่าชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง , ๑๓ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นายศรีมูล เกตุพรหม.ประธานชมรมผู้สูงอายุ บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. สัมภาษณ์, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นางศรีทอง เตจ๊ะสีบ.กรรมการป่าชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. สัมภาษณ์, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นางศรีรัตน์ เขียวงาม. ประธาน อ.ส.ม บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. สัมภาษณ์, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นายสงวน คำเคลือ. กรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. สัมภาษณ์, ๑๔ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นายเสริม เตจ๊ะสีบ.ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์ นางแสงเพ็ญ ปินตาตีบ.กรรมการป่าชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัด
ลำปาง, ๑๓ กันยายน ๒๕๖๔.

๑.๘ สนทนากลุ่มเฉพาะ

การสนทนากลุ่ม พระครูสถิตธรรมวิภักซ์.เจ้าคณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.กรรมการที่ปรึกษาป่าชุมชน.

การสนทนากลุ่ม ดร.จิรัชศักดิ์ ปันลำ รองผู้อำนวยการกิจการทั่วไป.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาสงฆ์ลำปาง.

การสนทนากลุ่ม ดร.อาภากร ปัญโญ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยา
สงฆ์ลำปาง.

การสนทนากลุ่ม นายเสริม เตจ๊ะสีบ. ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัด
ลำปาง.

การสนทนากลุ่ม นางปัทมา สายอุปราช นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ/ นักวิชาการ

การสนทนากลุ่ม นายเสริม เตจ๊ะสีบ. ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัด
ลำปาง.

การสนทนากลุ่ม นายสนอง วรรณรัตน์ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัด
ลำปาง

การสนทนากลุ่ม ดร.อนุกุล ศิริพันธ์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง /นักวิชาการ.

การสนทนากลุ่ม นายพะยอม เตจ๊ะสีบ ประธานกรรมการป่าชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอ
เมือง จังหวัดลำปาง.

การสนทนากลุ่ม นายศรีมูล เกตุพรหม ประธานชมรมผู้สูงอายุ บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง /ผู้ทรงคุณวุฒิ.

การสนทนากลุ่ม นายทองสุข ปินตาตีบ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย หมู่ที่ ๑๐บ้านไร่
ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง /ผู้นำชุมชน.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Cohen, John & Norman T. Upoff. “ Participation in Rural Development : Seeking
Clarity Through Specificity , 1983,” **World Development**, Vol. 8.

- Cohen, J.M., & Uphoff, N.T.. Rural Development Participation: Concept and Measure For Project Design Implementation and Evaluation: **Rural Development Committee Center for international Studies**. New York: Cornell University Press. 1981.
- Arnstien, S.R.. A Ladder of Citizen Participation. **Journal of the American Institute of Planners**. 1969, 35(4)216-224.
- William, E. Electoral Participation in a Low Stimulus Election. **Rural Development**.1976. 4(1): 111-124.

ภาคผนวก ก

สรุปรายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์ และ หนังสือขออนุมัติเก็บข้อมูล

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง / มีส่วนเกี่ยวข้อง
๑	พระครูสถิตธรรมวิภาช	เจ้าอาวาส วัดบ้านไร่ศิลาทอง
๒	นายเสริม เตชะสีบ	ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง
๓	นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง
๔	นายเจริญ คำบุญทา	กรรมการป่าชุมชน
๕	นายศรีมูล เกตุพรหม	ประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านไร่ศิลาทอง
๖	นายทองสุข ปินตาตีบ	สมาชิกสภา อบต.
๗	นางบุหงา กัลยา	ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน
๘	นางศรีรัตน์ เขียวงาม	ประธาน อสม.
๙	นายพยอม เตชะสีบ	ประธานกรรมการป่าชุมชน
๑๐	นายภิกพ มโนนัย	กรรมการป่าชุมชน
๑๑	นางวัชรี บุตรทิ	กรรมการป่าชุมชน
๑๒	นางศรีทอน เตชะสีบ	กรรมการป่าชุมชน
๑๓	นางนวลจันทร์ สุริยงค์	กรรมการป่าชุมชน
๑๔	นายสงวน คำเครือ	กรรมการป่าชุมชน
๑๕	นางแสงเพ็ญ ปินตาตีบ	กรรมการป่าชุมชน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่ซิง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครพนม

ที่ อว ๘๐๕๘/๑ ๗๒

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัวนิสิต ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” นี้มีความจำเป็นต้องเก็บ
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ท่าน

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
วัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บรวบรวม
ข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ร ๗๒

พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายศรีมูล เกตุพรหม ประธานชมรมผู้สูงอายุ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัวนิสิต ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” นี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ท่าน

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ร ๗๕

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นายทองสุข ปัญญาดีบ สมาชิกสภา อบต.
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัวนิสิต ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
 พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
 ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
 การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
 ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” นี้มีความจำเป็นต้องเก็บ
 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ท่าน

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
 วัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บรวบรวม
 ข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
 ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
 ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่เชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ร ๗๕

๒๖๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นายพะยอม เตจ๊ะสีบ ประธานกรรมการป่าชุมชน
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัวนิสิต ๒๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
 พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
 ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
 การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
 ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” นี้มีความจำเป็นต้องเก็บ
 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ท่าน

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
 วัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บรวบรวม
 ข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
 ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
 ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
 โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่เชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ร ๗๕

๒๖๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นายพะยอม เตจ๊ะสีบ ประธานกรรมการป่าชุมชน
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัวนิสิต ๒๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
 พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
 ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
 การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
 ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” นี้มีความจำเป็นต้องเก็บ
 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ท่าน

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
 วัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บรวบรวม
 ข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
 ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
 ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
 โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่ช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ร พช

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ที่ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นางวัชรี บุตรทิ กรรมการป่าชุมชน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัวนิสิต ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” นี้มีความจำเป็นต้องเก็บ
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ท่าน

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
วัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ที่ให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บรวบรวม
ข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปถโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group

ที่	ชื่อผู้รับหนังสือ	ผู้ที่ขอสัมภาษณ์	ตำแหน่ง
๑	พระครูสถิตธรรมวิภาช	เจ้าคณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง	ผู้ทรงคุณวุฒิ
๒	ดร.จิรศักดิ์ ปันลำ	รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาลัยสงฆ์ นครลำปาง	ผู้ทรงคุณวุฒิ
๓	ดร.อาภากร ปัญโญ	อาจารย์พิเศษ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง	นักวิชาการ
๔	ดร.อนุกุล ศิริพันธ์	ประธานสภาวัฒนธรรม จังหวัดลำปาง	นักวิชาการ
๕	นายเสริม เตจ๊ะสีบ	ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง	ผู้นำชุมชน
๖	นางปัทมา สายอุปราช	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ	นักวิชาการ
๗	นายพยอม เตจ๊ะสีบ	ประธานกรรมการป่าชุมชน	ผู้นำชุมชน
๘	นายทองอินทร์ยะม่อนแก้ว	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง	ผู้นำชุมชน
๙	นายสนอง วรรณรัตน์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง	กรรมการป่า ชุมชน
๑๐	นายศรีมูล เกตุพรหม	ประธานชมรมผู้สูงอายุ บ้านไร่ศิลาทอง	ผู้ใช้ประโยชน์
๑๑	นายทองสุข ปินตาตีบ	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย	ผู้นำชุมชน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ว ๙๐

๑๒ ธันวาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน พระครูสถิตธรรมวิทย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัว ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งจะขึ้นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ว ๕๓

๕ มกราคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เจริญพร ดร.จิรศักดิ์ ปันลำ รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัว ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินุทพลโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ว ๒

๕ มกราคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เจริญพร ดร.อนุกุล ศิริพันธ์ ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัว ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งจะประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่ซิง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครพนม

ที่ อว ๘๐๕๘/ว ๑๕

๕ มกราคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เจริญพร ดร.อากาศกร ปัญญา อาจารย์พิเศษ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัว ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์
พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้
ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
วัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group
Discussion) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปัญญา, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๑๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ว ๒

มกราคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เจริญพร นางปัทมา สายอุปราช นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัว ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์
พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้
ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
วัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group
Discussion) ซึ่งจะประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่เชิง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครพนม

ที่ อว ๘๐๕๘/๖ ๙๐

๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เจริญพร นายเสริม เตชะสีบ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัว ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์
พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้
ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
วัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group
Discussion) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่เชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ร ๓๐

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เจริญพร นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัว ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์
พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้
ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
วัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group
Discussion) ซึ่งจะประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปัญญา, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ว ๒๗

๒๗
มกราคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เจริญพร นายทองสุข ปัญญาดีบ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัว ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์
พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้
ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุ
วัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group
Discussion) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทพลโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลไร่เชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ที่ อว ๘๐๕๘/ก ๙๐

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เจริญพร นางบุหงา กัลยา ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัว ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ตร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

ภาคผนวก ค.

หนังสือขออนุเคราะห์ตรวจเครื่องมือวิทยานิพนธ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี โทร.,โทรสาร ๐๓๔ - ๓๒๖๘๑๒

ที่ อว ๘๐๕๘/ว ๐๐๒ วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ผศ.ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัวนิสิต ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขออภัย
11/11/64

(พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี โทร.,โทรสาร ๐๓๔ - ๓๒๖๙๑๒

ที่ อว ๘๐๕๘/ว ๐๑๒ วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัวนิสิต ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

๓๑/๘/๒๕๖๔
รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
๓๐๕/๘

(รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม)

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๗๒๔๐๕๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี โทร.โทรสาร ๐๓๔ - ๓๒๖๙๑๒

ที่ อว ๘๐๕๘/ว ๐๑๒ วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ดร.พัชรพล ศุภะ

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัวนิสิต ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอกความอนุเคราะห์ท่านตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอกความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ตร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ตรวจแล้ว
ดร.พัชรพล ศุภะ

๒ พ.ย ๖๕

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๓๒๔๐๕๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี โทร.,โทรสาร ๐๓๔ - ๓๒๖๙๑๒

ที่ อว ๘๐๕๘/ว ๑๑๒ วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ผศ.ดร.ภูริวัฒน์ ปุณยวุฒิปรีดา

ด้วย นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล รหัสประจำตัวนิสิต ๖๓๕๐๒๐๔๐๓๓ นิสิตระดับหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง” ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป ทางวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเจริญพามาเพื่อขอความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ฝ่ายบริหาร
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

อัครศาสตราจารย์
อ.อัครศาสตราจารย์

ผู้ประสานงาน : นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

โทรศัพท์ : ๐๖๔ - ๖๓๒๔๐๕๑

ภาคผนวก ง

เครื่องมือการวิจัย (แบบสัมภาษณ์/แบบเก็บข้อมูล)

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน
บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....

อายุ.....

ตำแหน่ง.....

ประสบการณ์การทำงาน.....

วัน/เดือน/ปี.. (ที่สัมภาษณ์).....

ผู้สัมภาษณ์ นาย.....

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ตาม
วัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาบทบาทชุมชนจิตอาสาในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบล
พิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๑.๑ ท่านเห็นว่า การเป็นประชาชนจิตอาสาที่มีองค์ประกอบ หรือคุณสมบัติอย่างไร?

.....

.....

.....

๑.๒ ท่านเห็นว่าประชาชนจิตอาสา มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างไร?

.....

.....

.....

๑.๓ ท่านเห็นว่าประชาชนจิตอาสา มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างไร?

.....

.....

.....

๒. เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๒.๑ ท่านเห็นว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมในการวางแผนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้อย่างไร?

.....
.....
.....

๒.๒ ท่านเห็นว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้อย่างไร?

.....
.....
.....

๒.๓ ท่านเห็นว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลที่เกิดจากการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้อย่างไร?

.....
.....
.....

๒.๔ ท่านเห็นว่าประชาชนจะได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ได้อย่างไร?

.....
.....
.....

๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

๓.๑ ท่านเห็นว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีความเหมาะสมหรือไม่ และควรปรับปรุงอย่างไร?

.....
.....
.....

๓.๒ ท่านคิดว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางที่เหมาะสม ควรเป็นอย่างไร?

.....
.....
.....

ตอนที่ ๓. ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นอื่นๆ

.....
.....
.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านได้ให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้

นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล

นิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบคำถาม

**เรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน
บ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง**

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านไร่ศิลาทอง ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นามสกุล.....

ตำแหน่ง

อายุ ปี วัน/เดือน/ปี สถานที่

..... เวลา

๑. เล่าความหลังเกี่ยวกับป่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๒. ปัญหาในปัจจุบันมีอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

๓. แนวเขตป่าเป็นอย่างไร อดีต/ปัจจุบัน

.....
.....
.....

๔. กติกาการใช้ประโยชน์เป็นอย่างไร

.....
.....
.....

๕. ประวัติศาสตร์ชุมชนมีความเป็นมาอย่างไร

.....
.....
.....

๖. ความเป็นมาป่าชุมชนมีความเป็นมาอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๗. การขอคืนพื้นที่ป่าชุมชนทำกันอย่างไร

.....
.....
.....

๘. ท่านมีข้อเสนอแนะ หรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ป่าชุมชนอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านได้ให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้
นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล
นิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาพการสัมภาษณ์ นายทองอินทร์ ยะม่อนแก้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง
กรรมการป่าชุมชน / จิตอาสา ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔

ภาพการสัมภาษณ์ หลวงพ่อพระครูสถิตธรรมวิภัช เจ้าคณะตำบลพิชัย เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ศิลาทอง
กรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการป่าชุมชน ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔

ภาพการสัมภาษณ์ นางบุหงา กัลยา ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน บ้านไร่ศิลาทอง
กรรมการป่าชุมชน / จิตอาสา ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔

ภาพการสัมภาษณ์ นายพะยอม เตจ๊ะสีบ ประธานกรรมการป่าชุมชน บ้านไร่ศิลาทอง
กรรมการป่าชุมชน / จิตอาสา ๑๒ กันยายน ๒๕๖๔

ร่วมกิจกรรมและร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะร่วมกับ นักวิชาการ คณะกรรมการป่าชุมชน
ณ วัดบ้านไร่ศิลาทอง ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๔

เข้าร่วมกิจกรรม สืบเสาะการทำงาน ภาครัฐ ภาคประชาชน องค์กรชุมชน ณ วัดบ้านไร่ศิลาทอง
๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๔

เข้าร่วมกิจกรรม สักเกตการทำงาน ภาครัฐ ภาคประชาชน องค์กรชุมชน ณ วัดบ้านไร่ศิลาทอง
๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๔

เข้าร่วมกิจกรรม สักเกตการทำงาน ภาครัฐ ภาคประชาชน องค์กรชุมชน ณ วัดบ้านไร่ศิลาทอง
๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๔

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ /นามสกุล	: นายศุภวิชญ์ แสนคำมูล	
วัน เดือน ปีเกิด	: วันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒	
การศึกษา	: ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับ ๑) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน	
ปีที่เข้าศึกษา	: วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๓	
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: วันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๕	
กำลังศึกษา	มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต	
งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว	। สาขาการพัฒนาสังคม : การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรฝายไม้ม่วง ของชุมชนบ้านนา เลียง ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ๒๕๖๐.	
สถานภาพ	: ผู้วิจัย	
ที่อยู่ปัจจุบัน	: ๔๘/๒ หมู่ ๑ ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ๕๑๑๑๐	
โทรศัพท์	: ๐๙๑ ๗๒๗ ๒๙๑๘	
สถานที่ติดต่อ	: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง (กลุ่มพิธีการศพที่ได้รับ พระราชทาน) วัดม่อนกระโทง ต.บ่อแฮ้ว อ.เมือง จ.ลำปาง ๕๒๑๐๐	
Email	: witmanas789 @ gmail.com	
คติประจำใจ	: ตัวอย่างที่ดี มีค่ายิ่งกว่าคำสอน	